

Pirjo Sinko – Asta Pietilä – Pia Bäckman
(toimittaneet)

OPETUSHALLITUS

Luku-Suomessa taottua

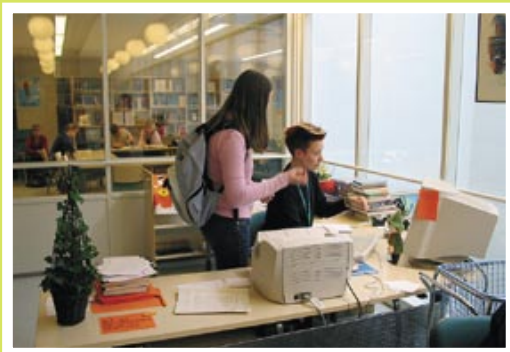
Opetushallituksen Luku-Suomi-kärkihankkeen (2001–2004) raportti

Kun työkirjan täyttää huolellisesti, siitä on helppo lukea kokeisiin, sanoo Tomi Sova-Kurtti Kemijärveltä.
Kuva Rauno Ala-Poikela.

Oulussa Koskelan koulun tietomaassa oppilailia on käytössä käsikirjasto, Internet-yhteydet sekä hyvät työskentelytilat.

Olarin koulun ja lukion mallikoulukirjasto Espoossa.
Kuva Hannele Frantsi.

Emma Hämeenaho etsii tietoa Halikon lukion ja yläkoulun koulukirjastossa.
Kuva Jaana Laakso.

Luku-Suomessa taottua

Opetushallituksen Luku-Suomi-kärkihankkeen (2001–2004) raportti

Pirjo Sinko – Asta Pietilä – Pia Bäckman
(toimittaneet)

OPETUSHALLITUS

2005

Pirjo Sinko – Asta Pietilä – Pia Bäckman (toimittaneet)

Luku-Suomessa taottua

Opetushallituksen Luku-Suomi-kärihankkeen (2001–2004) raportti

ISBN 952-13-2525-9 (nid.)

ISBN 952-13-2526-7 (pdf)

© Opetushallitus

Ulkoasu: Heikki Sallinen / Logopolis

Sisällys

Lukutaidossa näkyy kansan sivistystahto	7
--	----------

Luku-Suomi – Opetushallituksen kärkihanke 2001–2004	9
--	----------

Hankkeen taustaa	9
Hankkeen tavoitteet	10
Kuntaverkoston perustaminen Luku-Suomi -hankkeeseen	11
Luku-Suomen toimintaa	14
Työ jatkuu uusissa kehittämishankkeissa	15
Luku-Suomi-seminaarit 2002–2004	16

Palkintoja	19
-------------------	-----------

Sokrates-palkinto	19
Pikku Prinssi -palkinto	20

AIHEALUE 1

Opetussuunnitelman kehittäminen kaikissa oppiaineissa	21
--	-----------

Opetussuunnitelman teko kuin Sammon taontaa	22
Yhteiset aihiot alasimella	22
Näin Sampo säkenöi	24
<i>Aidinkielen taidot Forssan opetussuunnitelmassa</i>	24
<i>Koulu kulttuurikasvattajana Hämeenlinnassa</i>	25
<i>Vuosiluokkien vuorovaikutusta Petäjävedellä</i>	28
<i>Turun Mestarilukijan tie</i>	31
Mitä ahjosta nousi?	33

AIHEALUE 2

Koulukirjastojen kehittäminen ja koulun ja kirjaston yhteistyö	35
---	-----------

Yhteisiä päämääriä	36
Kirjastotilan perustaminen	36
<i>Kirjastotilan perustaminen A:sta Ö:hön Ulvilassa</i>	36
<i>Oulun opetustoimen suururakka</i>	46
<i>Petäjäveden Paja</i>	52
<i>Lappeenrantaan mallikoulukirjastoja</i>	53
<i>Koulukirjaston tilasuunnittelu Lempäälässä</i>	53
<i>Kestilään toimiva yhtenäiskoulun kirjasto</i>	53
<i>Rovaniemen Rantavitikan koulun nuortenkirjasto laajaan käyttöön</i>	55
<i>Sodankylän Aarresaari ja Älynväläys</i>	56

<i>Hämeenlinnan normaalikoulun kirjastosta suotuisa lukuympäristö</i>	57
Koulukirjastonhoitajan uusi työnkuva: laina- ja käsikirjaston hoitajasta tiedonhallinnan ohjaajaksi	58
Kuntien laajoja kehittämissuunnitelmia	64
<i>Espoon koulukirjastovisio konkretisoituu</i>	64
<i>Kokkolan kestävän kirjastokehityksen malli</i>	67
<i>Kuopiossa kehitetään koko kaupungin koulukirjastoja</i>	70
Koulukirjasto opetussuunnitelmissa	71
<i>Espoon tiedonhallintataitojen ja kirjastonkäytön opetussuunnitelma</i>	71
<i>Vantaan tiedonhallinnan opetussuunnitelma</i>	76
<i>Tiedonhaku ja tiedonhaun opetus Kuopiossa</i>	77
Koulutusohjelmia	78
<i>20 ovea oppimiseen: opettaja-informaattikkojen koulutus Espoossa</i>	78
<i>Oululaiset Ope.fi-koulutuksessa</i>	80
Yhteistyö kannattaa	81
<i>Yhteistyön voimaa Forssassa</i>	81
<i>Siirtolainoja ja lahjoituksia Nurmijärvellä</i>	84
<i>Koulun ja kaupunginkirjastojen yhteistyö Mikkelisä</i>	84
<i>Yhteistyö laajenee Lempäälässä</i>	86
<i>Kirjastoyhteistyön tuloksia Kauhajoella</i>	86
Lukemaan innostaminen	88
<i>Kilpailut innostavat</i>	88
<i>Tapahumat ja teemapäivät syventävät harrastusta</i>	90
<i>Näyttelyt nostavat lukemisen esille</i>	95
<i>Diplomit tukevat tavoitteellista lukemista</i>	100
Tulevaisuudennäkymiä	101

AIHEALUE 3

Lukemisen ja kirjoittamisen perustaitojen parantaminen	105
Peruskysymysten äärellä	106
Vaikeuksien varhaista tunnistamista Jyväskylän maalaiskunnassa	107
Lukitukiyhteistyötä Haapavedellä	110
Tarkkaavaisuushäiriöisten lasten opettaminen Lempäälässä	113

AIHEALUE 4

Luetun ymmärtämisen kehittäminen kaikissa oppiaineissa	117
Suomalaislasten ja -nuorten luetun ymmärtämisen taito	118
Eri koulujen käytännön toteutuksia luetun ymmärtämisen parantamiseksi	119
<i>Lukijaksi kasvaminen Onnelantien päiväkodissa Lahdessa</i>	119

<i>Luetun ymmärtäminen Lahden Salinkallion lukiossa</i>	121
<i>Luettujen kirjojen pino Sotkamossa ja Joroisilla</i>	122
<i>Novellin ymmärtäminen Viitasaaren yläasteella</i>	122
<i>Toivakan ja Leivonmäen kuntien yhteinen hanke</i>	122
<i>Lisää ideoita luetun ymmärtämisen opetukseen</i>	123
<i>Hyväksi havaittuja materiaaleja ja kirjallisuutta</i>	125
Luekko mun kaa? – kokemuksia parilukemisen menetelmästä	126
<i>Miksi parilukemista? – teoreettista pohjaa</i>	126
<i>Parilukeminen käytännössä</i>	128

AIHEALUE 5

Erilaisten tekstien kirjoittaminen ja kirjoittamalla oppiminen kaikissa oppiaineissa

131

Kirjoittamisen ongelmia ratkaistavaksi	132
Lasten ja nuorten innostaminen kirjoittamaan	133
Tutkimuksen antia kirjoitustaidon parantamiseksi	134
Opetusjärjestelyjä oppilaiden kirjoitustaidon parantamiseksi	136
Kuntien ja koulujen kokeiluja	137
<i>Luovuutta Kauhajoella</i>	137
<i>Helsingin II normaalikoulun tekstiportfolio</i>	138
<i>Oikean elämän kirjoitustilanteita Kemijärvellä</i>	139
<i>Kajaanin normaalikoulun kirjoittamistempauksia</i>	144
<i>Kirjoittajaseminaari Lappeenrannassa</i>	146
<i>Poikien kirjoittajakoulu Sodankylässä</i>	147
<i>Nilsissä kirjoittamalla oppimista kaikissa oppiaineissa</i>	148

AIHEALUE 6

Poikapedagogiikka

153

Miksi poikapedagogiikkaa?	154
Videointi – työhön motivoiva työtap	154
<i>Vapaaehtoinen videointityö Juuassa</i>	155
<i>Baskervillen koira Mikkelissä</i>	156
Tietokoneella ja verkossa kirjoittaminen julkaisuksi asti	157
<i>Runokirjoja ja koululehtiä Liperissä</i>	157
<i>Juuan antologiat</i>	157
<i>Tietokoneet kirjoittamisen apuna Mikkelissä</i>	158
<i>Kirjallisuuskeskustelua verkossa</i>	159
Näytelmät ja pedagoginen draama	159
<i>Pedagoginen draama Mikkelissä</i>	159
<i>Kalevalaa Kestilässä draaman keinoin</i>	160

Kilpailut tyydyttämässä poikien kilpailuviettä	162
<i>Sanomalehtikilpailu Liperissä</i>	162
<i>Ystävänäpäivä ja joulujuhla juukalaisittain kilpaillen</i>	162
Kokonaisteoksia uusilla tavoilla	163
<i>Kestilän kirjallisuuskurssi</i>	163
<i>Toiminnallisia käsittelytapoja Kontiolahdella ja Kurikassa</i>	164
Yhteistyötä kirjailijoiden, kirjastojen ja lehtien kanssa	167
<i>Paikallislehti innostajana Juuassa</i>	168
Murre poikien itseilmaisun välineenä	169
<i>Sarjakuvaprojekti Kurikassa</i>	169
<i>Pojat ryskää parahiten keskenänsä</i>	170
Opettamalla oppiminen	171
Tietokirjadiplomi	172
Pojat ja kirjat	173
<i>Lukiolaispoika klassikon kimpussa</i>	173
<i>Kirjallisuutta pojille, jotka eivät ole himolukijoita</i>	175
<i>Kirjallisuutta opettajalle poikanäkökulmasta</i>	177
Poikapedagogiikka pohdituttaa	179

Lukutaidossa näkyvät kansan sivistystahto

Me suomalaiset olemme aina arvostaneet lukutaitoa. Olemme jopa kytkeneet sen taidon hallinnon, yhteiskunnan ja yksilön kannalta perin juurin tärkeään perheenperustamisoikeuteen. Lukutaito on aina ollut myös vallankäytön väline; pitkään meni ennen kuin suomenkieliselle rahvaalle avautuivat todelliset mahdollisuudet lukemiseen.

Lukutaitoon, kansan lukutaitoon, liittyi myös suomalaisen kirjallisuuden synty. Herrat, jotka eivät itse puhuneet kansan kieltä, olivat suunnitelleet, millaista rahvaalle tarkoitetun suomenkielisen kirjallisuuden tuli olla, eikä silloin Aleksis Kiven tuotanto tahtonut kelvata. Lukutaidosta ja vallasta Kivenkin aikana oli kyse.

Kansallisvaltion luomisessa luku- ja kirjoitustaitoinen rahvas oli avainasemassa. Koko perheen oli osattava lukea ja kirjoittaa. Siksi siis tyttäretkin pantiin maailmanennätyksiä tehden jo autonomian viimeisinä vuosikymmeninä oppikouluun, ei pitsiä nypläämään eikä ranskankielisiä korulauseita toistamaan vaan oppimaan lukemisen ja kirjoittamisen taito. Juuri tästä syystä olemme PISA-arviointien kärjessä. On kyse kansan sivistystahdosta.

Kiitos kaikille, jotka ovat edistäneet Luku-Suomen tavoitteiden toteutumista. Suomen kielen ja kirjallisuuden puolesta on tehtävä työtä – onhan siinä kyse koko kansankunnan elinvoimasta.

Eino Leinon päivänä 6.7.2005

Aslak Lindström
ylijohtaja
Opetushallitus

Luku-Suomi – Opetushallituksen kärkihanke 2001–2004

Hankkeen taustaa

PISA 2000 -tutkimuksessa Suomen tulevaisuuden osaajat (ja sittemmin myös PISA 2003 -tutkimuksessa) todettiin suomalaisnuorten lukutaito OECD-maiden parhaimmaksi. Tulos on hyvä palaute koulujärjestelmämme toimivuudesta ja tehdystä lukutaitotyöstä.

Tutkijat kuitenkin nostivat esiin myös huolenaiheita: Suomessa tyttöjen ja poikien lukutaidon ero oli vuonna 2000 vertailumaiden suurin. Tutkijat ovat olleet huolissaan myös heikosti menestyneistä oppilaista. Myös huippuosaajia on maassamme vähemmän kuin hyvä yleinen osaamistaito antaisi odottaa.

Opetushallituksen arviointitutkimuksessa Äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulokset perusopetuksen 9. luokalla 2001, jossa äidinkielen oppimistuloksia arvioitiin PISA-tutkimusta monipuolisemmin, nousi esiin ongelmia erityisesti kirjoitustaidossa: kirjoitustaidon hallinta todettiin tytöillä keskimäärin tyydyttäväksi, pojilla välttäväksi tai kohtalaiseksi. Kirjoituksen peruskäytäntöjen tuntemuksen puute haattasi monen suoriutumista tekstin viimeistelyssä. Valtaosa ei ollut tottunut tekstin luonnosteluun ja muokkaamiseen kirjoittamisen säännöllisenä työtapana. Koulujen erot tulivat näkyviin kielentuntemuksen ja kirjoitustaitojen hallinnan tason suurena vaihteluna.

Luku-Suomi-hankkeen taustalla oli lisääntynyt huoli mm. siitä, että peruskoululaisista noin viidennes on heikkoja lukijoita ja kirjoittajia ja että yksilöiden väliset erot äidinkielen taidoissa ovat suuret. Erityisesti päättelevä ja kriittinen lukutaito ovat oppilaille vaikeita. Äidinkielen opetuksessa luettiin Luku-Suomi-hankkeen käynnistyessä hälyttävän vähän kirjallisuutta ja myös vapaa-ajan lukeminen oli vähentynyt.

Peruskoulun 6. luokan äidinkielen oppimistulosten arviointitutkimuksessa ilmeni, että oppilaat harvoin suunnittelevat etukäteen kirjoitelmiaan ja niissä on suuria rakenneongelmia. Oppilaiden (etenkin poikien) käsiala on vaikealukuisia ja oikeinkirjoituksen perussäännöt hallitaan huonosti. Tämän lisäksi koulu-kirjastojen varustelu on puutteellista: kouluissa on opetuksen tarpeisiin liian vähän ja suurelta osin vanhentunutta tieto- ja kaunokirjallisuutta.

Ylioppilastutkinnon äidinkielen kokeen tulokset ovat vuosittain heikentyneet vuodesta 1996 lähtien. Laskusuuntaa ei ole vieläkaan saatu pysähtymään. Äidinkielen ylioppilaskoe uudistuu vuonna 2007 niin, että opiskelijoiden analyytinen ja kriittinen lukutaito arvioidaan tekstitaidon kokeessa ja kirjoitustaito esseekokeessa. Tausta-ajatuksena kehittämistyössä on ollut, että koe paremmin tukisi ja näin myös tehostaisi opetusta.

Hankkeen tavoitteet

Opetushallitus käynnisti vuoden 2001 alussa Luku-Suomi-hankkeen, jonka tarkoituksena on koululaisen luku- ja kirjoitustaidon parantaminen ja kirjallisuuden tuntemuksen lisääminen. Hankkeessa luku- ja kirjoitustaidon kehittäminen nähtiin koko koulun, kaikkien oppiaineiden ja opettajien yhteisvastuualueena. Hanke laajeni lukioon vuonna 2002. Luku-Suomella oli ruotsinkielinen rinnakkaisprojekti *Läs och skriv!*, jossa keskityttiin koulukirjastojen kehittämiseen opetusneuvos **Gun Oker-Blomin** johdolla.

Koska tietoyhteiskunnassa tarvitaan entistä parempaa ja monipuolisempaa luku- ja kirjoitustaitoa, kaikissa oppiaineissa on harjoitettava erilaisten tekstien luetun ymmärtämistä sekä tehokasta teksteistä oppimista, samoin kuin erilaisien tekstien kirjoittamista ja kirjoittamalla oppimista. Lukuharrastuksen ja kirjallisuuden tuntemuksen lisääminen ja koulukirjastojen ja kirjastoyhteistyön kehittäminen nähtiin keskeisiksi keinoiksi parantaa lukutaitoa. Myös perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmauudistukset tukivat näihin tavoitteisiin pääsemistä.

Luku-Suomi-hankkeen alkaessa määriteltiin ns. haluttu muutos:

- Heikoimman viidenneksen osaamisen taso paranee.
- Poikien lukemaan houkuttamisen menetelmät kehittyvät.
- Kirjoitustaidon opettamisen menetelmät kehittyvät.
- Oppilaat lukevat ja kirjoittavat enemmän sekä koulussa että vapaa-aikana.
- Koulukirjastojen tila kohentuu, ja koulun ja kirjaston yhteistyö tehostuu.
- Koulujen kirjailijavierailut lisääntyvät.
- Oppiaineiden yhteistyö lisääntyy.
- Päättävän lukutaidon taso paranee.
- Luetun ymmärtämisen ja kirjoittamisen taitoa kehitetään kaikkien opettajien voimin.
- Luokanopettajien äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen menetelmällinen osaaminen paranee.
- Opettajat tuntevat lasten ja nuorten kirjallisuutta entistä paremmin.
- Kodin ja koulun yhteistyö lukemisen ja kirjoittamisen alueella aktivoituu.

- Maahanmuuttajaoppilaiden suomi toisena kielenä -opetusta ja oman äidinkielen opetusta kehitetään. (Tätä sisältöaluetta hoitamaan perustettiin myöhemmin erillinen kehittämishanke, joten siihen ei Luku-Suomessa keskitytty.)

Kuntaverkoston perustaminen Luku-Suomi-hankkeeseen

Opetushallitus perusti kuntaverkoston, johon kunnat otettiin mukaan hakemusten perusteella. Hankekuntia toivottiin saatavan eri puolilta maata, ja niin kävikin (ks. oheinen kartta Luku-Suomi-kunnista). Sitä varten keväällä 2001 toteutettiin kaikkien lääninhallitusten kanssa nk. **Suomen lapset lukemaan** -koulutustilaisuudet, joissa tehtiin hankkeen päämääriä, sisältöjä ja toimintatapoja tunnetuiksi. Kohderyhmänä olivat luokan- ja erityisopettajat.

Luku-Suomi-koulutuspäiväsarja syksyllä 2001

Lapin lääni, Rovaniemi 13.9.

Länsi-Suomen lääni, Tampere 18.9. ja Seinäjoki 24.9.

Itä-Suomen lääni, Varkaus 30.10.

Etelä-Suomen lääni, Helsinki 1.11. ja Lahti 7.11.

Oulun lääni, Oulu 15.11. ja Kajaani 21.11.

Nämä tilaisuudet auttoivat kuntia valmistautumaan Luku-Suomi-hankkeeseen liittymiseen. Äidinkielen opettajainliiton ja Luokanopettajaliiton kanssa yhdessä tuotettiin koulutuksen tueksi Luku-Suomen sisältöjä avaava ja opetuksen kehittämiseen rohkaiseva julkaisu **Lukujuttu** (löytyy Luku-Suomen nettisivuilta kohdasta ”ohjaava materiaali”).

Kaikki halukkaat kunnat otettiin mukaan hankkeeseen. Vapaaehtoisessa kehittämishankkeessa toimi kaikkiaan 69 kuntaa, 6 harjoittelukoulua sekä 1 valtion oppilaitos. Kehittämisverkoston aloitusseminaari pidettiin 3.5.2002 Helsingissä. Siinä oli noin 250 osanottajaa.

Verkkokunnilta edellytettiin, että

- kunta nimesi koulut, jotka ovat halukkaita osallistumaan Luku-Suomi-hankkeeseen peruskoululaisten ja lukiolaisten luku- ja kirjoitustaidon parantamiseksi ja kirjallisuuden tuntemuksen lisäämiseksi.
- kunta sitoutui varaamaan riittävät taloudelliset mahdollisuudet kehittämistoiminnalle ja opettajien ja muun henkilöstön täydennyskoulutukselle.

- kunta sitoutui osallistumaan täydennyskoulutuksen järjestämiseen myös yhteistyössä läänin ja lähialueen kuntien kanssa.
- kunta toimi alueellisena tiedonvälittäjänä.
- kunta nimesi kuntakohtaisen yhdyshenkilön.

Opetushallitus teki hankkeeseen valittujen kuntien kanssa sopimukset, joissa määriteltiin molempien tahojen oikeudet ja velvollisuudet. Opetushallitus tuki hankkeessa mukana olevien kuntien kehittämistyötä mm. järjestämällä tai auttamalla järjestämään seminaareja ja täydennyskoulutusta opettajille ja muulle henkilöstölle.

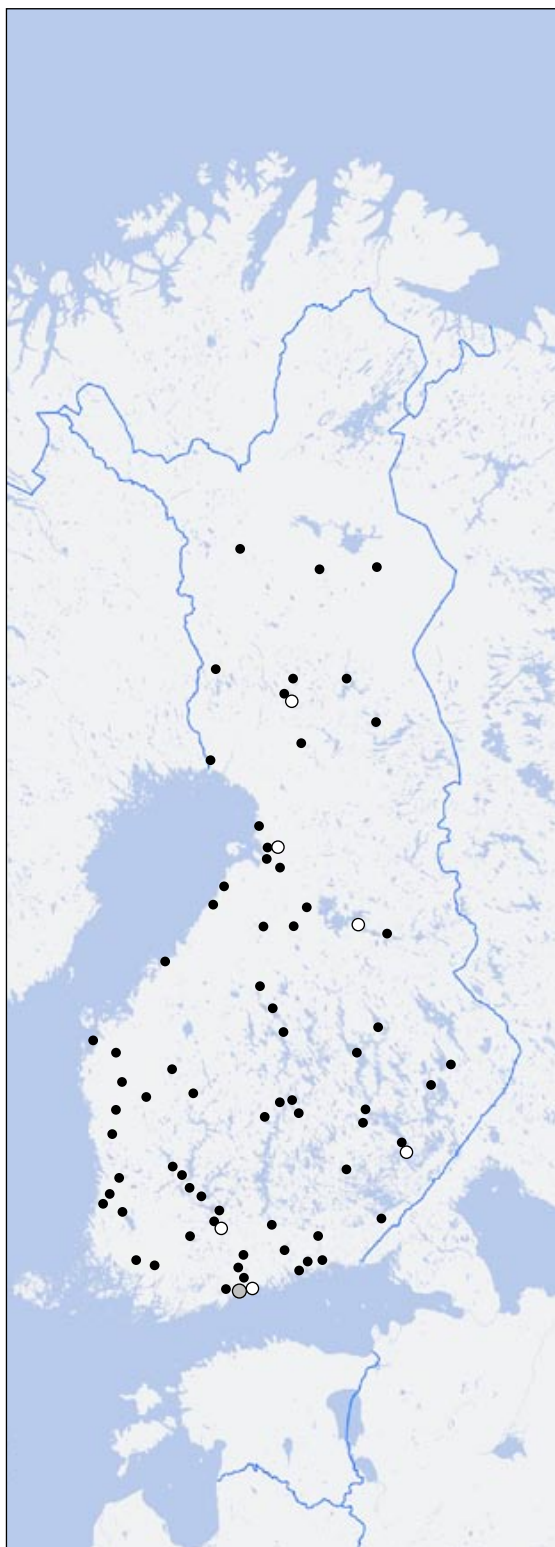
Verkkokouluilta odotettiin, että

- opettajat ja muu henkilöstö ovat halukkaita parantamaan oppilaiden luku- ja kirjoitustaitoa ja lisäämään kirjallisuuden tuntemusta tavoitteiden mukaisesti
- kouluilla on tai ne luovat toiminnallisia yhteyksiä eri yhteistyötahojen kanssa
- koulut toteuttavat omia kehittämishankkeitaan ja kertovat kokemuksistaan mukana oleville muille kouluille
- koulut keräävät kokemuksiaan säännöllisesti hankkeen raportointia varten
- opettajat ja muu henkilöstö ovat valmiita levittämään tietoa hankkeesta myös hankkeen ulkopuolisille kouluille
- koulu nimeää koulukohtaisen yhdyshenkilön

Hakeutuminen hankkeeseen tehtiin lomakkeella, johon kirjattiin perustelut sekä lyhyt kuvaus aiotuista tai meneillään olevista äidinkielen perustaitojen ja kirjallisuuden tuntemuksen lisäämisen kehittämistoimista.

Opetushallitus pyysi kuntia nimeämään erillisellä liitteellä hankkeeseen mukaan tulevat koulut. Kunta ilmoitti myös, mihin hankkeen toimialueeseen mukaan tulevat koulut profiloituivat. Opetushallitus toivoi, että kunnan sisällä saataisiin rakennettua kehittämislinjaa esi- ja alkuopetuksesta lukioon. Parhaimmillaan näin tapahtuikin. Nämä aiheverkkojen sisällöt saatiin kansainvälisissä ja kansallisissa oppimistulosten arvioinnissa ilmenneistä kehittämistä vaativista kohteista.

Toiminta-alueiksi, joihin koulut voivat profiloitua, ehdotettiin: (suluissa teemaan ilmoittautuneiden kuntien määrä)

• Luku-Suomi-kunnat

Espoo	Mikkeli
Eurajoki	Myrskylä
Forssa	Nilsia
Haapajärvi	Nurmijärvi
Haapavesi	Oulu
Halikko	Pello
Hattula	Peräseinäjoki
Haukipudas	Petäjävesi
Helsinki	Pihtipudas
Honkajoki	Piippola
Hyvinkää	Pori
Hämeenkyrö	Posio
Hämeenlinna	Pyhäjoki
Joroinen	Raahe
Juuka	Ranua
Jyväskylän mlk	Rauma
Jämsänkoski	Rovaniemen mlk
Kajaani	Rovaniemi
Kauhajoki	Ruotsinpyhtää
Kemijärvi	Savonlinna
Kempele	Savukoski
Kestilä	Sodankylä
Kittilä	Sotkamo
Kokkola	Toivakka
Kontiolahti	Tornio
Kotka	Turku
Kouvola	Tyrnävä
Kuopio	Ulvila
Kuortane	Vaasa
Kurikka	Valkeakoski
Lahti	Vantaa
Lappeenranta	Varkaus
Lempäälä	Viitasaari
Liperi	Ylöjärvi
Loviisa	Ähtäri

○ Harjoittelukoulut

Helsingin II normaalikoulu
Hämeenlinnan normaalikoulu
Kajaanin normaalikoulu
Lapin yliopiston harjoittelukoulu
Savonlinnan normaalikoulu
Oulun normaalikoulu

● Valtion oppilaitos

Ruskeasuon koulu, Helsinki

- Opetussuunnitelman kehittäminen kaikissa oppiaineissa läpi perusopetuksen ja lukiokoulutuksen lukemisen ja kirjoittamisen sekä kirjallisuuden tuntemuksen alueella (12 kuntaa)
- Koulukirjastojen kehittäminen ja koulun ja kirjaston yhteistyö (45 kuntaa)
- Heikomman viidenneksen perustaitojen parantaminen yleisopetuksen ja erityisopetuksen yhteistyönä (15 kuntaa)
- Luetun ymmärtämisen, erityisesti päättävän ja kriittisen lukutaidon kehittäminen kaikissa oppiaineissa (31 kuntaa)
- Erilaisten tekstien kirjoittaminen ja kirjoittamalla oppiminen kaikissa oppiaineissa (21 kuntaa)
- Poikapedagogiikan kehittäminen hankkeen sisältöalueilla (8 kuntaa)
- Lahjakkaiden oppilaiden erityisohjaaminen (4 ilmoittautui; verkko ei toteutunut vähäisen kiinnostuksen vuoksi.)
- Koulun oma ehdotus profiloitumisalueeksi (asiat sisällytettiin muihin verkkoihin tai niitä toteutettiin kunnan sisäisessä kehittämistyössä.)

Suurin kiinnostus kohdistui koulukirjastojen kehittämiseen, joka aihealue jaettiin kolmeksi alaverkoksi. Sen tarpeisiin Opetushallitus tuotti Suomen koulukirjastoyhdistyksen avulla oppaan **Hyvä koulukirjasto**. Vähiten verkkokuntia kiinnosti lahjakkaiden oppilaiden ohjaaminen, vaikka Hämeenlinnan normaalikoulu olisi ollut valmis verkkoa vetämään. Aika ei näyttänyt Luku-Suomessa olevan vielä kypsä tuolle kehittämistyölle.

Luku-Suomen toimintaa

Aiheverkot toimivat vetäjäkuntien ja kuntakoordinaattoreiden johdolla. Kehittämistyön tulokset ovat luettavissa tästä raportista. Luku-Suomessa pidettiin lukuisia seminaareja ja kokouksia. Verkkojen seminaarilista on ohessa. Niissä on laajasti kuultu suomalaisia alan tutkijoita ja kehittäjiä.

Päätösseminaari pidettiin Helsingissä 26.11.2004 Tuntemattoman sotilaan ilmentymisen 50-vuotisjuhlapäivänä (ohjelma s. 17). Verkkokunnat esittivät työnsä tuloksia ja yhdessä nostettiin malja Luku-Suomelle. Osanottajia oli noin 130.

Kukin verkko on hoitanut oman raportointinsa, mutta tätä julkaisua varten toimituskunta on joutunut tiivistämään, hiomaan, ryhmittelemään, yhdistelemään ja karsimaan valtavaa aineistoa helpommin lähestyttäväksi. Toukokuussa 2005 Luku-Suomen projektisihteeri **Pia Bäckman** toimitti Opetushallituksen [www-sivuille](http://www.sivuille) kaikista verkkokunnista saadun raportti- ja kuva-aineiston osoitteeseen www.oph.fi > **kehittämishankkeet** > **Luku-Suomi**.

Työ jatkuu uusissa kehittämishankkeissa

Luku-Suomi-työn päättyessä kaksi uutta kärkihanketta oli jo aloittanut työnsä: **Yhtenäinen koulu – erilaiset oppijat -hankkeessa** keskitytään nimenomaan oppimisvalmiuksien vahvistamiseen ja oppimisvaikeuksien varhaisen tunnistamisen ja vaikeuksiin puuttumisen tehostamiseen. Erityisopetuksen ja yleisopetuksen yhteistyö on voimakkaasti esillä. Luku-Suomen aiheverkon 3 työ siis jatkuu. Uudessa kärkihankkeessa on yhtenä teemana myös opiskelutaitojen kehittäminen, jossa luetun ymmärtämisen taidoilla on keskeinen osuus. Hankekunnissa kehitetään oppilaan erot tietoisesti huomioon ottavaa pedagogiikkaa. Myös sukupuolten erot oppimistuloksissa ovat Yhtenäinen koulu – erilaiset oppijat -hankkeessa pohdinnan kohteena, jolloin voidaan hyödyntää Poikapedagogiikka-verkon kehittämistyötä.

Uusi **Lähde-hanke** etsii innovaatioita ja tukee pedagogista kehittämistä. Sen toiminnan kolme sisältöaluetta ovat 1) kulttuuriperintö, 2) tiede, teknologia ja kulttuuri sekä 3) taide ja kulttuuri.

Koulut ovat laatineet uudet opetussuunnitelmansa ja uskoaksemme ainakin hankekoulut ovat pystyneet entistä tietoisemmin kuljettamaan äidinkielen perustaitojen oppimisen läpi oppiaineiden koko koulun yhteisenä tehtävänä. Verkossa 1 tehtiin pohjustustyötä tähän suuntaan. Luku-Suomen päättöseminaariin Norjan opetussuunnitelmauudistuksesta kantautui kiinnostava ratkaisu: norjalaiset ovat kirjanneet – meikäläisten eheyttävien aihekokonaisuuksien tapaan – äidinkielen ja matematiikan perustaitojen opetuksen läpi koulun kaikkien oppiaineiden eli vastuuttaneet jokaisen oppiaineen niiden opettamiseen. Tämä oli paljolti Luku-Suomi-hankkeen etätavoite, mutta sitä kohti päästiin ottamaan vasta ensiaskelia. Lukemisen ja kirjoittamisen asiat, jopa koulukirjastojen kehittäminen, näyttävät Luku-Suomessakin vielä olleen liian suuresti äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien harteilla. Luokanopettajat ja perusopetuksen vuosiluokkien 1–6 opetusta antavat koulut ovat pystyneet kokonaisvaltaiseen otteeseen.

Pirjo Sinko, opetusneuvos

Tietoa hankkeesta saa myös Luku-Suomen nettisivuilta:

<http://www.oph.fi> > kehittämishankkeet > LUKU-SUOMI

Opetushallituksen Luku-Suomi-tiimi:

opetusneuvos Jorma Kauppinen

opetusneuvos Pirjo Sinko

ylitarkastaja Asta Pietilä

opetusneuvos Ritva Falck (lv. 2002–2003, 2003–2004)

projektsihteeri Pia Bäckman

Luku-Suomi-seminaarit 2002–2004

Aloitusseminaari 3.5.2002 Helsinki, komediateatteri Arena

Aihealue 1

Opetussuunnitelman kehittäminen kaikissa oppiaineissa lukemisen ja kirjoittamisen sekä kirjallisuuden tuntemisen parantamiseksi

Alueseminaarit: 4.9.2002 Helsinki, Opetushallitus
 28.11.2002 Hämeenlinna, Kaupungintalo
 4.3.2004 Hämeenlinna, Hämeen linna

Aihealue 2

Koulukirjastojen kehittäminen ja koulun ja kirjaston yhteistyö

Yhteisseminaari: 14. – 16.10.2002 Laivaseminaari, Silja Symphony
Alueseminaarit:
Espoon verkko: 7.5.2003 Vantaa, Oppimis- ja informaatiotalo Point
 27.11.2003 Espoo, Ymmerstan koulu
 20.4.2004 Hämeenlinna, Hämeenlinnan yhteiskoulu

Kotkan verkko: 19. – 20.2.2003 Kuopio, Minna Canthin koulu
 25.4.2003 Lappeenranta, Kaupungintalo
 22.4.2004 Kotka, Höyrypanimo

Oulun verkko: 13.3.2003 Oulu, Pääkirjasto Pakkalan Sali
 19.10.2003 Oulu, Toppilan koulu
 18.3.2004 Oulu, Messukeskus

Aihealue 3

Lukemisen ja kirjoittamisen perustaitojen parantaminen yleisopetuksen ja erityisopetuksen yhteistyönä

Alueseminaarit: 5. – 6.11.2002 Jyväskylä, Agora
 4. – 5.11.2003 Jyväskylä, Agora

Aihealue 4

Luetun ymmärtämisen, erityisesti päättelevän ja kriittisen lukutaidon kehittäminen kaikissa oppiaineissa

Alueseminaarit: 28. – 29.11.2002 Savonlinna, opettajankoulutuslaitos
 15. – 16.5.2003 Lahti, työväenopisto
 21. – 22.4.2004 Vantaa, kaupungintalo

Aihealue 5

Erilaisten tekstien kirjoittaminen ja kirjoittamalla oppiminen

Alueseminaarit:	14.2.2003	Varkaus, kotiseutukeskus Tyyskänhovi
	24.11.2003	Seinäjoke, Kirkonkranin auditorio

Aihealue 6

Poikapedagogiikan kehittäminen hankkeen sisältöalueilla

Alueseminaarit	28.-29.10.2002	Liesä, Koli
	3.4.2003	Mikkeli, ammattikorkeakoulu
	13.-14.11.2003	Kestilä, maalauskartano Pihkala
	15.-16.9.2004	Kurikka, Hotelli Pitkä-Jussi

Päätöseminaari 26.11.2004 Helsinki, Paasitalo
Paikka: Paasitorni, kokous- ja kongressikeskus, Paasivuorenkatu 5, Hakaniemi, Helsinki

Päätöseminaarin ohjelma

Päivän puheenjohtajina toimivat opetusneuvos Jorma Kauppinen, opetusneuvos Pirjo Sinko sekä opetusneuvos Gun Oker-Blom, Opetushallitus

8.00-9.00	Kahviaamiainen tarjolla Paasitornin ravintolasalissa
9.00-9.30	Miten minusta tuli lukeva poika? opetusneuvos Jorma Kauppinen, Opetushallitus
9.30-9.50	Ops soikoon! Tapani Räikkä, pedagoginen suunnittelija, Hämeenlinnan opetusvirasto Luku-Suomi-fanfaari ja Kaurialan yläasteen kuoro
10.00-11.30	Koulukirjastojen ja koulun ja kirjaston yhteistyön kehittäminen Tiedonhallintaa ja kirjallisuuden opiskelua koulukirjastoissa, rehtori Hannele Frantsi, Espoo Läs och skriv! - i Esbo, Maj-Len Nylander, Undervisningschef, Svenska barn- och utbildningscentralen, Esbo Uusi oppimisympäristö - totta vai tarua? rehtori Leena Saarela ja opettaja Janne Hietalahti Kuinkas sitten kävikään, rehtori Kristiina Juvonen, Kotka
11.30-12.30	Lounas
12.30-13.30	Juhlaluento: Lukuharrastus luo omaehtoisia oppimismahdollisuuksia, professori Pirjo Linnakylä, Jyväskylän yliopisto Keskustelua
13.30-14.00	Pojat ryskää, Kurikan lukion poikien lausuntaryhmä Ryskööremmi ja ryhmän ohjaaja, lehtori Leena Tuuri, Kurikka
14.00-14.30	Poikapedagogiikkaa tarvitaan, rehtori Jouni Hyttiinen, Liperi
14.30-15.00	Kahvi
15.00-15.15	Erilaisten tekstien kirjoittaminen ja kirjoittamalla oppiminen eri oppi- aineissa, opettajat Päivi Hopia, Varkaus sekä Poikien kirjoittajakoulu Sodankylässä, Kirsti Pätsi, Sodankylä,

15.15–15.45	Oppimisvaikeuksien varhainen tunnistaminen Jyväskylän maalaiskunnassa, opettajat Heidi Vaattovaara, Sanna Niemelä, Merja Tammilehto, Leena Kantonen ja Pia Lahtinen
15.45–16.10	Jokainen opettaja on äidinkielen opettaja – luetunymmärtämistä, päättelävää ja kriittistä lukutaitoa tarvitaan kaikissa oppiaineissa, koordinaattori Tommi Tikka, Savonlinnan sivistysvirasto
16.15–16.30	Ja työ jatkuu – uudet projektit käynnissä, opetusneuvos Jorma Kauppinen, Opetushallitus Kiitos yhteistyöstä!
16.30–17.30	Malja Luku-Suomelle! Skål för Läs och skriv! Tietoyhteiskunnan koulukirjasto – Ossaakko nää aatella? -kirjan julkistaminen Toimitusjohtaja Kari Heikkinen, BTJ Projektipäällikkö Eeva Kurttila-Matero, Oulun kaupunki Vapaata seurustelua

Palkintoja **Sokrates-palkinto**

Sokrates-palkinto 2001

Skepsis ry on myöntänyt vuoden 2001 Sokrates-palkinnon

Luku-Suomi -hankkeelle

Palkinto myönnetään koululaisten luku- ja kirjoitustaidon edistämiseen pyrkivästä toiminnasta.

Luku-Suomi on Opetushallituksen kärkihanke, jonka tavoitteena on peruskoululaisten luku- ja kirjoitustaidon parantaminen ja kirjallisuuden tuntemuksen lisääminen. Yhteistyössä Opetushallituksen kanssa hankkeessa toimivat Äidinkielen opettajain liitto, Luokanopettajain liitto ja Lukukeskus.

Luku-Suomen perustana on se, että tietoyhteiskunnassa tarvitaan entistä parempaa ja monipuolisempaa luku- ja kirjoitustaitoa. Tutkimukset osoittavat, että lukeminen vapaa-aikana on vähentynyt 1990-luvulla. Samanaikaisesti koululaisten huomiosta kilpailee yhä suurempi määrä eri tiedotusvälineistä tulvivaa tietoa. Kun tietoa on liikaa tarjolla ja se on usein sekoitettu viihteelliseen ja tunteisiin vetoavaan materiaaliin, on kriittinen ja päättävä lukutaito koululaisen ja myöhemmin aikuisen kansalaisen tärkein työväline.

Skepsis ry:n keskeisenä tavoitteena on edistää kriittistä ajattelua ja kiinnittää tässä yhteydessä huomiota tiedotusvälineissä yhä lisääntyvään epätieteellisen materiaalin sekoittumiseen tieteellisesti tutkittuihin tosiseikkoihin. Erityisesti koululaiset tarvitsevat apuvälineitä tämän tietotulvan hallitsemisessa, ja siksi he ovat tärkeä ryhmä Skepsiksen tavoitteiden kannalta. Niinpä Skepsis haluaakin palkita Luku-Suomi -hankkeen, joka pyrkii edistämään nuorten taitoja arvioida kriittisesti vastaanottamaansa tietoa.

Skepsis ry:n hallitus 9.12.2001

Jukka Häkkinen, puheenjohtaja

Otto J. Mäkelä, varapuheenjohtaja, Anna-Liisa Räihä, sihteeri

Hallituksen jäsenet: Vesa Kolhinen, Pertti Laine, Veikko Näntö, Göran Törnwall

Pikku Prinssi -palkinto

Espoon Ymmerstan koululle ja sen opettajalle **Helena Linnalle** myönnettiin Pietarissa Pikku Prinssi -palkinto. Palkintoa olivat Pietarissa vastaanottamassa koulusta Helenan lisäksi rehtori **Hannele Frantsi** ja kolme oppilasta: **Jeremias Värtinen, Jenni Munnukka ja Linda Håkansson.**

kuva: Hannele Frantsi

Pikku Prinssi -palkinto.

Opetusneuvos **Pirjo Sinko** sai kunnian nimetä suomalaisen koulun ja opettajan, joka on tehnyt merkittävää työtä 11–12-vuotiaiden lukemiseen innostamisessa ja kehitellyt uusia ideoita kirjallisuuden opetukseen. Hannele Frantsi toimi Luku-Suomi-hankkeessa Espoon koulukirjastoverkon koordinaattorina ja samaan aikaan rakennusaikaisena rehtorina suunnittelemassa uutta kirjallisuuspainotteista Ymmerstan koulua. Hänet valittiin v. 2003 Ymmerstan koulun rehtoriksi. Helena Linna on taitava lukemisen, kirjoittamisen ja kirjallisuuden opettaja, jonka luennoista ja julkaisuista lukusuomalaiset ovat ammentaneet inspiraatiota. Koulu on koko lyhyen toimintansa ajan ottanut

uutterasti vastaan vieraita ja levittänyt kirjallisuutta painottavaa toiminta-ajatusaan.

Opetuksessa painotetaan äidinkielen ja kirjallisuuden sekä media- ja ilmaisutaitojen opetusta. Koulun kirjasto ”Mikä-mikä-maa” on keskeisessä asemassa paitsi rakennuksessa myös opetussuunnitelmassa. Mikä-mikä-maassa harjoitellaan tiedonhallintataitoja, työskennellään tietokoneiden avulla ja nautitaan lukemisesta. Kirjallisuus näkyy vahvasti kaikkialla koulussa: kaikkien tilojen nimet ovat peräisin lastenkirjallisuudesta. (Lue lisää Ymmerstan koulun kotisivuilta www.ymmerstankoulu.fi.)

Aikuisilla oli Pietarissa mahdollisuus vaihtaa kokemuksia opettajaseminaarisissa ja koulutapaamisissa, joissa teemana oli lukemiseen motivointi. Lapsille oli koulutapahtumia ja kulttuuriohjelmaa. Pikku Prinssi -juhlassa Pirjo Sinko esitteli Luku-Suomen toimintaa, erityisesti poikien innostamista lukemaan, ja Helena Linna omaa pedagogiikkaansa. Parhailleen neuvotellaan siitä, että Ajatuksia Pikku Prinssistä -tapahtuma ja palkinto saataisiin vuosittaiseksi.

Suomalaisryhmä Eremitaasissa: Helena Linna, Jerry Värtinen, Hannele Frantsi, Linda Håkansson ja Jenni Munnukka

kuva: Pirjo Sinko

Aihealue 1

Opetussuunnitelman kehittäminen kaikissa oppiaineissa

Aihealueen 1 verkkokunnat ja normaalikoulut

Eurajoki, Forssa, Hyvinkää, Hämeenlinna, Jyväskylän mlk, Petäjävesi, Pori, Turku, Ulvila, Vaasa, Viitasaari, Ähtäri ja Hämeenlinnan normaalikoulu

Verkkoa koordinoi Hämeenlinnan kaupunki.

Verkon vetäjänä toimi opetuspäällikkö Tapani Räikkä.

Motto:

”Yksi oppi vapauttaa toisen. Siksi vapaa on vain se, joka ei lakkaa oppimasta.”

– Markku Envall

Opetussuunnitelman teko kuin Sammon taontaa

Opetussuunnitelman tärkeimmät asiat ovat sen alkuosan luvuissa. Niissä määritellään, millä arvopohjalla toimitaan, millaista oppimiskäsitystä sovelletaan, millaisissa oppimisympäristöissä toimitaan, millaiseksi koulun koko toimintakulttuuri luodaan, millaisilla työtavoilla opitaan, miten pidetään yhteyttä kohteihin, miten tuetaan oppimista, miten otetaan huomioon eri kulttuurit, miten otetaan sidosryhmät mukaan ja miten opetus ja oppiminen eheytetään. Taustalla on kunnan opetustoimen strategia, jonka rinnalle koko opetussuunnitelma nousee elävänä strategisena asiakirjana.

Opetussuunnitelman laadinta muistuttaa Sammon taontaa, jossa tarvitaan paljon takojia, hiilien hinaajia, palkeitten polkijoita, tulen lietsojia, väkipyörän vääntäjiä ja vipujen virittäjiä. Jännitystä ylläpitää, nouseeko ajasta yhteinen toimiva työkalu, joka jauhaa oppimisen rikkautta ja tietämisen halukkuutta. Takomisen onnistumiseen vaikuttaa erityisesti, miten kyvykkäästi tausta-arvot – avoimuus, yhteistyö, vuorovaikutteisuus, laaja-alaisuus, kunnioittaminen, rohkeus ja voima – saadaan arkityössä kiinnitettyä kintaisiin. Haasteena on luoda uusi koulukulttuuri, moderni peruspalvelu, joka houkuttelee ja motivoi oppimiseen ja kestää kriittistä arviointia. Tässä tulella kielellisten työvälineiden käytön osaaminen on tärkeää, olipa sijaintimme katederiin nähden millä puolella tahansa.

Opetussuunnitelman kehittämisen yhteiseksi näkökulmaksi nousi koulukirjastojen keskeisyys. Kirjastotoiminnan kehittämisellä, kätkee se sisälleen sitten fyysisen materiaalitilan tai tilasta riippumattoman virtuaalisen toiminnan, luodaan edellytykset lukemisen ja kirjoittamisen oppimisen parantamiselle ja kaikkien oppiaineiden keskinäiselle integroinnille.

Yhteiset aihiot alasimella

Vastuu luku- ja kirjoitustaidon oppimisesta lankeaa edelleen suurelta osin äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen harteille, mutta onneksi se sisältää tiiviin yhteyden muihin oppiaineisiin ja vahvan pyrkimyksen yhteistyöhön. Äidinkieli ja kirjallisuus oppilaslähtöisine työtapoineen toimii koulun yhteisenä luki-lekana, joka haluttiin työkaluksi jokaisen koulussa työskentelevän kouraan. Tavoite oli kaksisuuntainen ja eri oppiaineita integroiva: äidinkielen ja kirjallisuuden työtapojen vieminen muiden oppiaineiden työtavoiksi houkuttelee myös muiden oppiaineiden sisältöjen käyttämiseen äidinkielen opetuksessa.

Toinen kaikille yhteinen tavoite oli koulukirjastojen kehittäminen ja yhteistyö koulun ja kirjaston välillä. Sen onnistuminen vaikuttaa koko opetussuunnitelman toteutumiseen. Parhaillaan monet koulut suunnittelevat, uudistavat ja rakentavat oppimiskeskustoja, oppimisen pajoja, koulukirjastoja ja toimintakeskuksia. Toteutuessaan nämä suunnitelmat luovat edellytykset opiskelutaitojen parantamiseen ja opettajien välisen yhteistyön lisäämiseen.

Projektit ja produktiot koulun yhteisenä toimintana ovat osoittautuneet motivoiviksi tavoiksi koota voimavarat. Konkreettisten ja yhteisten tuotosten ohella niillä on syvempi piilovaikutus yhteistyön lisääntymiseen koulun arkielämässä. Esimerkiksi **Petäjävedellä koulukeskuksen** avajaisiin toteutettu Antti Puuhäärä -näytelmäprojekti yhdisti voimavarat alakoulusta lukioon sekä käsi- ja taide-teollisuusoppilaitokseen. Valmistautuminen edellytti osallistujilta myös tutustumista kansantarustoon, teatteritaiteen ja käsityötaiteen tietokirjallisuuteen. Näytelmä valmistettiin usean eri oppiaineen yhteistyönä: keskeisessä asemassa olivat äidinkielen ohella musiikki, kuvataide, käsityö ja kotitalous. Hämeenlinnassa **Kaurialan lukiossa** etsittiin luontevia yhteyksiä eri kulttuuri- ja reaalialaisten välille nk. Chaussée-projektin avulla, jossa paneuduttiin koulun vierellä olevan kulkuväylän Turuntien ja sen lähiympäristön historialliseen muotoutumiseen aina geologiasta alkaen. Tässä yhteydessä opettajat joutuivat pohtimaan lukemisen ja kirjoittamisen lisäämistä omissa oppiaineissaan. Turun **Suikkilan koulu** rakensi koko kouluväen voimin näyttelyhuoneen Turun kirjamessuille.

Kaikissa verkkokunnissa käytiin opettajien yhteisiä pohdintoja sekä koulutuspäivillä että työryhmätyöskentelyssä. Luku-Suomen teemat olivat yhteisenä nimittäjänä kuntien ja koulujen eri oppiaineiden opetussuunnitelmatyöryhmien työskentelyssä. Monissa paikoissa muodostettiin laaja-alaisia ja moniammatillisia työryhmiä ja mukaan pyydettiin myös sidosryhmien edustajia. Lukemisen ja kirjoittamisen merkitys näkyy ainekohtaisissa opetussuunnitelmissa mutta myös koulujen tukitoimissa. Toki tässä ollaan vielä polun alussa, mutta avaramman tien linjauksiin on päästy.

Useissa kouluissa järjestettiin teemaan liittyviä vanhempainiltoja. Näissä käsiteltiin kodin ja koulun yhteistä vastuuta oppilaan lukuinnostuksen ylläpitäjänä sekä aikuisen ohjaavaa roolia valintojen tekemisessä mediatulvan tarjonnan keskellä. Vanhempainyhdistykset osallistuivat varojen hankkimiseen kirjastoille mm. Hämeenlinnassa ja Turussa.

Oppilaiden opintopolkujen nivelvaiheisiin kiinnitettiin huomiota. Kouluasteiden yhteiset suunnittelutilaisuudet lähensivät opettajia, jolloin myös eri kouluasteiden toimintakulttuurit tulivat tutummiksi. Tällöin voitiin myös sopia käyt-

tännössä yhteisistä tavoitteista ja vaatimustasosta, joiden perusteella oppilaiden etenemistä ohjataan. Hyviä tuloksia tuottivat esimerkiksi oikeinkirjoituksen vaaliminen kaikissa oppiaineissa ja oppilaiden kirjallisille vastauksille ja tuotoksille asetetut yhteiset säännöt. Myös lukudiplomit kirjattiin useiden kuntien opetussuunnitelmiin, niin että niiden vaatimustaso kasvaa oppilaiden siirtyessä luokalta ja kouluasteelta toiselle

Useissa lukioissa otettiin käyttöön erilliset starttikurssit, joissa varmennetaan aloittavien opiskelijoiden tiedon hankinnan ja käsittelyn taitoja, opitaan tunnistamaan erilaisten tekstilajien vaatimukset ja lähdekritiikki sekä totutaan eri oppiaineiden lukutaitovaatimuksiin.

Medialukutaito ja tiedonhallintataitojen parantaminen nousivat varsin keskeisiksi tavoitealueiksi. Kriittisesti kysellen pohdittiin, mitkä työtavat ja menetelmät parhaiten auttavat ajattelun kehittämistä. Ydinkysymys lienee, miten virtuaalisuus välineenä otetaan hallintaan. Useissa kunnissa ja kouluissa valmistellaan tietostrategioiden päivittämistä. Tässä työssä ollaan nyt vähän kypsempiä kuin tietostrategioiden ensimmäisiä versioita laadittaessa.

Näin Sampo säkenöi

Äidinkielen taidot Forssan opetussuunnitelmassa

Forssan Luku-Suomi-ryhmässä mietittiin erilaisia keinoja, joilla voisi monipuolistaa luetun ymmärtämisen opetusta. Jo nykyiset alaluokkien oppikirjat ohjaavat monipuolisesti lukustrategioiden harjoittelemisen, mutta menetelmät pitäisi ottaa tehokkaammin käyttöön oppitunneilla. Eräässä alakoulussa opettajat suunnittelivat yhdessä, missä järjestyksessä ja missä oppiaineessa tutustutaan mihinkin lukutapaan, luetun ymmärtämistä parantavaan menetelmään ja muistiinpanotekniikkaan. Näin erilaiset oppijat voisivat löytää itselleen sopivimman oppimistavan.

Laadituissa toimintaohjeissa korostettiin, että kaikkien koulun tekstien avulla opetetaan lukemista ja kirjoittamista ja siis kaikki tekstit voidaan hyödyntää lukemisen ja kirjoittamisen opetuksessa. Tekstien aiheista voi johdatella monenmoisiin kirjoitustehtäviin.

Kirjallisuuden opetusta tehostettiin. Kirjaston ja koulujen yhteistyönä tehtiin kirjallisuudiplomit sekä kirjastonkäytön ja tiedonhakutaidon opetussuunnitelma, joka on mukana uusissa perusopetuksen opetussuunnitelmissa. Äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmiin on kaikille luokka-asteille yksilöity,

minkälaista kirjallisuutta ja miten paljon vähintään luetaan. Koulukirjastoihin saatiin hankituksi uutta aineistoa myös erillisen virastomäärärahan turvin.

Forssassa luki-opetus käytännössä päättyy yläkouluun siirryttäessä. Luku-Suomi-hankkeessa yritettiin kuitenkin tehostaa tiedotusta ala- ja yläkoulun välillä, niin että yläkoulussa osataan ottaa arvostelussa huomioon luki-häiriön vaikutus. Keväällä 2004 alakoulujen erityisopettajat pitivät palaverin opinto-ohjaajien kanssa, ja tätä käytäntöä on tarkoitus jatkaa: tieto siirtyy opinto-ohjaajan välityksellä yläkoulun aineenopettajille.

Kaikille luokan- ja aineenopettajille jaettiin ohjeet, miten eri oppiaineissa voi kehittää oppilaan kirjoitustaitoa ja mitä pitää vaatia: isot alkukirjaimet, välimerkit, käsiala, tekstin asettelu jne. Ajatuksena oli, etteivät vain äidinkielenopettajat kiinnittäisi näihin asioihin huomiota vaan myös muissa oppiaineissa edellytetään opettajien asioiden osaamista. Jokaisen opettajan pitää huolehtia erityisesti omaan oppiaineeseensa kuuluvista oikeinkirjoituskäytänteistä: matematiikassa luvun ja laadun oikeasta merkintätavasta, historiassa aikakausiin liittyvien nimien oikeinkirjoituksesta, maantiedossa paikannimien, rotujen ja lajien oikeinkirjoituksesta jne.

Esseevastausten kirjoittamiseen pitää ohjata ja esseevastauksia tulee myös vaatia. Kokonaisten lauseiden vaatimus on tekstinteossa tarpeen. Laadittiin ja jaettiin yhteiset tutkielmantekosäännöt (lukujen numerointi, sisällysluettelo, lähdeviitteet ynnä muut muotoseikat). Oppilaalle on helpompaa, kun vaatimukset ovat eri oppiaineissa samankaltaiset.

Päätettiin ottaa aktiiviseen käyttöön sellaisia keinoja, joissa kirjoittaminen on ajattelun – eikä vain muistiin painamisen – apuna ja tavoitteena on syväoppiminen. Näitä menetelmiä ovat vanhan asian mieleen palauttaminen kirjoittamalla, mielipiteiden kirjaaminen, oppimispäiväkirjan pitäminen ja uuden tekstin luominen opitusta, jopa runon kirjoittaminen faktan pohjalta.

Koulu kulttuurikasvattajana Hämeenlinnassa

Hämeenlinnassa opetussuunnitelmatyössä paneuduttiin erityisesti yhteisen arvopohjan tarkasteluun, koulun tehtävään kulttuurikasvattajana ja aihekokonaisuuksien kuntakohtaisiin sisältöihin ja toteutukseen. Lisäksi pyrittiin Luku-Suomi-hankkeen tavoitteiden julkituomiseen kaikessa opetussuunnitelmatyössä.

Kuntakohtainen äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelma sisältää vahvan yhteyden muihin oppiaineisiin. Siitä viestivät jo sen sisältöalueet: vuorovaiku-

tustaidot ja puheilmaisuus, lukeminen ja tekstin ymmärtäminen, kirjoittaminen ja kielitieto, tiedonhallintataidot sekä kirjallisuus ja muu kulttuuri. Vastaavasti muiden oppiaineiden kirjaukset liittyvät äidinkielen taitoihin: matematiikassa puhutaan kielentämisestä, tietojen etsimisestä, keräämisestä, ymmärtämisestä ja tallentamisesta; luonnontieteissä opastetaan tutkimusten jälkeen tuottamaan johtopäätöksiä raportoimalla suullisesti, kirjallisesti tai piirtämällä; musiikissa tähdenetään omaa lukutaitoa ja musiikkia myös lukuinnostuksen keinona; kuvataiteessa eräs tavoite on kuvan ja tekstin yhdistäminen; käsityössä opitaan kirjaamaan itsenäisesti työskentelyn eri vaiheet; kotitaloudessa kiinnitetään paljon huomiota oppilaiden kielenkäyttöön jne.

Hämeenlinnan opetustoimi tuotti vuonna 2003 kaksi julkaisua, jotka taustoitavat sekä arvokeskustelua että kulttuurikasvatusta. Julkaisussa ”Koulu on kulttuurin kantaja” esitetään taidekasvatuksen merkityksen ohella konkreettisia toimenpiteitä oppilaiden aseman vahvistamiseksi kulttuurin tuottajina ja kuluttajina. **Kaija Lehmuskallio** laati yhteisten keskustelujen pohjalta arvoja käsittelevän teoksen ”Arvopokkari, Rajaukko ja kasvukannikka. Arvoista kasvatuksen suuntaamiseen”. Kirja antaa kasvatusfilosofista ja kulttuurihistoriallista evästä koulujen arvokeskusteluun.

Kaikissa aihekokonaisuustyöryhmissä ja osittain myös oppiainekohtaisissa työryhmissä oli myös koulun ulkopuolisten sidosryhmien edustajia. Näin saatiin moniammatillista perspektiiviä asioiden sisältöön ja käsittelytapaan.

kuvat: Liisa Vartiainen

Pinkojat vauhdissa. 1800-luvulla juoksijat pukeutuivat hassusti viihdyttääkseen yleisöä. Tärkeintä ei ollut nopeus vaan huvittava tapa edetä.

Pukkitappelussa kielikin kehittyi. Mitähän oppiaineita yhdistyy?

Yhteistyössä Hämeenlinnan seudun äidinkielen opettajat ry:n kanssa julkaistiin äidinkielen lehtori **Minna Inovaaran** ja erityisopettaja **Kaija-Leena Piiparin** suunnittelema Opettajan runo-opas perusopetuksen 1.–6. luokille (2004). Opas sisältää runouden teoriaa, tapauskertomuksia sekä tehtäviä ja harjoituksia. Tavoitteena on tehdä toinen osa, jossa on aineistoa yläkoulujen käyttöön.

Aineenopettajille suunnattiin ideakysely, millaisia keinoja he käyttävät omassa oppiaineessaan lukemis- ja kirjoittamistottumusten vahvistamiseksi. Näistä ideoista on tarkoitus koota vihjevihko kaikkien yhteiseen käyttöön.

Luku-Suomi-hankkeen yhteydessä nousi esiin varsin vahvasti oppilasarvioinnin problematiikka. Tähän liittyy myös yhteisesti sovittujen työskentelyn vaatimustasojen määrittely. Uusi opetussuunnitelma edellyttää myös uutta arviointikulttuuria, joka kannustaa oppilasta ja vahvistaa hänen itsetuntoaan mutta antaa rehellisen palautteen osaamisen kehittymisestä ja sen merkityksestä.

Hämeenlinnassa koko opetussuunnitelmatyö on ollut hyvin laaja-alaista. Työtä jatketaan kaikki aistit valppaina: tavoitteena on oppia kaikki lukutaidot ja saada Sibeliuksen syntymäkaupungin ops soimaan!

Kuvataiteen ja äidinkielen ja kirjallisuuden soveltava kurssi

Esimerkki oppiaineiden välisestä yhteistyöstä Kaurialan lukiossa

Toteuttajat:

Kuvataiteenlehtori **Liisa Vartiainen** ja äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori **Liisa Virtanen**.

Tavoite:

Päättävän lukutaidon taso paranee.

Oppilaiden lukemisen ja kirjoittamisen määrä lisääntyy sekä koulussa että vapaa-aikana.

Toteutus:

Aluksi verryteltiin: kirjoitettiin runo tai tunnelmapala taidekuvasta (Dali: Muiston pysyvyys), piirrettiin kuva tuotetun oman tekstin pohjalta. Kirjoitettiin ohjatusti ”surrealistinen runo”, joka kuvitettiin. Elokuva Casablanca johdatti analysoimaan elokuvakerronnan keinoja ja symboliikkaa historiallisesta perspektiivistä (pääteleminen!). Ars Fennica -näyttelyyn tutustuminen Hämeenlinnan taidemuseossa synnytti sekin erilaisia tekstejä: tajunnanvirtaa, teoksen esittelyjä, arvosteluja, runon.

Tärkeä askel oli valokuvaaja **Marjukka Vainion** vierailu oppitunnilla ja tutustuminen hänen töihinsä ja tapaansa työskennellä. Hämeenlinnaa kuvaaviin luonto- ja kaupunkikuviin on liitetty Olli ja Riitta Jalosen runotekstit. Bo Carpelan on kirjoittanut neljä vuoden kiertoon liittyvää aloitusrunoa (suom. Tuomas Anhava) teokseen, jossa kuvataan kallan kasvu, kukinta ja kuihtuminen.

Kurssin päätyönä oli sanan ja kuvan liittäminen. Osa teki satukirjan: kirjoitti, kuvitti, jopa valmisti itse paperin ja kannet; osa tuotti pilapiirroksia; osa rakensi kokonaisuuden ottamistaan valokuvista ja omista aforistisista teksteistä; osa toteutti julisteen jne.

Arvio:

Kaunokirjallisuuden liittäminen kuvataiteen opetukseen ja tuottamiseen on luontevaa – ovathan eri taiteenalat muutenkin dialogissa keskenään. Oppilaille annettiin mahdollisuus toteuttaa työnsä tietokoneella tai käsin. Valtaosa toteutti kaikki tekstit käsialakirjoituksella. Vain kaksi oppilasta liitti digitaalisesti käsittelemiinsä valokuviin tekstit koneella. Monet oppilaat haikailivat ”vanhanaikaista” kaunokirjoitusta ja kritisoivat nykyisiä mallikirjaimistoja. Vapaus valita ilmaisutapa ja tekstilaji koettiin tärkeäksi. Lukutaito (taidekuvan, elokuvan, valokuvan, tekstin, symboliikan) kehittyi ja kirjallisuuden tuntemus kasvoi – tuottamisen kynnys mataloitui.

Vuosiluokkien vuorovaikutusta Petäjävedellä

Kirjallisuuden harrastamiseen innostamista pohdittiin joukolla. Yhdessä koottiin tapoja motivoida oppilaita lukemisen harrastamiseen. Yhteinen työryhmä suunnitteli ja koordinoi eri vuosiluokkien väliseen vuorovaikutukseen perustuvan työskentelytavan. Seuraavanlaisia toimintoja syntyi:

- Ensiluokkalaiset kävivät esittelemässä esikoululaisille lukutaitoaan.
- Neljäsluokkalaiset laativat perusteita lukutaidon tärkeydelle ja esittelivät ne toisluokkalaisille.
- Kuudesluokkalaiset pitivät satutuokioita kummioppilailleen 1. luokalla.
- Seitsemäsluokkalaiset pitivät kirjaesitelmää 4.–6. luokilla
- Lukion 2. vuosikurssin opiskelijat järjestivät ala-asteen oppilaille Harry Potter -tietovisan.
- Kirjakirpputori ja -vaihtotori järjestettiin ala-asteella.
- Opettajat vierailivat toistensa luokissa kertomassa lapsuutensa mielikirjoista.
- Koottiin luokkien kirja Top 10 -listoja.

- Palkittiin kunniakirjoin ja ruusuin ahkerimpia kirjallisuuden harrastajia 1.–6. luokilla.
- Kaikilla ala-asteilla tavaksi on tullut viettää lukuviikkoa keväisin. Vuonna 2001 lukuviikko järjestettiin laajemmin esiopetuksen, kirkonkylän ala-asteen ja yläasteen sekä lukion yhteistyönä.
- Kirjailijavierailuja on pyritty toteuttamaan yhteistyössä kirjaston kanssa vähintään kerran lukuvuodessa.

Luokanopettajien keskuudessa lukemisen, kirjoittamisen ja kirjallisuuden opetuksen uusimpien työtapojen käyttöönotto oli mutkatonta. Vahvuuksina olivat eri koulujen opettajien yhteiset kokoontumiset, työyhteisöjen tiivis vuorovaihtus sekä ennakkoluulottomuus. Opetuksen ja oppimisen ongelmia voitiin jakaa päivittäin. Opettajien omat kokemukset olivat hedelmällisiä etsittäessä ratkaisuja pulmiin.

kuvat: Päivi Koskenranta

Antti Puuhaaran nuorimmat esiintyjät olivat Kirkonkylän alakoulun neljännen luokan oppilaita ja vanhimmat lukion abiturientteja. Ukko ja Eukko Mökkiläinen eli Olli Pitkänen ja Johanna Survo sekä heidän lapsikatraansa, joka esiintyi myös Pohjolan menninkäisinä. Lasten puvut ja käsineet ovat alaluokkalaiset itse tehneet.

Näytelmän puvut tehtiin Keski-Suomen käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksella. Pukusuunnittelua ohjasi kuvataiteilija Virpi Lehto ja ompelua opetta- ja Irmeli Raitanen. Kuvassa valmistumassa vihreä Louhen puku ja valkoiset mökkiläisten paidat, joihin etsittiin oikeaa pellavaa. Vas. mökkiläisiä: Siiri Viinikainen ja Anna Huuskola.

Louhi Laura Niiles (oik.) ja nahkakauppiaan kaunis tytär Darja, Kaisa Tupamäki. Kaisa lauloi näytelmän kalevalaiset laulut. Darja oli joutua karhun morsiameksi – puussa karhun pääkallo.

Loppulaulun tunnelmissa: näytelmään osallistui 50 oppilasta ala- ja yläkoulusta sekä lukiosta. Lisäksi se työllisti tusinan verran käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen oppilaita.

Masto (Jyri Lahtinen) juonimassa.

Imettäjä (Minja Naukkarinen) hallitsee tilanteet.

Louhi koko komeudessaan (Laura Niiles).

Harjoitus: Ohjeita ja keskittymistä harjoitusringissä (ohjaaja Päivi Koskenranta takana keskellä, raidallinen paita).

Oppilaiden luetun ymmärtämisen ja lukutekniikan tasoa mitattiin säännöllisesti ns. Allu-testeillä. Kunnan kaikilla alakouluilla testaus on toteutettu ainakin 2., 4. ja 6. luokalla. Testien tulokset raportoitiin myös oppilaiden huoltajille. Erityisopettajien kanssa suunniteltiin toimenpiteitä niiden oppilaiden osalta, joiden testitulos paljasti lukemisessa erityisiä ongelmia.

Mediakasvatusta ryhdyttiin kehittämään animaatioprojektein. Yhteistyötä animaatioiden tekemisessä tehtiin Keski-Suomen Käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen kanssa. Nukkelinjan opiskelija ohjasi animaatiotyöpajaa neljän kirkonkylän ala-asteen luokan kanssa. Oppilaat kirjoittivat käsikirjoituksen, rakensivat lavasteet ja hahmot, toteuttivat äänet ja musiikin sekä kuvasivat animaation

ryhmätyönä työpajoissa. Oppilaitoksen nukunvalmistus- ja valokuvauslinjat voisivat tarjota monia mahdollisuuksia mediakasvatukseen.

Käynnissä olevaan opetussuunnitelmatyöhön yritettiin vaikuttaa laatimalla kysely ops-työryhmien vetäjille. Kirjallisen kyselyn tarkoituksena oli saada aikaan ryhmissä keskustelua siitä, miten lukeminen, kirjoittaminen ja kirjallisuus toteutuvat työstettävissä uusissa opetussuunnitelmissa kaikissa aineissa.

Turun Mestarilukijan tie

Topeliuksen koulun (luokat 1–6) oppilaille laadittiin kolmitasoinen (oppipoika, kisälli, mestari) lukupeli, jolla pyritään innostamaan oppilaita lukemaan erilaisia tekstejä ja kirjoittamaan niistä.

Topeliuksen koulun (luokat 7–10) oppilaille eri oppiaineisiin ja **Juhana Herttuan lukion** opiskelijoille joihinkin oppiaineisiin laadittiin neliportainen (Selviytyjän tie, Oppipojan tie, Kisällin tie ja Mestarin tie) lukuohjelma ”Mestarilukijan tie”, josta oppilas voi valita luettavaa suorittaakseen lukudiplomin. Oppipojan tien kirjat vaativat tavoitteellista, Kisällin tien kirjat toimivaa, kriittistä ja Mestarin tien kirjat luovaa, soveltavaa ja ajattelua kehittävä lukutaitoa. Kaikki kurssiin kuuluva kirjallisuus (= Selviytyjän tie) vaatii peruslukutaitoa.

Näiden teiden kautta oppilaita ohjataan oivaltamaan kirjallisuuden moninaisuus. Oppilas valitsee joka tieltä eri oppiaineista monenlaisia kirjoja: Oppipojan tieltä vähintään kuusi, Kisällin tieltä vähintään kahdeksan ja Mestarin tieltä vähintään kymmenen ja pitää lukemastaan lukupäiväkirjaa. Valmiit diplomit jaetaan vuosittain kevätkuuhlassa. Kaikki diplomit saadakseen oppilas on lukenut 24 kurssien ulkopuolista teosta ja kirjoittanut niistä.

Mestarilukijan tien tarkoituksena on herättää lukuharrastusta, innostaa jo paljon lukevaa lukemaan enemmän, perehdyttää nuori eri tekstilajeihin, kartuttaa yleissivistystä, auttaa oivaltamaan kirjallisuuden merkitys ja kasvattaa kansalliseen ja kansainväliseen kulttuuriin. Mestarilukijan tie pyrkii myös kehittämään oppimisen kannalta tärkeitä taitoja: kykyä ottaa erilaisista teksteistä selvää, kykyä keskittyä, kykyä kirjoittaa ja keskustella, kykyä työskennellä määrätietoisesti, kykyä ajatella ja kykyä suunnistaa uusiin teksteihin.

Mestarilukijan tien yhteyteen oppilaiden käyttöön kerättiin lukemisen, kirjoittamisen, tiedonhaun ja -käsittelyn ”nettilinkkipaketti”. Mestarilukijan tiestä laadittiin sähköinen versio. Opettajien käyttöön kerättiin lukemisen ja kirjoittamisen menetelmäkansiota. Topeliuksen koulun uuden opetussuunnitelman

kuvat: Merja Hiidensalo

Suikkilan koulu Turun kirjamessuilla. Viidesluokkalaiset Konsta ja Patrik toivottavat vieraat tervetulleiksi Suikkilan koulun osastolle Turun kirjamessuilla.

Messuosaston työpisteessä oli esillä oppilaiden luontopäiväkirjoja, piirroksia, runoja, tutkielmia ja tehtäviä yleisölle. Innoittajana kirjailija Markku Karpio.

yleiseen osaan kirjattiin, että oppilaiden lukemisen ja kirjoittamisen taitoja kehitetään aktiivisesti koko perusasteen ajan ja että kaikkia perusasteen oppilaita kaikissa oppiaineissa motivoidaan lukemaan monipuolisesti erilaisia tekstejä.

Juhana Herttuan lukiossa toteutettiin kaikille lukion alkaville opiskelijoille pakollinen puolen kurssin mittainen ”starttikurssi”, jolla käsiteltiin mm. eri oppiaineiden vaatimaa lukutaitoa, erilaisten tekstilajien vaateita, tiedon hankinnan ja prosessoinnin taitoja ja lähdekritiikkiä.

Päivänavausteemana oli koko Luku-Suomi-hankkeen ajan ”Kirja, joka kolahti”. Se eteni haasteena opettajalta toiselle, oppilaalta toiselle, oppilaalta opettajalle tai opettajalta oppilaalle ja herätti kiinnostusta kirjoja ja lukemista kohtaan.

Perusopetuksen yhdeksäsluokkalaisille ja lukiolaisille suunnattiin virtuaalinen lukupiiri. Luku-Suomi-kouluista siinä olivat mukana Turun lyseon lukio ja Turun iltalukio. Tavoitteena on mm. edistää kirjaston tietoverkkopalvelujen käyttämistä ja medialukutaitoa.

Turun koulutoimintakeskus laati osana opetussuunnitelmaa Kulttuuripolku-mallin, joka ohjeistaa opetussuunnitelman mukaisiin kulttuurilaitoksissa vierailuihin. Osana kulttuuripolkua laadittiin kaupunginkirjaston kanssa yhteistyössä opetuspaketti, joka tähtää tiedonhallintataitojen pedagogiseen opettamiseen.

Mitä ahjosta nousi?

Luku-Suomi-hankkeen taoksena syntyi paljon aihioita, joiden takominen jatkuu. Yhteisestä ahjosta sinkoili päättymättömästi tulisia avainsanoja: yhteistyö, laaja-alaisuus, osaamisen jakaminen, vuorovaikutus, avoimuus, nivelvaiheet, koulutus, vaatimustaso, työtavat, ajattelun kehittäminen, virtuaalisuus, piilovaikutus, kulttuuri, sidosryhmät, resurssit, arviointi, halu, voima...

Tavoitteissa päästiin alkuun, uusia työtapoja otettiin käyttöön, menetelmiä ja tekniikoita hiottiin, yhteistyö lisääntyi, nivelvaiheita mietittiin, erityisopetuksen tilaa pohdittiin, yhtenäistä perusopetusta rakennettiin. Tärkeintä oli, mitä kouluissa todella tapahtuu yksittäisen oppijan kehässä, sillä kaikki kouluissa koettu työ, monet yksittäisten opettajien ja koulujen luovat ratkaisut eivät näy raportissa.

Luku-Suomi-hanke jatkuu syntyneinä prosesseina. Toivottavasti tuli tarttua! Tarvitaan kuitenkin vielä paljon väkipuolten vääntämistä, että kehittymässä olevat prosessit saadaan haltuun ja niissä osataan toimia. Tarkkana pitää olla siinä, ettei tunne olevansa orjana lietsomassa vaan kokee itsensä seppänä takomassa.

Tämä luku on koostettu seuraavien henkilöiden Opetushallitukselle toimittamista kirjoituksista:

Tapani Räikkö, opetuspäällikkö, Hämeenlinna (verkon työn yleisesittely ja yhteenvedo)

Anneli Koivuniemi, lehtori, Forssa

Kaarlo Nevala, luokanopettaja ja Päivi Koskenranta, lehtori, Petäjävesi

Aino Saaro, lehtori, Turku

Katja Vanhatalo, suunnittelija, Turku

Luku pohjautuu verkon 1 alkuperäiseen raporttiin, joka löytyy kokonaisuudessaan Luku-Suomen sivuilta (www.oph.fi > Kehittämishankkeet > Luku-Suomi > Verkkokohtaiset loppuraportit). Lue lisää mm.

- Turun kunnan ja koulujen projektit (Suikkila, Hannunniittu, Turun iltalukio)
- Hämeenlinnan toimintaa

TIEDONHAUN ASKELEET

– miten selviän paremmin
tutkielman teosta?

1

Määrittele tutkielman aihe/ongelma

- Mitä haluan tutkia?
- Mitä jo tiedän asiasta?
- Millaista tietoa tarvitsen?

2

Etsi ja nimeä tiedonlähteet

- Miten saan tietoa?
(lukemalla, kuuntelemalla, katsomalla)
- Mistä haen tietoa?
(kirjat, artikkelit, haastattelut, internet...)
- Mitä teen tiedoilla?

3

Valitse tiedosta tarvitsemasi

- Miten valitsen sopivan tiedon?
- Mikä on oleellista/epäoleellista
aiheeni kannalta?
- Miten luotettavaa tieto on?

4

Järjestele tietoa

- Miten järjestän tiedon?
- Millä asioilla on yhteys toisiinsa?
- Miten voin selvittää tietoa
kuvilla tai taulukoilla?

5

Esittele tuloksesi

- Miten esitän selkeästi tiedon
ja johtopäätökset?
(teksti, kuvat, äänet)
- Miten merkitsen tiedon lähteet?
- Mikä on näkökulmani aiheeseen?

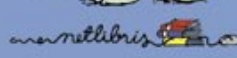
6

Arvioi prosessia ja työtä

- Minkälainen lopputuloksesta
mielestäni tuli?
- Miten onnistuin työn eri vaiheissa?
- Mitkä vaiheet olivat hankalia?
- Miksi?

opetuksellinen
tieto- ja viestintätekniikan
kehittämisshanke

Espoon tiedonhaun askeleet

Aihealue 2

Koulukirjastojen kehittäminen ja koulun ja kirjaston yhteistyö

Aihealueen 2 verkkokunnat ja normaalikoulut Espoon verkossa

Espoo, Forssa, Halikko, Hattula, Hämeenlinna, Hämeenlinnan normaalikoulu, Kauhajoki, Nurmijärvi, Ulvila, Vaasa, Vantaa ja Ylöjärvi

Verkkoa koordinoi Espoon kaupunki.

Verkon vetäjänä toimi rehtori Hannele Frantsi.

Motto:

”Koulukirjasto ei ole pelkästään paikkaan tai aikaan sidottu kirjakokoelma vaan uuden ajan tietopankki.”

Aihealueen 2 verkkokunnat ja normaalikoulut Kotkan verkossa

Kotka, Kouvola, Kuopio, Kuortane, Lappeenranta, Lempäälä, Liperi, Mikkeli, Myrskylä, Petäjävesi, Savonlinna ja Savonlinnan normaalikoulu

Verkkoa koordinoi Kotkan kaupunki.

Verkon vetäjänä toimi rehtori Kristiina Juvonen.

Motto:

”Jos haluat jonkun rakentavan laivan, älä anna hänelle piirustuksia, lautoja, vasaroita, äläkä nauloja, vaan opeta hänet kaipaamaan ulapalle. Laiva syntyy sivutuotteena.”

– Antoine de Saint-Exupéry

Aihealueen 2 verkkokunnat Oulun verkossa

Haapajärvi, Haapavesi, Haukipudas, Kestilä, Kokkola, Posio, Raahen, Ranua, Rovaniemi, Sodankylä ja Oulu

Verkkoa koordinoi Oulun kaupunki.

Verkon vetäjänä toimi rehtori Leena Saarela.

Motto:

”Ilman lukukokemuksia lapsen kehitys jää kesken.

Lukeminen on kasvatusta ihmisyyteen.

Se antaa välineet kielelliseen kanssakäymiseen ja tunteiden ilmaisuun.

Arkikielemme on köyhtynyt. Kirjallisuutemme onneksi ei ole!”

– Kirsi Kunnas

Yhteisiä päämääriä

Aluksi verkoston kunnissa perehdyttiin eri tavoin koulukirjastojen kehittämiseen ja koulun ja kirjaston yhteistyön lisäämiseen. Jokainen kunta laati oman toimintasuunnitelmansa. Verkot asettivat tavoitteekseen liittää opetussuunnitelmaan näkemys koulukirjastosta oppimisympäristönä, joka palvelee oppilaiden tiedonhankintaa, oppimisprosessia ja erilaisia työskentelytapoja. Koulukirjaston kehittyminen edellyttää niin ikään tieto- ja viestintästrategian ja kirjastonkäytön suunnitelman laatimista. Lisäksi pyrittiin entistä tiiviimpään yhteistyöhön kunnan kirjastolaitoksen kanssa.

Koulukirjaston ylläpito vaatii resurssia sekä aineiston hankintaan että vastuuhenkilön palkkaamiseen. Tavoitteena oli, että kunnassa olisi koulukirjastoja varten oma informaattikko. Opettaja-informaattikko olisi tarpeellinen myös jokaisella koululla. Luku-Suomi-hanke siis innoitti koulukirjastojen ja kirjastoyhteistyön kehittämiseen, mutta tuloksiin vaikutti suuresti kunnan oma panostus.

Kirjastotilan perustaminen

Kirjastotilan perustaminen A:sta Ö:hön Ulvilassa

Lehtori Tiina Mäkinen

Ajatus oman koulukirjaston perustamisesta syntyi Opetushallituksen Luku-Suomi-hankkeen aloituskokouksessa Helsingissä 3.5.2002. Kokouksessa hanketta esiteltiin ja aihe- ja alueverkkoja organisoitiin.

Ulvila, kuten monet muutkin kunnat, oli hakemuksessaan ilmoittanut haluavansa kehittää vähän kaikkia hankkeeseen liittyviä osa-alueita – kukaan ei kovin tarkasti tuntunut tietävän, mihin oltiin ryhtymässä. Esittelyjen edetessä me Ulvilan edustajat, ison koulun neljä äidinkielen opettajaa, huomasimme koulukirjaston kehittämisen olevan omin toiminta-alueemme.

Edellytykset olivat olemassa. **Ulvilan-Kullaan** koulu on kahden kunnan yhteinen iso yläkoulu. Koulurakennukseen on alkuaan suunniteltu keskeiselle paikalle suurehko lasiseinäinen koulukirjastotila. Kirjastona tila ei kuitenkaan ollut toiminut yli kymmeneen vuoteen, vaan se palveli epäkäytännöllisenä luokkahuoneena. Vanhat tietosanakirjasarjat pölyttyivät hyllyissä ja pulpetit tukkivat kulkureitit. Karheanharmaa kokolattiamatto aiheutti hengitysvaikeuksia allergikoille. Kokolattiamattoa on silti kiittäminen koko prosessin käynnistymisestä, sillä yhä yleistyvään astmaan vedoten rehtorimme sai teknisen toimen suostu-

maan kirjaston lattiapinnoitteen uusimiseen. Samalla oli kätevä maalata seiniä, järjestää hyllyt uudelleen ja sijoittaa tilaan myös uudet tietokoneet, jotka oli hankittu, mutta joille ei tuntunut löytyvän sopivaa paikkaa.

Ajatuksen hahmotuttua pidimme Ulvilassa kokouksen, jossa olivat läsnä koulutoimenjohtaja, kirjastotoimenjohtaja, rehtori, tietotekniikan opettaja ja äidinkielen opettajat. Visioimme iloisessa hengessä mediateekkia, jossa olisi lasimaalauksia ja japanilainen puutarha (kirjastotilan vieressä on biologien opetusparveke). Koulutoimenjohtaja lupasi täyden tukensa, kirjastotoimenjohtaja käytännön apua ja kirjoja rakastava rehtori julisti, että uudesta koulukirjastosta tulisi koulun sydän.

Bertejä ja Brontëa, Bachia ja bébé-leivosreseptejä löytyi jo koulun kirjavalikoimista. Nuortenkirjauutuuksia ja klassikoita oli aika runsaasti, samaten äidinkieleen ja kirjallisuuteen liittyvää tietokirjallisuutta. Historian ja luonnon-tieteiden sekä myös musiikin ja kotitalouden uutta kirjallisuutta oli hankittu jatkuvasti. Ongelmana oli kuitenkin aineiston järjestys. Kirjoja oli luokissa, varastoissa, opettajien kaapeissa ja laukuissa. Aineisto kirjattiin kirjastovastavan hallussa olevaan hankintaluetteloon hankintajärjestyksessä. Teoksen haku suoritettiin kyselemällä kollegoilta, että onko sitä Kirjallisuutemme lyhyttä historiaa pitkään aikaan näkynyt...

Kun tekninen toimi oli saanut kirjaston puitteet kuntoon, voitiin aloittaa aineiston järjestäminen. Vanhentuneet ja huonokuntoiset kirjat poistettiin. Hyväkuntoiset, mutta harvoin käytetyt kirjasarjat ja oppikirjat sijoitettiin varastoihin. Uutta kirjallisuutta hankittiin, ja kirjat järjestettiin hyllyihin. Opettajainhuoneeseen tulevat sanomalehdet vietiin seuraavana päivänä kirjastoon. Opettajat toivat koulukirjastoon omaan oppiaineeseensa liittyviä erikoislehtiä sekä myös yleisaikakauslehtiä.

Comenius 1600-luvun alussa: "...meidän opetusoppimme päämäärä on oleva: etsiä ja keksiä sellainen menettelytapa, että opettajan työ supistuisi vähempään, mutta oppilas kuitenkin oppisi enemmän; että koulusta häviäisi vähemmäksi meluava touhu, kyllästys ja turha työ, mutta että se sen sijaan tarjoaisi suurempaa levollisuutta, työniloa ja perusteellista edistystä." Tämä lainaus on lainattu rehtori Anneli Kesolan eräässä koulukirjastoseminaarissa pitämästä esitelmästä, joka käsitteli kirjastoa pedagogisena voimavarana.

Datatykki ja tietokoneet opetusryhmän käyttöön asennettiin koulukirjastoon. Koneiden ja kirjojen sijoittaminen samaan tilaan osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Tiedonhaku eri lähteistä tuli luontevaksi osaksi useiden aineiden

opetusta. Aiemmin koulussa oli käytössä tietokoneluokka, joka oli varattu pääasiassa tietotekniikan opettajan käyttöön. Muiden aineiden opettajien mahdollisuudet viedä opetusryhmäänsä koneiden äärelle olivat vähäiset. Koulukirjaston myötä opettajien kynnys käyttää tietotekniikkaa opetuksessaan madaltui. Toisaalta oppilaat löysivät kirjat. Juhani Ahosta kirjallisuustyötään valmistellut oppilas tuskastui, kun hakukone tarjosi tietoja Esko Ahosta. Riemastuttavaa oli löytää kirjahyllystä kokonainen kirja oikeasta Ahosta. Datatykki sijoitettiin kirjastotilaan niin, että sitä voitiin käyttää havainnollistamaan opettajan ohjeita. Myös oppilaiden suulliset esitykset, kuten vaikkapa Kalevalan juoniselostukset saivat PowerPoint-muodossa valkokankaalle heijastettuna uutta hohtoa.

Espoo on pitkään ollut edelläkävijä koulukirjastoasioissa. Aloituskokouksessa Ulvila liittyi Espoon johtamaan alueverkkoon. Keväällä 2002 tutustuimme Olarin mallikoulukirjastoon ja Espoon koulukirjasto-opettajien koulutushankkeeseen. Saimme monenlaisia ideoita sekä vahvistusta innostuksellemme. Käytännön vinkkejä kesällä 2002 toteutettuun remonttiin ja toiminnan käynnistämiseen löytyi myös vierailun yhteydessä saamastamme Opetushallituksen ja Suomen koulukirjastoyhdistyksen julkaisusta Hyvä koulukirjasto. Vaikka aloituskokouksessa Luku-Suomi-hankkeen tuki yksittäiselle kunnalle, koululle ja opettajalle tuntui vähäiseltä, eikä taloudellista tukea ollut lainkaan luvassa, projektin edetessä huomasin, että järjestäytyneessä hankkeessa kehittäminen on kuitenkin antoisampaa kuin omin päin työskentely.

Frantsin **Hannele** on tehnyt tarmokasta työtä Espoon verkon koordinaattorina. Hän on annostellut sopivassa suhteessa uusia toimintamalleja, kiinnostavia luennoitsijoita ja vierailukohteita sekä kannustanut ja patistanut meitä osallistumaan ja raporttoimaan. Ymmärstän kirjallisuuspainotteinen koulu näyttää, että kirjallisuudesta kiinnostuneen opettajan päiväunet voivat toteutua.

Google.com. Sieltä löytyy kaikenlaista. Lähdekritiikki vaatii harjoittelua.

Hokkasen **Juha**, Ulvilan kirjastotoimenjohtaja, on tärkeä vaikuttaja koulukirjastomme synnyssä. Elokuussa 2002, kun koulukirjaston pintamateriaalit oli uusittu ja vanhat hyllyt asennettu uuteen järjestykseen, kirjastotoimenjohtaja tuli omakätisesti poistamaan vanhentuneet ja huonokuntoiset kirjat ja luokittelemaan tietokirjat YKL:n mukaisesti. Elokuisessa helteessä aikaa vierähti melkoinen tovi, kun bibliofiili useasti keskeytti työnsä jääden ihastuneena tutkimaan pahvilaatikoiden kätköistä löytämänsä opusta: ”Ai, teillä on tämäkin!”

Uvilan vuonna 1998 valmistunut pääkirjasto, moderni kirjasto vanhassa hanskakaupungissa, on ulvilalaisten viihtyisä tapaamispaikka. Koulujen ja kirjaston

yhteistyö on ollut vireää jo ennen Luku-Suomi-hanketta. Yhteistyön muotoja ovat olleet ohjatut kirjastokäynnit vuosiluokittain, kirjavinkkaus ja tiedonhaun opastus. Kirjaston studiossa on järjestetty erilaisia koululaisille sopivia tai koululaisten toteuttamia tapahtumia ja näyttelyitä. Hankkeen myötä yhteistyötä syvennettiin: lukudiplomia kehitettiin ja suunniteltiin tiedonhaun koulutusta opettajille.

Ilmaisutaito on kunniassa Ulvilan-Kullan koulussa. Yksi äidinkielen opettajista on paikallisen harrastajateatterin Ulpun puheenjohtaja, joten teatteriharrastus näkyy myös koulun valinnaiskursseissa. Ilmaisutaitopainotteiset ilo-luokat ovat olleet innolla mukana luomassa myös koulukirjaston toimintaa. Kirjastossa on esitetty mm. runokooste Helkavirsistä Heli Laaksoseen. Kirjaston avajaisohjelma ja teatterin keinoin tehostetut kirjavinkkaukset ovat innostaneet kirjallisuuden pariin.

Juhlalliset koulukirjaston avajaiset vietettiin syyslomakiireiden vuoksi hieman aiottua myöhemmin eli 6.11.2002. Koulutoimenjohtaja ja kirjastotoimenjohtaja puhuivat ja oppilaat esiintyivät. Kirjailijavieraana oli Kirsti Ellilä, jota haastateltiin ja joka piti myös oppitunteja kirjallisuudesta kiinnostuneille oppilaille. Jokainen luokka kävi vuorollaan tutustumassa uuteen koulukirjastoon. Tutustumiskäynnillä oppilaille kerrottiin kirjastoetiketistä, kirjastooppilaat vinkkasivat mielikirjojaan ja tietokoneella vastattiin kirjallisuusaiheiseen visaan. Myös lehdistöä oli paikalla ja Ulvilan Seutu otsikoikin seuraavana päivänä: ”Euroopan paras koulukirjasto”. Vaikka paikallislehti ehkä hitusen liioitteli, olimme ylpeitä ja iloisia.

Kalevalaisuus on valittu kirjaston sisustusteemaksi. Koulukirjastotila oli remontin jäljiltä raikas, mutta yksitotinen: vaaleanharmaa muovimatto, valkoiset tiiliseinät, tummanruskeat ikkunapuitteet ja kirjahyllyt. Kuvataiteen opettajan kanssa ideoitiin tilan hengeksi moderni muinaissuomalaisuus: Gallen-Kallelan ja Kalevala-korujen ornamentiikkaa, nahkaa (Friitalan vanha nahkatehdas sijaitsee Ulvilassa) ja luonnonmateriaaleja. Sisustus toteutettiin kädentaidon opettajien ja oppilaiden yhteistyönä. Kuvataiteessa oppilaat tekivät kalevalaisia kuvia ja veistoksia, teknisen työn opettaja oppilaineen teki työskentelypöytiä ja -tuoleja, tekstiilityön opettaja suunnitteli ja ompeli verhot. Kotitalousopettaja oppilaineen huolehti kirjaston avajaisten kutsuvierastarjoilusta. Kierrätystäkin harrastettiin. Hyväkuntoiset nahkanojatuolit löytyivät kirpputorilta. Käytetyt uudenveroiset tietokonepöydät käytiin rehtorin kanssa kantamassa nahkatehtaan kellarivarastosta. Lopputulos viestinee ”leppoisaa yhteisöllisyyttä” ja ”eri taiteenlajien kohtaamista” paremmin kuin upouudet kalusteet ulkopuolisen sisustussuunnittelijan asettelemina.

Lukuharrastusta on pyritty Ulvilan-Kullaan koulussa kannustamaan monin tavoin. Oppilasta opastetaan löytämään hänelle sopivaa kiinnostavaa luettavaa. Suuressa oppilasjoukossa mieltymykset ja taidot eroavat suuresti, joten saman kirjan luettaminen kaikilla oppilailla ei useinkaan ole kovin toimiva ratkaisu.

Koulukirjastoon hankitaan jatkuvasti uutta, nuoria kiinnostavaa kirjallisuutta. Esimerkiksi nuortenkirjoja ei kuitenkaan hankita koko luokan sarjoina, vaan pyritään valikoiman monipuolisuuteen. Innokkaat lukijat esittävät toivomuksia hankittavista kirjoista ja vinkkaavat itse mielikirjojaan muille. Myös ei-niin-innokkaille lukijoille on tarjolla lyhyehköjä ja helppolukuisia teoksia. Kaunokirjallisuutta luetaan säännöllisesti lukutunneilla ja kotona. Äidinkielen kurssissa on luettava yleensä vähintään yksi yhteinen tai valinnainen kirja, joka esitellään muille. Oppilailla on käytössään myös lukuvihko tai -kansio, johon kootaan esittelyjä omaehtoisesti luetuista kirjoista. Esittelyt palautetaan opettajalle kurssin lopussa ja ne vaikuttavat arvosanaan. Oppilaat esittelevät lukemiaan kirjoja myös toisilleen lukupiireissä.

Lukuvihkoja tehdään huolella. Viime keväänä eräs oppilas toi luettavakseni yhden jakson eli noin 10 viikon aikana tekemänsä pohdiskelevat arvostelut 48 lukemastaan kirjasta. Jotkut oppilaat tekevät perusteelliset selvitykset muutamasta kirjasta, jotkut kirjaavat muistiin suppean esittelyn ja oman arvionsa vaikkapa tietyn kirjasarjan eri teoksista. Toiset kuvittavat ja koristelevat työnsä, toiset suosivat taulukointia. Olen kehottanut säästämään esittelyt; niistä on mukava tutkia oman lukuharrastuksen kehittymistä.

Lukudiplomi tai kirjallisuusdiplomi on ollut Ulvilassa käytössä useita vuosia. Luku-Suomi-hankkeen aikana ns. Oulun malliin pohjautuvaa kirjalistaa uudistettiin ja diplomia kehitettiin muutenkin. Ulvilassa diplomi on suunnattu edistyneille lukemisen harrastajille. Diplomin suorittaminen on melko vaativa tehtävä ja sen suorittaneet on palkittu myös kirjalahjalla.

Mielikirjapäivänä on yleensä jotakin erikoisohjelmaa. Yhtenä vuonna oppilaat tekivät ”kirjalehtiä”, jotka koottiin lukupuiksi. Mielikirjaesittelyjä on pidetty luokissa, koulukirjastossa ja keskusradiossa. Viime vuonna koottiin ulvilalaisten vaikuttajien, kuten kaupunginjohtajan, koulutoimenjohtajan ja elokuvaohjaaja Timo Koivusalon mielikirjoja näyttelyksi. Kuvataiteen ja kirjallisuuden opetuksen yhteistyönä tehtiin kirjan kansia ja järjestettiin Paras kansikuva -kilpailu.

Numeroin ilmaistuna: Ulvilan-Kullaan koulussa opetetaan vuosiluokkien 7.–9. oppilaita. Oppilaita on noin 570 ja opettajia 45. Koulussa on ollut kolmivuotinen kahden vuosiviikkotunnin valinnaisuus. Valintana on voinut olla A2-kieli, matemaattis-luonnontieteelliset aineet, kädentaidot, liikunta, yrittäjäyys, ilmaisutaito tai media. Ulvilan-Kullaan koulussa uudet opetussuunnitelmat otettiin 7. luokilla käyttöön elokuussa 2004.

Opetushallituksen tiedote hakemisesta Luku-Suomi-hankkeeseen on päivätty 11.12.2001. Ulvila haki hankkeeseen 23.1.2002. Aloituskokouksessa 3.5.2002 Ulvila valitsi painopistealueekseen koulukirjastojen kehittämisen ja kirjastoyhteistyön sekä liittyi Espoon vetämään alueverkkoon. Ulvilan-Kullaan koulun kirjaston avajaisia juhlittiin 6.11.2002.

Koulurakennus on valmistunut 1979. Koulukirjasto sijaitsee keskeisellä paikalla rakennuksen kakkos-kerroksessa. Koulukirjaston pinta-ala on noin 120 m². Tilassa on kaksi ovea, käytävään ja varaston kautta parvekkeelle, sekä kahdeksan ikkunaa. Käytävän puoleisen lasiseinän kautta avautuu näköala alakerran ruokalaan.

Koulukirjastoon sijoitettiin 24 Internet-yhteyksin varustettua tietokonetta sekä yksi datatykki. Kokoelman hallinta-osastossa on kirjojen huoltoa varten iso kirjastonhoitajan pöytä. Pienemmällä kulmapöydällä on kirjasto-opettajan tietokone ja laskutaso lainaukseen ja palautukseen. Apupöydällä on tilaa väritulostimelle, skannerille ja papereille. Tiedonhaku-osastossa on kaksi neliömäistä työskentelypöytää ja kahdeksan jakkaraa, jotka toimivat myös pieninä apupöytinä. Tietokonepöydät ovat melko kookkaita, joten papereita ja kirjoja voi tutkia myös tietokoneiden vieressä. Lukeminen-osastoon on sijoitettu viisi mukavaa nojatuolia, joihin voi istahtaa lukemaan kirjoja tai aikakauslehtiä. Luettavaa riittää mukavasti: koulukirjastoon hankittiin lukuvuosien 2002–2003 ja 2003–2004 aikana 781 uutta teosta. Lehtihyllyssä on luettavana noin 30 eri aikakauslehteä ja kolme sanomalehteä: valtakunnan ykköslehti, maakuntalehti ja paikallislehti. Ulvilan koulutuslautakunnalle tullaan kuluvan vuoden lopussa esittämään, että vuoden 2005 alusta koulukirjastohankintoihin varattaisiin vuosittainen määräraha. Tässä vaiheessa rahasummaa ei kuitenkaan voi vielä numeroin ilmaista.

Origo, tarkemmin ATP Origo -kirjastojärjestelmä otettiin käyttöön Ulvilan kaupunginkirjastossa talvella 2003. Ulvilan kirjastojärjestelmän uusiminen tuli välttämättömäksi, kun käytössä olleen Primas-järjestelmän ylläpito loppui. Uuden kirjastojärjestelmän valinta oli monivaiheinen ja perusteellinen. Päätös syntyi, kun markkinoilla tarjolla olleita järjestelmiä verrattiin käytännön

työssä. Tässä ATP Origo osoittautui kirjastotoimenjohtaja Juha Hokkasen mukaan parhaaksi. Kilvassa oli mukana myös TietoEnatorin Pallas Pro -järjestelmä.

ATP Origo on suomalaisen Akateeminen Tietopalvelu Oy:n (ATP) kehittämä ja ylläpitämä kirjastojärjestelmä, joka toimii Windows-käyttöjärjestelmällä. Esimerkiksi Ulvilassa tämä merkitsi, että ohjelmisto sopi hyvin Ulvilan kaupungin atk-ympäristöön. Tarvittavat palvelimet ja työasemat olivat jo valmiiksi olemassa ja kaupungilla on hyvä tuki käyttöympäristön ylläpitämiseen omasta takaa. Järjestelmä pystyy huomioimaan sekä maakuntakirjaston että pienten kirjastojen tarpeet samassa järjestelmässä. Kirjastojen välinen yhteistyö toimii yli teknisten rajojen, esimerkiksi kokoelma- ja luettelointiyhteistyö onnistuu muidenkin järjestelmien kanssa. Perinteistä yhteistä keskuskonetta ei tarvita yhteisten lainaajatietojenkaan osalta.

Ulvilan-Kullaan koulukirjaston kirjat luettelointiin osaksi kaupunginkirjaston kokoelmaa. Koulukirjasto on ikään kuin sivukirjasto, mutta lainausoikeus on vain koulun henkilöstöllä ja oppilailla. Luetteloinnissa kirjastotoimenjohtaja tarttui jälleen itse toimeen ja tuli koulukirjastoon tekemään rekisteriin vientiä aina kun pääkirjastosta aikaa liikenä. Kouluavustaja muovittaa muiden töidensä ohella viivakooditettuja kirjoja. Työ etenee hitaasti, mutta varmasti.

Petterit, Puhit, Peppi Pitkätossut ja peikot porhalsivat pitkin koulun käytäviä koulukirjaston avajaispäivänä. Koska koko koulun väki ei mahtunut kerralla koulukirjastoon, juhlallinen avaus järjestettiin liikuntasalissa. Juhlapuvuksi piti valita jonkin kirjallisuuden hahmon asukokonaisuus. Kirjallisuuden kiinnostavista yhtymäkohdista päästiin keskustelemaan. Pohjan akaksi pukeutuneelta allekirjoittaneelta tiedusteltiin: ”Ooks sää joku Sormusten herran örkki vai?”

Quijote, Don. Kirjallisuuden hahmo, joka taisteli tuulimyllyjä vastaan. Meidän ei tarvinnut, etenimme enimmäkseen hyvällä tuulella.

Rehtori **Ravealalla** oli merkittävä rooli koulukirjaston perustamisessa. Hänen aloitteestaan Luku-Suomi-hankkeeseen lähdettiin mukaan. Kun ajatus oman koulukirjaston kehittämisestä muotoutui, hän piti yhteyttä koulun ja päättäjien kesken ja pisti vauhtia, kun byrokratian rattaat uhkasivat jämähtää. Varoja kirjoihin, opetusohjelmiin ja muihin tarpeellisiin hankintoihin saatiin mukavasti. Koulukirjaston perustamisvuonna koulukirjastonhoitajalle ja Luku-Suomi-hankkeen yhteyshenkilölle maksettiin lisäkorvaus. Hienointa kuitenkin oli, että koulukirjaston tärkeyttä ei tarvinnut rehtorille rautalangasta vääntää; kulttuuri, sivistys ja kirjat ovat nyt jo eläkevuosiaan viettävälle rehtorille sydämen asia.

Satakunnan äidinkielen opettajat ry. piti vuosikokouksensa uusitussa koulukirjastossamme helmikuussa 2003. Ison naapurikunnan opettajat ihastelivat tiloja ja kirjavalikoiman runsautta ja valittelivat, että suuressa kunnassa uudistushankkeet etenevät kovin hitaasti.

Lähivuosina monissa kouluissa tehdään erilaisia remontteja ja niiden yhteydessä on luonteva tuoda esiin myös koulukirjaston tarpeita. Ulvilan koulukirjastohanke osoittaa, ettei välttämättä tarvita suuria taloudellisia panostuksia, enemmänkin kehittämistä ja yhteistyötä.

Tiedonhallintataitojen opettelu kuuluu olennaisesti koulukirjaston toimintaan. Koulumme kirjastovastaava **Sirkku Tanner-Vienola** suoritti luvuvuonna 2000–2001, siis jo ennen Luku-Suomi-hankkeeseen liittymistä, Opetushallituksen kolmen opintoviikon laajuisen Tiedonhallintataidot äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa -koulutuksen, jossa käsiteltiin koulun ja kirjaston yhteistyötä, koulukirjastojen perusparantamista, tiedonhallinta ja -hankintataitoja sekä tutkivaa oppimista. Kun Luku-Suomi-hankkeeseen hakemista harkittiin, kirjasto-opettajamme toimitti koulutuksessa saamansa materiaalin koulutoimenjohtajalle tiedoksi. Pohjustus koulukirjaston kehittämistyölle tuli näin tehtyä.

Tiedonhankintaa (information seeking), tiedonhakuja (information searching) ja tiedonhallintataitoja (information skills) on meidänkin koulussamme toki harjoiteltu ennen koulukirjaston perustamistakin. Uuden kirjastotilan ja opettajien tietoteknisten valmiuksien paranemisen myötä opetus on kuitenkin selkeästi monipuolistunut ja tietotekniikan käyttö vakiintunut useissa aineissa. Esimerkiksi luonnontieteessä täydennetään oppikirjan, tietokirjojen ja erilaisten kokeellisten menetelmien tarjoamaa aineistoa Internetin sivustoilta löytyvillä tiedoilla. Tiedonhakuja tehdään opettajan antamien hakusanojen ja vinkkisivustojen avulla. Historiassa laaditaan pienimuotoisia tutkielmia koulukirjastoa ja tietotekniikkaa hyödyntäen. Matematiikassa tiedonhakuja Internetistä harjoitellaan erityisesti sanallisten tehtävien yhteydessä. Tehtävässä tarvittavat tiedot, kuten vaikkapa seepran juoksu nopeus tai sokerikilon hinta, selvitetään itse ennen varsinaista laskutehtävän tekemistä. Kansainvälisyyskasvatuksen hankkeissa tiedonhallinta- ja tietotekniset taidot ovat välttämättömiä.

Uudessa opetussuunnitelmassa tiedonhallintataidot ovat omana osa-alueenaan äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa. Ulvilan-Kullan koulussa kirjaston käyttötaidot, kirjastoluokitukseen ja -järjestelmään tutustuminen, tiedonhakuprosessin harjoittelu ja oman esityksen rakentaminen ovat keskeisiä sisältöalueita seitsemännellä luokalla. Kahdeksannella ja yhdeksännellä luokalla tiedonhallintataitoja syvennetään yhteistyössä eri oppiaineiden kanssa.

Ulvilasta lähti Luku-Suomi-hankkeeseen aluksi vain yksi iso yläkoulu. Tar koitus oli, että varsinkin alakouluja tulisi myöhemmin mukaan. Joitakin yhteydenottoja tehtiin, mutta järjestelmälliseen kartoitukseen ei ryhdytty. Syy oli osaksi se, että oman koulukirjaston perustamisvaihe teetti paljon työtä. Toi- saalta kahden koulun yhteydessä sijaitsee sivukirjastopiste ja yksi alakoulu on aivan pääkirjaston kupeessa. Yläkoulun naapurissa olevan alakoulun kanssa yh- teistyötä tehtiin, vaikka he eivät varsinaisesti hankkeeseen mukaan liittyneet- kään. Koulukirjaston avajaisiin kutsuttiin naapurikoulun oppilaita opettajineen. Kirjailijavieras piti oppitunnin myös alakoulun puolella. Kirjallisuusdiplomi on ollut käytössä alakoululla parisen vuotta, ja miltei kaikki oppilaat osallistuvat ”lukumarkkinoihin”.

Vinkkarin virka on suunnitteilla Ulvilan kaupunginkirjastoon. Ulvilan si- vistystoimeen palkattiin syksyllä 2003 kirjavinkkariksi nimitetty henkilö, joka toimii erityisesti koulun ja kirjaston yhteistyön kehittelijänä.

Waltari, Mika: *”Kirjat ovat tarjonneet minulle rajattoman vapauden, mää- rätömän onnen, etsimisen ja löytämisen rajun riemun.”* Kauniisti sanot- tu. Sitaatti lukee myös koulukirjastoessitteemme takakannessa.

Xeli tuntematon tekijä tai oikeastaan tunnettu, jota emme tahtoneet tun- nustaa, liittyi koulukirjastomme alkuvaiheeseen. Halusimme, että kirjasto olisi oppituntien lisäksi avoinna päivittäin oppilaiden omassa käytössä. Ruo- kavälitunnilla voisi lainata tai palauttaa kirjoja, lueskella lehtiä tai vaikka kir- joitella sähköpostia. Käytännössä kirjojen lainaukset ja palautukset hoituivat oppituntien yhteydessä. Aukioloaikoina kirjaston valloittivat ”räiskintäpelien” pelaajat. Totesimme, että vaikka yleisessä kirjastossa pelaaminen on sallittua, koulukirjaston tehtävä ei ole tarjota tällaista palvelua. Koulukirjastoa käytetään nykyisin vain opettajan ohjauksessa.

Yhteistyö eri muodoissaan toteutuu koulukirjastotyössä. Koulukirjaston pe- rustamisvaiheessa Luku-Suomen alueverkko antoi arvokasta tukea. Kunta- tasolla yhteistyö eri toimijoiden välillä sujui jouhevasti, vaikka hankkeen aikana sekä koulutoimenjohtaja että koulun rehtori vaihtuivat. Koulun sisällä kirjas- to tarjoaa luontevan mahdollisuuden toteuttaa eri oppiaineiden integraatiota. Koulukirjasto on kaikkien koulussa työskentelevien kohtauspaikka, josta löytyy myös yhteys maailmaan.

Ztpj3i voi olla vaikeasti muistettava salasana, joka kannattaa vaihtaa. Jo- kainen oppilas saa 7. luokalla oman käyttäjätunnuksen, salasanan ja säh- köpostiosoitteen koulun koneilla työskentelyä varten. Töiden tallentaminen

ja toimittaminen muille helpottuvat, kun ei tarvitse käyttää levykkeitä. Myös mahdolliset väärinkäytökset vähenevät olennaisesti, kun jokainen käyttää konetta omalla nimellään eikä yleistunnuksella.

Ää, bätseminarium! sanoivat kollegat, kun koulumme äidinkielen opettajat suunnistivat koulukirjastojen kehittämissemiinariin Ruotsiin 14.–16.10.2002. Koulutuksen tavoitteena oli tukea koulujen kehittämishankkeita ja syventää käsityksiä koulukirjaston roolista ja kirjastopedagogiikasta. Luennot käsittelivät esimerkiksi tiedonhallintataitojen opettamista, kirjallisuussdiplomia, koulukirjastoa uusissa opetussuunnitelmissa sekä Ruotsin koulukirjastokäytänteitä. Varsin antoisa oli vierailukäynti Mariaskolanin upeassa koulukirjastossa. Luku-Suomi-hankkeen aikana on ollut tilaisuus kuunnella monia innostavia luennoitsijoita. Koulukirjastoasiaa on tutkailtu paitsi koulun ja kirjaston, myös esimerkiksi arkkitehdin, tutkijan ja it-yrittäjän näkökulmista. Vierailut eri kohteisiin, kuten oppimis- ja informaatiotalo Point Pakkalaan (7.5.2003), Ymmers-tan kirjallisuuspainotteiseen kouluun (27.11.2003) ja Hämeenlinnan Yhteiskoulun koulukirjastoon (20.4.2004) ovat nekin avartaneet katsantokantoja.

Äidinkieli ja kirjallisuus on ainakin äidinkielen opettajan mielestä koulun tärkein oppiaine. Luku-, kirjoitus- ja tiedonhallintataitojen opettaminen kuuluu kuitenkin kaikkiin oppiaineisiin. Yhdessä onnistumme.

Öhöm. Lopuksi tahtoisin kiittää kaikkia hankkeeseen osallistuneita luku-suomalaisia ja ulvilalaisia. Projekti oli tekemisen arvoinen. Hanke päättyy, mutta työ jatkuu; koulukirjastojen kehittäminen ja kirjastoyhteistyö eivät suinkaan pääty tähän.

Lopetan siis Heli Laaksosen runolla (Kokoelmasta Raparperisyrän 2002):

Sil ko lähte uut alkku kohre

*Ota käpy pois kenkäst
kaar vesi pois saappast
nost ämpär silmiltäs
jua kuppis tyhjäksi.*

*Ol ilone
ol valone
ol pulune.*

*Älä lait kät sirkkeli
älä purot kirvest kintuil
älä unhota kotti avamei
älä karota annetui syrämei.*

Viä roskapussi menneäs.

Oulun opetustoimen suururakka

Oulun opetustoimi panosti molempiin kirjastoprojekteihin siten, että Tietoyhteiskunnan koulukirjastot-projekti (EU-rahoitteinen) sai oman projektipäällikön, **Eeva Kurttila-Materon**, joka toimi tiiviisti myös Luku-Suomi-hankkeessa mukana. Lisäksi TKK-hakkeeseen palkattiin kaksi informaatikkoa, joiden tehtävänä oli tarkistaa ja luetteloida projektikoulujen kirjat.

Oulun kirjastolaitos teki puolestaan yhteistyötä koulujen kirjastohankkeiden kanssa niin, että koulukirjastojen kirjat voitiin luetteloida Pallas Pro -tietokantaan. Koulukirjastoissa on oma kirjastokortti. Myös kaupungin kirjaston kortti voidaan ohjelmoida koulukirjastoon sopivaksi. Oppilaat lainaavat kirjat itse lainauspääteillä. Lisäksi Hintan koululaisilla on kirjastokorttina OuluCard, johon voi ladata myös muunlaista toimintaa.

Projektien yhteydessä on saatu koulukirjastoja varten rahaa kirjojen, lehtien ja opetusmateriaalin hankkimiseen. Onpa voitu parantaa kirjastojen ilmettä ja sijoitustakin. Oulun kaupunki ja opetustoimi ovat panostaneet koulukirjastoihin. Oulun kuntakohtaiseen opetussuunnitelmaan on kirjattu koulukirjastojen välttämättömyys ja laatuvaatimukset oppimisympäristönä. Lisäksi opetussuunnitelmassa mainitaan, että Oulun kaupungin kirjallisuussuunnitelman tavoitteena on antaa oppilaille kirjallista yleissivistystä ja syventää hänen länsimaisen kulttuurin tuntemustaan.

Hintan kouluun remontoitiin oppimistori

Hintan koulun tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön tukipilari on tila, jossa pystytään laadukkaasti käyttämään ja kehittämään tiedon hankinnan ja prosessoinnin taitoja vertaisopiskelijoiden kanssa. Oppimistorilla kirjallisuus, projektityöt, tiedonhaku ja tv-strategia saavat näkyvän muodon. Oppilaalle tulee taata tasapuoliset mahdollisuudet tiedonlähteille pääsyyn ja uuden tekniikan mahdollistamien työtapojen käyttämiseen. Opettajilta vaaditaan Ope.fi1-tasoisia taitoja, mutta niiden saavuttaminen saattaa olla kohtuuton kynnyks monelle taitavalle mutta muualle tarmons keskittäneelle opettajalle.

Hintan koulun kirjaston käytännön työstä huolehtii koulusihteeri, jonka työajasta lähes puolet kuluu kirjaston ja lainausjärjestelmän ylläpitoon. Kirjahan-kinnoista ja pedagogisesta kirjastonkäytöstä vastaa kirjasto-opettaja. Lisäksi koululla on panostettu resurssiopettajaan. Hänen tuellaan sellainenkin opettaja, joka kokee vaikeaksi toteuttaa opetussuunnitelman vaatimukset, kykenee nykyisessä toimintakulttuurissa hyödyntämään tiloja, materiaaleja ja välineistöä. Muuten ne jäisivät oppilailtakin käyttämättä. Opetussuunnitelman henki opettajien yhteistyöstä ja heidän välisestään vertaisoppimisesta toteutuu.

Koulu- ja kuntakohtaisessa opetussuunnitelmassa edellytetään koulukirjaston kehittämistä tärkeänä oppimisympäristönä. Oulun kaupungin koulukirjastoprojekti on antanut mahdollisuuden pedagogiseen kehittämiseen mutta myös panostanut kalustukseen. Projektin laajentaminen kaikkiin kouluihin ja jatkuvan tuen antaminen tulee olemaan suuri haaste jopa Oulun kokoiselle kunnalle.

Remontin jälkeen uuteen kouluun tuleminen uusien ideoiden kanssa osoitautui varsin vaikeaksi. Eivät pelkästään omat työ- ja toimintatavat olleet koetuksella, vaan työyhteisössä osin yhteissuunnitteluun ja yhteiseen opetukseen tottumattomat opettajat alkoivat etsiä työhönsä uutta punaista lankaa. Sekä oppimis- että työskentelykulttuuri olivat muuttuneet muutenkin energiaa ja resursseja vaatineen remontin jälkeen. Hiljalleen uudet ja vanhat tavat tehdä töitä alkoivat sulautua toiminnaksi, jossa molempien tapojen vahvuudet pääsivät oikeuksiinsa.

Hintan koulun oppimistori.

Alussa koulukirjastotoiminnan kehittämisasiheet olivat lainausjärjestelmää, kirjahankintaa ja kalusteita koskevia. Ne kaikki olivat varsin konkreettisia ja sinänsä selkeitä tavoitteita. Visiot erilaisista mahdollisuuksista tehdä työtä olivat hajanaisia, ja kokeilut jäivät usein kertaluontoisiksi. Siksi tarvittiin pysyvä ja jokaista oppilasta koskettava järjestelmä, jota pienin variaatioin pystyisi toteuttamaan oppilaan oppimispolun varrella. Opetussuunnitelmasta nousevat vertaisoppimisen, mediakriittisyyden ja vuorovaikutteisuuden periaatteet tarvitsevat sopivat tilat ja resurssit, jottei toiminta perustu pelkälle tekniikalle ilman syvempää sisältöä.

Hintan koulussa toteutettiin useita projektitöitä, joissa pyrkimyksinä olivat oppilaan työprosessin seuranta ja vertaispalautteen antaminen työn aikana. Eri-tyistä huomiota kiinnitettiin lähteiden käyttöön. Riski kopiointiin pyrittiin välttämään tulostuksilla ja oppimisen vaiheiden näkyväksi saattamisella. Töitä toteutettiin kolmannelta luokalta alkaen PowerPoint-esityksinä, joissa suullisella esityksellä oli myös keskeinen asema. Riihi-oppimisympäristöä käytettiin myös erilaisten töiden työstämisessä. Kirja-analyysillä ja kirjallisuusseminaareilla on koulussa pitkät perinteet. Näin ollen koulukirjasto on monenlaisen toiminnan polttopisteessä. <http://www.edu.ouka.fi/koulut/hintta/index.htm>

Oppilaiden kuvauksia ja kommentteja Hintan oppimistorista:

"Kun tulimme uuteen kouluun, oli kouluun tehty vanhan liikuntasalin tilalle uusi hieno oppimistori, jota koristaa kierreportaat ja kauniit kattolamput. Seiniä koristavat vanhojen rehtoreiden muotokuvataulut. Tietokonepöydät ovat kauniinmuotoisia. Tori on tarpeeksi laaja työskentelyalue, joten täällä on helppo tehdä tehtäviä. Isot ikkunat valaisevat torin. Torilla on käytössämme tietokoneita ja koulun oma kirjasto. Sieltä löytyy myös kaikki lempikirjat ja lehdet, koska saimme itse esittää toivomuksia, mitä kirjoja koululle ostettaisiin. Voimme lainata helposti itse koulun kirjastokortilla kirjoja koulun kirjastosta. Meillä kaikilla oppilailla on oma kirjasto kortti. Oppimistorilla on myös lasiparvi, joka toimii luokkana. Siellä rehtori pitää meille kirjallisuuden ja äidinkielen tunteja. Siellä on helppoa, viihtyisää ja rauhallista opiskella". (Emilia Anundi ja Tytti Karjalainen)

"Täällä oppimistorilla kummit voivat lukea rauhassa kummilapsilleen kirjoja ja auttaa kummilapsiaan lukemaan opettelemisessa. 1–6 luokilla on mahdollisuus suorittaa lukudiplomi, johon kuuluu jokaiselle luokka-asteelle tarkoitetut viisi kirjaa, mutta toki halutessaan voi suorittaa myös kaikkien luokka-asteiden kirjat kerrallaan. Oppimistorilla on myös lehtikaapit, josta halutessaan voi lainata lehtiä luettavaksi. Kirjat on lajiteltu aakkosjärjestykseen omiin ryhmiinsä kuten nuortenkirjoihin, kaunokirjallisuuteen jne.". (Matleena Kehus)

”Kouluni oli hämmästyttävä, kun pääsin remontin jälkeen takaisin omaan kouluuni. Uusien huoneiden esittely avasi silmäni tähän tiedon valtakuntaan. Oppimistori oli aivan upea paikka ja se todellakin auttoi minua monessa asiassa esimerkiksi ympäristö- ja luonnontiedossa. Asia epäilytti ja hieman pelotti, koska en ollut kovin hyvä koneiden kanssa, joten arkailin käyttää koko toria ja päätin tehdä mahdollisimman paljon parin kanssa.” (Toni Haataja)

Koskelan koulun visio Tietomaasta

Koskelan koulu otti ensimmäisen konkreettisen askeleen kohti uutta koulukirjastoa kesällä 2002. Tietoyhteiskunnan koulukirjastohankkeen informaattikko työskenteli kirjastossa viikkoja, poisti vanhoja kirjoja ja järjesti ne uudelleen. Aineisto oli vanhentunutta. Monien kirjojen kieli ja ulkoasu olivat jo sellaiset, että oppilaat ja opettajat vierastivat niitä.

Kun koulu alkoi syksyllä, Koskelan koulun koulukirjaston hyllyt olivat tyhjiä. Puolet kirjoista oli poistettu. Tyhjiyttään ammottavat hyllyt antoivat kuitenkin siivet uusille ideoille. Koulun opettajakunta lähtikin yhdessä visioimaan tulevaisuuden koulukirjastoa. Tavoitteena oli saada koulukirjastoon laadukas ja mahdollisimman monipuolinen aineisto, hyvät ja viihtyisät pedagogisesti toimivat tilat, jotka mahdollistaisivat osaltaan tutkivaa oppimista.

Koulun visiona oli tilava kaunokirjallisuustila ja erillinen käytännöllinen tietotekniikkatila, johon oppilaiden käsikirjasto sijoitettaisiin. Opettajat unelmoivat myös remonteista, seinien kaatamisista ja upouusista kalusteista. Unelmat kirjattiin ylös ja muutostyö aloitettiin. Opettajat sitoutuivat kirjaston kehittämiseen. Yhteisen vision pohjalta laadittiin koulun oma projektisuunnitelma,

Koskelan koulun kirjasto

johon kirjattiin tavoitteet sekä konkreettiset muutostarpeet tilojen, kalusteiden, tietokoneiden ja toiminnan suhteen. Kirjaston fyysinen tila, toiminnan pedagoginen kehittäminen sekä yhteistyö lähikirjaston ja muiden koulujen kanssa olivat koko ajan painopistealueina. Vaikka opettajakunta sitoutui hankkeisiin, toimintakulttuurin muutokset vaativat paljon työtä ja vaativat sitä edelleen.

Oppilaiden käsikirjasto on muuttunut eläväksi. Tietotekniikkaluokkaa laajennettiin, kalusteet uusittiin ja käsikirjasto kirjat siirrettiin luokkaan. Näin visio tilavasta tietomaasta, jossa oppilailla on käytettävänä käsikirjasto, Internet-yhteydet sekä hyvät työskentelytilat, toteutui. Tila mahdollistaa erilaiset opetusjärjestelyt yksilötoista ryhmätöihin. Oppilaat ovat myös saaneet keksiä käsikirjastolle oman nimen. **Monitori**-nimi kertoo paljon nykyisestä toiminnasta ja myös tulevista odotuksista.

Koulukirjaston aineisto on siis uudistunut ja luetteloitu. Fyysiset tilat ovat muuttuneet oppimista tukevaksi. Lainattavat kirjat sijaitsevat edelleen aulassa. Koululla on suunnitelmat tilan muuttamiseksi, ja alustavia luonnoksia tilasta on jo tehty. On vain ajan kysymys, että unelma uudenlaisesta kirjastosta saa lopullisen muodon. Koulukirjasto on jo herännyt henkiin Koskelan koulussa. Kirjahyllyjen uutuus-, suosikki- ja kirjallisuusdiplomikirjat odottavat ja houkuttelevat oppilaita ja opettajia aktiiviseen käyttöön. Opetuksen ja kirjaston kehittämiseen tarvitaan sitoutunutta ja innostunutta opettajakuntaa sekä opetus-toimen tukea. Mikään toiminta ei kehity kuitenkaan vain innostuksen varassa. Raha ratkaisee ja mahdollistaa monia asioita. Koulut eivät pärjää yksin. Tarvitaan esimerkiksi koulukirjastoiminnan koordinoitua koko kaupungin tasolla.

Molempien projektien erityistavoitteena on ollut parantaa koulukirjastojen tilaa ja muuttaa lukuisat kirjavarastot osaksi oppimisympäristöä. Opetussuunnitelmatyö on tukenut hyvin tavoitteita. Koulun toimintakulttuurin kehittämistä tutkivaan suuntaan on mietitty ja toteutettu useasta eri näkökulmasta. Tutkivaa työskentelyä on Koskelan koulussa aina ollut jossain määrin, mutta nyt toiminta on jo opetussuunnitelmien myötä tiedostetumpaa kuin aikaisemmin. Lähikirjaston kanssa tehtävä yhteistyö on vilkastunut. Kirjastonhoitaja on vinkannut kirjoja, opastanut tiedonhaussa tai opettanut luokitusta opettajien toiveiden mukaan. Koulu- ja lähikirjastotoiminta on nyt suunniteltua. Systeemi toimii järjestelmällisesti kaikilla luokka-asteilla.

Keväällä 2004 koulun opettajille tehtiin kysely, jossa kartoitettiin koulukirjaston ja tietotekniikkatilan käytön lisääntymistä sekä tutkivan oppimisen lisääntymistä luokissa. Kyselyn tulokset ilahduttivat. Kaunokirjallisuuden lainaaminen oli lisääntynyt huomattavasti, samoin tutkiva työskentely. Luku-Suomi-hanke ja

Tietoyhteiskunnan koulukirjastohanke ovat mahdollistaneet paljon. Tästä on hyvä jatkaa.

Toppilan koulun tietokeskus

Toppilan yläaste ja lukio olivat mukana molemmissa kirjastoprojekteissa Oulussa. Koulun saneerauksen jälkeen koulukirjasto palvelee keskuksena, jossa käsikirjat, tietokoneet ja hiljaisen työn tila ovat käytettävissä. Muutoin kirjasto on aineluokissa. Parhaiten tietoa saa Toppilan koulun verkkosivuilta ja TKK-hankkeen raportista www.edu.ouka.fi/koulut/toppila/kirjasto/index.html.

Oulun normaalikoulun kirjasto heräsi unestaan

Oulun normaalikoulun kirjastosta on luotu uutta oppimisympäristöä. Kirjahyllyjen ja työskentelytilojen uudella sijoittelulla tilaan saatiin avaruutta. Lukunurkkaukseen hankittiin sohva ja pienet jakkarat. Kuvakirjoille teetettiin laatikot. Kokonaisuutta lukunurkkauksessa täydennettiin matalalla pöydällä ja matolla. Vanha kassakaappi lukunurkkauksessa tarjoilee kirjallisuuden aarteita oppilaille! Kun kaikki on saatu paikoilleen, aloitetaan säännölliset satutunnit 1.–2.-luokkalaisille. Ennen koulupäivän alkua on mahdollisuus tulla kirjastoon kuuntelemaan satuja. Lukunurkka kirjastossa tarjoaa myös miellyttävän ja aihepiiriin sopivan tilan kirjallisuustuntien toteutukseen.

Kirjastoon valittiin oma tunnuseläin ja kirjallisuusluokille (fantasia, eläinkirjat, rakkaus, seikkailu ja jännitys, luonto, huumori, sadut, urheilu, runot ja näytelmät, sarjat, historia, tietokirjat, uutuudet, suosikit) omat tunnukset tai tunnus kuvat. Kirjat merkittiin värikoodein lainauksen ja palautuksen helpottamiseksi. Riittävät työskentelytilat ja IT-työpiste järjestettiin kirjastoon.

Kuudesluokkalaisille annetaan mahdollisuus suorittaa koulun omaa ”työharjoittelua” kirjastossa. Samalla se toimii osana kirjallisuuden opiskelua. Isommat oppilaat ohjaavat pienempiä oppilaita kirjaston käyttöön, vinkkaavat sopivaa kirjallisuutta tai pitävät pieniä satutuokioita.

Oulun normaalikoulun kirjaston kehittämiseksi laadittiin toteuttamisaikataulu ryhdyttämään työtä

Lukuvuosi 2002–2003: Tilanne ja ongelmakartoitus kirjastossa, uusien opetussuunnitelmien laadintaa ja kirjaston roolin korostaminen opetuksessa. Kirjasto keskeiseksi osaksi opetussuunnitelmaa.

Lukuvuosi 2003–2004: Uusien opetussuunnitelmien kokeilua ja kirjastosuunnitelman tekoa.

Kesä 2004: Kirjaston laajennustyö

Syky 2004: Kirjaston muutostyöt jatkuvat. Uusi ilme kirjastolle. Siirretään opikirjat ja oppaat uuteen ”käsikirjastoon”. Aloitetaan kirjojen lajittelu teemahyllyihin ja samalla järjestetään kalusteet uudelleen. Kirjastoon saadaan oma kokopäiväinen kouluavustaja amanuenssin avuksi. Järjestetään kirjaston tunnuseläimen ideointikisa.

Kevät 2005: Norssiporttaalin hyödyntäminen kirjaston käytössä. Oppilaiden aktivoiminen uuden kirjaston käyttöön. Uuden kirjallisuuden hankintaa. Toimintakulttuurin vakiinnuttaminen. Pyritään vielä hyödyntämään kirjaston yhteydessä olevaa sisäpihaa.

Nyt kun kirjasto näyttää uudelta, niin ideoita sen kehittämiseksikin syntyy päivittäin. Koulukirjasto on herännyt unestaan!

Oulun koulujen kirjastojen kehittämishankkeista tarkemmin

Eeva Kurttila-Matero (toim.), Tietoyhteiskunnan koulukirjasto – Osaakko nää aatella? 2004. BTJ.

Petäjäveden Paja

Petäjävedellä toteutetaan koulukeskusrakennushanke, jossa yläaste-lukio sekä alaluokkien rakennuksissa tulee olemaan kirjasto-oppimiskeskus. Yläaste-lukion kirjasto-oppimiskeskus on nimeltään Paja, jonne on koottu koulujen yhteinen kirja-aineisto ja lehdet. Siellä on myös kuusi tietokonetta tiedonhakua varten. Lasiseinän takana sijaitsee atk-luokka, jonka voi tarvittaessa yhdistää Pajan käyttöön. Tilassa on työllisyysvaroilla palkattu valvoja, mutta toimintasuunnitelmassa esittämäämme ammattihenkilöä emme ole saaneet.

Koulukirjaston luokitusohjelmaksi on hankittu PrettyLib-luokitusohjelma. Samalla ohjelmalla suoritetaan kirjojen luettelointi ja valvotaan kirjojen lainausta. Yhteistyötä tehdään **Jyväskylän normaalikoulun** koulukirjaston kanssa, josta on luvattu opastaa järjestelmän käyttöönotossa. Työllisyysvaroin palkattu henkilö siirtää koulukirjaston tietokannan atk:lle. Kun koulukirjastoon saadaan ajantasainen luokitusjärjestelmä, se helpottaa myös tiedonhaun opetusta ja ohjausta Pajassa. Ala-asteen tietokeskuksen valmistuttua samaa ohjelmaa voidaan käyttää myös sen aineiston luokitteluun, jolloin eri koulujen henkilökunta voi helposti saada informaatiota koko koululaitoksen kirjavaliikoimasta tietokoneen avulla.

Lukion yhtenä pedagogisena painopistealueena oli lukuvuonna 2003–2004 tiedonhaun opettaminen sekä tiedon käyttäminen ja arvioiminen, ts. Pajan tarjottaman oppimisympäristön hyödyntäminen. Seuraavana lukuvuonna korostetaan lukemisen merkitystä kaikissa oppiaineissa.

Lappeenrantaan mallikoulukirjastoja

Lappeenrannan kuhunkin kouluun perustettiin kirjasto, ja näin saatiin kuntaan eri koulutyypeille (kyläkoulu, keskikokoinen alakoulu, iso alakoulu, yläkoulu) mallikoulukirjastot. Niiden vanhentunut aineisto poistettiin ja uusi materiaali järjesteltiin ja luokiteltiin kirjastonhoitajan johdolla. Kirjastojen aineistotieto- ja alettiin siirtää maakuntakirjaston kanssa samaan aineistohallintaohjelmaan (Origo). Koulut saivat vuosittain määrärahoja kirjallisuuden hankintaan 4–15 €/oppilas.

Esimerkiksi **Alakylän koulussa** koulun aulan kirjastonurkkaus järjestettiin uudella tavalla siten, että sinne saatiin kaksi hyvää kirjahyllyä, pyöreä, iso pöytä ja tuoleja työskentelyä varten sekä tietokone nettiyhteyksin tiedonhakua varten. Kirjoja saatiin hankkia koulun kirjastoon n. 550 kpl, mikä lisäsi koulukirjaston kirjoja tuntuvasti. Niteitä on jo noin 1400. Kirjasto järjestettiin aihepiireittäin kirjastoluokituksen mukaisesti. Samalla poistettiin vanhat ja huonokuntoiset kappaleet. Kirjastoon tulee viisi aikakauslehteä: Lemmikki, Tiede, Suomen kuvalehti, Aku Ankka ja Koululainen. Lisäksi sanomalehti Etelä-Saimaa tulee päivittäin koululle ja on oppilaiden käytettävissä. Käytössä on lainauskortit, joihin oppilaat itse merkitsevät lainaukset ja palautukset. Lukuvuosittain kirjastovastaavat opastavat kirjaston käytössä uusia oppilaita.

Koulukirjaston tilasuunnittelu Lempäälässä

Kuljun koulun vuoden 2005 lopussa valmistuva päätalon laajennus- ja saneerausrakentaminen oli Luku-Suomi-hankkeen alkuvaiheessa vasta suunnitteluvaiheessa oleva kaukainen haave. Koska jokainen koulu on väkisinkin tilaratkaisuiltaan omien neliöidensä vanki, olennaista on etsiä niiden neliöiden sisältä ”koulukirjaston henki” ja antaa sen johdattaa kyselijänsä mahdollisimman luoviin toimintaratkaisuihin. Tavalla tai toisella pienistäkin puitteista on mahdollisuus saada jotain suurta aikaan, jos lähtökohtana on palava into ja malttia tarkastella ympäristöä esteettisyyden nälkäisellä mielellä, avaralla sydämellä, maalaisjärjellä sekä muutoshakuisella tunteella. Tästä hankkeesta on pohjapiirustuksineen julkaistu rehtori Anneli Kesolan artikkeli *Koulukirjasto – painajainen vai ylpeydenaihe?* teoksessa Koulukirjasto tilana (toim. Liisa Niinikangas, BTJ Kirjastopalvelu, 2002).

Kestilään toimiva yhtenäiskoulun kirjasto

Koulukirjastolle saatiin tila keskeiseltä paikalta koulusta, joten nyt sinne on helppo piipahtaa kaikista luokista. Kirjasto on kouluaikana aina auki, ja ylä-

koulun oppilaat toimivat kukin vuorollaan kirjastonhoitajana. Kirjasto pystyy palvelemaan tasapuolisesti kaikkia luokka-asteita, sillä yhtenäinen peruskoulu toimii kokonaisuudessaan saman katon alla.

Kirjastoon saatiin kirjat kolmelta lakkautetulta sivukylän koululta, joissa kunnankirjastolla oli sivukirjastot. Kirjavalikoima on monipuolinen, ja kirjat ovat uudehkoja ja hyväkuntoisia. Lasten- ja nuortenkirjoja, samoin kuin erilaisia ja eri-ikäisille sopivia tietokirjoja on paljon. Itse asiassa kirjavalikoima on niin runsas, että suurin osa jouduttiin laittamaan varastoon, koska ne eivät mahtuneet hyllyihin.

Aikaisemmin koulussa ei ollut koulukirjastoa eikä sitä osattu edes kaivata. Kunnankirjasto on samassa pihapiirissä ja palvelee koulua hyvin, ja niinpä uskottiin sen riittävän. Ainoa seikka, johon ei oltu tyytyväisiä, olivat kunnankirjaston aukioloajat, jotka eivät sopineet yhteen kouluaikojen kanssa. Nyt kun koululla on koulukirjasto, kaikki ihmettelevät, miten sitä ilman on tultu toimeen. Kirjaston käyttö on ollut vilkasta: lähes joka tunti kirjastossa käy lainaajia, lukijoita tai tiedonetsijöitä. Kirjastoa käytetään myös opiskelupaikkana. Koulukirjasto ei kuitenkaan ole vähentänyt kunnankirjaston tarpeellisuutta.

Kun kirjaston ovi on aina avoinna, kynnys lainata madaltuu huomattavasti. Avoimet ovet -periaate kasvattaa oppilaita vastuuseen yhteisestä omaisuudesta. Yläkoulun oppilaat saavat tuntumaa kirjastotyöhön, ja toimiminen kirjastonhoitajana saattaa innostaa tutustumaan kirjoihin, vaikka ei muuten innokas lukija olisikaan. Kirjasto on eri-ikäisten oppilaiden kohtaauspaikka – isommat oppilaat auttavat ja opastavat pienempiä – ja niinpä se myös omalta osaltaan edistää yhtenäisen peruskoulun periaatteita.

Koska kirjoja on paljon, tarkoituksena on laajentaa kirjastoa myös luokkiin, esimerkiksi erilaisten kuukausittain vaihtuvien teemojen merkeissä. Kun kirjat ovat lähellä, niihin on helppo tarttua.

Luku-Suomi-hanke on ollut koululle tärkeä: vierailut eri kouluissa, kokemusten jakaminen toisten samasta asiasta kiinnostuneiden kanssa ja muilta saadut hyvät ideat auttoivat oman kirjaston suunnittelussa ja toteutuksessa. Tavoitteena oli saada pienillä investoinneilla toimiva kirjasto, ja sellainen myös saatiin.

Rovaniemen Rantavitikan koulun nuortenkirjasto laajaan käyttöön

Rantavitikan koulussa kaiken suunnittelun ja toiminnan lähtökohtana oli tehdä työtä yhdessä ottaen lapsen ikätaso huomioon. Luku-Suomi-hanke oli omalta osaltaan tukemassa yhtenäisen peruskoulun ajatusta, jossa oppilaan opintie on jatkumo ilman hankalia nivelvaiheita. Kirjastonkäytön ja tiedonhallintataitojen oppiminen suunniteltiin askel askeleelta eteneväksi kokonaisuudeksi.

Vaikka rakennuksen remontointi oli jo hyvässä vauhdissa, kun koulu liittyi Luku-Suomi-hankkeeseen, koulukirjasto onnistuttiin sijoittamaan sykkiväksi sydämeiksi koulun keskelle. Rantavitikan nuortenkirjasto on kooltaan pieni mutta sitäkin tehokkaammassa käytössä. Se palvelee paitsi koulukirjastona myös alueen lähikirjastopisteenä. Alueen asukkaat voivat lainata kirjastosta lasten- ja nuortenkirjallisuutta ja käyttää varaus- ja tilauspalveluita. Ajatuksena oli, että koulukirjasto on alueen ihmisen kohtaamispaikka. Sitä käyttävät oman koulun lisäksi läheinen Viirinkankaan koulu ja lähistön päiväkodit sekä perhepäivähoitajat.

Tiedonhallintataitojen opettamiseen käytössä on kaksi atk-luokkaa, joihin päästään aina tarvittaessa. Tilat sijaitsevat irrallaan varsinaisesta koulukirjastosta, koska ne olivat jo valmiina rakennuksen toisessa kerroksessa. Koulukirjastoon on saatu sijoitettua kolme Internet-yhteyksin varustettua tietokonetta oppilaskäyttöön.

Rantavitikan nuortenkirjasto on varsin pieni mutta sitäkin tehokkaammassa käytössä. Kirjasto palvelee paitsi koulukirjastona myös alueen lähikirjastopisteenä.

Kirjaston ylläpidosta ja kustannuksista vastaavat Lapin maakuntakirjasto ja Rantavitikan koulu yhdessä. Lapin maakuntakirjasto vastaa nuortenkirjaston aineistosta ja henkilökunnasta, koulu tilasta ja tietokoneista. Nuortenkirjasto on auki viikoittain kolmena iltapäivänä, jolloin kirjastossa päivystää kirjastovirkailija. Kahtena aamupäivänä nuortenkirjastossa työskentelevät myös kirjastoamanuenssi ja erikoiskirjastonhoitaja, jotka järjestävät kirjastonkäytön opetusta ja kirjavinkkausta. Viikoittain henkilökunta on paikalla 15 tuntia.

Aineisto on koottu lasten ja nuorten tarpeista. Aineisto on rajallinen tilan puutteen vuoksi, mutta se on kirjattu kaupungin tietokantajärjestelmään, josta oppilaille avautuu rajattomat aineistomäärät. Nuortenkirjaston omaan aineistoon kuuluu kuvakirjoja, lasten- ja nuorten tietokirjallisuutta ja kertomakirjallisuutta sekä sarjakuvia. Nuortenkirjastoon on saatu tilattua myös muutamia sanoma- ja aikakauslehtiä.

Sodankylän Aarresaari ja Älynväläys

Sodankylässä laajennettiin ja remontoitiin **Kitisenrannan koulun** kirjasto. Entinen kirjastohuone varattiin täysin kaunokirjallisuuden käyttöön, ja se sai oppilaille järjestetyssä nimikilpailussa nimen Aarremaailma. Vieressä toiminut atk-luokka muutettiin koulun tietokeskukseksi. Se sai osuvaksi nimekseen Älynväläys. Tietokeskukseen sijoitettiin kaikki tietokirjallisuus sekä luokallinen atk-laitteita. Tarkoitus on, että samassa tilassa voi etsiä tietoa monipuolisista lähteistä ja työstää omia tuotoksia.

Kirjaston kaikki kirjat siirrettiin tietokantaan, ja nyt niitä voi sekä etsiä että lainata atk-pohjaisesti. Kirjastossa on ollut työntekijä, joka on pitänyt kirjastoa kokopäiväisesti auki. Vaikka kirjastosta vastaavat henkilöt olivat innokkaita työhönsä, he vaihtuivat valitettavan usein eikä heillä ollut varsinaisesti kirjastoalan koulutusta. Tämä haittaa jonkin verran toimintaa. Lainaustoimintaa helpottamaan kaikille koulun oppilaille tehtiin kuvalliset kirjastokortit. Tällä olikin innostava vaikutus ja varsinkin 7.–9.-luokkalaisten oppilaiden keskuudessa kirjojen lainaaminen vilkastui.

Uudistettuun kirjastoon pyrittiin hankkimaan mahdollisimman paljon uutta kirjallisuutta, etenkin kaunokirjallisuutta. Hankinnoissa pyrittiin huomioimaan tytöt ja pojat sekä eri-ikäiset oppilaat. Lisäksi pyrittiin nostamaan esille lappilaista kirjallisuutta. Vaikka hankintoja on saatu tehtyä varsin hyvin, on etenkin tietokirjallisuusmateriaali vielä paljolti vanhaa.

Kaiken kaikkiaan kirjasto on ollut varsin vilkkaassa käytössä. Lainaamisen lisäksi tiedon etsintä kirjoista on ollut oppitunneilla yleistä. Kätevästi samassa tilassa olleet atk-laitteet ja Internet ovat olleet hyvä täydentäjä perinteisille tiedonlähteille. Opettajilla on mahdollisuus varata kirjastoa oppituntien pitämistä varten, ja varauslista on ollut melkoisen täysi.

Erittäin tärkeäksi on koettu se, että kirjastossa on henkilö, joka pitää kirjastoa auki jatkuvasti. Hän on ohjannut oppilaita etsimään ja lainaamaan kirjoja sekä mahdollistanut oppilaiden kirjaston käytön myös ilman opettajan läsnäoloa. Oppilaat ovatkin ottaneet kirjaston omakseen. 7.–9.-luokkalaisilla on mahdollisuus viettää kirjastossa myös välitunteja. Tietokoneiden varauslistalla on joka-aamuista ruuhkaa, mutta sen lisäksi oppilaat voivat lukea kirjastossa päivän lehden tai ihan vain seurustella keskenään sohvalla tai pöytien äärellä.

Uutena suunnitelmana on kunnan yleisen kirjaston kanssa yhteistyönä yrittää järjestää tiedonhankinnan ohjauskoulutusta opettajille. Tavoitteena on ollut myös tehdä kirjastonkäytön opetussuunnitelma. Sodankylässä toimii kouluja auttamassa kirjasto-atk-tukihenkilö, joka on 1–2 päivää viikossa neljällä koululla.

Hämeenlinnan normaalikoulun kirjastosta suotuista lukuympäristö

Hämeenlinnan normaalikoulu muodostuu kahdesta eri-ikäisestä rakennuskokonaisuudesta, jotka yhdistyvät maanalaisen käytävän avulla toisiinsa. Vanhan puolen laajassa remontissa vuosituhannen vaihteessa saatiin uusia tiloja esiopetuksen, tietotekniikan ja ilmaisutaidon tarpeisiin. Kirjasto muutti tässä yhteydessä aikaisempaa pienempiin tiloihin, jotka kuitenkin olivat luontevasti Norssi-saliksi nimetyn ilmaisutaidon tilan läheisyydessä. Kirjaston osalta muutos ei osoittautunut käytännössä heti täysin toimivaksi, joten oli syytä pohtia kirjastotilojen ja ilmaisutaidon salin hyödyntämistä uudella tavalla.

Koulukirjasto-verkon työskentelyn alettua syksyllä 2002 koulun Kirjallisuusryhmä selvitti opettajien ja oppilaiden kirjastonkäyttökokemuksia ja -tarpeita. Remontissa uudistetun kirjaston korkeat hyllyt pimensivät tilaa, ja sitä oli vaikea valvoa. Lasten auttaminen kirjojen valinnassa oli hankalaa tiiviisti asetettujen kirjahyllyjen välissä. Auttamattoman vanhat huonokuntoiset kirjat ja luokkien lukusarjat täyttivät hyllyjä. Perinteisesti koulukirjastosta lähdettiin lainaamisen jälkeen omaan luokkaan lukemaan ja itse kirjastossa viivytettiin vain vähän aikaa. Kirjaston vieressä olevaa ilmaisutaidon tilaa ei yleensä hyödynnetty kirjastokäyntien yhteydessä.

Palautteen pohjalta tietokirjat ja luokkien lukusarjat siirrettiin lainattavien kirjojen tieltä Norssi-salin taka- ja yläosaan. Näin saatiin korkeat hyllyt vaihdettua mataliin hyllyihin, joihin asetettiin väljästi lapsille lainattavia kirjoja. Kirjastoon tuli runsaasti lisää luonnonvaloa, ja sinne mahtui kaksi sohvaryhmää, joissa voi valita kirjoja tai lukea. Tietokirjojen läheisyyteen jätettiin suuri työskentelypöytä ja näyttelytilaa. Vanhoja kirjoja myytiin vanhemmille koulun tapahtumapäivänä. Uusia kirjoja hankittaessa oli jo aikaisemmin tapana hankkia vähintään kaksi kappaletta kutakin kirjaa. Näin varmistettiin lasten mahdollisuudet yhdessä lukemiseen ja kirjallisuuskusteluihin toisten lukijoiden kanssa. Ilmaistaidon tila leppoisine patjoineen ja nurkkauksineen ruokki myös opettajien ja oppilaiden ideointia. Kirjastosta ei haluttu kiirehtiä pois vaan siirryttiinkin lukemaan rauhallisesti omaan paikkaan.

Koulukirjastonhoitajan uusi työnkuva: laina- ja käsikirjaston hoitajasta tiedonhallinnan ohjaajaksi

Lehtori Ulla Lappalainen

Koulukirjastonhoitajuus on itse löydettävä!

Kun vuonna 1979 ensimmäisessä työpaikassani sain koulukirjaston vastuulleni, kyselin, mitä kirjastonhoitajan tehtäviin kuuluu. Vanhemmat kollegat neuvotivat: ”Pidä kirjaston ovea auki parilla välitunnilla ja merkitse lainat ja uudet kirjat luetteloon.” Niinpä siis nostin yhden viikkotunnin palkkaa työstä, josta ei opettajankoulutuksessa oltu hiiskuttu sanaakaan. Tokkopa koulukirjastonhoitajuus nykyisinkään juuri on esillä opettajankoulutuksessa, eihän koko tehtävä-sarkaa ole edes kunnolla määritelty.

kuvat: Ulla Lappalainen, Hämeenlinna

Kirjasto on ruokautunnilla poikien suosikkipaikka. Saman pöydän ääreen mahtuu viitsien, lehtien ja tietokirjojen lukijoita.

Toiset lukevat porukassa, mutta minä tarvitsen omaa rauhaa. Sarjakuvat ja Pelit-lehti ovat nuorimpien poikien välituntilukemisen ykkössuosikkeja.

Luku-Suomi-hanke on kuitenkin väistämättä synnyttänyt tarpeen keskustella koulukirjastonhoitajan roolista, tehtävistä ja merkityksestä. Voidaanko koulukirjastoa hoitaa osa-aikaisesti opettajavoimin, voidaanko hyödyntää yleisen kirjaston henkilökuntaa vai palkataanko kouluun kokopäiväinen kirjastoammatilainen?

Olen hoitanut koulukirjastoa oman opetustoimeni ohessa yli 20 vuotta. Ensimmäisen 15 vuoden aikana pääsin kerran koulutukseen. 2000-luvulla olen sen sijaan voinut työ- ja vapaa-ajalla osallistua vuosittain useisiin koulutuksiin ja seminaareihin, jotka ovat käsitelleet muun muassa tiedonhallintataitoja, tiedonhakua, verkko-opetusta, koulukirjastoja ja kirjastoyhteistyötä. Omalla kustannuksellani olen suorittanut informaatiotutkimuksen opintoja ja ostanut runsaasti kirjallisuutta oppiakseni lisää kirjastoasioita.

Työni kirjastonhoitajana on muuttunut ratkaisevasti viimeisen kuuden vuoden aikana. Kunnan koulutoimen päättäjät tai koulun johto eivät ole vaatineet muutosta mutta ovat suhtautuneet kannustavasti kehittämispyrkimyksiin. Ylipäätään minulla on ollut melko vapaat kädet tehtävän hoitamiseen ja olen voinut itse suunnitella työni.

Koulukirjastonhoitaja pykälistössä

Perusopetuslaissa (1998) mainitaan, että koulussa voidaan järjestää koulukirjastotoimintaa. Lukiolaissa (1998) koulukirjasto tulkitaan muuksi lukiokoulutuksen yhteydessä järjestettäväksi toiminnaksi. Lait siis mahdollistavat toiminnan mutta eivät velvoita siihen.

Virkaehtosopimuksen erityistehtäväpykälän mukaan käsikirjastonhoidosta maksetaan yläkoulun ja vähintään kuusiopettajaisen alakoulun opettajalle yhden vuosiviikkoylitunnin suuruinen korvaus. Virkaehtosopimuksen lisäpykälä antaa työnantajalle mahdollisuuden tarkoituksenmukaisuussyistä jakaa kirjaston, av-välineiden, tietokonelaitteiden hoidon ja valvonnan, biologian ja fysiikkakemian kokoelmien hoidosta sekä oppilaskunnan ohjauksesta maksettavat korvaukset myös toisin.

Nykyisen virkaehtosopimuksen mukaan koulukirjastonhoitaja siis hoitaa käsikirjastoa, pitää kirjastoa avoinna ja hoitaa lainaustoimintaa. Virkaehtosopimus on ajastaan jäljessä. Uudenlainen koulukirjasto ei ole pelkkä laina- tai käsikirjasto, vaan merkittävä osa kirjaston käytöstä tapahtuu oppituntien aikana ja myös sähköisistä lähteistä.

Koulukirjaston tavoitteet

Koulukirjastomme on osa suomalaista modernia kirjastoverkkoa, ja se tekee yhteistyötä kaupunginkirjaston kanssa. Koulukirjasto ei ole pelkästään paikkaan tai aikaan sidottu kirjakokoelma vaan uuden ajan tietopankki, jonka tietovarannot päivittyvät riittävän usein. Se on moderni tietokeskus laitteineen, varusteineen, aineistoineen ja ohjauksineen. Se turvaa oppilaille uuden opetussuunnitelman mukaiset riittävät tieto- ja kirjastopalvelut yhdessä kaupunginkirjaston kanssa.

Kirjastomme visiona on päästä tilanteeseen, jossa koulukirjaston palvelut ovat oleellinen osa oppimista koulussamme ja jossa oppilaat voivat saada myös henkilökohtaista ohjausta tiedonhankintaan. Koulukirjastolle on laadittu vaativat tavoitteet.

Yleiset tavoitteet

- toimii avoimena oppimisympäristönä
- toteuttaa koulun opetussuunnitelmaa
- on opettajien ja oppilaiden tietokeskus
- edistää oppiaineiden välistä integraatiota
- auttaa eriyttämään oppijoita
- verkostoituu muiden koulukirjastojen kanssa
- toimii yhteistyössä kunnan kirjaston kanssa
- opastaa ja ohjaa yleisten kirjastojen käyttöön
- tiedottaa myös koulun ulkopuolisista kulttuuri- ym. tapahtumista

Tiedonhaun tavoitteet

- opastaa tiedonhaussa
- kehittää oppilaiden tiedonhankinta- ja hallintataitoja
- rohkaisee oppilaita hankitun tiedon kriittiseen arviointiin ja käyttöön
- tukee eri oppiaineiden tutkivaa oppimista ja projektityöskentelyä

Lukukulttuuritavoitteet

- edistää monimediaista lukutaitoa
- edistää lukuharrastusta
- luo hyvät edellytykset kirjallisuudenopetukselle
- järjestää kirjavinkkausta

Kirjastonhoitaja on moniottelija

Monipuolinen tehtäväkenttä voidaan jakaa ainakin viiteen pääryhmään:

1. *Tiedonhaku ja tietopalvelut*
tiedonhallintaprosessin ohjaus; tiedonhaussa neuvominen; tiedonlähteistä tiedottaminen; aineiston hankkiminen; oma kouluttautuminen; kotisivun suunnittelu ja päivittäminen
2. *Kirjastotoiminnan ohjaus*
kirjastokäyttäytymisen ohjanta; käytösäänöistä, palveluista ja kokoelmista informoiminen; aineiston esille laittaminen ja järjestäminen; asiakkaiden viihtyisyydestä huolehtiminen; kampanjoiden ja tapahtumien järjestäminen; tilavarauksista huolehtiminen; lainausten ja palautusten kontrollointi ja organisointi; atk-laitteiden seuranta ja hoito yhdessä atk-vastaavan kanssa; markkinointi
3. *Aineistotyö*
kirjallisuuden, lehdistön ja verkkomateriaalin tunteminen; lehtileikekokoelman ja lehtivuositietojen hoito; opetussuunnitelmaa tukevan aineiston hankkiminen yhdessä opettajien kanssa; säännöllinen poistojen tekeminen; aineiston korjaus; uuden aineiston luettelointi, tarroittaminen ja muovittaminen
4. *Talous, suunnittelu ja arviointi*
tilausten kilpailuttaminen; kirjastobudjetin suunnittelu ja talousseuranta; pitkän aikavälin ja vuosisuunnitelman laatiminen; kirjaston kehittäminen; osallistuminen koulun opetussuunnitelma- ja muuhun kehittämistyöhön; tietostrategian kehittäminen; kyselyjen ja vertailujen laatiminen
5. *Yhteydenpito*
yleiseen kirjastoon; alaluokkien ja lukion koulukirjastonhoitajaan; opettajiin, rehtoriin ja johtoryhmään; oppilaskuntaan; kouluvirastoon; muihin koulukirjastonhoitajiin; Luku-Suomi-verkostoon ja Suomen koulukirjastoyhdistykseen; tiedotusvälineisiin

Kirjastomme tavoitteissa olisi työtä myös kokopäiväiselle kirjastonhoitajalle. Hänen olisi mahdollisuus keskittyä työhönsä täydellisesti ja olla aikuisena ja asiantuntijana jatkuvasti läsnä. Jos hän on koulun ulkopuolinen kirjastoammatilainen, hän ei koskaan oppisi tuntemaan edes nimeltä suurinta osaa kirjastonkäyttäjistä eikä hänellä olisi opettajankaltaista tuntumaa itse opettamiseen. Opettaja-kirjastonhoitaja taas kaipaisi lisäkoulutusta kirjastoasioissa. Parhain lopputulos saavutettaisiin luultavasti opettajakirjastonhoitajan/-hoitajatiimin ja kirjastonhoitajan yhteistyöllä. Valvontaa ja aineiston käsittelyä voisi tehdä työharjoittelija tai kouluavustajakin.

Arkipäivän askareita: valvontaa, neuvontaa ja kotisivutiedotusta

Oppilaiden kohtaaminen ja luottamuksellisen suhteen luominen heihin on kaikkein tärkeintä. Silloin 7.-luokkalainen poikakin rohkenee tulla kysymään ”seksikirjaa, jonka kaikki muut ovat jo nähneet”. Uudet oppilasryhmät ja opettajat tutustutan kirjaston palveluihin heti koulun alettua ja toivon, että mahdollisimman monesta tulee kirjaston säännöllinen käyttäjä. Ikävintä kirjastonhoitajan työssä on vastata oppilaan toiveikkaasti esittämään kysymykseen: ”Ei meillä ole.” Äskettäin eräs poika etsi kirjaa, johon olisi koottu esittelyt historian kaikista kriiseistä, sitä ennen kysyttiin aineistoa moottoripyöräilystä ja koiran hoidosta. Voisihan koulukirjastossakin olla noistakin asioista kertovia kirjoja tai lehtiä lukutaidon ja harrastuksen vuoksi, sillä eivät nykynuoret ainakaan liikaa lue.

Mutta jos tarvittavaa tietoa ei omasta kirjastosta löydy, neuvon asiakkaita kaupunginkirjastoon tai verkkomateriaalin äärelle. Hoidan myös artikkelivälitystä Varastokirjastosta, sillä meillä on käytössä Aleksi-artikkeliviitetietokanta.

Kirjastoinformaatio kulkee sähköpostitse, keskusradiossa, sisäisessä teksti-tv:ssä, julistein ja monistein. Kirjaston tiedotuskanavana on ollut v. 2002 lähtien koulukirjaston kotisivu (www.htk.fi/public/ulappa/alkusivu/index.htm), jossa on tiedonhaun ja eri alojen linkkejä, tietoa kirjaston toiminnasta, kokoelmasta ja tavoitteista sekä alanmukaiset viime vuosien hankintaluettelot. Viime keväänä päivitin sivuja viikoittain: joka viikko etusivulla oli uusi oman kirjaston aineistoon tai nettiaineistoon liittyvä kysymys. Sivujen hyvä päivittämien vaatii kuitenkin paljon aikaa. Kotisivumuoti muuttuu niin nopeasti, että miltei vuosittain olisi syytä tehdä myös ulkoasun uudistaminen.

Minibudjetilla maksimihyöty

Vuonna 1979 tehdyn valtakunnallisen kyselyn mukaan koulukohtaiset kirjastohankintamäärärahat olivat alakouluissa 1630 mk ja yläkouluissa ja lukioissa noin 5600 mk. Noin kymmenessä vuodessa hankintojen määrä putosi yli 40 %. Vuonna 1992 oppilasta kohden käytettiin peruskoulussa enää 41 mk ja lukiossa 49 mk. (Heikkilä ja Äyräs, 1995.) Määrärahojen lasku ei ole pysähtynyt, vaikka muutamilla paikkakunnilla onkin tapahtunut myönteistä kehitystä. Hämeenlinnan seudulla äidinkielenopettajien paikallisyhdistyksen v. 1999 tekemän kyselyn mukaan Hämeenlinnan perusopetuksessa kirjastohankintoihin käytettiin keskimäärin 25 mk oppilasta kohden, mutta Hattulassa vastaavasti 87 mk. Keskimäärin lähialueen kouluissa käytettiin 34,50 mk.

Tällä hetkellä käytettävissäni oleva oppilaskohtainen määräraha on vajaat 6 euroa, josta puolet käytän kirjojen hankintaan, runsaan neljäsosan lehtitilauksiin ja viimeisen neljänneksen Aleksi-viitetietokannan, kaluston ja tarvikkeiden hankintaan. Kirjakaupat ja kustantajien luettelot ovat täynnä kiinnostavia, tarpeellisia kirjoja, mutta voin hankkia niistä vain mitättömän pienen osan. Usein on jätettävä uutuuskirjat hankkimatta ja tyydyttävä selaamaan ale-luetteloita.

Kirjastobudjetin ulkopuolelta on hankittu kirjastohyllyt kirjastoa perustettaessa ja myöhemmin sanoma- ja aikakauslehtihylly. Aleksi-tietokannan käänteisestä IP-tunnistuksesta on maksettu eri momentilta. Myös kirjastonhoitajan palkkaan sosiaalikuluihin on kulunut sievoinen summa. Uskon, että tehty satsaus näkyy oppilaiden jokapäiväisessä työssä, kouluviihtyvyydessä ja oppimistuloksissa. Jos oppilaskohtainen määräraha voitaisiin nostaa 10 euroon, se turvaisi kirjaston kokoelman ajantasaisena pysymisen ja mahdollisuuden sähköisten palvelujen hankintaan. Opettajien pedagogisen kirjaston kartuttamiseen tulisi varata 500 euroa vuosittain.

Taustavoimat ja tulevat haasteet

Koulukirjastonhoitajan työn onnistumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että rehtori ja opettajisto arvostavat kirjastoa. Myös kaupungin pääkirjaston ja lähikirjaston henkilökunnan tuki on ollut omassa työssäni kultaakin kalliimpaa. Lähikirjaston tilat alakoulun yhteydessä ovat niin pienet, että uudisrakennusta kaivattaisiin kipeästi. Kuntasuunnitelmassa onkin vuodelle 2010 koulun ja kirjaston yhteinen kirjastohanke. Toivomme, että se onnistuu ja että voimme vaikuttaa suunnitteluun.

Luku-Suomi-hankkeen loppusuoralla on mukava katsoa taaksepäin. Vaikka edistymisvauhti ei ole ollut päätähuimaava, on jotain kuitenkin saatu aikaan. Vielä monta ratakierrosta on kuitenkin juostava, ennen kuin koulukirjastoasiat ovat hyvässä mallissa. Hämeenlinnassa tulevaisuuden haasteena on laatia koulu- ja kirjastotoimen yhteinen suunnitelma koulukirjastojen kehittämiseksi ja koulujen tietopalvelujen järjestämiseksi. Omassa koulussa on kirjastotoiminnan arvioinnin aika, sillä edellisestä kyselystä on jo kolme vuotta. Keskeinen haaste on myös saada kirjasto-ohjelma ja kokoelma sinne luetteloitua, jotta tiedonhaku omasta kokoelmasta mahdollistuu Internetin kautta.

Omaan kouluuni haluaisin taikoa vuodeksi kirjaston isolla K:lla – hyvin varustetun, ammattimaisesti ja päätoimisesti hoidetun ja toimivan tietopalvelukeskuksen, joka on jatkuvasti auki. En usko, että siitä enää kokemusten jälkeen kukaan haluaisi luopua. Tavoite olisi selkeästi sidoksissa myös uuden opetus-

suunnitelman edellyttämän yhteistyön ja yhteisöllisyyden toimintakulttuurin luomiseen.

Lähteet

Heikkilä – Äyräs (toim.), 1995, Tutkiva oppiminen – kirjaston ja koulun yhteistyö. Helsinki.

Kuntaliitto

Hämeenlinnan Yhteiskoulun koulukirjaston kotisivu www.htk.fi/public/ulappa/alkusivu/

Kuntien laajoja kehittämissuunnitelmia

Espoon koulukirjastovisio konkretisoituu

Espoossa koulukirjastojen kehittäminen alkoi vuosituhaten vaihteessa käytännön tarpeesta. Kirjallisuuden opetuksen menetelmiä oli kehitetty uutta teknologiaa hyödyntäen Netlibris -hankkeessa jo muutama vuosi. Oppilaiden ja opettajien innostus virtuaalisissa kirjallisuuspiireissä synnytti tarpeen kehittää myös koulua oppimisympäristönä. Koulukirjasto lukemisen innoittajana ja tiedonhallinnan keskuksena nousi kunnan arvoon. Tilanne kouluilla on kuitenkin ollut murheellinen: koulukirjastojen tilat on otettu opetuskäyttöön ahtauden vuoksi ja kirjat siirretty vanhentuneina ja huonokuntoisina varastoihin. Tässä tilanteessa Espoossa onneksi ymmärrettiin koulukirjastojen merkitys, aloitettiin niiden kehittäminen ja opettajien kouluttaminen.

Vuonna 2000 nimettiin koulukirjastojen toimintaa konsultoiva opettaja ja käynnistettiin espoolaisten opettajien koulutusohjelman suunnittelu. Netlibris -hanke osallistui projektirahoituksella koulukirjastojärjestelmän hankintaan ja alkutaipaleella opettajien tiedonhallintataitojen koulutuksen järjestämiseen. Asiasta innostuneista espoolaisista kouluista (10 koulua) koottiin ryhmä opettajia ja kunnan kirjastosta kirjastoammattilaisia, jotka lähtivät luomaan koulukirjastojen kehittämissuunnitelmaa. Samalla nimettiin tavoitteet koulukirjastojen kehittämistyölle.

Koulukirjastovisio

- monipuoliset tilat, oppimiskeskus
- kirja- ja lehtihyllyt, CD-romit, videot
- käsikirjasto, kaunokirjallisuus, tietokirjat
- tietokoneet Internet-yhteyksin
- luku- ja työskentelytiloja
- järjestelmällinen aineiston kehittäminen
- kirjastojärjestelmä, yhteinen tietokanta kunnan kouluissa

- opettajien ja oppilaiden tiedonhallinnan koulutus
- tiedonhallintataitojen ja kirjastonkäytön opetussuunnitelma
- monilukutaidon kehittäminen, kirjallisuuden opetus

Tiimien tarpeiden ja vision mukaan sekä pohjoismaista mallia noudattaen laadittiin tavoitteet **koulukirjastojen kehittämiseksi**:

1. Kartoitetaan koulukirjastojen tilat, varustus ja aineisto.
2. Saatetaan Espoon koulukirjastot ajanmukaisiksi tietokeskuksiksi.
3. Kartutetaan aineistoa ja varustetaan tietokeskukset niin, että ne vastaavat tarpeita, joita opettajilla ja oppilailla tiedonhakijoina on.
4. Tuetaan kirjallisuuden opetusta kouluissa.
5. Luetteloidaan koulujen aineisto aineistotietokantaan, joka on kaikilla kouluilla sama (PrettyLib).
6. Koulutetaan koulukirjastonhoitajat tehtävänsä koulun informaattikkoina (20 ovea oppimiseen – täydennyskoulutusohjelma).
7. Perustetaan mallikoulukirjastot (2) resurssikeskuksiksi Espooseen.
8. Perustetaan koulukirjastojen aineistonhankinnan ja muiden palvelujen tueksi koulukirjastokeskus.

Suunnitteluryhmässä oli koko ajan mukana Espoon kaupungin kirjaston väkeä. Heiltä saatiin arvokkaita huomioita ja näkökulmia kirjaston toiminnasta, ja ennen kaikkea he ovat toimineet opettajien kouluttajina hankkeen alkutaipaleella. Lastenkirjallisuuden tutuksi tuleminen opettajille ja oppilaille sai lisäpontta kirjavinkkauksesta, jota kirjastoammattilaiset ansiokkaasti järjestivät kouluissa ja kirjastoissa. Yhteistyöpalaveri koulukirjastoasioista pidettiin myös kirjasto- ja opetustoimen johtajien kesken. Koska yhteiseen tietokantaan kaupunginkirjaston kanssa ei ollut mahdollisuuksia, päädyttiin siihen, että koulukirjastoille hankitaan oma kirjastojärjestelmä, joka tulee vaihteittain joka koululle käyttöön. Yhteisestä aineistotietokannasta saatava hyöty on merkittävä.

PrettyLib-kirjastojärjestelmään päädyttiin kahdesta syystä. Koulukohtainen lisenssi on sen hintainen, että koulut voivat sen hankkia ja järjestelmä vastaa niihin tarpeisiin, joita koulukirjastolla on. Järjestelmän täytyy olla sellainen, että niin pieni ensiluokkalainen kuin lukiolainenkin osaa käyttää sitä ja löytää tarvitsemansa tiedon kokoelmasta. Aineiston luetteloinnin on oltava suhteellisen nopeasti opittavissa, jotta kirjasto-opettajat voivat luetteloida uuden aineiston tietokantaan.

Koulukirjastojen kokoelmien kanssa oli kuitenkin paljon muutakin työtä, se oli todettu yhteisissä suunnittelupalaverissa. Vanha ja huonokuntoinen aineisto

piti poistaa, uuden aineiston hankintaan piti opettajien saada apua ja resurssia. Lopullisen kokoelman perusluettelointityöhön piti saada kirjastoammattilainen, jotta tietokannasta tulisi oikein perustettu. Tiedonhakujen onnistumiseksi oikea luettelointitapa on ehdottoman tärkeää. Jos aineisto on luetteloitu monella eri tavalla, ei tietokannasta löydy kaikki materiaali. Luettelointiosaamista ei opettajilla ole eikä myöskään aikaa mittavan työn tekemiseen.

Vuosien 2001 ja 2002 aikana Espoon opetustoimessa panostettiin merkittävä määrä rahaa tähän työhön. Kaikki koulukirjastot (noin 95 koulua) saivat aineistorahaa. 20 opintoviikon ja kahden vuoden mittainen kirjasto-opettajan täydennyskoulutusohjelma tilattiin Espooseen 25 opettajalle. 3–4 kirjastoammattilaista palkattiin projektiluonteisesti tekemään työtä koulukirjastojen hyväksi. Yksi heistä on luetteloinut koulukirjastojen aineistoa vuoden 2004 loppuun asti ja voi toivottavasti jatkaa edelleenkin. Kirjastoammattilaiset kirjoittivat raportin koulukirjastojen tilasta ja poistoista ennen kehittämistyötä. Lisäksi he neuvoivat opettajia koululla uuden aineiston hankinnassa ja koulukirjastotilan kuntoon laittamisessa.

Espoon fyysisen oppimisympäristön arviointiryhmän toimenpide-ehdotukset:

1. Koulurakennusohjelma tulee toteuttaa määrätietoisesti myös koulukirjastojen tarpeet huomioonottaen.
2. Koulun yhteydessä toimivien kaupunginkirjastojen ja koulun yhteistyötä tulee lisätä niin, että kirjastot ovat koulujen käytettävissä asianmukaisen koulutuksen saaneiden opettajien vastuulla myös silloin, kun ne on muilta käyttäjiltä suljettu.
3. Uusiin ja vanhoihin kouluihin tulee luoda tasa-arvoiset tietotekniset mahdollisuudet, mikä tarkoittaa mm. sitä, että sähköinen kirjastojärjestelmä (PrettyLib) tulee saada kaikkiin kouluihin vuoteen 2006 mennessä. Tämä merkitsee kahden uuden kirjastoammattilaisen palkkaamista tehtävään.
4. Kouluissa tulee poistaa vuosittain huonokuntoinen tai vanhentunut aineisto.
5. Uuden aineiston hankkimiseen tulee varata koulutoimen talousarvioon vuosittain keskitetty erillismääräraha ja turvata koulukirjastojen säännöllinen ja pitkäjänteinen kehittäminen.
6. Lisäksi koulukohtaisista määrärahoista suositellaan varattavan vuosittain kirjastohankintoihin riittävä määräraha.
7. Tuntikehyksestä suositellaan varattavan kirjaston kehittämiseen ja hoitoon riittävä tuntimäärä, mikä tarkoittaa 150 oppilasta suuremmissa kouluissa vähintään 3 h/koulu.
8. Kirjaston tulee olla käytössä koko päivän mieluiten opettajan/opettajien ohjauksessa.
9. Jokaisessa koulussa ja lukiossa tulee olla vuoteen 2010 mennessä koulutettu kirjasto-opettaja.

10. Yhtenäisiin peruskouluihin tulee perustaa asteittain kokopäiväinen koulu-kirjastonhoitajan toimi.
11. Seurannan ja vertailutietojen kokoamiseksi kirjastokysely tulee uusien neljän vuoden välein.

Kokkolan kestävän kirjastokehityksen malli

Kokkolan hankekoulujen yhdyshenkilöiden muodostama työryhmä täsmensi tammikuussa 2003 paikallisen 7-kohtaisen toimintasuunnitelman. Tapaus-esimerkkinä on **Länsipuiston koulu**.

1. *Koulukirjastojen kehitystavoitteet kirjataan osaksi paikallista opetussuunnitelmaa ja koulujen tietostrategioita.*

Koulukirjastojen keskeinen rooli tiedonhankkimisessa ja avoimien oppimisympäristöjen luomisessa on kirjattu hankekoulujen tietostrategioihin vuodesta 2003 alkaen. Lukion ja peruskoulun paikallinen opetussuunnitelmatyö on vielä kesken, mutta koulukirjastoa koskevia tekstiluonnoksia on jo laadittu.

2. *Jokaisella koululla on oma lukuharrastuksen ja omatoimisen opiskelun mahdollistava ja niihin innoittava kirjastotila.*

Länsipuiston koulun kirjastotilan saneeraus valmistui tammikuussa 2004. Entinen rakennuksen pohjakerroksessa sijainnut kirjastoluokka oli materiaaliltaan vanhentunut ja lähes nollakäytössä. Uusi, keskeisemmälle paikalle sijoittuva tila tarjoaa perinteisten käsikirjastopalvelujen lisäksi lehtienlukusalin ja Internet-yhteyksin varustetut työskentelypisteet (8 kpl) oppilaskäyttöön. Samaan yhteyteen siirrettiin myös kaupungin oppimateriaalikeskuksen palvelut ja niiden mukana osa-aikainen työntekijä. Kirjasto tarjoaa palvelut yli 700 peruskoululaisen, päivälukiolaisen ja aikuisopiskelijan joukolle, ja sen käyttöaste on korkea.

3. *Koulukirjastojen kokoelmat ajantasaistetaan ja tieto- ja kaunokirjallisuuden määrää kartutetaan. Samalla sitoudutaan kirjaston "kestävään kehitykseen".*

Hankekoulujen kokoelmien kartoitus aloitettiin huhtikuussa 2003. Länsipuiston koulun osalta ajantasaistaminen on toteutettu kaupungin sivistystoimen projekti-rahoin. Ohjelmaa jatketaan pääasiallisesti samassa järjestyksessä kuin tilojen saneeraus etenee. Toistaiseksi kokoelmien ylläpito ja täydentäminen kuuluu koulun omaan budjettiin.

Kirjastohanke on toistaiseksi edennyt lähes pelkkien kunnallisten varojen turvin. Ainoa poikkeus on Keski-Pohjanmaan kulttuurirahaston

myöntämä 1700 euron suuruinen apuraha, jolla on hankittu Länsipuiston koulun kirjallisuudiplomiohjelmaan kuuluvaa kaunokirjallisuutta. Muitakin ulkopuolisia anomuksia ollaan laatimassa.

4. *Kokoelmat siirretään atk-pohjaiseen rekisteriin ja kehitetään tietokantajärjestelmää yhteistyössä kaupunginkirjaston kanssa.*

Koulukirjastosta on tarkoitus tehdä vuoden 2004 loppuun mennessä toiminnallinen osa yleistä kirjastoa, ja koulukirjastojen kokoelmista tulee tällöin eräänlainen autonominen sivukirjasto. Länsipuiston kokoelmien siirto tietokantaan on jo aloitettu. Muiden koulujen kokoelmien luokitus seuraa vaiheittain perässä. Samaan järjestelmään on tarkoitus siirtää myös oppimateriaalikeskuksen kokoelmat.

5. *Kouluverkkoa palvelemaan palkataan informaatikko, joka mm. tekee yhteistyössä opettajakunnan kanssa materiaalihankinnat, auttaa sen luokituksessa ja kokoelmien ylläpidossa ja ohjaa opettajia ja oppilaita moderniin tiedonhakuun.*

Kaupunginkirjaston informaatikko on ollut puoliksi kirjastotoimen ja puoliksi koulutoimen palveluksessa. Hän on kartoittanut hankekoulujen kokoelmat ja vastannut tehdyistä hankinnoista. Hänen työtään on jatkanut osa-aikainen informaatikko, joka jatkaa yhdyshenkilönä kaupunginkirjaston puolella. Vuoden 2006 loppuun mennessä on tarkoitus vakinaistaa koulukirjastoista vastaavan informaation päätoimisuus.

6. *Osallistutaan alueverkon järjestämiin koulutustilaisuuksiin ja muuhun toimintaan. Järjestetään myös paikallista koulutusta tarpeen mukaan.*

On osallistuttu koulutuksiin. Informaatikko on perehdyttänyt hankekoulujen opettajia, oppilaita ja opiskelijoita tiedonhakuun (luokitusjärjestelmään ja sähköisten tietokantojen käyttöön).

7. *Lisätään koulujen välistä yhteistyötä. Rakennetaan esiopetuksesta lukioon saakka polku, joka ohjaa lukuharrastuksen pariin. Luodaan pedagogisia yhteistyömuotoja oppiaineiden sisällä ja niiden välillä. Kehitetään mm. kaupungin oma kirjallisuudiplomiohjelma.*

Lukudiplomiohjelma on aloitettu Länsipuiston koulussa (perusopetus 7–9) ja Yhteislyseon lukiossa. Keski-Pohjanmaan kulttuurirahasto myönsi hankkeelle 1700 euron apurahan. 1.–6. luokkien ohjelman suunnittelu on aloitettu. Linkki esiopetukseen puuttuu vielä. Yhteys koulutoimen ja kirjastotoimen välillä on vahvistunut, ja kaupunginkirjaston edustus on ollut koko ajan mukana hankkeen suunnittelussa.

Hankkeen suuri vahvuus on ollut sen konkreettisuudessa. Jokainen, joka on päässyt omin silmin tarkastelemaan muutosta Länsipuiston koulussa, yksikösämme, jossa kirjastosaneeraus on jo toteutettu, voi havaita uudistuksen pedagogisen, informatiivisen ja sosiaalisen mielekkyyden. Entisestä kellarikerroksen kirjavarastosta on siirrytty koulun sykkivään sydämeen, oppimisympäristöön, joka tarjoaa ajanmukaiset tiedonhakumahdollisuudet ja jossa käyttäjiä palvelee määräaikoina ammattitaitoinen informaattikko.

Koulukirjaston kestävä kehitys vaatii ammattiosaamista, jota ei välttämättä ole valmiiksi koulun sisällä. On siis joko koulutettava opettajakuntaa tai palkattava ammattitaitoista henkilökuntaa ulkopuolelta, mieluiten kumpaakin. Kokkolan mallissa on lähdetty liikkeelle jälkimmäisestä, mikä on koettu oikeaksi ratkaisuksi haettaessa nopeasti tuloksia. Kuitenkin myös opettajakunnan tietotasoa on nostettava, jotta hankkeen pedagogiset mahdollisuudet voidaan hyödyntää paremmin.

Koulukirjaston kehittämisessä olennaisia elementtejä ovat osaamisen lisäksi tahto ja taloudelliset resurssit. Kun ulkopuolinen rahoitus puuttuu, on kyse sivistystoimen sisäisestä priorisoinnista – siis tahdosta. Ongelman ydin onkin siinä, kuinka nähdä kehittämistyön tärkeys sekä koulun ulko- että sisäpuolella oppiaine- ja koulurajoista välittämättä. On siis vakuutettava kuntalainen koulukirjaston välttämättömyydestä siinäkin tapauksessa, että yleinen kirjasto on alle puolen kilometrin etäisyydellä koulusta. On myös luotava koulun sisälle ilmapiiri, jossa hanke ei ole ”vain äidinkielen opettajien oma juttu”.

Vaikka palaute on ollut yleensä myönteistä, on suhtautumisessa edelleen kohentamisen varaa. Koulutus on tähän saakka suuntautunut lähinnä niille, jotka ovat itse hakeutuneet hankkeen pariin, ja ”säteilijän” taakka on raskas. Tässä vaiheessa arvioiden olisi todennäköisesti ollut toimivampi ratkaisu valita paikalliseen työryhmään koulujen kontaktihenkilöiksi muitakin aineenopettajia kuin vain äidinkielen ja kirjallisuuden alalla toimivia. Samaa ajatusta voidaan soveltaa myös valtakunnalliselle ja alueelliselle tasolle. Koko kentälle suunnattua koulutusta ja muita yleisiin asenteisiin vaikuttavia keinoja on tehostettava, jos prosessia halutaan nopeuttaa. Tässä voisi myös Opetushallituksella olla nykyistä suurempi rooli.

Kuopiossa kehitetään koko kaupungin koulukirjastoja

Kuopiossa koulutoimen ja kirjastotoimen yhteistyöryhmä laati selvityksen koulukirjastojen tilasta ja koulun ja kirjaston yhteistyöstä. Kaupunginhallitus hyväksyi selvityksen toimenpide-ehdotukset edelleen valmisteltaviksi ja toteutettaviksi käytettävissä olevien resurssien puitteissa.

Koulukirjastojen kehittäminen koskee kaikkia Kuopion perusopetuksen kouluja ja lukioita. Kaikille kouluille on perustettu eri oppiaineiden opettajista koottu kirjastotyöryhmät, jotka toimivat kirjastovastaavan opettajan tukena koulukirjastotyössä.

Hankkeen tavoitteiksi asetettiin:

1. koulukirjastojen ja oppimateriaalikeskuksen tietopalveluyksikön suunnitelmallinen kehittäminen
2. kirjasto-osuuden laatiminen tekeillä olevaan perusopetuksen opetussuunnitelmaan
3. koulutoimen ja kirjastotoimen sekä muiden yhteistyötahojen yhteistyön kehittäminen
4. lukemisharrastuksen edistäminen kouluissa
5. opettajien ja kirjastohenkilöstön täydennyskoulutus

Koulukirjastojärjestelmä koostuu koulujen omista kokoelmista ja koulujen yhteisistä, koulutuspalvelukeskuksen oppimateriaalikeskukseen sijoitetuista kokoelmista. Hankkeen aikana on koulukirjastojen kokoelmia kartoitettu ja ajantasaistettu kaikissa hankkeeseen osallistuvissa kouluissa. Koulukirjastojen kokoelmat on luetteloitu koulutoimen käytössä olevaan Riimi-kirjastojärjestelmään ja varustettu viivakooditarroilla. Näin kirjastonkäytön ja tiedonhaun opetus sekä aineiston lainaus on mahdollista koulukirjastossa ja sitä täydentävät kaupunginkirjaston tarjoamat palvelut.

Koulukirjastojen tilajärjestelyjä on tehty useissa Kuopion kouluissa: **Aurinkorinteen kouluun** valmistui koulukirjasto. **Kallaveden lukio** on järjestänyt opiskelijoiden käyttöön lehtisali-työskentelytilan ja koulukirjaston tilajärjestelyt ovat vireillä. **Linnanpellon koulun ja lukion** koulukirjastolle saatiin koulun sisäisin tilajärjestelyin kirjastotila.

Oppimateriaalikeskuksen kirjasarjoja on päivitetty ja niiden lainaus on yli kaksinkertaistunut hankeaikaa edeltäviin vuosiin verrattuna. Oppimateriaalikeskuksessa syksyllä 2002 työnsä aloittanut tietopalvelusihteeri koordinoi koulukirjastojen kehittämistä ja käytännön toimintaa sekä osallistuu opettajien koulutuksen järjestämiseen.

Koulutoimen ja kaupunginkirjaston yhteistyö on Kuopiossa ollut tiivistä. Jokaisella koululla on yhteistyökirjasto. Kirjastokäynnit pyritään ajoittamaan perusopetuksen 1., 3., 5. ja 7. luokille sekä lukiossa ensimmäisen opiskeluvuoden syksyyn. Käyntien aiheina ovat kirjastonkäytön ja tiedonhallintataitojen opetus sekä kirjavinkkaus.

Kuopion taidemuseo laati keväällä 2003 kouluille kyselyn taidemuseon ja sen kirjaston kehittämisestä oppimisympäristönä ja koulujen yhteistyötoiveista. Koulutoimi osallistui kyselyn valmisteluun ja toteuttamiseen. Opettajien täydennyskoulutusta on suunniteltu ja toteutettu yhteistyössä Kuopion yliopiston kirjaston ja opettajien ainejärjestöjen kanssa.

Valtakunnallisen Luku-Suomi-hankkeen päätyttyä toiminta jatkuu paikallisena Luku-Kuopio-hankkeena, joka on yhtenä painopistealueena koulutoimen toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosille 2005–2007.

Koulukirjasto opetussuunnitelmissa

Espoon tiedonhallintataitojen ja kirjastonkäytön opetussuunnitelma

Koulukirjastojen konsultoiva opettaja kokosi Espoossa lukuvuonna 2001–2002 koulukirjastojaan kehittävien koulujen kirjastotiimeistä halukkaiden opettajien joukon, joka ryhtyi laatimaan tiedonhallintataitojen ja koulukirjaston opetussuunnitelmaa Espooseen. Yhtenäisellä opetussuunnitelmalla haluttiin taata kaikille oppilaille tasa-arvoisesti tiedonhallintataitojen opetus. Keväällä 2004 Espoon suomenkielinen koulutuslautakunta hyväksyi opetussuunnitelman. Tiedonhallinnan ja tieto- ja viestintätekniikan taitojen opetussuunnitelma on sijoitettu kunnan opetussuunnitelmassa kohtaan tietostrategia. Koulut voivat tarkentaa suunnitelmaa koulukohtaisissa opetussuunnitelmissaan.

Pääkaupunkiseudun yhteistyönä on toteutettu verkkoon opettajien tiedonhankinnan portaali (www.tipo.edu.hel.fi). Portaalia oli mukana kehittämässä Helsingin, Vantaan, Kauniaisten ja Espoon koulu- ja kirjastoväkeä. Espoosta suunnittelijoina oli mukana kaksi tieto- ja viestintätekniikan hankkeen konsulttia. Portaalin tarkoituksena on toimia opettajille tiedonhallinnan opetuksen työkaluna, jossa on mm. valmiita opetusaihioita. Portaalia tehdään opettajille tunnetuksi kuntien yhteisillä ja omilla koulutuksilla.

Tiedonhallintataidoilla tarkoitetaan valmiutta etsiä, arvioida ja käyttää monipuolisesti sekä painuttuja tiedonlähteitä että verkkosisältöjä ja muuta sähköistä

aineistoa. Hyvin toimiva koulukirjasto tarjoaa oppilaalle mahdollisuuden tutustua ja päästä käsiksi järjestettyyn tietoon. Koulukirjaston tärkeimmät tehtävät ovat ohjata oppilasta kirjaston käyttötaidoissa ja tiedonhallintataitojen opiskelussa sekä tukea kirjallisuuden opetusta. Tavoitteena on, että oppilaasta kasvaa aktiivinen ja taitava koulukirjaston ja yleisten kirjastopalvelujen käyttäjä.

Tiedonhallintataidot ovat tarpeen koulunkäynnin aikana kaikkien oppiaineiden ja aihekokonaisuuksien opiskelussa. Ne ovat olennainen osa opiskelutottumuksia ja työskentelytaitoja myöhemminkin elämässä. Tiedonhallintataitojen opetuksessa opettajan arvokkaita yhteistyökumppaneita ovat tieto- ja viestintätekniikan asiantuntijat ja mahdollisuuksien mukaan kirjastoalan koulutusta saaneet oman koulun tai yleisen kirjaston työntekijät.

Tiedonhallintataitojen kokonaisvaltaiselle karttumiselle ovat edellytyksenä tieto- ja viestintätekniikan tekniset perustaidot, jotka koulu sijoittaa omiin olosuhteisiinsa soveltuvalla tavalla opetussuunnitelmaansa yhdessä tiedonhallintataitojen ja kirjastonkäytön ohjauksen kanssa.

I.–2. luokat

Tavoitteet

Oppilas

- oppii ymmärtämään, kuinka kirjastossa toimitaan sekä kuinka kirjoja käsitellään ja lainataan
- harjoittelee oman koulukirjastonsa käytänteitä
- oppii valitsemaan itselleen sopivaa luettavaa koulukirjastosta
- oppii etsimään tietoa ikätasolleen sopivista tietokirjoista ja muista lähteistä
- tutustuu yleiseen kirjastoon

Sisällöt

- koulukirjastoon tutustuminen lukemisen ja tiedonhaun paikkana
- kirjastokortin hankkiminen, sen vastuullinen käyttö, lainaaminen ja palautus
- kirjan rakenteeseen tutustuminen: kannet, selkä, nimeke
- aakkostamisen harjoittelu, kirjan paikka kirjastossa
- tutustuminen yleiseen kirjastoon tai kirjastoautoon
- kysymysten tekemisen harjoittelu: mitä, missä, milloin, miksi?
- tiedonhallinnan prosessin harjoittelua pienin askelin: mitä tiedän asiasta, mitä haluan tietää, mistä saan tietoa?
- tiedonhaku kirjoista, toden ja epätoden erottaminen tekstissä
- käsitteiden määrittely ja niiden välisten suhteiden tutkiminen: mitä yhteistä, mitä eroa?
- tiedonlähteisiin tutustuminen: henkilöt, kirjat

3.–4. luokat

Tavoitteet

Oppilas

- oppii asiallisen ja myönteisen asenteen kirjaston käyttäjänä
- oppii oman koulukirjastonsa käytänteet
- tutustuu koulukirjaston aineiston luokitteluun
- tutustuu tiedonhallinnan prosessin eri vaiheisiin
- hankkii monipuolisia lukukokemuksia koulukirjastossa
- harjoittelee yleisen kirjaston käyttöä ohjatusti

Sisällöt

- koulukirjaston käytön harjoittelu opiskelun, lukemisen ja tiedonhaun paikkana
- itsenäinen lainaaminen ja palauttaminen
- tietosanakirjan käytön harjoittelu, aakkosten hallinta
- kirjan rakenteeseen tutustuminen: nimiösivu, sisällysluettelo
- tiedonhallinnan prosessin harjoittelua:
 1. Määrittele aihe/ongelma
 2. Etsi ja nimeä tiedonlähteet
 3. Valitse tarvitsemasi tieto
 4. Järjestele tietoa
 5. Esittele tuloksesi
 6. Arvioi prosessia ja työtä.
- tiedonhaun harjoituksia eri lähteistä, itselle tarpeellisen tiedon löytäminen
- tiedon jäsentely: ala- ja yläkäsitteet, syy- ja seuraussuhteet; tiedon soveltaminen omaan työhön
- tiedonlähteiden käytön ja merkitsemisen harjoittelu

5.–6. luokat

Tavoitteet

Oppilas

- oppii vastuullisesti käyttämään yleistä kirjastoa ja koulukirjastoaan
- oppii hyödyntämään koulukirjaston ja yleisen kirjaston luokitusta oppimistehtäviä tehdessään
- omaksuu kysyvän ja tutkivan tavan opiskella
- harjoittelee tiedonhallinnan prosessin vaiheita oppimistehtäviä tehdessään
- harjoittelee lähdeviitteiden merkitsemistä ohjatusti
- tutustuu kirjallisuuden eri lajeihin ja löytää oman tapansa harrastaa lukemista

Sisällöt

- koulukirjaston ja yleisen kirjaston käytön harjoittelu opiskelun, lukemisen ja tiedonhaun paikkana
- kirjan rakenteeseen tutustuminen: hakemisto, lähdeluettelo
- koulukirjastoluokituksen (tieteenalojen luokitus) hyödyntäminen tiedonhaussa ja muun luettavan valinnassa

- koulukirjaston monipuolinen ja itsenäinen käyttö
- itsenäinen yleisen kirjaston käytön harjoittelu koulutyön tukena ja vapaa-aikana
- tiedonhallinnan prosessin harjoittelua:
 1. Määrittele aihe/ongelma
 2. Etsi ja nimeä tiedonlähteet
 3. Valitse tiedosta tarvitsemasi
 4. Järjestele tietoa
 5. Esittele tuloksesi
 6. Arvioi prosessia ja työtä.
- tiedonhaun harjoituksia Internetissä
- tiedon jäsentely: ala- ja yläkäsitteet, syy- ja seuraussuhteet
- tiedonlähteiden monipuolinen käyttö, tekijänoikeudet, lähdeluettelo (viittaukset, nettietiketti)

7.–8. luokat

Tavoitteet

Oppilas

- oppii käyttämään koulunsa kirjastoa ja yleistä kirjastoa
- ottaa vastuun lainaamastaan aineistosta, huolehtii siitä hyvin ja palauttaa sen ajoissa
- oppii valitsemaan monesta lähteestä tehtävän kannalta tarkoituksenmukaiset tiedot
- oppii valitsemaan itselleen sopivaa luettavaa
- tutustuu kirjastojen verkkosivuihin
- kertaa ohjatusti tiedonhallinnan prosessimallia

Sisällöt (7. luokka)

- kirjan rakenne, kertausta: eri tapoja löytää tietoa kirjasta
- harjoitellaan yleisen kirjaston palveluiden käyttöä: käsikirjasto, kaukolainat, varaaminen
- yleisen kirjastoluokituksen käyttö tiedonhaun apuna
- tiedonhallinnan prosessin sisäistäminen:
 1. Määrittele aihe/ongelma
 2. Etsi ja nimeä tiedonlähteet
 3. Valitse tiedosta tarvitsemasi
 4. Järjestele tietoa
 5. Esittele tuloksesi
 6. Arvioi prosessia ja työtä.
- tiedonhaun harjoituksia Internetissä (tietokannat): sanahakujen harjoittelu, hakulausekkeiden tekoa
- tiedon luotettavuuden arviointia: kuka on tuottanut tiedon, miksi ja kenelle?
- tiedon jäsentelyä: ala- ja yläkäsitteet, syy- ja seuraussuhteet
- työn julkaiseminen (raportti, tutkielma)
- tiedonlähteiden monipuolinen käyttö, tekijänoikeudet, lähdeluettelo (viittaukset, nettietiketti)

Sisällöt (8. luokka)

- itsenäisen kirjastonkäytön harjoittelu
- oman tiedontarpeen tunnistaminen ja itselle sopivan kirjallisuuden löytäminen varmentuu
- kirja ja muut tiedonlähteet: vertailua ja valintojen harjoittelua
- yleisen asiasanaston (verkossa) ja kirjastoluokituksen käyttö
- tutustutaan Suomen kirjastojärjestelmään (www.kirjastot.fi)
- tutustutaan tiedon tallentamisen ja järjestämisen menetelmiin ja periaatteisiin (luettelointi, tietokanta)
- tiedonhallinnan prosessin käyttäminen omissa opiskelutehtävissä:
1. Määrittele aihe/ongelma 2. Etsi ja nimeä tiedonlähteet 3. Valitse tiedosta tarvitsemasi 4. Järjestele tietoa 5. Esittele tuloksesi 6. Arvioi prosessia ja työtä.
- tiedon luotettavuuden arviointia: kuka on tuottanut tiedon, miksi ja kenelle?
- erilaiset tietokäsitykset ja niiden vaikutus lähdekritiikkiin
- täydellisen lähdeviittauksen tekeminen
- tietolähteiden vertailu, aineistotietokannat, viitetietokannat
- oppilas osaa kertoa tiedonhausta ja ratkaisuksistaan työn kuluessa

9. luokka

Tavoitteet

Oppilas

- osaa etsiä itsenäisesti opiskelutilanteessa tarvitsemaansa lähdemateriaalia ja kaunokirjallisuutta
- käyttää sujuvasti yleisen kirjaston tietopalveluja (esim. HelMet)
- käyttää töissään tiedonhallinnan prosessimallia
- oppii arvioimaan lähteiden luotettavuutta
- oppii perustelemaan ja arvioimaan lähteiden käyttökelpoisuutta
- osaa merkitä lähdeviitteet täsmällisesti

Sisällöt

- kirjaston monipuolinen käyttö opiskelun tukena
- tietokantojen käyttö, asiasanat, kirjastoluokitus
- kirja ja muut tiedonlähteet: vertailua ja valintojen harjoittelua
- kotimaisiin tietokantoihin tutustuminen
- erilaiset kirjastot tutkielman tekijän apuna
- tiedonhallinnan prosessin käyttäminen omissa opiskelutehtävissä:
1. Määrittele aihe/ongelma 2. Etsi ja nimeä tiedonlähteet 3. Valitse tiedosta tarvitsemasi 4. Järjestele tietoa 5. Esittele tuloksesi 6. Arvioi prosessia ja työtä.

- yleistä tietoa suomalaisesta kirjastojärjestelmästä
- tiedonhaun menetelmien järkevä valinta, harjoituksia ja pohdintaa
- erilaiset tietokäsitykset ja niiden vaikutus lähdekritiikkiin
- täydellisen lähdeviittauksen tekeminen
- oppilas osaa kertoa tiedonhausta ja ratkaisuksistaan työn kuluessa

Vantaan tiedonhallinnan opetussuunnitelma

Tiedonhaku sekä erilaisten aineistojen ja lähteiden arviointi on tullut osaksi jokapäiväistä koulutyötä. Tiedonhallinnan opetusohjelman tulisi alkaa ensimmäiseltä vuosiluokalta. Sen perustana on koulujen ja Vantaan kirjastojen välinen yhteistyö, kumppanuus ja jaettu vastuu.

Kirjastot ovat oppimisen tukiasemia ja avoimia oppimisympäristöjä, jotka tukevat opettajaa opetussuunnitelman toteuttamisessa. Kirjastoissa informaatioalan ammattilaiset ovat juuri tämän alueen asiantuntijoita. Kirjastoista löytyy myös huomattavaa kirjallisuuden tuntemusta ja sisältöosaamista.

Koulu ja kirjasto laativat yhteistyössä tiedonhallintataitojen keskeiset oppisisällöt. Opetusta toteutetaan koulussa, koulukirjastossa ja lähikirjastossa. Käytännön järjestelyt ja aikataulut sovitaan yhdessä kirjaston kanssa kunkin yksikön toimintaresurssit huomioiden. Opettaja keskustelee etukäteen kirjastoammattilaisen kanssa kirjastokäynneistä, niiden aihepiiristä ja tiedonhakutehtävistä.

Tiedonhaku ja sen opetus alkavat parhaiten mielenkiintoisesta ongelmasta, joka ei ratkea ilman siihen liittyvää tiedonhakua. Näin kirjastossa annettava opetus voidaan nivoa kiinteästi koulun opetukseen. Opinto-ohjelman toteutumista, oppimistuloksia ja asetettujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti opettajan ja kirjastonhoitajan kanssa yhdessä.

Ohjelmaan on sisällytetty myös kaunokirjallisuus, kirjavinkkaus ja kirjallisuus-esittelyt. Kirjavinkkausta voidaan tehdä sekä kauno- että tietokirjallisuudesta. Alusta alkaen on huomioitava, että lapsella on aina yksilöllinen suhde lukemiseen, medioihin ja tiedonhankkimiseen.

Luokat 1–2

Kirjasto on kiva paikka, sinne voi mennä toistekin! Satuja, kirjaesittelyjä, kirjastokortti, vinkkausta, kertomista, vuorovaikutusta, oikea aineisto oikealle lapselle, lukuharrastuksen ja tiedonhalun sytyttäminen, lasten Internet-sivustoja.

Luokat 3–4	Lukuharrastuksen vahvistaminen, tiedonhaun alkeiden oppiminen. Kirjan rakenne, miten tietoa haetaan kirjasta ja hyllystä, kirjaston palvelujen käytöstä, kirjaston Internet-sivut, haku kirjan nimen ja tekijän mukaan aineistotietokannasta, opetus pienryhmissä, arviointi, kirjallisuusesittelyt, vinkkaukset, mielenkiintoisia Internet-sivustoja.
Luokat 5–6	Tiedonhakutaitojen soveltaminen todelliseen tarpeeseen, kriittisyys ja Internet. Hakuteokset, tietosanakirjat: mitä ovat, miten käytetään, Internet tietolähteenä, kriittinen suhtautuminen tietoon. Kirjaesittelyjä, opettajan antama tehtävä/projekti, aiheeseen liittyvään aineistoon (tieto ja/tai kauno) tutustuminen kirjastossa (kirjat, lehdet, romput, Internet), haku aiheen mukaan aineistotietokannasta, näkökulman määrittelyä.
Luokat 7–9	Tiedonhakutaitojen syventäminen, kriittinen ja analyttinen suhtautuminen tietoon ja tiedonlähteisiin. Kaunokirjallisuus. Kirjastoluokitus tarkemmin (1–10), vaativampi tiedonhaku, käsikirjasto, kirjaston tietokannat, Internet tiedonhaun välineenä, kriittisyys ja arviointikyky. Aikuisten kaunokirjallisuus, kirjaesittelyjä teeman mukaan, Internetin hakukoneet, käytännön työkaluja tiedonhaun nopeuttamiseksi, esitelmä/essse/tehtävä, joka vaatii tiedonhakua, aihe opettajan kanssa sovittu, kirjaesittelyjä.

Tiedonhaku ja tiedonhaun opetus Kuopiossa

Kuopiossa on kunnallisiin opetussuunnitelmiin laadittu koulukirjastoa ja tiedonhallintataitojen opetusta koskeva luku.

Koulukirjastossa opiskelija tutustuu järjestettyyn tietoon, erilaisiin tietolähteisiin ja saa ohjausta monipuoliseen tiedonhallintaan erilaisten oppimistehtävien osana. Koulukirjasto muodostaa avoimen ja joustavan oppimisympäristön, joka innostaa ja rohkaisee opiskelijaa lukemaan laadukasta kauno- ja tietokirjallisuutta, mediaviestejä sekä hyödyntämään opiskelussaan paikallisia, alueellisia, valtakunnallisia ja maailmanlaajuisia kirjasto- ja tietoverkkoja.

Koulukirjastossa harjoitellaan luontevasti kirjaston käyttöä perusopetuksen alaluokilta alkaen ja tutustutaan tiedonhaun perusteisiin tutulla aineistolla edeten yleisen kirjaston ja tietoverkon tarjoamiin palveluihin. Tietoverkon välityksellä voidaan omalla koululla harjoitella tiedonhakua mm. kaupunginkirjaston tuottamilla tiedonhaun verkko-oppimispaketeilla. Koulukirjastoihin hankittu aineisto palvelee eri oppiaineiden tiedonhakutarpeita. Perinteisten kirjastoaineistojen lisäksi kaikille kouluille on hankittu käyttöoikeus verkkokäyttöiseen Aleksi-viitetietokantaan.

Tiedonhallintataitojen oppiminen sisältyy kaikkiin oppiaineisiin ja aihekokonaisuuksiin. Niiden perusteet opetetaan äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineissa. Aihekokonaisuudet, esim. Viestintä ja mediataito, tarjoavat opettajille mahdollisuuden oppiainerajat ylittävään yhteistyöhön tiedonhallintataitojen syventämisessä ja soveltamisessa käytäntöön. Tavoitteena on, että opiskelijat sekä perusopetuksessa että lukiossa saavuttavat päättötodistusvaiheeseen mennessä jatko-opintojen edellyttämät tiedonhallintataidot.

Koulutusohjelmia

20 ovea oppimiseen: opettaja-informaattikkojen koulutus Espoossa

Espoossa konsultoiva opettaja **Hannele Frantsi** suunnitteli yhdessä **Liisa Nii-nikankaan** kanssa 20 opintoviikon opettaja-informaattikko-täydennyskoulutuskokonaisuuden n. 20 opettajalle. Koulutusohjelma sai vaikutteita Tanskan mallista yhdistää pedagogiikka ja informatiikka.

Koulutusmoduulit ja niiden sisällöt:

1. Virtuaaliset oppimisympäristöt – 5 ov

- Virtuaalisuus – miksi ja mitä sillä tavoitellaan: koulutus- ja kulttuuripoliitiikan linjauksia Espoosta, muualta Suomesta ja maailmalta; virtuaalikoulut; oppimisympäristön ja koulukirjaston fyysinen tilasuunnittelu; oppimisympäristön toiminnallinen suunnittelu; verkko-oppiminen, toimijana verkossa
- Tiedonhaun osaaminen: mitä on tiedonhaun osaaminen; erilaisia tietokantatyppejä, Internetin hakuvälineet; tietokantojen hakumenetelmät, hakusanat, -lausekkeet, -operaattorit; harjoituksia; välitehtävä: tiedonhaun raportointi, välineet ja menetelmät, arviointia; välitehtävän käsittely; teksti-, viite- ja kuvatietokantojen hakumahdollisuudet; tiedonhaun suunnittelun ja tiedonhaun apuvälineet; sisällönkuvailun menetelmät tietokannoissa; harjoituksia; verkkokeskustelu: tiedonhaku oppimisen välineenä
- Systemaattinen tiedonhaku oppimisen välineenä: tiedonhakusykli, tiedonhaun vaiheet; tiedonhaun ohjaaminen ja tukeminen; prosessin arviointi; välitehtävä: oma sovellus tiedonhausta oppimisen välineenä; välitehtävän ohjaus, tilanneraportti; tiedonhakuharjoituksia; verkkoaineiston arviointi ja siihen viittaaminen; verkon hakuvälineiden kehittyneitä ominaisuuksia; harjoituksia; välitehtävän käsittely: oma sovellus tiedonhausta oppimisen välineenä; tietokantojen rakentaminen oppimisen välineenä; tietokantojen rakentamisen prosessi ja sen ohjaaminen; yhteenveto

- Aineiston digitalisoituminen ja tekijäoikeuskysymykset: digitaaliset aineistot kirjastoissa – e-book; digitaalinen tarvejulkaiseminen – print-on-demand; uuden tiedon synnyttäminen: uudet oppimateriaalit; tietosuoja, tietoturvallisuus

2. Koulukirjaston toiminta, sen kehittäminen ja hoito – 7 ov

- Koulukirjasto osana Suomen kirjastopolitiikkaa ja kirjastoverkkoa: kirjastopolitiikka; Suomen yleisten ja tieteellisten kirjastojen verkko; kirjastojen tulevaisuuden haasteet
- Koulukirjasto osana oman koulun pedagogista kehittämistä: koulukirjastotyön strateginen suunnittelu, toiminnan kehittäminen ja arviointi (taloudellisuus, tehokkuus, vaikuttavuus, laadun arviointi); kokoelmatyö: aineiston valinta ja hankinta, lainauksen järjestäminen; tietokannan rakentaminen: aineiston valinta, sisällönkuvailu (luettelointi, luokitus, formaatit, metadata), tietokantaratkaisut, tiedon ja aineiston löytyvyys; koulukirjastotoiminnan koti- ja ulkomaiset esimerkit, aineiston integrointi oppimiseen

3. Tiedon jakajasta oppimisen ohjaajaksi: muuttuva opettajuus muuttuvassa oppimisympäristössä – 5 ov

- Koulutuksen kehittämislinjaukset Espoossa, muualla Suomessa ja maailmalla
- Uudet oppimisnäkemykset ja niiden soveltaminen omaan työhön
- Opettajan työkalupakin ajantasaistaminen: oppimisen ohjauksen järjestäminen, tutorointi; kouluttajuuden oppiminen; oppimisen arviointi; opetussuunnitelmatyö ja koulukirjasto koulun opetussuunnitelmassa

4. Koulukirjaston pedagogiset perusteet – 3 ov

- Tiedonhallintataidot ja niiden soveltaminen oppimiseen
- Koulukirjastonhoitajuus ammattina: katsaus koulukirjastojen historiaan (USA, Kanada, Suomi); koulukirjastonhoitajan koulutus ja osaamisvaatimukset
- Koulukirjasto vs. yleinen kirjasto: erot ja yhtäläisyydet
- Tiedonhankinta ja oppiminen: tiedonhallintataitojen käsite; tiedonhankinnan prosessin teoreettista tarkastelua
- Tiedonhallintataitojen opetussuunnitelman perusteet: Curriculum for Schools and School Library Information Centres, Ontario School Library Association, 1999; tiedonhallintataitojen espoolaisen sovelluksen perusteet

- Tiedonhallintataitojen arviointi; arvioinnin tavoitteet ja arviointikriteerit
- Yhteenveto: koulukirjasto opetuksen työkaluna; tiedonhallintataitojen opetussuunnitelma

Kurssin johtaja:

Liisa Niinikangas, FM, johtava konsultti, Oy Lighthouse Consulting Ltd

Pääkouluttajat:

Leena Aaltonen, FK, lehtori, Turun ammattikorkeakoulu

Kai Halttunen, YTM, informaattikko, Tampereen yliopisto, informaatiotutkimuksen tutkijakoulu

Päivi Heikkilä-Halttunen, FT, Tampere

Eija Hirvimäki, FM, kirjastonhoitaja, Valkeakosken ammatillinen aikuiskoulutuskeskus

Ilkka Mäkitalo, KM, kouluttaja, Humap Oy, Jyväskylä

Oululaiset Ope.fi-koulutuksessa

Oulussa kirjastohankkeiden myötä pilottikoulujen kirjastojen kohentamisen lisäksi opettajia on koulutettu muun muassa Ope.fi I–III -koulutuksissa. Lisäksi eri koulujen kirjastohankkeiden kehittäjäopettajat ovat tehneet yhteistyötä keskenään. Kaikenlainen koulutuksen hankkiminen ja kirjastoväen yhteistyö on ollut mahdollista, koska Tietoyhteiskunnan koulukirjastohankkeen projektipäällikkö on organisoinut ja järjestänyt toimintaa. Kaikkien pilottikoulujen kirjastot alkavat olla jo kunnossa.

Tulevaisuuden haasteena on se, miten opettajankoulutus antaa valmiuksia opetukseen, jossa tietotulvasta jäsennellään ja muokataan tavoitteellisesti tietoa omiin tarpeisiin. Selkeästi kirjastojen ja tieto- ja oppimistorien hyödyntäminen vaatii ammattilaisen, joka pystyy pitämään teknisen osaamisensa ajan tasalla. Opettaja-informaation työn tarpeellisuus tulee entistä tärkeämmäksi.

Ongelmana voidaan pitää sitä, että Ope.fi-koulutuksilla tuskin koskaan saadaan kaikkia opettajia innostumaan tieto- ja viestintätekniikan käytöstä. Monenlaiseen koulutukseen on edelleenkin tarvetta, jotta uudet oppimisympäristöt tulevat osaksi oppimisen käytänteitä. Toivottavaa on, että kirjastoprojektien myötä ollaan mukana luomassa pysyvää oppimistapaa, jossa koulu pystyy vaikuttamaan oppilaiden muutoksen sietämisen kykyyn ja kriittiseksi vaikuttajaksi kasvamiseen.

Yhteistyö kannattaa

Yhteistyön voimaa Forssassa

Koulujen kehittämisen ehdoton edellytys on yhteistyö. Sen on toteuduttava luokassa oppilaiden kesken sekä oppilaiden ja opettajan välillä. Sitä tarvitaan eri opettajaryhmien sisällä, opettajien ja rehtorin ja kaikkien opettajien kesken. Yhteistyötä on oltava myös koulutoimen ja opettajien välillä. Kodin ja koulun yhteistyö on jo vakiintunut käytäntö.

Sivistystoimen kanssa

Forssan kaupunki velvoitti kaikki kunnan koulut mukaan Luku-Suomi-hankkeeseen. Hankkeeseen tuli mukaan kuusi 1.–6. luokkien koulua, kaksi 1.–9. luokkien koulua ja yksi lukio. Tällöin alkoi edelleen jatkuva koulujen ja muiden tahojen yhteistyö.

Koulutuslautakunta hyväksyi ensimmäisen toimintasuunnitelman sekä kaksi jatkotoimintasuunnitelmaa. Lautakunnalle toimitettiin raportti tehdyistä toiminnaista sekä yksityiskohtainen selvitys kaupungin koulukirjastojen tilasta. Tämä kaikki oli tehtävä siksikin, että kunta myönsi rahallista tukea Luku-Suomi-hankkeeseen, mutta samalla tehdyt suunnitelmat ja raportit johtivat tehokkaampaan ja päämäärätietoiseen toimintaan. Sivistysvirasto järjesti ensimmäisenä toimintavuonna iltapäiväkoulutuksen Forssan ja lähikuntien sivistystoimenjohtajille, rehtoreille, koulujen johtajille ja koulukirjastojen yhdyshenkilöille.

Kaupunginkirjaston kanssa

Kirjastotoimenjohtaja osallistui alusta alkaen koulukirjastojen ja kirjaston kanssa tehtävään yhteistyön kehittämiseen. Kirjastonkäytön ja tiedonhakutaidon opiskelusuunnitelman tekoon osallistui kirjastosta hänen lisäkseen myös joku osastonjohtajista sen mukaan, minkä luokka-asteen opiskelusuunnitelmaa rakennettiin.

Kirjaston asiantuntemus oli korvaamaton suunnitelmaa tehtäessä, ja sillä on edelleen tärkeä asema opetuksen tukena opiskelijoiden tiedonhallintataitoja kehitettäessä. Forssan kirjastonkäytön opetussuunnitelmassa on otettu huomioon kirjaston resurssit: ohjatut kirjastokäynnit on määritelty tarkoin tietyille luokille, ja muut käynnit ovat opettajajohtoisia. Opettajien ja kirjastohenkilökunnan kokemukset yhdistettiin, kun mietittiin, missä vaiheessa oppilas on valmis omaksumaankin asian.

Vuosittain kirjastossa nimetään vastaanottavat kirjastonhoitajat eri luokkien ohjattuja kirjastokäyntejä varten, ja luettelo puhelinnumeroineen lähetään uuden lukuvuoden alussa kouluihin. Opettajan kanssa tehtävillä kirjastokäynneillä oppilailla on luonnollisesti jokin koulutehtävä, johon he hakevat tietoa ja aineistoa, ja aiheista ilmoitetaan mieluusti etukäteen kirjastoon. Aiemmin tehty kaupungin tieto- ja viestintästrategiakin korostaa kirjastonkäytön tärkeyttä ja roolia opiskelussa.

Myös kirjallisuussdiplomien kirjalistoja suunniteltaessa on turvauduttu kirjaston apuun. Joka koulussa lukulistojen ei kuitenkaan tarvitse olla identtiset siksi, että eri kouluilla on omassa kirjastossa tarjolla eri kirjoja, joita kannattaa hyödyntää. Kirjalistat myös elävät, niitä pitää uusia, ja taas tarvitaan yleisen kirjaston asiantuntemusta.

Sivistysvirasto ja kaupunginkirjasto ovat myös järjestäneet koulukirjastovastaa-ville omalla paikkakunnalla kaksipäiväisen kirjastonhoidon kurssin. Jokaisesta koulusta osallistui kurssille yksi opettaja. Uudella koulujen yhteisellä aineistomäärärahalla tilatut kirjat hankittiin keskitetysti kaupunginkirjaston kautta. Tarkoitus on edelleen tehdä hankinnoissa ainakin osittaista yhteistyötä.

Koulujen kesken

Luku-Suomi-työhön valittiin jokaisesta koulusta yhdysopettaja. Pedagoginen yhdyshenkilö lähetti kaikki tiedot, kyselyt, raportit ja materiaalit jokaiseen kouluun. Kouluissa oli nk. Luku-Suomi-kansio, johon materiaalit koottiin.

Muutamat innokkaat opettajat lyöttäytyivät omatoimisesti yhteen ja alkoivat suunnitella alaluokkien kirjallisuussdiplomia. Nämä **Heikan, Matkun, Kojon ja Tölön koulun** opettajat jakoivat työn siten, että jotkut miettivät alempien luokkien kirjalistoja ja toiset ylempien. He saivat apua myös kaupunginkirjastosta. Yläluokkien äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat tekivät yhteisen kirjalistan molemmille yläkouluille, mutta jatkossa kumpikin koulu voi muokata listaa itselleen sopivaksi. Jossakin vaiheessa tarkastellaan kirjalistoja kokonaisuutena ala- ja yläluokkien kanssa. Forssan yläluokkien diplomin pohjaksi sieppasimme Halikon yläasteen kirjalistan ja ryhmittelyn.

Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmaan sovittiin suositus vuoden mittaan luettavien pakollisten kirjojen määrästä. Tavoitteen toteutuminen vaatii vielä yhteistyötä. Tölön koulun opettajat kehittivät kirjallisuuden opetuksen osaksi lukupassin, jossa ovat kirjatarjoittimet luokille 1.–2., 3.–4. ja 5.–6. Jokaisessa kirjatarjoittimessa on eritasoisille lukijoille luettavaa ryh-

miteltynä niin, että sitä pitää valita eri ryhmistä. Oppilas suorittaa joka luokka-asteella lukupassin pakollisena. Lisäksi voi vapaaehtoisesti suorittaa vuosittain kirjallisuussidiplomin.

Kaikissa kouluissa on puutetta kiinnostavasta lukemisesta, niinpä alakoulut voisivat vaihtaa kirjasarjoja keskenään. Opettajat toivovat, että kaupunginkirjastossa jaksetaan vähästä työvoimasta huolimatta koota kouluille teema- ynnä muita kirjapaketteja, joita koulut voivat kierrättää lainassa.

Opettajat kimpassa ja rehtorin kimpussa

Kirjastonkäytön ja tiedonhakutaidon opiskelusuunnitelmassa edellytetään muidenkin kuin äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien osallistuvan suunnitelman toteuttamiseen: Kirjastossa käydään monien aineiden oppitunneilla ja tutustutaan kirjaston tietokantoihin tutkielman tai muun työn yhteydessä muulla kuin äidinkielen tunnilla.

Koulukirjaston kehittämiseen tarvitaan rehtorin tuki ja ymmärrys. Olennaista on rehtorin hyvä tahto sekä yhteistyö rehtorin ja opettajien välillä. Ilman rehtorin tai johtajan myönteistä asennetta koulukirjaston kehittäminen on hankalaa.

Forssassa korostettiin sitä, että Luku-Suomi on kaikkien asteiden kaikkien opettajien yhteinen projekti. Opettajainkokouksissa esiteltiin Luku-Suomen toimintasuunnitelmat, ja monet aineenopettajatkin alkoivat kiinnittää tarkemmin huomiota kirjoittamisen ja lukemisen perusasioihin oppilaiden käsialasta ja jopa paperitilan käytöstä alkaen. Erityisesti he pyrkivät huolehtimaan oman aineensa erikoissanaston oikeinkirjoituksesta ja merkinnöistä. Monipuolisten lukustrategioiden ja tekstin avaamisen keinoihin on rohkaistu ja jaettu myös ohjeita. Lukevan aikuisen malli ja kaikkien opettajien tuki tarvitaan, jotta peruskoululaisten ja lukiolaisten luku- ja kirjoitustaidon parantaminen sekä kirjallisuuden tuntemuksen lisääminen johtaa todellisiin tuloksiin. Ikivanha sanonta toteutuu: yhteistyö on voimaa.

Perheet mukaan

Yhteistyö ei ole täydellistä, ellei perheitä saada mukaan lukutalkoisiin. Vanhempainilloissa on tarpeen kertoa ja on kerrottukin, mitä kaikkea lukeminen nykymaailmassa on ja miksi se on suotavaa. Erityisesti kaunokirjallisuuden lukemisen tärkeyttä sopii korostaa. Ei saa tuhjata lapsuudessa ja alaluokilla aikaa, joka on otollisin lukuharrastuksen herättämiseksi.

Siirtolainoja ja lahjoituksia Nurmijärvellä

Harjulan koulu Nurmijärvellä aloitti toimintansa tammikuussa 2004. Koulussa oli tyhjiä kirjahyllyjä muttei yhtään kaunokirjallista eikä tietoteosta. Kulttuurijohtajan kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena kouluun saatiin usean sadan nidoksen siirtolaina yleisestä kirjastosta. Tämä edellytti tietenkin lainattujen kirjojen kirjanpitoa. Lisäksi koulu sai lahjoituksena muutamia kymmeniä kirjoja sekä kirjaston käytöstä poistettuja suhteellisen hyväkuntoisia lasten ja nuorten kirjoja sekä tietokirjoja. Muutama oppikirjakustantamo muisti uutta koulua kirjalahjalla. Oppilaiden vanhemmat ovat lisäksi tuoneet kotoa ylimääräisiä, lähinnä tietokirjoja, jotka koulussa on otettu ilolla vastaan.

Keväällä siirtolaina palautettiin, ja muutaman kyselyn jälkeen jokainen kirja löytyi palautettavaksi. Syksyllä otettiin uusi siirtolaina ja saatiin lahjoituksena yksi tietokirjasarja oppilaiden vanhemmilta. Kirjaston nuortenkirjasarjoja saatiin lainaksi sen verran, että niitä riittää joka luokalle ja lisäksi jää muutamia niteitä lainattavaksi.

Käsikirjastona on koulun yläaula, jossa on tilaa 16 hyllymetrille ja kolmelle pienelle pöytäryhmälle. OT 1 -kokoinen pienluokka toimii kirjastotilana, jossa säilytetään kirjasarjoja sekä siirtolainakirjoja. Tilat ovat vierekkäin ja kirjastoa pidetään avoinna kolmena päivänä viikossa ruokailun jälkeisellä pidemmällä välitunnilla. Käsikirjaston kirjat ovat aina opettajien ja oppilaiden käytössä.

Koulun ja kaupunginkirjastojen yhteistyö Mikkeliissä

Mikkelin kaupunginkirjastoon on perustettu informaation virka. Työntekijä vastaa koulujen ja kaupunginkirjaston yhteistyöstä.

Yhteistyö lukuharrastuksen herättämiseksi ja tukemiseksi

Kirjasto on antanut asiantuntija-apua koululaisille eri ikäkausina soveltuvan kirjallisuuden lukudiplomien työstämisessä. Satumaraton-tuokiot on toteutettu kirjaston ja koulujen yhteistyönä: **Mikkelin Yhteiskoulun lukion** ja **Mikkelin Lyseon koulun** ilmaisutaidon oppilaat kiersivät viikon ajan kaupunginkirjaston kirjastopisteissä lukemassa tai esittämässä pikkuryhmissä satuja ja tarinoita. Kirjailijoita ja kulttuuria kirjastoauton kyydissä -hankerahoituksella toteutettiin kirjailijakiertue haja-asutusalueen kouluille lukuinnostuksen herättämiseksi.

Yhteistyö koulukirjastojen kehittämisessä

Kaupungin opetustoimi laati koulukirjastojen kehittämissuunnitelman, jonka tukemiseksi kirjasto lupautui ottamaan aineistorekisterinsä osaksi hankkeen koulujen koulukirjastojen aineistotiedot. Opetustoimi vastaisi tallennuksesta ja ylläpidosta aiheutuvista ohjelmisto-, laite- ja henkilöstökuluista. Hankerahoituksella hankittiin kirjastojärjestelmän selailulisenssit koulukirjastoille ja aineistot tallennettiin osaksi kaupunginkirjaston yhteisrekisteriä.

Kirjaston henkilökunta avusti kouluja aineiston luokittelussa ja järjestämisessä sekä koulukirjastojen aineistotallennuksen valmistelussa kaupunginkirjaston tietokantaan. Sovittiin myös kaupungin lukioitten aineistotietojen päivityksistä kaupunginkirjaston tietokantaan ja päivityksen suorittavat opettajat perehdytettiin nidetietojen ylläpitoon. Oppimateriaalikeskuksen virkailija perehdytettiin koulukirjastoihin hankittavan uuden aineiston tallentamiseen ja rekisteritietojen ylläpitoon.

Myös seuraavista yhteistyötavoista on sovittu:

- kirjavinkkausta ja kirjallisuuden esittelyä järjestetään kirjaston mahdollisuuksien mukaan, esim. 3. ja 5. luokille
- kirjasto toimittaa teemapaketteja pyydettyä kouluille
- koulut (yläkoulut ja lukiot) työstävät oppitunneilla kaunokirjallisia teoksia esitettäväksi kirjastoissa (Satumaraton)
- koulut voivat tuoda tuottamiaan aineistoja yleisön nähtäville kirjastoon: näyttelyt
- nukketatteri- ja kirjailijavierailujen järjestäminen
- lukukummitoiminta
- lukudiplomien tehtävien tallennuslusta
- opettajien aihealueen asiantuntemus kirjastojen käyttöön

Tiedonhaku ja tiedonhaun opetus

- kirjastonkäytön opetus
- tiedonhankinnan ohjaus
- opetushenkilökunnan tiedonhankinnan täydennyskoulutus
- opetustoimen koulukirjastojen kehittäminen.

Yhteistyö laajenee Lempäälässä

Luku-Suomi-hanke antoi sysäyksen laajentaa koulukohtainen yhteistyöprojekti osittain koko kuntaa koskeväksi. **Kuljun koulu** aloitti hankkeen alkuvaiheessa yhteistapaamiset kaikkien koulujen koulukirjastoasioista vastaavien opettajien, oppimateriaalikeskuksen sekä kirjastotoimen kanssa. Pidetyissä tapaamisissa pohdittiin asioiden nykytilaa kartoittamalla aiheeseen liittyviä lakeja ja suosituksia, pohtimalla koulun ja kirjaston yhteistyön päämääriä, tavoitteita, mahdollisuuksia, käytännön haasteita ja ratkaisuja.

Käytiin läpi kunnan kehittämishankkeita, jotka tukevat osaltaan kaikkien yhteistyökumppaneiden tarpeita. Nykytilan arvioinnista siirryttiin kohti tulevaisuutta pohtimalla, miten kirjasto ja oppimateriaalikeskus voivat toimia koulujen voimavarana opetussuunnitelmatyön ja tv-t-strategian luomisessa. Yhdessä tutkailtiin myös opetussuunnitelmaproessia: miten koulun ja kirjaston yhteistyö mahdollistaa opetussuunnitelman hengen toteutumisen ja miten koulun ja kirjaston yhteistyö voi edistää aihekokonaisuuksien opetusta.

Yhdessä kirjastotoimen kanssa laadittiin Lempäälän kunnan opetussuunnitelmaan kirjastonkäytön opetuksen tavoitteet ja sisällöt vuosiluokille 1, 3 ja 6. Kyseisille luokka-asteille kirjaston henkilökunta lupasi olla koko kunnan kouluverkon käytettävissä. Vuosiluokkien 7.–9. osalta oppilailta voidaankin jo edellyttää omatoimista ja monimuotoista kirjaston palvelujen käyttöä. Yhteistyöpalaverissa sovittiin, että koulut ostavat eri kirjasarjoja, jotka kiertävät useammalla koululla lukuvuoden aikana.

Valtakunnalliset, kunnalliset ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat ovat väistämättä pakottaneet opettajia kiinnittämään jatkuvaa huomiota oppilaiden tiedonhallintataitojen kehittämiseen. Samalla myös opettajat itse ovat joutuneet uusien haasteiden eteen. Oppilaiden tiedonhallintataitoja kartuttavista käytännön esimerkeistä Kuljun koulun opettajat ovat kirjoittaneet artikkeleita mm. Liisa Niinikankaan toimittamaan kirjaan Voiko Käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas, 2003 (BTJ Kirjastopalvelu).

Perustavoiteeksi kiteytettiin ajatus: ”Kirja matkalle lapsesta aikuisuuteen – elämänekumppaniksi”.

Kirjastoyhteistyön tuloksia Kauhajoella

Kauhajoella vanhempainyhdistykset ja kyläyhdistykset ovat olleet aktiivisia koulukirjastonsa kohentajia, ja siihen yhteistyöhön tulevina vuosina kannattaa

panostaakin. Ensimmäisenä Luku-Suomi-vuonna hankittiin lasten ja nuorten kirjoja runsaasti, pidettiin yhteistyöpalavereja opettajien kanssa ja annettiin kirjastonkäytön opetusta. Äiti-lapsi-ryhmiä vieraili kirjastossa, ja päiväkodit kävivät säännöllisesti erilaisissa esittelyissä. Kirjakaupan kanssa yhteistyössä järjestettiin kirjailijavierailuja. Kirjastoauto toteutti koulujen toiveita toimimalla koulukirjastona. Sen palveluista oltiin kiitollisia, koska koulukirjastot olivat vaatimattomia resurssien puuttuessa muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Kauhajoen kaupunginkirjasto koordinoi Oppimiskeskusten verkoston tietohuoltoa. Tarkoitus on laajentaa uusi kirjastojärjestelmä koulu- ja oppilaitoskirjastoihin. Kauhajoella siihen kuuluvat kaikki alakoulut, yhteiskoulu ja lukio muiden oppilaitoskirjastojen lisäksi. Hanke on seudullinen. Koulukirjastojen kokoelmat ja opettajien käsikirjastot on tarkoitus viedä samaan kokoelmatietokantaan kaupunginkirjaston ja Krannit-kimppakirjastojen kanssa. Samalla koulukirjastojen statusta on tarkoitus kohottaa, kokoelmat poistojen ja järjestämisen jälkeen viedä rekisteriin ja saada oma nimetty tila hajallaan olevalle koulukirjastolle.

Oppimiskeskusten verkoston tietohuolto eteni niin, että keväällä 2004 tehtiin työasemaohjelmien tilaus ja saatiin tarjous tuki- ja ylläpitomaksuista, joiden mukaan tarkistettiin hankerahoituksen riittävyys. Koulukirjastoista keskustalueen ja haja-asutusalueen kirjastot saavat kumpikin yhden toimipisteen, ja loput koulut ovat näille osastoja. Työasemaohjelmat saadaan jokaisen koulun koneelle. Koulukirjasto-osastojen kokoelmat viedään yhteiseen tietokantaan kannettavan työaseman avulla. Syksyllä 2004 laadittiin kullekin toimipisteelle asiakaspalvelun, tiedonhaun, hankinnan ja luetteloinnin parametrit. Marraskuun lopulla 2004 oli koulutus, ja sen jälkeen alkoi kokoelmien vieminen rekisteriin. Hankkeen projektisihteeri, jolla on kirjastovirkailijan koulutus, tulee tekemään Kauhajoen koulu- ja oppilaitoskirjastojen kokoelmien luetteloinnin. Hanke päättyy vuonna 2006.

Oppilaitos-, oppimispesä- ja koulukirjastoverkostolle on tarkoitus palkata yhteisesti informaattikko vuoden 2006 jälkeen hoitamaan luettelointi- ja aineistoyhteistyötä. Oppimiskeskusten verkostolle esitetään perustettavaksi yhteistyöryhmä, joka koordinoi verkoston toimintaa. Siihen kuuluisivat alustavasti ainakin kuntien/kaupunkien kirjastotoimenjohtajat, yhteiset informaattikot ja oppilaitos- ja koulukirjastojen ja oppimispesien kirjastovastaavat.

Kaupunginkirjaston nettisivuille on saatu kauppaoppilaitoksen opiskelijan opinnäytetyönä lasten ja nuorten omat kotisivut palautesivuineen. Tarkoituksena on saada lapsille ja nuorille mahdollisuus kirjavinkkaukseen sitäkin kautta.

kuva: Pirjo Pieski

Kauhajoen keskusta-alueen suurimman koulun, Sanssin koulun, koulukirjasto ja koulun oppilaita (1–6 lk) keväällä 2004. Koulukirjastossa on 2000–3000 kirjaa ja vilkas lainaus.

Lukemaan innostaminen

Kilpailut innostavat

Lukevin luokka Kauhajoella

Kauhajoella Lukevin luokka / Lukevin tyttö / Lukevin poika -lukukisat aloitettiin Kirjaseikkailuvuonna 2001, ja ne on toteutettu neljä kertaa. Kilpailusääntöjä on kehitelty kokemusten myötä Vantaan mallin pohjalta paikallisiin tarpeisiin.

Lukevin luokka -kilpailussa lukemisen määrää mitataan luettuina sivuina. Hyväksyttäviä kirjoja ovat satu- ja kuvakirjat ykköskakkosille, nuorten ja aikuisten kertomakirjallisuus sekä runot. Sarjakuvia ei hyväksytä, mutta ääneen luettu kirjallisuus on kilpailussa mukana.

Kilpailuun liittyy viikkoseuranta- ja oppilaskohtainen lomake. Osallistumislomaketta luettujen kirjojen seuraamista varten jaetaan kouluille, ja sen voi tulostaa myös kirjaston Internet-sivuilta. Väliaikayhteenvetoja varten opettajat ilmoittavat viikoittain tiedot luetuista kirjoista, ja kisan etenemistä saattoi seurata kirjaston ilmoitustaululta ja Internet-sivuilta.

Sarjat muodostetaan luokkatasoisittain 1–9. Yhteistyöpalaverissa löydettiin parannettavaa, kun etsittiin oikeudenmukaista tapaa kannustaa ja palkita erityiskoulun oppilaita, jotka eivät ole samalla viivalla lukemisessa muiden koulujen kanssa. Päätettiin perustaa Into-sarja rauhallisemmin eteneville.

Lukevimmist luokista on palkittu kolme, lukevimmist tytöistä ja pojista lukevimmat. Kokemusten kartuttua palkintoja on ryhdytty jakamaan vähemmän sijoituksista, ja niitä on vastaavasti arvottu enemmän kaikkien osallistuneiden kesken. Tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta on vuosien mittaan pyritty saamaan kisaan entistä enemmän. Onnellinen lukija on myös se, joka saa kovalla työllä kirjan luetuksi kannesta kanteen ja kokee lukuelämyksen lisäksi onnistumisen tunteen. Lukukisaan osallistui maaliskuussa 2004 (kilpailuaika 1.3.–28.3.) 1100 lukijaa, ja luettuja sivuja oli n. 1 500 000. Tyttöjä ja poikia oli lähes yhtä paljon lukemisessa mukana. Valitettavana ongelmana on ollut se, että aivan kaikki osallistujat eivät ole mukana puhtain konstein. Vilpin minimoimiseen pyritään löytämään parempia keinoja.

Lukukisaa tukevien sponsorien määrä on kasvanut, sillä lukemisen merkitys ja tavoitteet on ymmärretty tärkeiksi ja saadut tulokset puhuivat puolestaan. Sponsorit (mm. pankit, vakuutusyhtiöt, lehdet, liikkeet) ovat tukeneet kisaa rahapalkinnoin ja lahjakortein. Niin opettajat, kirjastolaiset kuin lapset ja vanhemmat ovat olleet innokkaasti mukana. Lapset vanhempinensa ovat käyneet kirjastossa hakemassa luettavaa, ja he ovat olleet seuraamassa tavoitteiden saavuttamista ja luettujen sivujen karttumista.

Lukukisalla on tavoitettu se, mihin on pyritty. Palautetta saatiin jo heti ensimmäisen lukukisan vaikutuksista lukutaitoon. Positiivinen palaute on vahvistunut vuosien mittaan, mikä vahvistaa uskoa, että lukukisassa ollaan oikealla tiellä. Parhaimpia palautteita on ollut se, että pari Aninkoulun oppilasta oli kertoman mukaan oppinut lukemaan lukukisan tuloksena. Myös oppilaiden lukuharrastus ja kirjallisuuden tuntemus ovat lisääntyneet.

Aleksin lukukilpailu ja Majakka-kisa Nurmijärvellä

Nurmijärven kirjaston perinteenä on ollut järjestää Aleksin lukukilpailu yhteistyössä koulujen kanssa. Aleksin lukukilpailu on 1.–6. luokkien lukutempaus. Tarkoituksena on tutustuttaa lapsia monenlaisiin kirjoihin ja saada niistä iloa ja oppia koululaisten elämään. Lukukilpailun kirjat valitaan kirjaston laatimista luetteloista. Näitä kirjoja on kirjastosta saatavilla useampia kappaleita. Jotta kaikki vasta lukemaan opettelevatkin voisivat halutessaan osallistua kilpailuun, ensiluokkalaisten luetteloon kelpaavat myös aikuisen oppilaalle lukemat kirjat.

Röykän koulussa on pidetty koko koulun lukemisen kannustuskampanjoita. Vuonna 2003 oppilaat kilpailivat luettujen kirjojen määrästä luokittain ja oppilaskohtaisesti. Vanhemmat oppilaat saivat pisteen vasta, jos luetussa kirjassa oli vähintään viisikymmentä sivua, mutta 1. ja 2. luokan oppilaiden kirjoille ei asetettu sivumäärän suhteen minimivaatimusta. Pisteiden keräämistä varten ruokasalin pitkälle liitutaululle kiinnitettiin jokaiselle luokalle oma majakka. Majakoiden kokoon vaikutti luokan oppilasmäärä. Jokaisesta luetusta kirjasta sai täyttää valkoisen tai punaisen lapun, joka kiinnitettiin majakan seinään. Siihen majakkaan, joka olisi ensimmäisenä valmis eli täynnä lappuja, ”syttyi valo”. Oppilaat kävivät innostuneesti seuraamassa tilannetta ja kannustivat luokkatovereitaan lukemaan. Lopuksi laput irrotettiin majakoista ja jokaiselta luokalta arvottiin yksi kirjapalkinnon voittaja. Myös henkilökohtaiset pisteet laskettiin ja muutama eniten lukenut oppilas palkittiin kirjalla. Projektin aikana pidettiin kirjaesitelmiä ja lempikirjoihin suunniteltiin ja piirrettiin uudet kannet.

Tapahtumat ja teemapäivät syventävät harrastusta

Fantasiaa Savonlinnassa

Savonlinnan normaalikoululla toteutettiin Fantasiakirjallisuuden viikot 22.3.–2.4.2004. Viikot aloitettiin koko koulun yhteisellä tilaisuudella, jossa oppilaat saivat tutustua fantasiakirjallisuuden ominaispiirteisiin PowerPoint-esittelyllä. Esityksen avulla oppilaille kerrottiin, että fantasia on kirjallisuutta, jossa tapahtuu yliluonnollisia asioita joko meidän arkimaailmassamme tai varta vasten luodussa fantasiamaailmassa. Siirtyminen arkimaailmasta fantasiamaailmaan tapahtuu esimerkiksi oven, väylän, henkilön, esineen, unen tai kuoleman kautta.

Fantasiakertomusten sankarit ovat tavallisia henkilöitä, joihin lukijan on helppo samaistua. Sankarilla on tärkeä tehtävä: taistelu hyvän ja pahan välillä. Vaikka fantasiakirjallisuuden sankareilla on yliluonnollisia kykyjä, he kuitenkin kamppailevat monesti pelkojensa kanssa. Apua taistelussa pahaa vastaan sankarit saavat ystäviltään.

Fantasiaviikkojen avajaistilaisuudessa oppilaat eri luokka-asteilta toimivat kirjavinkkareina kertomalla lukukokemuksistaan fantasiakirjojen parissa. Esitellyiksi tulivat mm. Liisa Ihmemaassa, Veljeni Leijonamieli, Narnia-sarjan kirjat, Roald Dahlin teokset, Animorphs-sarja ja Tomi Kontion Keväällä isä sai siivet sekä tietenkin Taru sormusten herrasta.

Opettajat innostivat oppilaitaan kirjallisuuden pariin pitämällä luokissaan päivittäin lukuvarttia, jolloin opettaja luki luokalleen fantasiakirjaa. Kirjallisuusviikkojen aikana koulun kirjastossa oli esillä fantasiakirjojen näyttely. Se innosti oppilaita lainaamaan luettavaa pulpettikirjoiksi tai kotiin luettaviksi. Kirjastossa oli esillä oppilaiden kirjoittamia kirja-arvosteluja.

Kuka tulla tupsahtikaan 1. luokkaan?

Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen lastentarhan- ja luokanopettajaopiskelijat järjestivät oppilaille fantasiakirjojen pohjalta draamapajoja. Monenlaisten ilmaisu- ja eläytymisharjoitusten avulla tulivat tutuiksi Uppo-Nalle, Mestari-tonttu, Velho ja leijona, Pikku prinssi sekä Harry Potter.

Myös osassa **Lappeenrannan** kouluista toteutettiin fantasiakirjallisuuden työpaja, jonka ohjaajana toimi fil. yo **Milla Tuominen** Tampereen yliopistosta. Kaikissa Lappeenrannan kouluissa järjestettiin oppilaille Bingo ja Bonushead satujen syövereissä -näytökset.

<http://www.stadia.fi/opiskelu/kulpa/esittavataide/naytannot/2003-2004/bingo.asp>

Pöllökuu Nurmijärvellä

Syrjälän koulussa on joka syksy noin kuukausi ennen Aleksis Kiven päivää aloitettu oma lukukuukausi ”Pöllökuu”. Oppilaat täyttävät lukemansa kirjan tiedot pöllönsulka-monisteisiin, jotka liimataan käytävällä olevaan suureen kartonkiseen pöllöön. Monisteeseen kirjoitetaan kirjan, kirjailijan ja lukijan tietojen (nimi ja luokka) lisäksi kirjan paras kohta. Aleksis Kiven päivän tienoil-la pöllönsulat kerätään täysistä pöllöistä luokkakohdaisiin arvontalaatikoihin ja luokittain arvotaan monisteita arvontalipukkeina käyttäen kirjapalkinnot. Pöllökuu ei ole varsinainen lukukilpailu, vaikka paljon lukeneilla on tietenkin eniten arpalipukkeita arvonnassa mukana. Arpa on suosinut aika tasapuolisesti kaikkia koulun oppilaita, ja Pöllökuun aikana oppilaat ovat vinkanneet toisilleen hyviä kirjoja. Säännöistä mainittakoon vielä se, että ensiluokkalaisille on käynyt myös vanhemman hänelle ääneen lukema kirja ja pöllönsulka on voitu täyttää yhdessä kotiväen kanssa.

Mielikirjapäivä Nurmijärvellä

10.10.2002 kansallista mielikirjapäivää juhlistettiin Nurmijärvellä näin: Kirjastovirkailijan kanssa suunniteltiin mielikirjaesittelymoniste, jota jaettiin lapsille kouluissa ja kirjastoissa. Mielikirjaesittelyjä tuli kirjastoihin 877 kpl. Osallistuneiden kesken arvottiin kirjaston järjestämät kirjapalkinnot. Nurmijärven kirjastot pitävät edelleen esillä oppilaiden tekemiä kirjaesittelyitä lasten ja nuorten osastoilla. Koulut voivat lähettää myös oppilaiden esitelmää kirjastoihin.

Vuonna 2003 **Rajamäen yläasteella ja lukiossa** lähes kaikki koulun miesopettajat esittelivät mielikirjojaan. He saivat täytettäväkseen monisteen, jossa he esittelivät oman mielikirjansa ja perustelivat, miksi pitävät erityisesti juuri siitä kirjasta. Mielikirjoja olikin laidasta laitaan: Linnan Tuntemattomasta Adamsin

Linnunradan käsikirjaan ja tietokoneen ohjelmointioppaaseen. Esittelyt laitettiin nimettöminä esille aulaan, jossa oppilaat kävivät tutustumassa niihin äidin kielen opettajansa kanssa. Heidän tehtävänään oli arvata, kenen mielikirjasta oli kyse. Tunnistamisstrategioita oli monenlaisia. Jotkut oppilaat pohtivat varsin syvällisestikin sitä, minkälaisesta kirjasta kukin opettaja voisi pitää ja miksi; joillekin tunnistamisen perustana taas oli lähinnä käsiala. Vastanneiden kesken arvottiin kirjapalkinto.

Runosuunnistus Kouvolassa

Eskolanmäen koulussa järjestettiin runosuunnistus, johon osallistui oppilaita luokilta 1.–7. Runosuunnistuksessa oppilaat kiersivät pareittain tai pienissä ryhmissä rastilta toiselle. Rasteilla luettiin runoja ja tehtiin runoihin liittyviä tehtäviä. Oppilaat kirjoittivat myös itse runoja ja keksivät mm. loppusointuja.

Emmi Jakonen ja Juuli Korhonen sekä Ville-Perttu Pertamo ja Niku Arima ottivat osaa runosuunnistukseen.

kuvat: Teija Toppila

Kouvolassa myös luotiin verkkoon oppimisalusta Tarinatasku, jossa eri peruskoulujen oppilaiden oli mahdollista keskustella lukemistaan kirjoista ja kirjoittaa tekstejä kirjojen pohjalta.

Kuvia Eskolanmäen koulun 7.–9.-luokkien lukuviikolta. Oppilaat ratkoivat runorasteilla tehtäviä. Runorastit onnistuivat, ja siten myös koulun alaluokilla toteutettiin Runosuunnistus.

Kirjallisuusilta Mikkelissä

Sairilan koulun kirjallisuusiltaan oli järjestetty erityyppisiä kirjallisuuteen liittyviä teemapisteitä. Kirjastoauto oli pihassa, ja koululla toimi koko illan kirjakahvio, joka oli ”höystettynä” sarjakuvilla ja huumorilla. Koululla oli myös kirja-/lehtikirpputori. Illan aikana voi kierrellä ja tutustua eri teemapisteisiin:

- Satupiste: tarkoitettu perheen pienimmille
- Runopaja: tarkoitettu kaikille
- Kummitusjuttuja: tarkoitettu 3.–6.-luokkalaisten
- Nettipiste: pedanet- ja opit-verkko -oppimisympäristöihin sekä koulun kotisivuihin tutustuminen ja käytännön nettivinkkejä aikuisille
- Kirjailijavieras Sirpa Puskala ja Luku-Suomi-hankkeen esittely, tarkoitettu aikuisille
- Koulun oppilaiden mielikirjojen näyttely

Runoviikko ja kirjastoseikkailu Lempäälässä

Lempäälässä Lukuviikon teemaksi valittiin keväällä 2004 runot. Lukuviikkoa edeltävällä viikolla opettaja laati tulevasta runoviikosta oppilaiden koteihin lähetettävän tiedotteen, jossa kotiväkeä kannustettiin olemaan tarvittaessa käytettävissä erityisesti pienempien oppilaiden etsiessä itselleen sopivaa runoa. Tiedotteessa todettiin, että mieluisa runo tai loru voi löytyä kirjaston runokirjasta tai jopa omasta lukukirjasta tai sellaisen voi kirjoittaa itsekin. Runojen esittämisestä oli maininta, että runon voi esittää yksin, kaksin tai pienenä ryhmänä.

Runoviikon käynnistyessä maanantaina jokainen oppilas harjoitteli ulkoa yhden runon. Tiistaina oppilaat esittivät runonsa omalle luokalleen. Esitetyistä runoista luokka valitsi kolme esitystä jatkoon. Keskiviikkona luokkatasojen valitsijaraadit kokoontuivat kuuntelemaan luokissa valitut esitykset ja valitsivat joka luokalta yhden runonlausujan, joka pääsi esiintymään perjantaina koko koululle. Torstaina esiintyjät harjoittelivat ja perjantaina juhlasalissa pidettiin koko koulun yhteinen runotapahtuma, jossa siis kuultiin yksi runoesitys joka luokasta. Tilaisuudesta muodostui iloinen ja oppilaita innostava hetki, jonka kuluessa nähtiin ja kuultiin yllättävän monen oppilaan omatekoisiakin runoja – varsinkin pojat olivat tarttuneet kynään ihan itse.

Kirjastoseikkailussa kirjasto- ja opetushenkilöstöä kannustettiin seikkailuradan suunnittelemiseen. Alkuideana oli rastityyppinen rata, jossa eri rasteilla ohjattaisiin sekä kirjastonkäyttötaidon että varsinaisen kirjaseikkailun pariin.

Seikkailuradan suunnittelun ja toteuttamisen helpottamiseksi laadittiin yhteistyössä muutamia käytännön vinkkejä. Ennen kirjastoseikkailun alkua on hyvä puhua oppilaiden kanssa oikeasta retki- tai seikkailuasenteesta ja sopivasta varustuksesta. Parhaiten oppilaat saa innostumaan, jos he saavat mukaansa ”kirjastoseikkailupassin”, johon reitin varrelta on mahdollisuus saada erilaisia rastileimoja ja -merkintöjä ja mahdollisesti jopa jotain ”matkamuistoja”. Kirjoitustaitoisilla oppilailla voi myös olla varustuksissa mukana palaute- ja itsearviointilomake, johon seikkailun lopuksi voi kirjata, mitä matkan varrella tuli opituksi. Kirjaseikkailurastien laadinnassa sisältöjen ja tehtävien monipuolisuus on tärkeää. Eri luokitusten mukaisia kirjoja on syytä vaihdellen tuoda esille eri ikäkausille. Ympäristö- ja luonnontiedon valtio- ja maanosakierto on hyvä pitää mielessä myös kirjallisuuden parissa työskenneltäessä (esim. kotimaiset ja pohjoismaiset kirjailijat ja heidän tuotantonsa). Kannattaa hyödyntää kirjallisuutta mahdollisimman toiminnallisesti. Runot, lorut ja näytelmät toimivat piristysruiskeina matkan varrella. Kirjallisuuskasvatukseen liittyy myös keskustelua kirjallisuudesta, jota voi erinomaisesti toteuttaa tehtävärasteilla.

Kirjailijavierailuita ja kirjavinkkausta Ranualla ja Rovaniemellä

Ranuan koululaitoksessa on Luku-Suomi-hankkeen aikana järjestetty kirjailijavierailuja Ranuan kirjastossa sekä Ranuan kouluilla. Kirjailija Jukka Parkkinen vieraili Kirkonkylän koululla, ja tähän vierailuun osallistui myös sivukylän kouluja. Lisäksi Ranuan kirjastossa järjestettiin iltatilaaisuus, jossa kirjailijat esittelivät kirjailijan työtä. Nuorisokirjailija Harri István Mäki sekä kuvittaja Jukka Lemmetty vierailivat **Kirkonkylän koululla** sekä **Kuhan ja Impiön sivukylän kouluilla**.

Luku-Suomi-hankkeessa on kirjaston työntekijä kiertänyt kaikilla kunnan kouluilla tekemässä kirjavinkkausta eli houkuttelemassa oppilaita lukemaan. Kirjavinkkauksista on tehty Ranuan kirjaston nettisivuille kooste, jossa on lukuvinkkejä eri-ikäisille lapsille ja nuorille. Luku-Suomi-rahoilla on hankittu kirjastoon koulujen käyttöön oma lasten ja nuorten kirjallisuuden kokoelma, jota lainataan vain koulujen käyttöön.

Rovaniemellä isot oppilaat ovat vinkanneet kirjoja pienille. Esimerkiksi seitsemänn luokan oppilaat ovat käyneet vinkkaamassa kirjoja toisluokkalaisille. Kirjat oppilaat ovat valinneet yhdessä kirjastoamanuenssin kanssa, jolloin kirjat ovat olleet tasoltaan sopivia.

Iso projekti Rovaniemen kirjaston, **Rantavitikan yhtenäiskoulun** ja kulttuuritoimen kanssa oli **tietokirjavinkkaus**-projekti viidesluokkalaisille ja kuu-

desluokkalaisille. Ensin kirjastonhoitaja kävi koululla vinkkaamassa kirjoja eli esittelemässä valittuun aiheeseen liittyvää kauno- ja tietokirjallisuutta. Oppilaat kävivät pienissä ryhmissä kirjastossa, jossa tutustuttiin kirjastoon, aineistoon ja tiedonhakuun. Sen jälkeen oppilaat opiskelivat aiheesta käyttäen eri lähteitä ja työtapoja. Aihetta työstettiin kuvataiteen, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä käsityön tunneilla. Aiheesta kirjoitettiin tekstejä, joiden pohjalta läänintaiteilijan vetämissä pajoissa valmistettiin varjoteatteriesityksiä. Esityksistä päästiin nauttimaan paitsi koko koulun voimin myös teatteri Wiljamissa. Projektin vaati kaikilta ohjaajilta paljon yhteistä suunnittelua ja sinnikästä yhteydenpitoa. Oppilaat oppivat asioita useiden kanavien kautta ja kokivat mitä aineiden välinen integraatio on parhaimmillaan.

Näyttelyt nostavat lukemisen esille

Ylöjärvellä sarjakuvapäivät

Moision koulun Luku-Suomi-hankkeelle asetettiin kolme tavoitetta: oppilaiden ymmärtävän lukutaidon kehittyminen, koulukirjaston käyttäjien määrän kasvattaminen sekä kirjaston toiminnan monipuolistaminen ja vakiinnuttaminen. Näistä tavoitteista syntyivät mm. Moision koulun sarjakuvapäivät. Tapahutumien keskuksena toimi **Kirppu** eli koulun kirjasto, joka tilana sijaitsee koulun sydämessä. Koulukirjasto on parhaimmillaan käyttäjilleen sekä työympäristö että olohuone. Kirjasto on ahkerasti käytössä oppitunneilla. Välitunneilla siitä tulee oppilaiden oma tila. He viettävät siellä aikaansa paitsi lehtiä ja kirjoja luki- en ja lainaillen myös pelaten esim. shakkia ja tietysti tietokoneiden ääressä.

Sarjakuvapäivien ideointiryhmäksi muodostui koulun Luku-Suomi-työryhmä, johon kuului kahdeksan eri oppiainetta opettavaa opettajaa. Joustavat yhteydet eri aineryhmiin helpottivat tapahtuman ja sen valmisteluiden integroimista eri oppiaineiden opetukseen.

Miksi aiheeksi juuri sarjakuva?

Kulttuurisesti nuoria tuntuu musiikin lisäksi yhdistävän kiinnostus sarjakuvaan. Juuri tuttuutensa vuoksi sarjakuvat ovat ns. matalan kynnyksen lukemista. Usein ajatellaan, että erityisesti pojat ovat innostuneita sarjakuvista. Koke- mus on osoittanut, että myös tytöt ovat ahkeria sarjakuvan kuluttajia ja luojia. Sarjakuvapäivillä haluttiin erityisesti tehdä tunnetuksi niin uutta sarjakuvaa kuin jo unohduksiin painumassa olevia klassikoitakin. Esim. uuden japanilai- sen sarjakuvan esittely osoittautui tarpeelliseksi ja kiinnostavaksi asiaksi. Lisäksi havaittiin nopeasti, miten oivallinen apuväline sarjakuva on eri oppiaineiden

väliseen yhteistyöhön. Kuva ja sana muodostavat kiehtovan yhdistelmän. Työmenetelmiä ja ideoita opetukseen löydettiin helposti. Tosin aluksi oletuksena oli, että vieraskielisten sarjakuvien lukemiseen innostaminen auttaisi helposti heikkoa oppilasta kohentamaan kielitaitoaan. Kokemus oli kuitenkin päinvastainen, sillä sarjakuvan tiivis kieli perustuu usein monimutkaisiin ja vaikeasti tulkittaviin kielileikkeihin. Toisaalta heikko kielitaito ei kuitenkaan tuntunut olevan este tarttua vieraskieliseenkin sarjakuvaan.

Näyttely kirjaston toimintamuotona

Koulukirjastoa haluttiin kehittää myös visuaalisena ympäristönä. Kun koulun luokat ja käytävät näyttävät vuodesta toiseen melko samanlaisilta, kirjasto voi tarjota erilaisten näyttelyiden avulla elämyksiä ja silmänruokaa koulupäivän arkeen. Tavaksi on tullut, että kaikki koulun erikoistapahtumat ja teemapäivät tavalla tai toisella ovat visuaalisesti esillä myös kirjastossa. Siksi oli luonnollista, että Moision sarjakuvapäivät rakentuivatkin oppilaiden ja opettajien yhdessä ideoimien ja kokoamien näyttelyiden ympärille.

Aihe, tilanne ja voimavarat määrittävät sen, kuinka laajaksi näyttely muotoutuu. Se voi olla koko kirjastotilaan levittäytyvä mutta välillä vaikkapa vain kirjahyllyyn rakennettu esittelynurkka. Näyttelyaiheita ei pidä sitoa pelkästään kaunokirjallisuuteen. Yhtä lailla esim. biologian tai historian teemoista voi koota kiintoisan esittelyn, jonka yhteydessä esitellään niin tietokirjoja kuin aihetta sivuavia kaunokirjojakin. Näyttelyn suunnittelussa, valmistelussa ja kokoamisessa pitää oppilaiden olla kiinteästi mukana.

kuvat: Tellervo Eloheimo

Kolmiulotteinen Wagner syntyi kuvataiteen tunnilla kirjaston somisteeksi.

Se lisää kiinnostusta aihetta ja näyttelyä kohtaan. Myös tekijöiden nimet pitää muistaa laittaa esille.

Valmistelut

Valmistautuminen alkoi oppitunneilla noin kuukautta ennen tapahtumaa. Vetovastuu valmisteluissa oli tällä kertaa kuvataiteella ja äidinkielellä ja kirjallisuudella. Työskentelyn pääasiallisena tuloksena kirjastoon koottiin erilaisia näyttelyitä. Vaihtuvista näyttelyistä on tullut jo vakiintunut toimintamuoto ja oleellinen osa koulukirjasto Kirpun elämää. Näyttelyissä esitellään aina myös kirjoja, ja ohjattuihin näyttelykierroksiin sisältyy myös kirjavinkkausta.

Kuvataiteen tunneilla mm. valmistettiin suuria, kolmiulotteisia sarjakuvahahmoja somistamaan kirjastoa ja muita koulun tiloja. Materiaalina käytettiin kanaverkkoa, sanomalehtipaperia ja liisteriä. Tunneilla tutustuttiin sarjakuvan ilmaisukieleen ja piirrettiin sarjakuvia, joista koottiin laaja näyttely kirjaston ikkunaseinille. Ensimmäisenä teemapäivänä sarjakuvataiteilija **Timo Kokkila** vieraili koulussa. Myös hänen töitään oli esillä kirjastossa. Lisäksi hän veti kaksi sarjakuvatyöpajaa 7.-luokkalaisille.

Äidinkielen ja kirjallisuuden tunneilla käsiteltiin sarjakuvan historiaa sekä sarjakuvan ilmaisukeinoja. Lisäksi 7.–8.-luokkalaiset tekivät erilaisia sarjakuvaan liittyviä tiedonhankintatehtäviä tietokirjoista sekä verkosta. Tunneilla valmistettiin seinätöitä eri sarjakuvahahmoista ja sarjakuvapiirtäjistä. Tavoitteena oli harjoitella lähdeaineiston hankintaa, lähteiden käyttöä, referointitaitoja ja lähdekritiikkiä. Tietoja etsittiin niin tietokirjoista kuin Internetistäkin. Taus-tamateriaalin hankinta oli odotettua hankalampaa. Lähikirjaston sarjakuvatie-toteokset olivat verraten vanhoja ja vaikeaselkoisia oppilaille. Monet nettisivut, mm. Disneyn sivut, on tarkoitettu vain omille asiakkaille. Myös vieraat kielet tuottivat ongelmia: englannin- ja ranskankielisiä sivuja toki löytyi mutta suomenkielisiä fanisivuja varsin vähän.

Myös tietotekniikan, kielten, historian, fysiikka-kemian, ilmaisutaidon, viestinnän, uskonnon ja biologian tunneilla sarjakuva oli osana opetusta: Kielten tunneilla tehtiin tiedonhankintatehtäviä ja valmistettiin seinätöitä sarjakuva-aiheista. Reaaliaineissa piirrettiin käsiteltävään asiaan liittyvää kolmen ruudun sarjakuvaa. Fysiikka-kemian tunnilla taas ideoitiin kolmen ruudun tarinaa, joka ei saanut päättyä räjähdykseen. Ilmaisutaidon tunneilla opiskeltiin draamallisen juonen kaavaa kotimaisten sarjakuvien avulla ja tehtiin niiden pohjalta demoja. Viestinnän oppilaat toimittivat sarjakuvateemasta ja sarjakuvapäivistä lehtijuttuja koulun Moisku-lehteen.

Sarjakuvapäivien tapahtumat

- I. Näyttelyt: Kolmen päivän ajaksi kirjastoon ja koulun aulaan pystytettiin neljä erilaista näyttelyä:

Sarjakuva tuotteena -näyttely aulan vitriineissä. Näyttely koottiin oppilaiden tuomista sarjakuva-aiheisista oheistuotteista ja arkistojen aarteista eli arvokkaimmista sarjakuvalehdistä ja albumeista. Kirjaston kattoa koristi pitkä pyykkinaru, jossa roikkuivat sarjakuva-aiheiset vaatteet: sukat, potkuhousut, yöpaidat, colleget, pyyhkeet, uikkarit ja yöasut. Sarjakuva-tuotteita kertyi hetkessä enemmän kuin esille mahtui. Näyttely toi käytännössä esiin sen tosiasian, miten voimakkaasti sarjakuvien kuvamaailma on läpäissyt arkielämämme.

Sarjakuva taiteena -näyttelyitä oli kaksi: sarjakuvataiteilija Timo Kokkilan tuotantoa esittelevä näyttely sekä kuvataiteen tunneilla syntyneistä sarjakuvista koottu laaja näyttely. Oppilastoista valittiin yleisöäänestyksellä koulun Vuoden sarjakuvapiirtäjä.

Sarjakuvatietoa -näyttely koostui seinätöistä, joita oli tehty äidinkielen ja vieraiden kielten tunneilla. Seinätöiden aiheina olivat mm. sarjakuvan historia, kotimaisen sarjakuvan historia, ranskalaisen kielialueen suosikkisarjakuvat, Ankkalinnan naishahmot, supersankarit, Muumit, Viivi ja Wagner, Aku Ankka-piirtäjät, Mikki Hiiren suku, Tex Willer, Korkeajännitys, Mustanaamio, Tenavat, Tarzan, japanilaiset mangat ja monia muita. Tähän näyttelyyn liittyi myös oppilaille suunnattu Sarjis-tietovisa, jonka vastaukset löytyivät seinätöistä.

2. Sarjakuvataiteilijan vierailu: Koko tapahtuma alkoi sarjakuvataiteilija Timo Kokkilan vierailulla koulussamme. Taiteilija ei vain kertonut omasta työstään ja sankaristaan Peräsmiehen pojasta vaan myös opetti työpajoissa 7.-luokkalaisille sarjakuvailmaisua ja tarinan kerrontatapoja.
3. Sarjakuvien lukemista: Kolmen päivän ajan kirjaston pöydät notkuivat uusia ja vähän käytettyjä sarjakuvalehtiä ja albumeita. Kirjastomäärärahoista hankittiin vieraskielisiä sarjakuva-albumeita kirjaston kokoelmiin. Lisäksi onnistuttiin saamaan sarjakuva-albumeita ja -kirjoja lahjoituksina suoraan sarjakuvakustantajilta. Kirjaston sarjakuvakokoelmia kartutettiin antikvari-ateista edulliseen hintaan. Tarjolla oli luettavaksi myös ns. asiasarjakuvia, mm. EU:n tiedotuskeskukselta.

4. Animaatioelokuva: Toisena teemapäivänä järjestettiin kaikille koulun oppilaille elokuvaelämys. Kiertävä elokuvateatteri Filmipyörä Oy:n järjestämän elokuvaesityksen kustannuksista vastasivat tasapuolisesti kaupungin kulttuuritoimi, oppilaskunta sekä koulu. Japanilaista animaatiota nimeltä Henkien kätkemä käsiteltiin monipuolisesti eri oppiaineiden tunneilla esityksen jälkeen.
5. Kilpailut: Kolme erilaista kilpailua aktivoi oppilaita tutustumaan näyttelyihin ja tutkimaan sarjakuvia: Oppilaat osallistuivat tietovisaan ja äänestivät Moision Vuoden sarjakuvapiirtäjää. Lisäksi yli 200 oppilasta osallistui Zest-kampanjan sarjakuvakilpaan. Eri kilpailujen parhaat tietysti palkittiin, sarjakuva-albumeilla kevätjuhlassa.

Mitä tästä opittiin?

Opittiin, että yhteistyö on voimaa. Näyttelymateriaalit kannattaa valmistaa oppilastyönä, jolloin ne myös kiinnostavat oppilaita. Yhdessä tekeminen oli antoisaa, synnytti uusia ideoita ja oli edellytys sille, että eri oppiaineiden integrointi onnistui. Puurtaminen omalla ajalla, ilman asianmukaista taloudellista korvausta, ei ehkä harmita opettajiakaan, kun rinnalla on muita tekemässä. Työstä myös suoriudutaan nopeammin yhdessä. Vaikka koulussa ymmärrettäisiinkin kirjaston ja kirjanäyttelyiden arvo, ajan, rahan ja tekijöiden puute romuttavat ennen pitkää hyvän tarkoituksen. Siksi näistäkin asioista pitäisi jaksaa ja uskaltaa neuvotella hyvissä ajoin.

Rahoitus on aina oma ongelmansa silloin, kun rahaa ei ole. Osa rahoituksesta saatiin koulun budjetista, sillä tapahtuma oli hyvissä ajoin kirjattu koulun vuosisuunnitelmaan. Mm. vieraskieliset sarjakuvat ostettiin koulun kirjastomäärärahoista. Vierailijan kulut taas hoituivat budjetin asiantuntijapalkkioiden momentilta. Kallein menoerä oli elokuvaesitys, eikä se olisikaan ollut mahdollinen ilman kaupungin kulttuuritoimen ja oppilaskunnan taloudellista tukea. Koska elokuvakasvatus on mainittu koulun opetussuunnitelmassa, oli mahdollista, että osa kustannuksista saatiin koulun kirstusta. Tämän kaltaisia tapahtumia järjestettäessä kannattaakin olla aloitteellisesti yhteistyössä kaupungin kulttuuritoimen kanssa. Siltä löytyy taloudellisen tuen lisäksi myös asiantuntemusta ja kiinnostusta nuorisokulttuuria kohtaan.

Kantapään kautta tuli opituksi, että perusvalmistelut, mm. materiaalihankinnat ja vierailijan etsiminen pitää aloittaa ajoissa, siis ainakin kaksi – kolme kuukautta ennen tapahtumaa. Silloin jäisi enemmän aikaa ja hermoja viimeisten päivien tehtäville, mm. elokuvaesitysten aikatauluttamiseen. Isossa koulussa tämä tun-

tui olevan hankalin järjestettävä asia, sillä ylöjärveläistä koulupäivää rytmittävät ruokavuorot ja bussien aikataulut.

Koulun aikuiset oppivat paljon uutta nuorten sarjakuvaharrastuksesta ja uudesta sarjakuvasta. Oppilaat taas harjoittelivat juuri niitä taitoja, joita tavoitteita asetettaessa toivottiin. Tapahtuman jälkeen kirjasto oli ison harppauksen enemmän koko kouluväen kirjasto. Koko kirjastotila muutti taas kerran täysin visuaalista ilmettään. Jo pelkästään sitä kaikkien oli pakko tulla katsomaan ja ihastelemaan.

Vuoden kirjailija -teemanäyttelyjä Lempäälässä

Vuoden kirjailija -teemanäyttely voidaan toteuttaa joko kirjailijavierailun yhteydessä tai kuuluisien kirjailijoiden merkkipäiviä kalenterista seuraamalla. Vuonna 2002 tuli kuluneeksi 200 vuotta Elias Lönnrotin syntymästä, ja J. L. Runebergia juhlittiin vastaavasti vuonna 2004. Toukokuussa 2005 tuli puolestaan kuluneeksi 200 vuotta tanskalaisen satusedän H. C. Andersenin syntymästä, ja vuonna 2006 tulee sitten J. V. Snellmanin syntymän 200-vuotisjuhlan vuoro. Teemanäyttelyn suunnitteleminen ja toteuttaminen sopii erityisen hyvin 4.–6. luokkien oppilaille, koska he pystyvät jo kohtuullisen näppärästi etsimään valitusta kirjailijasta henkilöhistoriatietoja, kuvia ja otteita hänen tuotannostaan.

Diplomit tukevat tavoitteellista lukemista

Oululaisen koulu- ja kirjastoväen Opetushallituksen **Koulun ja kulttuurin yhteistyöhankkeessa** (1998–2001) kehittämä lukudiplomi-innovaatio levisi Luku-Suomi-hankkeen aikana sen useimpiin kuntiin. Lukudiplomeja laadittiin kunta- tai koulukohtaisesti yhteistyössä kirjastojen kanssa. Niitä kehiteltiin erikäisille ja myös uusille kohderyhmille. Ja mikä tärkeintä, lukudiplomit ovat kaikkialla lisänneet kirjallisuudentuntemusta ja lukuharrastusta. Liperissä jatkettiin innovointia kehittämällä tietokirjadiplomia.

Jotkin lukudiplomit ovat esineinäkin kauniita taideteoksia. Opetushallituksen Luku-Suomi-sivuilla voit tutustua ainakin Hämeenlinnan, Mikkelin, Vantaan, Forssan, Kouvolan ja Ylöjärven lukudiplomeihin sekä Lappeenrannan todistus-pohjaan.

(www.oph.fi > kehittämishankkeet > Luku-Suomi)

Tulevaisuudennäkymiä

Espoon verkon kuntakoordinaattorit kirjasivat raportointivaiheessa tärkeitä toiveita Opetushallitukselle: Koulukirjastoasioissa tarvitaan pitkäkestoista koulutusta. Tarvitaan myös yhteinen koulukirjastojen tietokanta ja valtakunnallista koulukirjastoasioiden koordinointia. Koulukirjastot pitäisi saada kirjattua lakiin, jotta niiden kehittäminen olisi systemaattista. Tarvitaan Luku-Suomi-hankkeen aikana alkaneen kehittämistyön seurantaa, samoin kuin lisää edullisia kirjapaketteja koulukirjastoihin.

Koulukirjastoverkon hyödyiksi koettiin tiedon jakaminen, mallien saaminen ja toiminnan järjestelmällisyys. Asiantuntijoiden näkemykset ja kokemukset olivat tärkeitä seminaareissa. Hankkeen aikana kouluissa vakiintui koulukirjastoryhmä ja sen toiminta koettiin tärkeäksi. Samoin koettiin tärkeiksi konkreettiset esimerkit hyvistä koulukirjastoista.

Kunnissa on suunniteltu koulukirjastojen jatkuvaa kehittämistä. Joissain kunnissa saatiin aikaiseksi yhteinen strategia tiedonhallintataitojen opettamisessa. Monissa kunnissa saatiin koulukirjastoon kirjastojärjestelmä tai sen hankkimisesta on sovittu. Koulukirjastomäärärahan saaminen vuotuiseksi onnistui joissakin kunnissa. Useassa kunnassa jatketaan yhteistyötä kirjaston ja koulun välillä lukudiplomin kehittämiseksi. Opetussuunnitelmatyö tiedonhallintataitojen osalta käynnistyi kaikissa kunnissa ja jatkuu käytännössä kouluilla.

Kauhajoen ja Suupohjan alueen tulevaisuuden näkymissä on varmaan paljon yhteistä monien muiden alueiden kanssa: Koulun ja kirjaston yhteistyössä ja koulukirjastojen kehittämisessä luodaan uudenlaisia yhteistyökäytäntöjä. Yhteistyö ei tule aina ja joka vaiheessa olemaan helppoa, sillä siinä pitää luopua totutuista käytännöistä ja reviiriajattelusta. Se tulee kuitenkin hyödyttämään kaikkia verkoston toimijoita tietohuollon järjestämisessä, kokoelmatiedon hyödyntämisessä, aineistoyhteistyössä ja hankintakanavien käytössä, päällekkäisyyksien vähentämisessä. Tulokset näkyvät myös säästöinä sekä asiantuntijuuden jakamisena. Samalla luodaan avoimia oppimisympäristöjä ja uutta oppimiskulttuuria vähin erin koko oppimiskeskusten verkostoon ja pieniinkin yksiköihin.

Luku-Suomi- ja tietohuoltohanke ovat synnyttäneet uusia ideoita ja jalostaneet entisiä hyödynnettäväksi seudulliseen lukioiden ja kirjastojen yhteistyöhön. Uuden esityksen mukaan Suupohjan alueen (Kauhajoki, Isojoki, Jurva, Karijoki, Kaskinen ja Teuva) kirjastot ja lukiot voisivat alkaa hankkia alueen lukioissa äidinkielen ja kirjallisuuden pakollisilla, syventävillä ja soveltavilla kursseilla luettavaa kirjallisuutta. Kukin kirjasto sitoutuisi hankkimaan muutamia kirja-

sarjoja vuodessa lukioiden opettajien toiveiden mukaisesti yhteiseen käyttöön. Alueen eri lukioiden jo olemassa olevista kirjasarjoista saisi hyvän kokoelman alun. Kokoelmaa kartutettaisiin vuosittain yhdessä sovittavalla tavalla. Kokoelman nettihakemistoa käyttäen opettajat voisivat tilata kirjasarjoja oppilaiden käyttöön. Oppilaat lainaisivat kirjat omatoimisesti kuntiensä pääkirjastoista.

Ajatus sopii hyvin tietohuoltoverkoston toimintaideaan, koska siinä on alun perinkin tarkoitus perustaa seudullinen ohjausryhmä, jossa hallinnon, kirjastojärjestelmän, luetteloinnin ja aineisto- ja hankintayhteistyön edustajat ja osiot olisivat mukana. Verkostossa on mahdollista toteuttaa erilaisia yhteistoimintaulottuvuuksia, kun siihen saadaan valmiiksi työkaluja. Kirjastojen kannalta siihen tulee kehittää kuitenkin tasapuolisia ja oikeudenmukaisia kustannusten jakoperusteita, sillä niin kirjastojen kuin koulujenkin määrärahat ovat tiukoilla. Siksi kaikki mahdollinen tuki olisi saatava näille uusille toimintamalleja, rationalisointia, säästöjä, asiantuntijuuksien jakamista ja monia muita hyötyjä tavoitteleville hankkeille. Hyvää pohjaa ollaan jo luomassa seudullisen verkoston tietohuollossa.

Lukukisat, kirjavinkkaus, kirjailijavierailut, vanhempainillat ja muut aloitetut yhteistyömuodot jatkuvat, vaikka Luku-Suomi-hanke virallisesti päättyykin. Huolimatta ylemmän tahon rahoituksen puutteesta on saatu paljon hyvää aikaan ja kehittämistä jatketaan. Uusien yhteistyömahdollisuuksien löydyttyä paikallisten Luku-Suomi-ryhmien ei tarvitse lakata toimimasta valtakunnallisen projektin päättyessä. Koulukirjastojen voisi uskoa paranevan ja niiden arvostuksen kasvavan myös päättäjien silmissä, kun hankkeessa on osoitettu niiden tarve. Verkossa on nähty, että tavoitteellisella yhteistyöllä saadaan lähes ihmeitä aikaan. Tästä jatketaan määrätietoisesti yhdessä eteenpäin.

Tämä luku on koostettu seuraavien henkilöiden Opetushallitukselle toimittamista kirjoituksista:

Hannele Frantsi, rehtori, Espoon verkon koordinaattori, Espoo
Kristiina Juvonen, rehtori, Kotkan verkon koordinaattori, Kotka
Leena Saarela, rehtori, Oulun verkon koordinaattori, Oulu
Tiina Mäkinen, lehtori, Ulvila
Päivi Koskenranta, lehtori ja Kaarlo Nevala, luokanopettaja, Petäjävesi
Anneli Kesola, rehtori, Lempäälä
Birgitta Virpimäki, lehtori, Kestilä
Tiina Mölläri, erityisluokanopettaja, Rovaniemi
Eija Arvola, lehtori, Sodankylä
Tapani Kemi, lehtori, Raahen
Outi Lohi, sivistystoimenjohtaja, Ranua
Janne Hietalahti, lehtori, Kokkola
Ulla Lappalainen, lehtori, koulukirjastonhoitaja, Hämeenlinna
Riitta Nevalainen, tietopalvelusihteeri, Kuopio
Anneli Koivuniemi, lehtori, Forssa
Sallamaaria Aalto, luokanopettaja, Nurmijärvi
Pirjo Pieski, kirjastotoimenjohtaja, Kauhajoki
Pirkko Valkonen, lehtori ja Päivi Vilska, lehtori, Savonlinnan normaalikoulu
Mari Routti, opetuspäällikkö, Lappeenranta
Meri Haikarainen, Luku-Suomi työryhmän puheenjohtaja, Kouvola
Tuula Brännare, luokanopettaja, Mikkeli
Pirjo Sapman, informaatikko, Mikkelin kaupunginkirjasto
Tellervo Eloheimo, lehtori, Ylöjärvi
Ulla Nurmi, suunnittelija ja Laila Bröcker, suunnittelija, Vantaa

Luku pohjautuu verkon 2 Espoon, Kotkan ja Oulun alkuperäisiin raportteihin, jotka löytyvät kokonaisuudessaan Luku-Suomen sivuilta (www.oph.fi > Kehittämishankkeet > Luku-Suomi > Verkkokohtaiset loppuraportit). Lue lisää mm.

- Espoon koulukirjastojen arviointiprojekti, tiedonhankinnan opetussuunnitelma ja 20 ovela oppimiseen koulutus
- Forssan opetussuunnitelma ja lukudiplomit
- Halikon, Nurmijärven ja Vaasan toimintaa
- Hämeenlinnan normaalikoulun artikkeli parilukemisesta (käsitelty kirjassa lyhyesti aihealueen 4 yhteydessä)
- Mikkelin lukudiplomit kirjallistointeen, kontrollitehtävien ja suoritusohjeineen
- Rovaniemen Äimä-hanke
- Espoon, Kotkan ja Oulun verkkojen omat raportit kunta ja koulu kuulumisineen.

Aihealue 3

Lukemisen ja kirjoittamisen perustaitojen parantaminen

Aihealueen 3 verkkokunnat ja normaalikoulut

Haapavesi, Halikko, Hämeenlinna, Jyväskylän maalaiskunta, Kurikka, Leivonmäki, Lempäälä, Myrskylä, Piippola, Rovaniemen mlk, Savukoski, Toivakka, Ylöjärvi, Ähtäri, Hämeenlinnan normaalikoulu ja Ruskeasuon koulu (Valtion oppilaitos, Helsinki)

Verkkoa koordinoi Jyväskylän maalaiskunta.

Verkon vetäjänä toimi opetuspäällikkö Kauko Roikola.

Motto:

”Te näette lapsen, mutta näettekö sen aikuisen, joka tästä lapsesta kasvaa ja sen aikuisen lapset ja nämä lapset aikuisina ja heidän lapsensa, kaikki kolmannet ja neljännet polvet; ja näette lapsen, mutta näettekö sen ihmiskunnan, joka tästä lapsesta kasvaa?”

– Markku Lahtela

Peruskysymysten äärellä

Erityisopetuksen tilanne on muuttunut

Mistä johtuu, että erityisopetukseen siirrettyjen oppilaiden määrä on kolminkertaistunut kymmenessä vuodessa? Johtuuko se geeniperimän heikentymisestä vai lasten elämäntilanteen vaikeutumisesta? Vai johtuuko lisääntynyt erityistuen tarve nopeasti vaihtuvien televisio- ja tietokonekuvien vaikutuksista hermostoon? Ehkä muutos on osittain niiden yhteiskunnallisten muutosten seurausta, joihin mm. professori Juha Siltala on puheissaan ja kirjoituksissaan viitannut.

Onko diagnosoinnin parantuminen lisännyt siirtoja erityisopetukseen? Ainakin lääkäreiden ja psykologien lausunnot erityisistä oppimisen esteistä ja avustajatarpeista ovat lisääntyneet. Esimerkiksi aika monelle lapselle esitetään 11-vuotista oppioikeutta kielellisten vaikeuksien vuoksi. Muuttivatko tilannetta ne lait ja asetukset, joilla annettiin subjektiivisia oikeuksia erityistuen tarpeessa oleville? Luultavasti – ja hyvä niin.

Onko oppimistavoitteita nostettu? Opetushallitus vakuuttaa, ettei se opetus-suunnitelman perusteissa ohjaa opettamaan enemmän asioita vaan valikoimaan sisältöaineiksia ja opettamaan rauhallisesti. Voi olla, että opettajan on kuitenkin mentävä asioissa eteenpäin niin nopeasti, että entistä suuremmalle joukolla jää aukkoja tai epävarmuutta osaamisesta. Voi myös kysyä, ovatko kunnan kouluviranomaisien, vanhempien ja opettajien omat vaatimukset joskus nousseet liian koviksi. Ehkä ovat, koska opettajilla on kiire, paineita ja jaksamisongelmia.

Kielellisellä alueella eniten oppimisvaikeuksia

Jyväskylän maalaiskunnassa erityisopetusta saa noin 20 % perusopetuksen oppilaista ja noin 7,5 %:lla on erityisopetussiirto. Tuen tarve selvitetään mahdollisimman varhain. Esiopetusvaiheessa ohjataan osa lapsista kouluvalmiustutkimukseen ja heistä osa jatkotutkimuksiin. Jos henkilökohtainen opetuksen järjestely on tarpeen, se tehdään mahdollisimman pian yhdessä huoltajien kanssa.

Suurin osa oppimisvaikeuksista on kielellisellä alueella. Se oli tärkein syy, miksi Jyväskylän maalaiskunta hakeutui Luku-Suomi-hankkeeseen mukaan. Niilo Mäki Instituutin, Jyväskylän yliopiston lapsitutkimuskeskuksen ja naapurikuntien kanssa on jo toteutettu varhaisen tukemisen hanketta, jonka lyhenn nimi on VARTU (<http://portal.peda.net/port/portal/vartu>). Tässä hankkeessa tuetaan koulutuksella, pienryhmäohjauksella ja verkkoneuvonnalla päivähoiton, esi- ja perusopetuksen mutta myös terveysalan työntekijöitä erityisesti kielellisten oppi-

misvaikeuksien tunnistamisessa ja hoidossa. Tällä yhteistyöllä ja opettajien aktiivisuudella on parannettu monen koulutulokkaan onnistumisen ennustetta.

Vaikeuksien varhaista tunnistamista Jyväskylän maalaiskunnassa

Lukeminen ja kirjoittaminen ovat perustaitoja, ja siksi ne vaikuttavat kaikkeen muuhun oppimiseen ja jopa ehkäisevät syrjäytymistä myöhemmin. Jos koulutaipaleen alkuvaiheessa ilmenee oppimisvaikeuksia kielellisellä alueella, on tärkeää saada tukea ja apua mahdollisimman pian. Jyväskylän maalaiskunnassa kehiteltiin oppimisvaikeuksien varhaisen tunnistamisen malli, joka on jo nyt todettu käyttökelpoiseksi apuvälineeksi, jotta lasten oppimisvaikeudet löydetään riittävän ajoissa. Näin riittävät tukitoimet ja kuntoutus voidaan varmistaa koulun alkuun mennessä.

Kouluvalmiuden kartoitustutkimus

Leena Kantosen ja **Merja Tammilehdon** kouluvalmiuden kartoitustutkimus 2001–2002 (pro gradu -työ 2004) tehtiin Jyväskylän maalaiskunnassa koko esiopetuksen ikäluokalle (451 lasta). Sen avulla haluttiin tehostaa esi- ja alkuopetuksen yhteistyötä ja luoda uusia toimintamalleja koulun aloitusvaiheeseen. Haluttiin myös tehostaa oppimisvaikeuksien varhaista tunnistamista ja niihin puuttumista.

Oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyssä on tärkeä löytää lapsille yksilöllisiä ratkaisuja koulun aloitusvaiheeseen. Tällaisia ovat esimerkiksi joustava koulunaloitus sekä tukiverkko kuntoutuksen tarpeessa oleville lapsille. Kun oppimisvaikeuksiin puututaan ajoissa, ehkäistään ongelmien kasautumista.

Kouluvalmiustutkimuksen tavoitteet ja toteutus

Tavoitteena oli kartoittaa kaikkien esiopetusikäisten lasten kouluvalmiuksia, kehittää kouluvalmiuden arviointikäytäntöjä toimivammiksi ja lisätä päiväkotien, alku- ja erityisopetuksen sekä vanhempien keskinäistä yhteistyötä. Jyväskylän maalaiskuntaan haluttiin oma varhaisen tuen toimintamalli lapsen kehityksen ja oppimisvalmiuksien arvioinnin ja tutkimisen avuksi. Kouluvalmiuden ryhmätutkimuksen toteuttajille järjestettiin koulutus, jossa tarkennettiin kouluvalmiuden käsitettä ja ryhmätutkimuksen peruseriaatteita

Kouluvalmiutta arvioitiin kolmella eri tavalla, jotka olivat havainnointi esiopetusryhmässä, ryhmätutkimus ja käyttäytyminen ryhmätilanteessa.

Esiopetuksessa kirjattiin havaintoja lapsista kolmen kuukauden ajan. Päiväkodin henkilökunta kirjasi havainnointilomakkeeseen arvioita lapsen päivittäisestä toiminnasta, taidoista ja valmiuksista esiopetuksessa. He arvioivat lapsen omatoimisuutta ja selviytymistä päivittäistoiminnoista, sosiaalisia taitoja, tunneilmaisua ja työskentelytaitoja, motoriikkaa, visuomotoriikkaa ja hahmotusta, kielellisiä valmiuksia, matemaattisia valmiuksia, loogista ajattelua ja päättelyä sekä lapsen käyttäytymistä oppimistilanteissa.

Kaikissa esiopetusryhmissä tehtiin kouluvalmiuden ryhmätutkimus. Tutkimuksessa käytettiin Turussa kehitettyä kouluvalmiuden ryhmätutkimustestiä, jonka tehtävät mittaavat visuomotorisia taitoja, kielellisiä ja matemaattisia valmiuksia sekä muistia ja tarkkaavaisuutta. Menetelmää ei voi yksinään käyttää ennustamaan lapsen kouluvalmiutta, vaan sitä pitää aina arvioida kokonaisvaltaisesti yhteistyössä kodin ja päiväkodin tai koulun henkilöstön kanssa.

Lasten käyttäytymistä arvioitiin myös ryhmätilanteessa, jossa tarkkailtiin lapsen suhtautumistapoja oppimiseen ja tehtävien tekemiseen. Ryhmätutkimuksen toteuttajat kirjasivat havainnot ja keskustelivat niistä.

Palaute ryhmätutkimuksesta annettiin kaikille kirjallisena. Ne lapset, jotka suoriutuivat ryhmätutkimuksesta heikosti, ohjattiin jatkotutkimuksiin psykologille. Lapsen vanhemmat, esiopettaja ja erityisopettaja keskustelivat lapsen kouluvalmiudesta ja jatkotutkimuksen tarpeesta myös, jos lapsella oli puutteita muissa valmiuksissa, kuten käyttäytymisessä ja tarkkaavaisuudessa.

Tutkimuksen tulokset

Kielelliset osiot, kuten riittäminen, sanan alkuäänteen tunnistustehtävä ja kirjainten kirjoittaminen sujuivat Jyväskylän maalaiskunnan lapsilta hyvin. Mahdollisena selityksenä tulokselle voisi olla se, että kielelliseen kouluvalmiuteen liittyvät asiat ovat olleet esiopetuksen painoalueena. Vaikeiksi osioiksi osoittautuivat kuvioden jäljentäminen mallista ja pisteiden kautta. Muistia ja tarkkaavaisuutta sekä matemaattisia valmiuksia mittaavat osiot olivat lapsille helppoja.

Ryhmätutkimuksessa heikoimmin menestyneiden lasten vaikeudet näkyivät etenkin sanan alkuäänteen tunnistamisessa, matemaattisessa valmiudessa ja kirjainten kirjoittamisessa. Erityisen heikosti sujui kuvioden jäljentäminen pisteiden kautta. Tytöt menestyivät ryhmätutkimuksessa poikia paremmin. Alkuvuonna syntyneet lapset menestyivät paremmin kuin loppuvuonna syntyneet; etenkin loppuvuodesta syntyneet pojat suoriutuivat muusta joukosta heikommin tuloksin. Kaikissa ryhmissä oli kuitenkin merkittäviä eroja lasten suoritusten välillä.

Tulokset sukupuolen ja syntymäajan vaikutuksesta lasten suoriutumiseen vahvistavat aikaisemmissa tutkimuksissa saatuja tuloksia. Riskitekijät siis tunnetaan, mutta onko näitä tuloksia otettu huomioon esi- ja alkuopetuksen sisältöjä ja toimintaa suunniteltaessa? Erityisesti poikien itsetunnon ja koulumotivaation tukemiseksi olisi tärkeä etsiä toimintamalleja, joissa heidän kehitykselliset tarpeensa huomioidaan.

Ryhmätutkimuksen avulla ei löydetä lapsia, joilla on koulunkäyntiä haittaavia sosio-emotionaalisia häiriöitä, tai lapsia, joille voi tulla koulunkäynnissä ja oppimisessaan ongelmia. Ongelmat voivat olla alussa moninaisia ja lieviä mutta saattavat vähitellen kasautua suuremmiksi ja aiheuttaa oppimisvaikeuksia.

Tutkimuksen merkitys

Esioppilaista 19,5 prosenttia ohjattiin konsultaationeuvotteluun aluepsykologeille kouluvalmiuden arvioimiseksi. Ryhmätutkimusta ei kuitenkaan ole mielekästä järjestää vuosittain koko ikäluokalle näin laajana. Sen vuoksi esiopetusvuoden aikana tehtävä havainnointi ja vanhempien kanssa käytävät keskustelut ovat tärkeitä. Esiopetusvuoden aikana tehdyn systemaattisen havainnoinnin avulla löydetään ne lapset, joille saattaa myöhemmin tulla vaikeuksia oppimisessa.

Vanhempien ja psykologin kanssa käytävissä neuvotteluissa arvioidaan yksilöllisesti jatkotutkimuksen, mahdollisen terapian ja/tai tukitoimien tarve. Vanhempien ja esiopetushenkilökunnan yhteinen tieto lapsen kasvusta ja kehityksestä tulisi saattaa luontevasti vastaanottavan koulun tietoon, ja tiedonsiirtoon tulisi luoda sujuvat yhteiset käytänteet. Lapsen edun mukaista on, että tiedot kouluvalmiudesta siirtyisivät myös vanhempien mukana esiopetuksesta kouluun. Tavoitteena onkin kehittää joustavat ratkaisut lapsen koulunkäynnin aloitusvaiheeseen.

Perusopetuslain mukaan opetus tulee järjestää peruskoulussa oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti. Koulun tulee olla valmis ottamaan vastaan erilaisia oppilaita, ja siksi on kehitetty joustavia malleja esi- ja alkuopetuksen siirtymävaiheeseen. Jyväskylän maalaiskunnassa toimii tällä hetkellä alkuopetuksessa pienryhmiä, joihin lapset on valittu kouluvalmiustutkimusten perusteella. Ryhmien toiminnasta on saatu hyviä kokemuksia. Kaikille lapsille ei kuitenkaan ole löytynyt sopivaa opetusryhmää pienryhmän jälkeen. Kouluihin voisikin perustaa yleisopetukseen ns. matkahuoltoryhmiä. Näissä osa-aikaisissa pienryhmissä opiskeltaisiin esimerkiksi välineaineita, ja muissa aineissa oppilaat integroituisivat kykyjensä mukaan yleisopetuksen ryhmään. Jyskän koulussa on syksyllä 2003 aloittanut matkahuoltoryhmänä 2.–3.-luokkien joustava pienryhmä.

Lähde

Elomäki, T., Huolia, R., Poskiparta, E. & Saranpää, P. 1999. Kouluvalmiuden arviointi ryhmässä. Ryhmätutkimuksen käsikirja ja seurantalutkimus. Turun kaupungin sosiaalikeskuksen julkaisu 1A/1999.

Jyskän koulun minuuttilukeminen

Jyskän koulun alkuopetuksessa saatiin hyviä tuloksia erilaisilla mekaanisen lukemisen harjoituksilla. Harjoitukset tehtiin koulussa ja kotona yhdessä vanhempien kanssa säännöllisesti. Suosituimmaksi osoittautui ”**minuuttilukeminen**”, joka otettiin käyttöön toisen luokan syksyllä. Menetelmässä oppilas lukee viisi kertaa minuutin ajan samaa lukuläksyn kohtaa tai muuta ikäkauteen ja lukutaitoon sopivaa pitkää tekstiä. Paras minuutissa luettu sanamäärä merkitään lukuvihkossa olevaan taulukkoon jokaisen viikonpäivän kohdalle.

Oppilaat saivat onnistumisen elämyksiä huomattaessaan lukunopeuden lisääntyvän harjoittelun myötä. Tärkeää oli, että heikkokin lukija jaksoi keskittyä harjoitukseen ja sai sujuvan lukemisen kokemuksia. Erityisopettajan tekemät Allu-, seuranta- ja loppumittaukset perustuivat myös minuuttilukemiseen ja osoittivat harjoitusmuodon olleen tehokas.

Minuuttilukemisen lisäksi oppilaalle annettiin lukuvihkossa 15 minuutin vapaan lukemisen tehtävä, jonka sai lukea joko ääneen tai hiljaa. Luettu piti kertoa omin sanoin vanhemmalle (vertaa ns. Lukuvartti). Näiden menetelmien rinnalla käytössä olivat erilaiset omien kirjojen vinkkaukset, esitelmät, luettelot, lukuhyllyt ja lukupuut. Oppilaat toivat myös omia kirjojaan luokan yhteiseen käyttöön, ja niistä koottiin arkisto, jossa lyhyesti kerrottiin kirjan sisällöstä ja arvioitiin sitä. Lisäksi opettaja luki jatkuvasti luokalle ääneen kokonaisteoksia ja niistä keskusteltiin. Kolmannen luokan kevään Allu-testissä suurin osa luokasta suoriutui yli ikätason eikä luokalla ollut enää yhtään suoritusta alle ikätason.

Lukitukiyhteistyötä Haapavedellä

Lukemisen tukemisesta lukitukiyhteistyöhön

Yhteistyö kantaa kaikessa toiminnassa, niin myös Haapavedellä lukitukiyhteistyön eri hankkeissa. Työ alkoi lasten ja nuorten lukemisen tukemisesta, josta on edetty lukemis- ja oppimisvaikeuksista tiedottamiseen, lukivaikeuden tunnistamiseen, erilaisen oppijan tukemiseen ja lukihäiriöiden ennaltaehkäisyyn.

Jo usean vuoden ajan lukitukiyhteistyötä on tehty Haapaveden esi- ja perusopetuksen sekä kirjaston, Haapaveden kansalaisopiston, Haapaveden Opiston ja

Haapaveden ammattioppilaitoksen kanssa. Yhteistyö käynnistyi v. 2001, jolloin toteutettiin **Lakuluurista lukulaariin** -tapahtuma, jonka tavoitteena oli tukea lasten ja nuorten lukutaidon kehittymistä.

Tapahtuman aikana aloitettiin kirjallisuusdiplomin kehittäminen ja toteutettiin satumaratona. Ohjelmassa oli myös kirjailijavierailuja ja Lakuluurista lukulaariin -seminaari opettajille, päivähoiton henkilöstölle, kirjastoalan ammattilaisille ja kasvattajille. Paikallinen yhteistyöverkosto laajeni seminaarin myötä kaupungin johtoon, kansanedustuslaitokseen ja yliopistoon.

Lakuluurista lukulaariin -tapahtuman järjestäminen oli positiivinen kokemus. Tapahtuman jälkipuinnissa todettiin yhteistyön onnistuneen ja jäätiin avoimesti odottamaan uutta, sopivaa yhteistyömahdollisuutta, joka avautui Opetushallituksen Luku-Suomi-hankkeen kautta. Sen kuluessa Kuntaliitto puolestaan etsi **Lukibussi**-hankkeeseen aluekoordinaattoreita, jolloin oli luontevaa, että kansalaisopisto lähti yhteistyöhön mukaan. Lukibussin vierailun yhteydessä toteutettiin Lukiviikko, jonka aikana tiedotettiin oppimisvaikeuksista eri kohderyhmille. Lukiviikon jälkeen järjestettiin vielä vanhemmille, opettajille, päättäjille ja kaikille asiasta kiinnostuneille ilta Pulmia oppimisessa – mistä tuki?. Kaikkien oppilaitosmuotojen edustajat esittivät illan aikana oman oppilaitoksensa erilaisen oppijan tukitoimintaa.

Hankkeiden tuloksia ja hyviä käytäntöjä

Lukitukiyhteistyö on lisännyt moniammatillista yhteistyötä paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Tieto luki- ja oppimisvaikeuksista, osaaminen lukivaikeuksien tunnistamisessa ja erilaisen oppijan tukemisessa sekä oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisyssä on lisääntynyt.

Luku-Suomi-työryhmässä on kehitetty yhteistyötä edelleen lasten ja nuorten lukemisharrastuksen edistämiseksi sekä tiedotettu luki- ja oppimisvaikeuksista eri kouluasteilla ja koulutusmuodoissa. Hankkeen myötä on luotu hyvä yhteistyöverkosto, mikä helpottaa opettajien yhteydenpitoa oppilaan ja opiskelijan parhaaksi. Luku-Suomi-hankkeen koulutukset ovat luoneet hyviä käytäntöjä luetun ymmärtämisen tukemiseksi. Opettajien kiinnostus erityispedagogiikan opiskeluun on lisääntynyt niin, että kansalaisopistossa aloitti erityispedagogiikan perusopinnot, 15 ov (JY) opiskelijaryhmä syksyllä 2004. Luku-Suomi-hankkeen myötä ammatillisessa koulutuksessa puhutaan entistä enemmän oppimisvaikeuksista.

Hankkeet ovat jättäneet jälkensä ja hyvät käytännöt jäävät elämään ja jalostuvat matkan varrella. Uusia ajatuksia ja ideoita on jo olemassa lukitukikursseista ja uusista kohderyhmistä, joista esimerkkinä mainittakoon yhteistyö työttömien yhdistyksen kanssa.

Kokemuksia lukitukiverkoston toimivuudesta

Haapaveden kaupungin esi- ja perusopetus, kirjasto, Haapaveden kansalaisopisto, Haapaveden Opisto, Haapaveden ammattioppilaitos ja MLL:n Haapaveden osasto ovat muodostaneet paikallisen toimintaverkoston. Yhteistyö paikallisen verkoston kanssa on ollut upeaa: yhteistyökumppanit ovat osallistuneet aktiivisesti kokouksiin sekä suunnitelleet, ideoineet ja toteuttaneet erilaisia tapahtumia.

Paikallinen yhteistyöverkko on saanut vahvistusta lääninhallituksen ja hankekuntaverkon järjestämien koulutusten myötä. Lukukeskus on auttanut järjestämään kirjailijavierailuja alueemme päiväkodeille ja kouluille. Pohjois-Suomen lukiyhdistys on tarjonnut asiantuntija-apua info-tilaisuuksien järjestämisessä.

Pohjois-Pohjanmaan Lukibussin aluekoordinaattori oli organisatorisesti Haapaveden kansalaisopiston palkkalistoilla. Aluekoordinaattorin toiminnan myötä saatiin seurata aktiivisesti Pohjois-Pohjanmaan ja koko Suomen lukibussitoimintaa.

Myös paikallisen verkoston ja Lukibussin kanssa yhteistyö käynnistyi sujuvasti ja joustavasti ja onnistui hyvin. Yhteistyön onnistuminen edellyttää innostuneita ja kiinnostuneita ihmisiä, jotka ovat tiedostaneet lukitukiasian merkityksen.

Lukituen kehittämishaasteet

Kehittämishaasteena on koulukirjastojen kehittäminen tasa-arvoisesti tietoyhteiskunnan vaatimusten mukaisesti myös Pohjois-Suomessa ja kasvukeskusten ulkopuolella. Taloudellisten voimavarojen turvaaminen lukituen kehittämisessä on tärkeää: ideoiden toteuttaminen ilman rahaa on lähes mahdotonta. Luku-Suomi-hankkeen toiminta Haapavedellä perustui toimijoiden aktiivisuuteen ja innostumiseen ilman resursseja.

Lukituen kehittämishaasteena on edelleen lukivaikeuksien tunnistaminen ja diagnosointi varhaisessa vaiheessa. Hankkeen kuluessa tietoisuus lukivaikeuksista on lisääntynyt. Lukitukiyhteistyön tulee olla ennaltaehkäisevää, jatkuvaa, systemaattista, tavoitteellista ja konkreettista moniammatillista toimintaa, jossa

lähtökohtana on erilaisen oppijan tukeminen ja ohjaaminen. Lukivaikeuksien tunnistaminen, testaaminen ja oppimisen ohjaaminen ovat toimintoja, joilla pitkällä aikavälillä on niin kansanterveydellistä kuin kansantaloudellista merkitystä. Menestys on joukkuelaji!

Tarkkaavaisuushäiriöisten lasten opettaminen Lempäälässä

Lempäälän **Kuljun koulussa** opettajakunta vaihtoi keskenään ideoita ja kokemuksia, jotka käytännössä helpottavat ja tasoittavat oppilaiden koulutietä. Näillä menettelyillä on myös vaikutusta äidinkielen taidoiltaan heikompien oppilaiden työskentelyyn. Kuljun koulun pienryhmän opettaja **Susanna Saxberg-Tesmala** kartoitti erityispedagogiikan proseminarityössään tarkkaavaisuushäiriöisten lasten opetuksessa käytettyjä menetelmiä ja niiden siirtämistä yleisopetuksen ryhmässä tapahtuvaan opetukseen.

Inklusiivisessa ajattelutavassa korostetaan tiimityön, moniammatillisen yhteistyön ja samanaikaisopetuksen merkitystä myös opettajan ammattitaidon ja jakamisen ylläpitäjänä. Luokanopettaja joutuu työssään kohtaamaan hyvin erilaisia oppilaita. Hänen työnsä on usein yksinäistä puurtamista, ja hän on tuntee olevansa yksin vastuussa luokasta ja luokan oppimisesta. Oppilashuoltoryhmä tarjoaa apua akuutteihin ongelmiin, mutta opettaja saattaa kokea olevansa aika ajoin voimaton lasten muuttuvien ongelmien edessä. Opettaja arkailee kysyä apua tai neuvoja esimerkiksi erityisopettajalta. Tämä saattaa johtua opetuskulttuuristamme, jossa opetus toteutetaan ja vastuu kannetaan yksin.

Neljä menetelmää ADHD-oppilaiden opettamiseen yleisopetuksessa

Oman toiminnan ohjaus tarkoittaa kykyä tavoitteelliseen toimintaan tilanteen vaatimusten mukaan. Toiminnanohjauksen prosessi alkaa tehtävän ennakoinnista ja tavoitteiden asettamisesta, jatkuu toimintasuunnitelman tekemiseen ja sen joustavaan suorittamiseen ja loppuu arviointiin. Ohjeiden pitää olla selkeitä, lyhyitä, ja ne on syytä esittää myös visuaalisesti, kuvina tai symboleina. Toiminnanohjaukskortteja käytetään ohjaamaan ja jäsentämään lapsen työskentelyä, muistuttamaan siitä, mitä piti tehdä ja tukemaan sisäisen puheen kehittymistä. Lapsi oppii kuuntelemaan ohjeen, miettimään ja tarkistamaan omaa toimintasuunnitelmaansa, ensin ohjaajan puheen ja visuaalisten vinkkien avulla, sitten ääneen puhumisen ja lopulta itsekseen puhumisen kautta. Tavoitteena on rauhoittaa lapsen impulsiivista työskentelytapaa ja parantaa ongelmanratkaisukykyä ja oppimisstrategiaa. Ajan myötä lapsen uusi toimintatapa yleistyy muihinkin tilanteisiin.

Palkkiojärjestelmä perustuu siihen, että sisäistettyjen sääntöjen sijaan lapsen käyttäytymistä ohjaavat ulkoiset palautteet. Palkkiojärjestelmä antaa lapselle välittömän ja konkreettisen palautteen. Johdonmukainen, myönteinen palaute kertoo lapselle, miten pitäisi toimia. Se on myös avainasia opettajan ja oppilaan vuorovaikutuksessa. Käytös, johon pyritään vaikuttamaan, pitää määritellä selkeästi ja yksiselitteisesti. Käytöshäiriöiset lapset vaativat palautteen tavallista useammin ja voimakkaampana, mutta he myös kyllästyvät nopeammin palkkioihin. Siksi palkkiota tai menetelmää pitää vaihdella, kun huomataan niiden menettävän tehoaan.

Tehokkaimpia ovat menetelmät, joissa positiiviset ja negatiiviset seuraamukset vaihtelevat. Kaikissa palkkiojärjestelmissä on oleellista valita lasta motivoivia palkintoja. Koti voi tarjota lapselle palkinnon, esimerkiksi yhteistä aikaa vanhempien kanssa, tietokone- tai peliaikaa, tarroja jne. Kodin sitoutuminen koulun toimintaan ja rooli mukavien seuraamusten tarjoajana parantaa osaltaan vuorovaikutusta. Opettaja ja koti sopivat yhdessä pelisäännöt. Kodin tarjoamat palkkiot tai rangaistukset ovat yleensä tehokkaampia kuin ne, joita koulun on mahdollista tarjota.

Itsearviointilomakkeita voi käyttää behavioraalisen kuntoutuksen ylläpitämiseksi. Yleistyminen ja ylläpito ovatkin suuria haasteita kuntoutukselle ja erityisen tärkeitä nämä elementit olisivat juuri koulumenestyksen kannalta. Itsearviointit eivät yksinään ole yhtä tehokkaita mutta toimivat hyvänä lisänä kiinnittämällä lapsen huomion omaan työskentelyynsä. Itsearviointi toimii arvioinnin lisänä, opettajan arviointia ei niillä voida korvata.

Tuntityöskentelyn seurantajärjestelmä yhdistettiin eri menetelmistä. Pohjana on menetelmä, jossa kello käy työskentelyn aikana ”hyvää aikaa”. Koulussa kehitelty menetelmä perustuu oman toiminnan ohjaukseen sekä palkkiojärjestelmän käyttöön. Menetelmässä lapsi kiinnittää työskentelyynsä huomiota muutaman minuutin jaksoissa. Onnistuneesta työskentelystä hän saa ”tokenin”, joita riittävästi kerättyään hän saa palkkion. Koulussa kiinnitettiin huomiota kellotuksen jälkeisen aikaan ja siihen, pysyykö lapsen hyvä työskentelyvire yllä edelleen vai loppuuko se, kun ”tokeni” on ansaittu.

Pohdintaa

Palkkiojärjestelmän käyttäminen opetuksessa ei vie opettajan aikaa vaan itse asiassa tuo sitä lisää. Oppilaan ja opettajan vuorovaikutus paranee, sillä kukapa tahtoisi työskennellä ympäristössä, jossa jatkuvasti joutuu kuulemaan moitetta tai jossa jatkuvasti joutuu suuttumaan. Juuri kurinpidollisten toimenpiteiden yhteydessä noussut suuttumus syö opettajan voimavaroja. Suuttunut opettaja joutuu kokoamaan itsensä ja tyyntymään, ennen kuin opetus voi jatkua. Kun oppilaiden kanssa on sovittu, että tietystä käytöksestä seuraa aina ja välittömästi tietyt seuraamukset, ei asiaa tarvitse puida erikseen, vaan annetaan sovittu seuraamus ja siirrytään eteenpäin työskentelyssä. Negatiivisen palautteen antaminen sekä saman asian jankkaaminen vähenee, ja opitaan antamaan positiivista palautetta. Opettajakin pääsee mukavaan rooliin sen antajana.

Oppilaat ovat olleet motivoituneita ja tavoitelleet palkkiota innokkaasti. Kelloituksen aikana ja sen jälkeen vallitsi työrauha, ja oppilaan kanssa sai jakaa palkittamisen ja onnistumisen riemun.

Lähteitä

- Aro, T. Närhi, V. & Räsänen, T. Tarkkaavaisuus. Teoksessa Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. 2001. Sanat sekaisin. Java: PS-kustannus
- Närhi, V. 2001. Tarkkaavaisuushäiriöinen lapsi koululuokassa. Teoksessa Ahonen, T. & Aro, T. (toim.) Oppimisvaikeudet Kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena. Juva: Atena, 167–192
- <http://www.adhd-liitto.fi/sivut/adhd.html>

Tämä luku on koostettu seuraavien henkilöiden Opetushallitukselle toimittamista kirjoituksista:

Kauko Roikola, opetuspäällikkö, Jyväskylän maalaiskunta (Peruskysymysten äärellä)

Sanna Niemelä ja Heidi Vaattovaara luokanopettajat, Jyväskylän maalaiskunta

Leena Kantonen ja Merja Tammilehto luokanopettajat, Jyväskylän maalaiskunta
(Kouluvalmiustutkimus 2001–2002)

Susanna Saxberg-Tesmala, lehtori, Lempäälä

Liisa Vornanen, rehtori, Haapavesi

Luku pohjautuu verkon 3 alkuperäiseen raporttiin, joka löytyy kokonaisuudessaan Luku-Suomen sivuilta (www.oph.fi > Kehittämishankkeet > Luku-Suomi > Verkkokohtaiset loppuraportit). Lue lisää mm.

- Perusteet oppilaan opetuksen järjestämiseksi, Pirkko Virtanen, ylitarkastaja, Opetushallitus
- Lukivaikeudet ja kieltenopetus - mitä tehdä, kun oppimisen tiellä on esteitä? Kari Moilanen, FM, venäjän ja englannin kielen lehtori, opettajainkouluttaja, Eiran aikuislukio
- Psyykkiset traumat lukiaikuisilla, Seija Haapasalo, erikoistutkija, Kuntoutussäätiö

Aihealue 4

Luetun ymmärtämisen kehittäminen kaikissa oppiaineissa

Aihealueen 4 verkkokunnat ja normaalikoulut

Eurajoki, Honkajoki, Hyvinkää, Joroinen, Kauhajoki, Kemijärvi, Kempele, Kittilä, Lahti, Leivonmäki, Loviisa, Nilsia, Pihtipudas, Posio, Pyhäjoki, Raahen, Ranua, Ruotsinpyhtää, Savonlinna, Sodankylä, Sotkamo, Toivakka, Tornio, Turku, Vantaa, Viitasaari, Ylöjärvi, Helsingin II normaalikoulu, Lapin yliopiston harjoittelukoulu Rovaniemi, Kajaanin normaalikoulu ja Savonlinnan normaalikoulu

Verkkoa koordinoivat Lahti ja Savonlinna.

Verkon vetäjinä toimivat koordinaattori Tommi Tikka Savonlinnasta ja lehtorit Hannele Ambrusin (lv 2002–2003), Kati Timonen (lv 2003–2004) ja Pirjo Sirviö (syksy 2004) Lahdesta.

Motto:

”Luetun ymmärtämistä, päättelevää ja kriittistä lukutaitoa opetetaan ja tarvitaan kaikissa oppiaineissa.”

Suomalaislasten ja -nuorten luetun ymmärtämisen taito

PISA-tutkimukset 2000 ja 2003 ovat antaneet tarkan kuvan siitä, millainen on 15-vuotiaitten suomalaisnuorten lukutaito. Paljosta voimme olla tyytyväisiä: suomalaisnuoret – sekä tytöt että pojat – ovat OECD-maiden taitavimmat lukijat. Silti tutkimukset antavat suuntaa tulevaisuuden lukutaitotyölle, sillä parantamisen varaa toki riittää.

PISA-tutkimusten lukukokeen tehtävissä testattiin tiedonhakua, luetun ymmärtämistä ja tulkintaa ja luetun pohdintaa ja arviointia. Tekstit ja tehtävät olivat monipuolisia ja elämänläheisiä.

Koeteksteissä oli eri tekstityyppejä. Lukutaitoa tuli näyttää sekä ns. lineaarisia tekstejä että epälineaarisia tekstejä lukemalla. Lineaarisesti eteneviä tekstejä koeksessa olivat asiatekstit, kertovat kaunokirjalliset tekstit, argumentoivat mielipidetekstit, kuvaukset ja ohjeet; epälineaarisesti eteneviä puolestaan kuviot ja graafit, taulukot, lomakkeet, mallipiirroksot, kartat, ilmoitukset ja mainokset.

Tutkimustulokset kertovat, että suomalaisnuoret lukevat paremmin asia- kuin kaunokirjallisia tekstejä. Hieman yllättävä lienee tieto, että he lukevat epälineaarisesti eteneviä tekstejä paremmin kuin lineaarisesti eteneviä. Ilmeni myös, että pojat lukevat suhteessa paremmin epälineaarisia tekstejä: ero tyttöjen suoritustasoon ei ole niissä niin suuri kuin lineaarisia tekstejä luettaessa. Tuloksesta voi päätellä, että nimenomaan äidinkielen tunneilla harjoiteltu lukutaito (kaunokirjalliset tekstit, lineaariset asiatekstit) ei ole suomalaisnuorten vahvinta aluetta ja kaipa tehostamista. Epälineaarisesti eteneviä tekstejä kohdataan paljon koulun ulkopuolella, joten syyt suomalaisnuorten hyvään lukutaitoon ovat paljolti koko kulttuurissamme ja nuorten tekstimaailmassa laajasti.

Tehtäviä oli viittä eri vaikeustasoa. PISA-tutkimuksissa nuo tasot on kuvattu. Alin lukutaidon taso (taso 3, hyvä lukutaito), jolla Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa voi pystyä toimimaan, on kuvattu näin: ”Kolmannelle suoritustasolle sijoittuneet oppilaat osaavat hakea monenlaista tietoa selkeistä teksteistä, joissa on paljon informaatiota. Oppilaat ymmärtävät sekä lukemansa tekstin tarkoituksen ja sanoman että yksityiskohtien merkityksen. He osaavat vertailla yksityiskohtia ja tulkita tekstin sisältöä, tehdä johtopäätöksiä ja arvioida lukemansa tekstin merkitystä, sisältöä ja muotoa.” Tuohon lukutaidon tasoon siis pitäisi mahdollisimman monen nuoren yltyä, jotta syrjäytymisen vaaralta välttyttäisiin. Myös menestyvien oppilaiden osaamisen edistämiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota, sillä suomalaisten huippulukijoiden määrä väheni vuoden 2003

tutkimuksessa. Luku-Suomessa lahjakkaiden lukijoiden opetusta kehittävä oma verkosto jäi vielä syntymättä perustamisyrityksestä huolimatta.

Suomalaisnuoret osaavat löytää tekstistä (ainakin selkeistä teksteistä) tarvittavat tiedot, mutta tekstin muodon ja sisällön arviointi tuottaa vaikeuksia. Luetun pohdinta ja kriittinen arviointi on siis vielä vaikeaa nuorillemme. Kaunokirjallisuuden tulkinnan ja tekstien kriittisen pohdinnan taitoihin tarvitaan sekä käsitteellisiä välineitä että innostavaa pedagogiikkaa. Uusien opetussuunnitelmien tarkemmat tekstitaitovaatimukset ovat siis oikeansuuntaisia.

Luku-Suomen verkossa 4 on harjoiteltu ja kehitelty konkreettisia menetelmiä kehittää lasten ja nuorten lukutaitoa. Erityistä huomiota on kiinnitetty lukemisen ymmärtämisen strategisten taitojen kehittämiseen ja lukemisen motivointiin mm. kiinnostavien tekstien avulla. Lukemisprosessia myötäilevä strategia tulisi ottaa entistä laajemmin käyttöön lukemisen ymmärtämisen harjoittelussa: ennustaminen, vertaileminen omiin ajatuksiin, kysyminen, ajatuskartan tekeminen ja tiivistäminen ovat tehokkaita työkaluja luetun ymmärtämisen opetuksessa.

Kuinka hyviä lukijoita olisimmekaan, jos Luku-Suomessa ajateltu ja kehitelty lähivuosina toteutuisi!

Tarkemmin aiheesta

Pirjo Linnakylä, Sari Sulkunen ja Inga Affman (toim), Tulevaisuuden lukijat. Suomalaisnuorten lukijaprofiileja. PISA 2000. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
www.jyu.fi/ktl/PISA/

Eri koulujen käytännön toteutuksia luetun ymmärtämisen parantamiseksi

Lukijaksi kasvaminen Onnelantien päiväkodissa Lahdessa

Koska projektissa oli mukana koko **Onnelantien päiväkoti**, päätettiin alussa yhteisistä linjauksista, jotta eri ryhmien toimintatapoihin saatiin yhdenmukaisuutta. Päiväkodissa keskityttiin lukijaksi kasvamisessa seuraaviin asioihin:

Lukutuokio Lapin yliopiston harjoittelukoulussa kirjastosihteeri Teija Tuiskun kanssa.

kuva: Hanna Mari Polojärvi

Orastavaa lukutaitoa tuettiin kaikin tavoin. Suuraakkosiin tutustuttiin mm. niin, että niillä kirjoitettuja sanoja oli esillä kaikkialla oppimisympäristössä. Myös lasten omaa kirjoitusta oli esillä, esimerkiksi projektien miellekarttoja ja kalentereita.

Päiväkodissa oli käytössä KÄTS-menetelmä, jossa sanoihin tutustuminen alkaa lapsen omasta etunimestä, jota sitten ”pilkotaan”. Tavuttamisessa oli mukana tavutustassut. Kirjaimiin tutustuttiin aloittaen helpoista ja tutuista kirjaimista ja äänteitä opeteltiin kuuntelemalla ja maistelemalla. Esiopetuksessa oli käytössä Salaisen maan materiaali.

Päiväkodissa käytettiin myös sadutusmenetelmää. Jokainen lapsi sai oman tarinavihkon tullessaan päiväkotiin, ja vihko seurasi lasta ryhmästä toiseen siirryttäessä. Näin voitiin konkreettisesti seurata lapsen kielellistä kehitystä. Eri projekteissa käytettiin myös ryhmäsadutuksia, perheiden tarinoita sekä aikuisten tarinankerrontaa.

Onnelantien päiväkotiin rakennettiin satuhuone koko päiväkodin käyttöön. Opiskelijat maalasivat taustamaisemia nukketeatterin ja tarinoinnin avuksi. Huoneeseen sijoitettiin sermi ja kaikki käsinuket sekä muu valmis esittämiseen tarvittava materiaali.

Henkilökunnan tarpeisiin alettiin kerätä äidinkielen materiaalihyllyä, johon koottiin mm. lehtileikkeitä, sadutustietoutta ja suujumppamateriaalia.

Lapsen lukijaksi kasvamisessa päiväkodissa noudatettiin myös ns. projektioppimisen työskentelytapaa, jossa eri projektien kehyskertomukseksi pyritään aina löytämään jokin kirja. Sen vuoksi päiväkodissa pyrittiin siihen, että laadukasta lastenkirjallisuutta oli runsaasti saatavilla, niin että lapset pääsivät kosketuksiin monenlaisten satujen, kertomusten, lorujen ja runojen kanssa. Päiväkodin kirjaston toimintaa tehostettiin: se siirrettiin lähemmäksi lapsia ja kirjat asetettiin lasten korkeustasolle. Vastuuhenkilöt nostivat kirjoja esille esim. vuoden teemoihin liittyen. Kirjat aakkostettiin ja listattiin ja kirjalistat jaettiin jokaisen ryhmän käyttöön. Lapsille opetettiin myös kirjojen oikeaa käsittelyä. Kirjoja luettaessa mainittiin aina kirjailija ja kuvittaja.

Onnelantien päiväkoti oli mukana myös **Kielellinen tietoisuus** -projektissa. Sen menetelmiin kuului kielellistä tietoisuutta harjaannuttavia pelejä, leikkejä ja suujumppaa. Päiväkodin henkilökunnan lisäksi mukana oli myös puheterapeutteja.

Päiväkoti vahvisti myös yhteistyötä kotien kanssa. Vanhemmille pidettiin kirjajantäyttelyitä isänpäivänä ja äitienpäivänä teemana ”rakkain kirjani”. Ystävänäpäivänä henkilökunta toi omat mieluisat lukemisensa esittelyyn. Projektin keskivaiheilla järjestettiin erityinen lastenkirjallisuuden ilta yhdessä vanhempien kanssa. Kirjakahvilassa kirjastonhoitaja esitteli hyvää lastenkirjallisuutta, jonka jälkeen vanhemmat tutustuivat pienryhmissä kirjastoon, satuhuoneeseen, harjoittelivat suujumppaa, perehtyivät kielellisen tietoisuuden harjoitteisiin sekä tutustuivat kielellistä tietoisuutta tukeviin peleihin. Näin vanhemmille havainnollistettiin, miten Luku-Suomi ja kielellinen tietoisuus toteutui Onnelantien päiväkodin arjessa.

Luetun ymmärtäminen Lahden Salinkallion lukiossa

Saksan kielen opettaja **Terhi Mäenpää** aloitti luetun ymmärtämisen edistämisen oppiaineessaan kevättalvella 2003 tekemällä oppilaille kirjallisen kyselyn siitä, mikä saksankielisen tekstin ymmärtämisessä on heidän mielestään vaikeaa. Vastauksissa nousi esiin ennen kaikkea huono sanaston osaaminen ja siitä johtuvat ymmärtämisvaikeudet. Lisäksi saksan erikoinen sanajärjestys verrattuna suomen kieleen vaikeutti lauseen hahmottamista.

Tältä pohjalta päätettiin keskittyä opettamaan tehokkaammin erityisesti sanastoa. Käytännössä tehostettiin sanastoläksyjen kuulustelua sekä kirjallisesti että suullisesti. Oppitunneilla oppilaat kartoittivat kurssien sanastoalueita miellekarttojen avulla (esim. asumiseen liittyvät sanat, koulutukseen liittyvät sanat). Pyrittiin myös käyttämään sanoja mielekkäissä lauseissa, jotta ne eivät olisi jääneet irrallisiksi. Oppilaiden huomiota kiinnitettiin erityisesti sellaisiin sanoihin, jotka ulkoasultaan muistuttavat erehdyttävästi jotakin ruotsin tai englannin sanaa mutta joiden merkitys kuitenkin on eri.

Joitakin tekstejä pyrittiin ottamaan muualtakin kuin oppikirjasta. Tämän oppilaat kokivat selvästi motivoivana ja kiinnostavana. Muutama teksti valittiin saksankielisestä nuortenlehdestä sekä etsittiin tuttuja, lyhyitä Grimmin satuja. Näillä harjoiteltiin sisällön tiivistämistä. Varsinkin satujen tiivistäminen toimi hyvin, koska useimmat oppilaat tunsivat sadut jo ennestään suomeksi ja tämä helpotti ymmärtämistä. Näistä teksteistä valittiin myös outoja sanoja lähempään tarkasteluun ja oppilaita pyydettiin päättelemään niiden merkitys kontekstin perusteella. Yhdessä todettiin, että vieraskielistä tekstiä ei tarvitse ”pelätä” ja että kaikkia sanoja ei edes tarvitse ymmärtää ymmärtääkseen tekstin pääkohdat. Jonkin verran käytettiin myös sananlaskuja ja lyhyitä vitsejä, joiden tutkimisen oppilaat kokivat motivoivana niihin sisältyvän yllätyksen sekä niiden lyhyiden vuoksi.

Ennen kaikkea projektin merkitys saksan opetuksessa näkyi siinä, että opettaja tuli aivan uudella tavalla tietoiseksi luetun ymmärtämisen vaikeuksista mutta myös sellaisista yksinkertaisista keinoista, joita voi käyttää asian helpottamiseksi. Ehkä kaikkein yksinkertaisimmillaan tämän kokeilun vaikutus näkyy siinä, että nykyisin uutta tekstiä käsiteltäessä opettaja ohjailee oppilaita keskittymään oleelliseen sisältöön kalvolla näkyvien suomenkielisten sisältökysymysten avulla. Aiemmin saatettiin vain jättää oppilaat ”tekstin armoille” sanomalla, että ”ottakaa selvää tämän tekstin sisällöstä”.

Luettujen kirjojen pino Sotkamossa ja Joroisilla

Sotkamossa ja Joroisilla oppilaat rakensivat luettujen kirjojen pinoa. Oppilaat ottivat kirjan selkämyksestä ensin kopion, jossa näkyi kirjan tekijä ja kirjan nimi. Nämä selkämykset he kokosivat sitten luokan tai käytävän seinälle ”kirja-pinoiksi”. Pinon avulla oppilaat voivat konkreettisesti seurata lukemiensa kirjojen määrän kasvua. Tämän menetelmän pieni kilpailuhenkisyys todennäköisesti innosti myös poikia lukemaan. Tietyn lukutavoitteen saavuttamista juhlittiin, järjestettiin esim. 500 luetun kirjan juhla. Tehtiin myös listoja eniten lukeneista luokista.

Novellin ymmärtäminen Viitasaaren yläasteella

Viitasaaren peruskoulun 9.-luokkalaisille tehtiin luetuista novelleista koulun oma tutkimuskysely. Sen tehtävät kohdennettiin olennaisiin asioihin: elämys-pohjaiseen vastaanottoon (reseptio), luetun ymmärtämiseen sekä kirjallisuuskäsitteisiin. Taustalla oli halu vahvistaa nykykirjallisuuden piirteiden tunnistamista, etenkin ironian hahmottamista tekstistä. Luettavina olivat Hotakaisen novellit Pizzeria 2037 ja Aina aamuisin (kokoelmasta Näytän hyvältä ilman paitaa). Novellit vaikuttivat inspiroivilta, ja kyselylomakkeisiin jaksettiin vastata. Ideana oli luoda vakavasti otettava tutkimustilanne, mikä näytti innostaneen keskittymään luetun ymmärtämiseen. Novellin sivussa kulkevat luetun ymmärtämistä auttavat kysymykset koettiin lukijaa auttavina, ei riesana. Niitä oli noin kolme kysymystä sivua kohti.

Toivakan ja Leivonmäen kuntien yhteinen hanke

Koska Toivakan ja Leivonmäen kunnilla on yhteinen 7.–9. vuosiluokkien koulu eli entinen yläaste, sovittiin Luku-Suomi-yhteistyöstä koko peruskoulun kesken: Perustettiin Luku-Suomi-työryhmä, johon tuli edustajia molempien kuntien eri vuosiluokilta ja kummankin kunnan kirjastosta. Työryhmä päätti jatkaa toimintaansa niin kauan kuin ideoita riittää!

Äidinkielen opettaja tutustutti veso-koulutuspäivänä muita opettajia erilaisiin lukustrategioihin. Jokainen opettaja sai aiheesta monistepinkan. Päätettiin, että ylimpien luokkien äidinkielen opetuksessa keskitytään syyslukukaudella lukemistekniikoiden opettamiseen ja luetun ymmärtämiseen. Sovittiin myös peruskoululaisten vuodessa lukemien kaunokirjojen minimimäärä. Niiden luetun ymmärtäminen varmennetaan. Eri aineiden integrointiin kiinnitettiin huomiota: esim. 7. luokalla äidinkielen opetuksessa käsiteltävät sadut päätettiin ottaa useissa eri oppiaineissa esiin (LI, IT, RU, EN, HY).

Toivakassa järjestettiin Lukuhaaste-kampanja, jonka palkinnot saatiin kirjastolta. Sekä keväällä että jouluna palkittiin tavoitteissaan pysyneitä lukijoita. Aiheesta järjestettiin koko peruskoulun yhteinen vanhempainilta. Toivakka ja Leivonmäki järjestivät fantasia- ja kauhuaiheisen näyttelyn kummankin kunnan kirjastoon. Koululaiset tekivät aineiston: patsaita, kuvia, kirja-arvosteluja yms. Kaakon seudun kulttuurin kiertokoulu käynnisti runohankkeen, johon kaikkien koulujen oppilaat kirjoittivat runoja. Osa näistä valittiin julkaistavaan runokirjaan, johon tuli kuvitukseksi oppilaiden ottamia valokuvia. Kirja sai hyvää huomiota Kaakon seudun kunnissa. Kankaisten kyläkoulu sai kustantajilta uutuuskirjoja, joiden arvostelut pyrittiin samaan Keskisuomalaiseen.

Yläasteen kirjastoluokkaan päätettiin hankkia vastaisuudessa kirjat kirjaston kautta, joka huolehtii myös kirjojen kortistoinnista ja muovituksesta. Kouluun hankittavaan lehtihyllyyn tilataan aikakauslehtiä nuorten toiveiden mukaan. Oppilaat saavat lueskella lehtiä ns. harrastevälitunneilla, joka kestää 25 minuuttia. Opettajainhuoneen hyllyyn kerätään aiheeseen kuuluvaa kirjallisuutta ja vinkkejä.

Kuntien yhteistyöstä oli positiivista seurausta. Kun oppilaat huomasivat, että tämä hanke koskettaa koko koulumaailmaa, sen tärkeys korostui. Luokanopettajat ja aineenopettajat tekivät jo valmiiksi opetussuunnitelmayhteistyötä, jonka luontevaksi jatkumoksi Luku-Suomi-yhteistyö asettui. Luokanopettajat käyttivät hyödykseen äidinkielen opettajan asiantuntemusta enemmän kuin ehkä muuten olisivat tehneet.

Lisää ideoita luetun ymmärtämisen opetukseen

Luetun ymmärtämisen edistäminen

- luetun ymmärtämistä ja lukutaitoa mittaavat testit, esim. ALLU-testi peruskoulun 1.–6.-luokkalaisten lukutaidon tason mittaamiseen. Hankkeeseen osallistuneiden opettajien mukaan 6. luokan testi soveltuu myös luokille 7 ja 8.

- sisällön ymmärtämiseen liittyviä tehtäviä mahdollisimman tiuhaan
- keskustelut, tekstin kuvitukset, juonikartat, kysymykset
- käsitekaaviot, miellekartat, visualisointi
- tiivistelmän tekemistä ja siinä taidossa kehittymistä kaikissa oppiaineissa
- tekstianalyysitehtävät: sisällön, rakenteen, kielen ja tyylin erittely ja tulkinta
- oppilaiden toisilleen laatimat kysymykset luetusta
- ääneen luettaminen kaikilla luokka-asteilla
- säännölliset lukutunnit luokissa
- teksteissä esiintyviä vieraita sanoja, käsitteitä ja määritteitä on selvennetty tehostetusti
- Raamattu-visaan osallistumisesta apua uskonnon tekstien ymmärtämiseen
- kirjallisten ohjeiden ymmärtäminen eri oppiaineissa, esim. neuleohjeet, matematiikan sanalliset tehtävät, reseptit

Kriittisen ja päättävän lukutaidon edistäminen

- teemaviikot pulmien parissa painottuen matematiikkaan, äidinkieleen ja ympäristötietoon
- lähdemateriaalien, myös oppikirjojen kriittinen tarkastelu (esim. vanhentuneet/värittyneet tiedot, tekstin tavoitteet, eri tekstilajit, Internet, järkevien hakusanojen oivaltaminen)
- prosessilukeminen
- olennaisen tiedon valikointi, tietojen vertailu ja kysymysten asettaminen (esim. ennakoivat kysymykset)
- vieraissa kielissä sanojen päättelyminen asiayhteydestä
- graafisten kuvaajien, tilastojen yms. tulkitseminen eri oppiaineissa

Lisäideoita jakoon

- lukuprojektien liittäminen muihin kansallisiin ja kansainvälisiin projekteihin
- opinnäytetyöt lukemisesta ja lukemisen ymmärtämisestä
- opettajien koulutuspäivät aiheeseen liittyen
- kirja-aiheiset pikkujoulut
- murrepäivä (Kauhajoki)
- uusia aloituksia romaaneihin pelkän kirjan nimen perusteella (vertailu oikean kirjailijan kirjoittamaan tekstiin)
- didaktiset vinkit alaluokkien opettajien viikkopalaverissa
- oppilaiden tekemä jatkotarina päivänavauksina kuukauden ajan
- kirjoituskilpailu, jossa tehdään fantasia-aiheinen tarina kalevalamitalla
- konsertit, joissa esitetään runoihin sävellettyjä kappaleita
- kaikki muut lukuharrastusta edistävät ja lukemaan houkuttavat työtavat

Hyväksi havaittuja materiaaleja ja kirjallisuutta

Materiaaleja

- Opetushallituksen Luku-Suomi sivut: www.oph.fi > kehittämishankkeet > Luku-Suomi)
- Viitasaaren yläasteen Luku-Suomi-sivut: www.viitasaari.fi (valitse palvelut/ koulutus/ perusopetus/)
- www.tkukoulu.fi/koululaitos/sisalto.html
- www.juwanet.org/kirjasto/lukudiplomi
- koulutelevision Kirjaseikkailu-ohjelma
- Kirjan ystävä -kansio (Laatusana OY, ÄOL)
- Kummi I -materiaali, luetun ymmärtämisen teoriaa ja harjoituksia (Niilo Mäki Instituutti)
- www.kirjastot.fi/lapset eri kirjastojen lapsille tarkoitetut sivustot ja valio-luettelot
- FINRA ry:n testistö: saneluja ja lukutestejä eri luokka-asteille
- www.lukibussi.net/
- Lukukeskuksen lehdet Vinski ja Lukufiilis sekä Lukukeskuksen sivut www.lukukeskus.fi

Kirjallisuutta

- Aro, Tuija. 2002. Luetun ymmärtämisen teoriaa ja harjoituksia. Niilo Mäki instituutti. Jyväskylän yliopisto.
- Holopainen, E. 1996. Peruskoulun kolmasluokkalaisen kuullun ja luetun ymmärtämisstrategiat ja ymmärtämisvaikeudet. Raportti 59, Erityispedagogiikan laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Karjalainen, R. 2000. Tekstin ymmärtämisen kehittyminen ja kehittäminen peruskoulun ala-asteella. Julkaisu 63. Kasvatustieteiden tiedekunta. Joensuun yliopisto.
- Kinnunen, R. 1995. Taitava lukija valvoo ymmärtämistä. Oppimistutkimuskeskus, Turun yliopisto.
- Lavonen Jari, Helsingin yliopisto. Lukemalla ja kirjoittamalla oppiminen luonnontieteissä: esim. vastavuoroinen (reciprocal) lukeminen
- Lindeman, J. 1988. ALLU. Ala-asteen Lukutesti. Oppimistutkimuskeskus, Turun yliopisto. Tarjoaa normit 1.–6.-luokkalaisten lukemisvaikeuksien, teknisen lukutaidon ja luetun ymmärtämisen arviointiin.
- Linnakylä P. ja Takala S. (toim.) 1990 Lukutaidon uudet ulottuvuudet. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

- Moilanen, Kari. Yli esteiden. (Antaa paljon hyviä vinkkejä kielten opetukseen, keskittyy lähinnä oppimisvaikeuksiin.)
- Niinikangas, Liisa (toim.) 2000. Koulu kirjastossa – kirjasto oppimisympäristönä. BTJ.
- Niinikangas, Liisa (toim.) 2003. Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallinnantaitojen opas. BTJ.
- Solastie, K. et al. Lukujuttu. 2001. Äidinkielen opettajain liitto, Opetushallitus, Luokanopettajaliitto
- Vauras, M. ym. 1994. Diagnostiset tekstit 2. Kuullun ja luetun ymmärtäminen. Oppimistukikeskus, Turun yliopisto. Soveltuu erityisesti luetun ymmärtämisen arviointiin.

Luekko mun kaa? – kokemuksia parilukemisen menetelmästä

*KM Anne Jyrkiäinen ja KL Kirsi-Liisa Koskinen-Sinisalo
Hämeenlinnan normaalikoulu, Tampereen yliopisto*

Miksi parilukemista? – teoreettista pohjaa

Lukemisesta on esitetty lukuisia määritelmiä. Ytimekkäästi voidaan todeta, että lukeminen on lukemiskäyttäytymistä. Se on elinikäistä oppimista, jatkuvasti kehittyvää tietoa ja taitoa. Lukeminen koostuu mekaanisesta merkkien tulkitsemisesta ja tulkitsevasta sisällön ymmärtämisestä. Lukeminen on kirjalliseen kulttuuriin kasvamista. (Sarmavuori 2003, 16)

Koulun yhteinen huoli lasten ja nuorten lukemisharrastuksen säilymisestä ja lisäämisestä tiivistyy hyvin Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjassa Lukuhaastetta koko elämä (2002). Kirjassa opetusalan ammattilaiset esittelevät koettuja työskentelytapoja oppilaiden innostamiseksi kirjallisuuden pariin. Tiuraniemen (2001) toimittamassa Sukella sanaan -julkaisussa kerrotaan moderneista digitaalisista sekä kerronnan ja kirjoittamisen mahdollisuuksista lasten kirjallisuuden opettamisessa. **Hämeenlinnan normaalikoulussa** olemme halunneet kehittää parilukemista yhtenä vaihtoehtoisena työtapana äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa.

Sarmavuori (1999, 12) jaottelee lukemisen lajit lukemaan oppimiseen, lukemalla oppimiseen, hakevaan lukemiseen, elämykselliseen lukemiseen sekä välineelliseen lukutaitoon. Tässä jaottelussa parilukeminen sijoittuu niin lukemaan oppimiseen kuin elämykselliseenkin lukemiseen. Samalla opitaan kirjallisuutta. Parilukeminen on oppilaille motivoiva tapa kehittää mekaanista lukutaitoa. Parin

kanssa työskenneltäessä opitaan kuuntelemaan, esittämään omia mielipiteitä ja käyttämään kirjallisuuden peruskäsitteitä. Kuitenkin tärkeintä kaikesta on oppilaiden lukuinnostuksen herättäminen ja ylläpitäminen.

Parilukemisprojektia käynnistäessämme hahmotimme lukemisen Sarmavuoren (1999, 11) esittämällä tavalla prosessiksi, joka sisältää sekä havaitsemista ja ajattelemista että mekaanista ja luovaa toimintaa. Tähän prosessiin voidaan kytkeä pari- ja ryhmätyöskentelyä. Tällöin voidaan puhua prosessilukemisesta. (Sarmavuori 1999, 71) Lukemisen katsotaan rikastuvan, kun siihen voidaan liittää keskustelua ja monenlaista työskentelyä tekstin parissa. Näin ajateltuna parilukeminen on yksi prosessilukemisen sovellus.

Parilukemisella voidaan oppilaita ohjata aktiivisiksi lukijoiksi. Opetellessaan lukemaan lapsi kohdistaa tarkkaavaisuutensa itse lukemiseen, jolloin tekstin ymmärtäminen ja pohtiminen saattaa jäädä kokonaan (Lehtonen 1998, 22). Parilukutuokioissa äänellistä tai äänetöntä lukuvaihetta seuraa tai edeltää aina keskustelu tai muu toiminta, joka ohjaa lasta kiinnittämään huomiota tekstin monitasaisuuteen. Tämä työskentelyvaihe on tärkeä ohjattaessa lapset käyttämään aktiivisesti metakognitioita lukuprosessin eri vaiheissa.

kuva: Anne Jyrkiäinen

Linna (1999, 18–24) korostaa opettajan merkitystä esimerkkinä oppilaittensa lukuharrastuksen herättämisessä. Oppilaita kiinnostaa opettajan lukukokemukset sekä lukemisen herättämät ajatukset ja tunteet. Opettaja voi myös antaa oppilaille esimerkkiä ajattelemalla ääneen lukemisen lomassa ja lukemisen eri vaiheissa. Ääneen ajattelemalla voi myös havainnollistaa, miten aikaisempien kokemusten ja tietojen varassa voi rakentaa uusia merkityksiä luetun perusteella.

Tekstien parissa työskenneltäessä on tärkeää, että ne ymmärretään syvällisesti ja että niiden ääressä viivytään riittävän pit-

kään. Kyselemiseen, keskustelemiseen ja pohtimiseen opettaja voi kannustaa monin eri tavoin. Vastapainona tekstien asiasisällön selvittelylle tulee tarjota tarinoihin ja oman mielikuvituksen varaan heittäytymistä. Kirjallisuutta laajasti tunteva opettaja pystyy kertomaan oppilaille omista lukukokemuksistaan, keskustelemaan ja löytämään kosketuspintoja kirjallisuuden ja muun lastenkulttuurin välille. Hyväksi koettuja lukemisharrastuksen vahvistajia ovat lukupuut, lukunurkat, lukukerhot, lukupäiväkirjat, kirjallisuusesitykset ja haastattelut. Yhteistoiminnalliset opetusmenetelmät tarjoavat lapsille tilaisuuden jakaa omia lukukokemuksiaan. (Pynnönen 2002, 73–78)

Kahden opettajan ohjatessa oppilasryhmää opettajien on mahdollisuus antaa myös konkreettisesti esimerkki siitä, miten luetusta voi yhdessä keskustella, jakaa ajatuksia ja mielipiteitä sekä kysyä omaa mieltä askarruttavia asioita lukuparilta. Oppilaita ei voi vain sysätä keskustelemaan, vaan keskustelukulttuuriin on kasvettava ja opettajan on annettava aluksi runsaasti viitteitä siitä, mistä keskustelun voi aloittaa.

Parilukeminen menetelmänä sopii sosiokonstruktivistiseen oppimisenäkemykseen. Parin kanssa luettaessa tieto rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tekstin herättämät ajatukset ja tunteet pohjaavat jokaisen omiin aikaisempiin tietoihin ja käsitykseen, joita on mahdollisuus rakentaa uudelleen huomioiden myös parilta saadut näkökulmat ja kokemukset. Yhteiset keskustelut ohjaavat tekstin ymmärtämistä.

Parilukeminen käytännössä

Parilukemistunnit olivat kerran viikossa. Pariluentaa aloitettaessa kevätlukukauden 2002 alussa oppilaat olivat ensimmäisellä tai toisella luokalla. Pari muodostui eri luokkien oppilaista. Jaoimme oppilaat suunnilleen samantasoiisiin lukupareihin. Parit saivat valita luettavakseen kumpaakin miellyttävän kirjan. Kirjaa luettiin itselle varatussa lukusopessa patjalla mukavasti istuen. Aluksi luettiin vuorotellen ääneen, mutta lukutaidon karttuessa siirryttiin äänettömään lukemiseen. Lukupareja vaihdettiin muutaman kerran kahden vuoden aikana. Kuten Lerkkanen (2004, 5) toteaa, alkuopetuksen aikana lukutaitoryhmien välillä on jatkuvaa liikettä, sillä lukutaidon kehitysrytmit ovat hyvin yksilöllisiä. Yritimme pitää lukupareja muodostettaessa huolta siitä, että lukuparit olivat suhteellisen samalla tasolla erityisesti lukunopeuden suhteen. Näin yhteisen kirjan valitseminen ja lukuläksyistä sopiminen oli helpompaa.

Alusta asti oppilaita rohkaistiin keskustelemaan lukemastaan. Ennen lukutapahtumaa tai sen jälkeen parit keskustelivat annetuista aiheista:

Mitä ajattelet lukemastasi juuri tällä hetkellä?
Mitä arvelet tapahtuvan seuraavaksi?
Mikä asia ihmetyttää sinua?
Kerro, miten kirja on vastannut odotuksiasi.
Vastaako kirjan nimi mielestäsi kirjan sisältöä?
Onko kirjassa huumoria? Miten kirjan huumori ilmenee?
Kuka kirjan henkilöistä haluaisit olla? Miksi?

Yleensä oppilaat keskustelivat varsin innokkaasti antamistamme aiheista, mutta liian suurta osaa ne eivät saaneet viedä tunnista, koska oppilaat itse pitivät varsinaista lukemista kaikkein tärkeimpänä. Esitimme korkeintaan kaksi kysymystä kutakin keskustelukertaa kohti. Parilukutunnin päätteeksi parit sopivat lukuläksystä.

Projektin puolivälissä kokeilimme tehtäväpankkia. Olimme koonneet pieniä kirjallisia tehtäviä, joista parit saivat valita mieleisensä luettuaan koko teoksen. Tehtäväideoita otimme mm. Kirjan ystävä -kansioista (toim. Toivakka ja Saure) ja Linnan artikkelista Lapsi ja kirjallisuus (2002). Kirjalliset tehtävät eivät mielestämme toimineet parilukutunneilla tehokkaasti, joten luovuimme niistä pian. Parhaimmiksi työtavoiksi osoittautuivat luetun työstäminen keskustelemalla ja ajoittaiset erillisprojektit. Ainoana vakituisena kirjallisena tehtävänä oli lukupäiväkirjan pitäminen hyvin pelkistetyssä muodossa.

Vaihtelevilla tehtävillä halusimme tukea oppilaiden lukuinnostusta. Järjestimme mm. kirjalliset karnevaalit, joihin jokainen sai pukeutua joksikin kirjallisuuden hahmoksi. Välillä teimme pieniä esityksiä luetun pohjalta. Rakensimme näyttelyn mielilukemisesta sekä niihin liittyvistä esineistä. Maalasimme runojen pohjalta ja teimme koulumme Nettlehteen kirjaesittelyitä (<http://www.uta.fi/laitokset/normaalikoulu/nettilehti/index.htm>). Projektin päättyessä vietimme kirjallisuusaiheisen yökoulun. Muistoksi yhteisistä lukuhetkistä jokainen sai koristella itselleen kirjastokassin. Pienempinä töinä rakentui vuosien varrella kirjaston seinälle lukupuita, erilaisia esitteitä ja julisteita koulutovereiden lukuinnostuksen herättämiseksi.

Kirjallisuus:

- Lehtonen, H. 1998. Lukemalla avaraan maailmaan. Juva. WSOY.
- Lerkanen, M-L. 2004. Lukutaidon yksilölliset oppimispolut. Kielikukko 3, s. 2–6.
- Linna, H. 1999. Lukuonni. Porvoo. Wsoy.
- Linna, H. 2002. Lapsi ja kirjallisuus, s. 105–114. Teoksessa Saloranta, O. (toim.) Ensimmäiset kouluvuodet. Perusopetuksen vuosiluokkien 1–2 opetus. Opetushallitus.
- Lukuhaastetta koko elämä. 2002. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVI. Helsinki. Äidinkielen opettajain liitto.
- Pynnönen M-L. 2002. Äidinkieltä peruskoulussa. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen opetusmonisteita B11/2002.
- Sarmavuori, K. 1999. Tie kiinnostukseen. Lukemisen ja kirjallisuuden opetuksen aktivointimenetelmiä. Helsinki. BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Sarmavuori, K. 2003. Alkuaskelet äidinkieleen ja kirjallisuuteen. Äidinkielen Opetustieteen Seuran julkaisuja.
- Tiuraniemi, Pirkko (toim.) 2001. Sukella sanaan. Uusia näkökulmia 2000-luvun vaihteen äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen Turun normaalikoulussa. Turun yliopisto. Turun normaalikoulun julkaisuja 2/2001.
- Toivakka, S. & Saure, A. (toim.) 2000. Kirjan ystävä. Kirjallisuudenopetuksen menetelmäopas perusasteelle. Lahti. Graafinen Monipalvelu Oy.

Tämä luku on koostettu seuraavien henkilöiden Opetushallitukselle toimittamista kirjoituksista:

Verkon 4 loppuraportin toimituskunta:

Pirjo Sirviö, lehtori ja Kati Timonen, lehtori, Lahti ja Tommi Tikka, koordinaattori, Savonlinna

Terhi Mäenpää, tuntiopettaja, Lahti

Marjukka Uksulainen, lastentarhanopettaja ja Kirsi Vilen, lastentarhanopettaja, Lahti

Pekka Tölli, rehtori ja Marjut Ahtiainen, luokanopettaja, Sotkamo

Jari Toroi, koulunjohtaja, Joroinen

Liisa Hirvonen, lehtori, Viitasaari

Anna-Stiina Tuomisto, lehtori, Toivakka

sekä verkosta 2 Anne Jyrkiäinen, KM, lehtori ja Kirsi-Liisa Koskinen-Sinisalo, KL, lehtori,

Hämeenlinnan normaalikoulu, Tampereen yliopisto

Luku pohjautuu verkon 4 alkuperäiseen raporttiin, joka löytyy kokonaisuudessaan

Luku-Suomen sivuilta (www.oph.fi) > Kehittämishankkeet > Luku-Suomi >

Verkkokohtaiset loppuraportit). Lue lisää mm.

- Kauhajoen murrepäivä
- Loviisan tekstinymmärtämistaidon testaus ELTKK-menetelmällä

Aihealue 5

Erilaisten tekstien kirjoittaminen ja kirjoittamalla oppiminen kaikissa oppiaineissa

Aihealueen 5 verkkokunnat ja normaalikoulut

Joroinen, Jämsänkoski, Kauhajoki, Kemijärvi, Kouvola, Lappeenranta, Leivonmäki, Nilsia, Peräseinäjoki, Posio, Rovaniemi, Sodankylä, Sotkamo, Toivakka, Tornio, Turku, Vaasa, Varkaus sekä Helsingin II normaalikoulu, Kajaanin normaalikoulu, Lapin yliopiston harjoittelukoulu ja Savonlinnan normaalikoulu

Verkkoa koordinoi Varkaus.

Verkon vetäjänä toimi lehtori Päivi Hopia.

Motto:

"Kun on sanottavaa, on harmi, jos ei ole kykyä kirjoittaa."

(Kemijärvi)

Kirjoittamisen ongelmia ratkaistavaksi

Niin käytännön kouluelämässä kuin Opetushallituksen arviointitutkimuksissa, (esim. Hannu-Pekka Lappalainen: Kerroin kaiken tietämäni. Perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 9. vuosiluokalla 2003) on havaittu suuria eroja poikien ja tyttöjen kirjoitustaidossa. Puutteet tekstien rakenteessa ja sisällössä sekä havainnollistamisen ja perustelemisen vähyys näkyivät jo Anneli Vähäpassin tutkimuksissa (1987, Kasvatustieteen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto). Ongelmana on myös kirjoittamisen yksipuolinen painottuminen kertomuksiin ja tarinoihin. Erilaisten asiatekstien (kirjelmien, muistioden, raporttien, mielipidetekstien, artikkelien) harjoitteluun pitäisi keskittyä nykyistä enemmän. Oppilaat tarvitsevat hyvän asiattyilin hallintaa tulevilla opinnoissaan.

Toinen ajatteluttava tutkimustulos on, että pojat eivät pidä äidinkieltä ja kirjallisuutta hyödyllisenä oppiaineena arkielämän, jatko-opintojen ja työelämän kannalta. Ehkäpä juuri käytännönläheisillä työtavoilla ja elämänmakuisilla materiaaleilla voisi olla ratkaiseva merkitys, jotta myös pojat innostuisivat oppiaineesta nykyistä enemmän. On myös kritisoitu sitä, ettei äidinkielen ja kirjallisuuden oppitunneilla käytetä tarpeeksi aikaa kirjoittamiseen: tekstien sisältöainesten kokoamiseen, rakenteen, sananvalinnan tai koherenssin harjoitteluun. Ongelmana voidaan myös pitää sitä, että käsiala on kehnoa harjoittelusta huolimatta.

Useimpien verkoston hankekuntien raporteissa mainittiin, että alakouluissa kirjoittaminen eri oppiaineissa on luontevaa mutta yläkouluissa sitä tulisi lisätä. Työkirjoissa on liian vähän vastaustilaa, jos pyritään huoliteltuun ja täsmälliseen ilmaisuun. Haastetta riittää eteillekin oppilaille, jos tehtävien vastausten ainekset pitää koota ja jäsentää itsenäisesti.

Surullisinta on se, että osa oppilaista ei pidä kirjoittamisesta. Kirjoittamistehtäviä ei pidetä mielekkäinä, tai aikaa niiden toteuttamiseen on liian vähän. Myös kirjoitelmien suunnittelemisessa on toivomisen varaa. Vaikka erilaisia tekstin avaamisen keinoja tunnetaankin hyvin, niitä ei hyödynnetä oman tekstin suunnittelussa. Tietotekniikkaa voitaisiin käyttää nykyistä enemmän kirjoittamaan houkuttamisessa. Palautteenannossa on myös ongelmansa. Kirjoittaja ei saa palautetta tarpeeksi usein tai nopeasti tai ei ymmärrä sitä. Jotta oppilas kiinnostuisi ja oppisi pitämään kirjoittamisesta, opettajien innostuksen tulisi näkyä nykyistä selvemmin. Kirjoittaminen on työlästä mutta myös palkitsevaa.

Opettajilla tulee olla mahdollisuus aika ajoin päivittää tietojaan koulutuksissa tai uusien materiaalien avulla. Eri tekstityyppjä harjoituttavia tehtäviä voisi oppimateriaaleissa lisätä. Ehkäpä jotain olisi vähennettävä äidinkielen ja kirjallisuuden runsaudensarvesta ja panostettava enemmän kirjoittamiseen.

Tiivistäen ilmaistuna pahimmat ongelmat kirjoittamisessa ovat oppilaiden motivaation vähäisyys, tekstilajien painottuminen fiktiiviseen kirjoittamiseen ja heikko käsiala. Kirjoitelmien suunnittelemisen ja muokkauksen vähäisyys ovat myös arkipäivää kiireen keskellä. Lauserakenteiden, tyylin ja koheesion harjoitteluun varataan edelleen liian vähän aikaa. Palautteenanto voi olla kaavamaista ja ylimalkaista. Ehkä myös kannustaminen jää liian vähäiseksi. Eri oppiaineiden yhteistyö on vähäistä yläkouluissa. Kirjoittaminen ja kirjoittamalla oppiminen nähdään vieläkin liiaksi vain äidinkielen opettajien asiana.

Lasten ja nuorten innostaminen kirjoittamaan

Kirjoittamisen ilon täytyy säilyä, joten kaikkia tekstejä ei kannata korjata tai arvioida yhtä perusteellisesti. Jotkut oppilaat innostuvat käyttämään mielle- ja ajatuskarttoja suunnittelussaan, mutta toisille oman tekstin suunnitteleminen on vastenmielistä. Kuitenkin opettajan täytyy ohjata oppilasta suunnittelemaan työskentelyään, sillä se jättevoittää tekstin laadintaa. Työn suunnittelemisen pitäisi olla itsestäänselvyys.

Mahdollisuus käyttää tietokonetta puhtaaksikirjoitusvaiheessa tai koko kirjoitusprosessin ajan innostaa useita oppilaita. Toiset taas pitävät sellaisten tekstien kirjoittamisesta, jotka liittyvät eri oppiaineiden opiskeltavaan sisältöön. Esimerkiksi **Varkauden Könönpellon** oppilaat tutustuivat metsään ja metsätyökoneisiin biologian tunnilla ja kirjoittivat raportit äidinkielen tunnilla. Moni sellainenkin oppilas, joka ei ole erityisemmin kiinnostunut äidinkielestä oppiaineena mutta on kiinnostunut biologiasta, teki hyvää työtä.

Joskus kilpailu voi innostaa oppilaita. Könönpellon koulussa järjestettiin metsäaiheinen kirjoituskilpailu 7.-luokkalaisille. Sarjoja oli kolme: runot, sadut ja myytit. Sarjojen parhaat palkittiin kirjoin, ja palkitut työt luettiin palkintojenjakotilaisuudessa. Aina ei tarvitse tietenkään kilpailla, vaan kaikkien työt voidaan julkaista koulun tai paikkakunnan lehdessä tai erillisenä julkaisuna, kuten on tehty esim. Jämsänkoskella ja Seinäjoella. Kajaanissa voittajasadusta dramatisoitiin näytelmä, joka esitettiin koulussa.

Lukeminen ja kirjoittaminen kulkevat rinnakkain. Jos oppilas saadaan lukemaan nykyistä enemmän kirjoja koulussa ja vapaa-aikana, sillä on vaikutus kir-

joittamisen taitoon. Luetun pohjalta kirjoitettaessa voi tehtävänannoissa käyttää mielikuvitusta: kartat, kirjeet päähenkilölle, haastattelut ja arvostelut ovat mainioita tapoja kokeilla eri tekstilajeja käytännössä. Suurin voima on edelleenkin opettajassa. Jos hän on innostunut, oppilaskin innostuu.

”Oikeasti kirjoittaminen” on tärkeää kaikenikäisille. Paras motivointi kirjoittamiseen syntyi, kun tuotetut tekstit julkaistiin esim. paikallislehdessä (mm. haastattelut) tai erilaisina antologioina (runot, tarinat). Joskus tekstit olivat kilpailutöitä, joista parhaat palkittiin. Olisi tietenkin hyvä, että julkaisukynnys olisi riittävän matala. Aina ei tarvitse vain parhaiden töiden olla esillä, vaan julkaistaankin kaikkien tekstit. Julkaiseminen oman koulun tai luokan piirissäkin voi olla tarpeeksi motivoivaa. ”Oikeasti kirjoittaminen” voi tarkoittaa myös sitä, että eri oppiaineiden sisältöjä hyödynnetään kirjoittamistehtävissä. On tehokasta sisällyttää reaaliaineiden teema äidinkielen tunneilla opetettavaan tekstityyppiin (selostukseen, kuvaukseen, tiivistelmään).

Lukioikäisen motivoimiseksi on hyvä antaa opiskelijan itse valita tekstit, joiden pohjalta hän työstää omaa kirjoitustaan. Työskentely on mielekkäämpää, jos aihe kiinnostaa. Lehtien käyttäminen oppimateriaaleina sai kannatusta. Aikakauslehtien artikkelit todettiin ajankohtaisiksi ja kiinnostaviksi.

Palautteen tulee olla välitöntä, henkilökohtaista ja ongelmatilanteessa annettua, jotta kirjoittamismotivaatio pysyy korkeana ja jotta oppilas pystyisi mahdollisimman hyvään tulokseen. Kaikkea ei kannata arvioida numeerisesti. Osa kirjoittamistehtävistä voi hyvin olla lyhyitä, spontaaneja ja vapaita, varsinkin jos niiden tehtävänä on johdattaa aiheeseen.

Teknisten välineiden käyttö innostaa osaa kirjoittajista, olipa kyseessä sitten tekstin puhtaaksikirjoittaminen tai muokkaaminen tietokoneella. Lehtijutun teon yhteydessä digitaalikameran käyttö innostaa. Tekstin netissä julkaiseminen salasanan takana voi auttaa arempaakin kirjoittajaa.

Kauhajoella sekä opettajille että oppilaille järjestettiin luovan kirjoittamisen kurssi. Kemijärvellä perusteellinen työkirjojen ja vihkojen täyttäminen innosti oppilaita, sillä se helpotti kokeisiin lukemista.

Tutkimuksen antia kirjoitustaidon parantamiseksi

Oppiaineen perusasioiden opiskelulla ja monipuolisella eri tekstilajien harjoittelemisella on selkeät yhteydet hyviin tuloksiin. Hannu-Pekka Lappalaisen em. arviointitutkimuksessa todetaan, että niissä kouluissa, joissa sanaston, oikein-

kirjoituksen, kieliopin, tekstien ja kirjallisuuden perustietoa on omaksuttu ja joissa oppilaat ovat tottuneet kirjoittamaan muutakin kuin kertomuksia ja tarinoita, oppilaiden jatko-opintovalmiudet ovat hyvät.

Prof. **Minna-Riitta Luukka** esitteli verkoston hankekunnille menetelmää, jossa tekstitaidot ja niiden opettaminen ovat kaikkien opettajien tehtävä. Ns. genre-pedagogiikan mukaan koko maailma on täynnä tekstejä ja koulussa pitää opettaa eri tekstilajeja. Keskeisiä tekstilajeja ovat kertomus, kuvaus, selostus, ohje, mielipideteksti, uutinen, tietoteksti, referaatti, koevastaus ja arvostelu. Opettajan tehtävänä on opettaa kunkin tekstilajin tyypillinen rakenne ja kielioppi. Tähän voi pyrkiä esim. mallinnuksen (opettajan ohjaus) tai neuvottelun (opettaja-oppilas) avulla. Tärkeää on, että yhdessä luetaan ja tarkastellaan esimerkkejä eri tekstilajeista ja näin sosiaalistutaan niihin. Alakoulussa keskitytään arjen kieleen, yläkoulussa tiedon kieleen ja tekstien sisältöön. Mitä vanhempia oppilaat ovat, sitä enemmän heille tulisi tarjota harjoiteltavaksi pohdiskelevia tekstejä. Lukemista ja kirjoittamista ei pidä erottaa toisistaan.

Lapsi oppii kielen toiminnallisesti. Äidinkieli on tapa tehdä asioita, ja siihen kasvetaan sosiaalistumisprosessissa. Perusidea on, että oppilaille opetetaan jo alaluokista lähtien yksi tekstilaji kerrallaan. Selostaminen ja kuvaaminen on mahdollista niin luonnontieteissä kuin äidinkielessä. Myös kielioppia on mahdollista opettaa tekstilajien avulla. Äidinkielen oppiaineen omaa tehtäväaluetta on, mitä metakieltä opetetaan ja miten sitä opetetaan. Eri tekstilajien opettaminen puolestaan on kaikkien opettajien ja eri oppiaineiden tehtävä. Luukan mukaan pitää myös miettiä, ketä ja mitä varten kirjoitetaan ja miten tekstit julkaistaan.

Kirjoittamisen arviointikoulutusta hankekunnille vetänyt dosentti **Marja-Liisa Pynnönen** korosti kirjoittamisen haasteellisuutta, luovuutta ja monitasoisuutta. Siihen sisältyy monia ajattelu-, muisti- ja kielentämistoimia, jotka yhdistyvät motoriseen suoritukseen. Jokaisella kirjoittajalla on sanottavaa, kunhan ohjaus tai tilanne saa kirjoittajan avautumaan. Tekstilajien tuntemus on yksi avain siihen. Palautteen tulee olla hänen mukaansa yksilöllistä, totuudenmukaista ja monipuolista.

Pynnönen esitteli arviointilomakkeiden käyttöä. Niiden avulla arvioija alkaa havaita kirjoitelmista olennaisia piirteitä ja voi antaa osuvaa palautetta. Näin kirjoittamisen opetus ja oppiminen kehittyvät. Pynnösen mukaan koulukirjoittamisen ongelmia ovat joidenkin kirjoitustehtävätyyppien ja rakennemallien yksipuolinen painottaminen, mielekkäiden kirjoitusaiheiden löytäminen ja muotoileminen, ajankäytön vähyys ja arviointikriteereiden hataruus. Hän suo-

sitti antamaan ensin pisteitä asteikolla 1–5 kirjoitelman kokonaisvaikutelmasta ja tekemään tämän jälkeen analyttisen, piirrekohtaisen arvioinnin tekstin sisällöstä, rakenteesta, tyylistä ja sävystä. Lisäksi opettajan tulisi arvioida tekstin kieli, oikeinkirjoitus ja luettavuus. Oppilaan on hyvä oppia antamaan asiallista toveripalautetta. Palautteen realistisuus on tärkeää, mutta itsetuntoa ei saa kolhia.

Opetusjärjestelyjä oppilaiden kirjoitustaidon parantamiseksi

Kuntien opetussuunnitelmiin tulisi kirjata tekstitaitojen opettaminen koko koulun yhteiseksi tavoitteeksi. Tarvittaisiin kirjoittamalla oppimista ja kirjoittamisen opetusta pohtivia eri oppiaineiden opettajista koostuvia ryhmiä. Aihealueelta tulisi järjestää koulutusta, ja ylimääräisestä työstä maksamiseen tulisi varata rahaa. Nyt monet pelkäävät, etteivät osaa (reaaliaineet) tai työtaakka lisääntyy kohtuuttomasti (äidinkieli). Jotkut myös kokevat, ettei toisten tontille voi astua. Mikäli asia koetaan tärkeäksi, voidaan kirjoittamisen opettamista suosittaa koko koulun tehtäväksi ylempien päättäjien aloitteesta.

Kemijärvellä Soppelan ja Vuostimon kyläkouluissa opettajat kävivät systemaattisesti lävitse, mitä kirjoittamisesta pitäisi opettaa ja mitä oppilailta tulisi vaatia. Opettajat laativat toimintasuunnitelman, jolla jo sinänsä oli merkitystä käytännön työlle. Välillä he tarkistivat, oliko jokin näkökohta unohtunut tai saanut liian vähän huomiota opetustyössä. Kaiken kaikkiaan kirjoittamista voidaan hyödyntää hyvin monessa asiassa jopa päivittäin.

Aihealueen hankekunnissa kirjoittamisen määrä ja siihen liittyvien asioiden käsittely lisääntyi. Kiinnitettiin huomiota myös käsialaan. Esimerkiksi Kemijärvellä sovittiin, että kirjoittaminen on jokapäiväinen työskentelytapa. Oppilaat vastaavat työkirjoihinsa ja lukutehtäviinsä täydellisellä virkkeellä, ja vastauksesta pitää selvittää, mitä on kysytty. Useassa kunnassa lisättiin esseetyyppisten vastusten määrää kokeissa. Harjoiteltiin oikeanlaisten kysymysten tekemistä, mikä auttoi jäsentämään ja ymmärtämään tekstin sisältöä. Työkirjojen sijasta monet suosivat vihkoa, jota käytettiin vaihtelevasti eri tekstilajien harjoitteluun. Monet huomasivat oppimispäiväkirjojen hyödyn asioiden oppimisessa ja jäsentämisessä. Tekstin tiivistäminen on paljon käytetty ja moneen oppiaineeseen sopiva keino olennaisen sisällön oppimiseksi.

Moni toteutti aiemmin esitellyn genre-pedagogiikan oppeja käytäntöön. Tavallisimpia keinoja oli eri tekstilajien runsas lukeminen ja rakenteen tarkastelu opettajajohtoisesti. Tämän jälkeen harjoiteltiin ko. tekstilajeja luonteavissa yhteyksissään. Oppilaat suunnittelivat ja hioivat tekstejään useamman kerran

annetun palautteen pohjalta. Tekstejä kirjoitettiin yksin, pareittain tai pienissä ryhmissä. Pyrittiin luomaan oikeita kirjoittamistilanteita. Töitä julkaistiin suppeammalle tai laajemmalle yleisölle.

Aineistokirjoittamisen määrä lisääntyi joissakin kouluissa. Aineiston pohjalta kirjoitettaessa pystyttiin auttamaan erityisesti niitä oppilaita, jotka ”eivät keksi mitään” tai ovat heikkoja kirjoittajia. Tekstin etukäteissuunnitelmien huolellinen tekeminen mainittiin useimpien kuntien raporteissa. Ajankäytön lisääminen kirjoittamiseen liittyvissä tehtävissä osoittautui myös tärkeäksi toimenpiteeksi.

Lukemisen ja etenkin kaunokirjallisuuden käsittelemisen yhteydessä lukupäiväkirjat kasvattivat suosiotaan. Luetusta kirjasta voi tehdä tiivistelmiä tai kirjaesitelmiä voi olla esillä kirjastossa Kauhajoen malliin. Luokkavihko jatkokertomukseen ja erilaiset kuvailutehtävät olivat mieluisia kirjoittamistehtäviä, samoin lyhyet 15 minuutin kirjoitelmat. Vaasassa äidinkielen ja teknisen työn yhteistyönä syntyi työsuunnitelmia, -kuvauksia tai -selostuksia.

Kauhajoella laadittiin yhteinen ohjeistus kirjoitelmien arviointiin. Yhteiset kriteerit kirjoitelmien arvioinnissa lisäävät arvosanojen vastaavuutta. Niitä voisi kehittää valtakunnallisestikin, sillä tiedetään, että äidinkielen arvosanoja annetaan liian suppealla asteikolla ja erilaisin perustein.

Kiinnostava vaasalaiskokeilu oli perusopetuksen valinnaiskurssien järjestämisen aineiden välisenä yhteistyönä.

Kuntien ja koulujen kokeiluja

Luovuutta Kauhajoella

Tärkeimpiä kirjoittamiseen liittyviä asioita oli uusiin tyyppikirjaimiin siirtyminen. Siihen liittyi seutukunnallinen opettajien koulutus ja perehdyttäminen. Koulutuksen innoittamina laadittiin ohjeistus äidinkielen kirjoitelmien arviointiin ja ohjeet toimitettiin kaikille hankkeessa mukana olleille kouluille. Opettajille järjestettiin luovan kirjoittamisen ohjauskurssi. Oppilaille järjestettiin Sininen kynä – luovan kirjoittamisen kurssi kansalaisopiston kurssina ja tarjontaa on tarkoitus laajentaa opettajille. Opettajien koulutuksen jälkeen kouluissa toivottiin alkavan uusi luova kirjoittamisen kausi.

Kauhajoella yhtenä tavoitteena oli, että hanke toisi opettajille uusia ideoita ja keinoja saada kirjoittamisesta ja sen opettamisesta mielekästä. Koulutukset ja yhteiset palaverit tuottivat uusia raikkaita keinoja, joilla lapset on saatu innostu-

maan kirjoittamisesta. Tehtäviä ja ideoita vaihdeltiin koulujen välillä soveltaen niitä eri luokka-asteille.

Esimerkkeinä hyväksi koetuista kirjoittamisen tehtävistä ovat lyhyet 15 minuutin kirjoitelmat, joissa pitää kertoa omin sanoin vaikkapa mansikkapirtelön valmistuksesta; kuvista tarinaksi -tehtävät, luetusta kirjasta tehdyt tiivistelmät, joista 5.–6.-luokkalaiset pojat erityisesti innostuvat; kirjaesitelmät, joita pannaan kirjastoon esille toisten oppilaiden luettavaksi. Muita hauskoja ja oppilaita motivoivia tehtäviä ovat kuvailevat tehtävät (esim. kuvaile oma reppusi), lukukaviehko, johon jokainen saa vuorollaan kirjoittaa jatkokertomusta, ja kirjoitelmien vaihtaminen kavereiden kesken, jolloin saa kirjoittaa omat kommenttinsa ja arvionsa.

Kirjavinkkari, joka on vuosittain vinkannut 3., 4. ja 7. luokalle, sai lukuinnostuksen kautta oppilaat innostumaan myös kirjoittamisesta. Koska kirjoittamisesta puhuttiin ja siihen kiinnitettiin huomiota hankkeen myötä, opettajat käyttivät rohkeasti mielikuvitustaan luodakseen uusia innostavia kirjoittamistehtäviä. Tarkoituksena oli, etteivät hankkeen myötä saavutetut tulokset jäisi hetkellisiksi. Siitä syystä Kauhajoella tehtiin päätös, että hanke jatkuu valtakunnallista projektia pidempään.

Helsingin II normaalikoulun tekstiportfolio

Kirjoittaminen on luonteva, vanha, tehokas – joskin oppilaiden mielestä monesti työläs – tapa oppia ja opiskella. Kirjoittamalla opiskellessa oppii samalla kirjoittamista. Tämä on entistä tärkeämpää, kun äidinkielen uusi tekstitaidon ylioppilaskoe hämöttää jo lähitulevaisuudessa. Oppilailla on monesti tietoa ja sanottavaa, mutta he eivät osaa harjoittelematta tuottaa teksteihin liittyviä tekstejä. Niinpä lukion kursseihin sisällytettiin tekstiportfolion kokoaminen. Oppilaiden tulee itse etsiä kurssikriteereiden mukaisia tekstejä ja laatia niihin liittyviä kommentteja, analyyseja tai tekstilajin muunnoksia (esim. uutisesta kertomus). Oppilaat löytävät erittäin hyviä tekstejä, ja itse valitut tekstit ovat heitä kiinnostavia.

Lukupäiväkirjan pitäminen on osoittautunut myös hyväksi tehtäväksi. Referaattien ja tiivistelmien laatiminen on vanha, mainio keino mutta monelle yllättävän vaikea taito. Referaatit paljastavat myös opettajalle oppilaille hankalia asioita. Kurssikokeen tehtävänä (tai muunlaisessa yhteydessä) voi oppilaille antaa 10 kurssilla esillä ollutta sanaa, joista hänen tulee laatia mielekäs teksti. Kirjoittamalla ennakkointi uuden tekstin tai kirjan alkajaisiksi virittää aiheeseen ja saa ajatukset liikkeelle. Oman työn ja työskentelyn kirjallinen arvioiminen esim.

projektin päätteeksi, samoin kuin projektin kuluessa työpäiväkirjan pitäminen järkevöittävät työskentelyä. Näistä oppilaiden tuotoksista myös opettaja oppii tärkeitä asioita oppilaistaan, ja ne auttavat opettajaa suuntaamaan opetustaan osuvammin.

Tuomas Imponen on lähettänyt sähköpostitse koulun jutut ja kuvat lehden toimitukseen. Hän pitää käsin kirjoittamisestakin.

kuvat: Rauno Ala-Poikela

Juttujen tekeminen oikeisiin lehtiin on pojista mukavaa. Toimittajina vasemmalla Aki Stöckell, keskellä Mikko Karjalainen ja oikealla Tomi Sova-Kurtti.

Oikean elämän kirjoitustilanteita Kemijärvellä

Mitä aikaisemmassa vaiheessa sisällölliseen kirjoittamiseen panostetaan, sitä luontevammalta työskentelyn ja oppimisen muodolta oppilaista kirjoittaminen tuntuu. Kaikista ei tarvitse tulla kirjoittamisen ammattilaisia, mutta jokaisen täytyy pystyä jäsentämään ajatuksiaan ja tuomaan itseään ja sanottavansa esille kirjoittamisen keinoin.

Nykyään kirjoittamisen taidolla on suurempi merkitys kuin koskaan. Asioita hoidetaan sähköpostin välityksellä, ja kenellä tahansa on mahdollisuus saada tekstinsä Internetin kautta koko maailman nähtäväksi. Kun on sanottavaa, on harmi, jos ei ole kykyä kirjoittaa.

Kemijärven kaupungin **Soppelan ja Vuostimon** kyläkouluissa opettajat kävivät systemaattisesti lävitse, mitä pitäisi opettaa ja mitä oppilailta tulisi vaatia sekä laativat kirjoittamaan ja kirjoittamalla oppimisen toimintasuunnitelman.

Hankkeen lähtökohdaksi määriteltiin, että oppilaiden kirjoittamisen taitoa kehitetään tavanomaisissa oppimistilanteissa tavallisia tehtäviä suoritettaessa.

Korostettiin myös, että se mitä tehdään, tehdään kunnolla. Keinotekoisuutta vierastettiin. Kirjoittamisen aiheita on riittämiin: oppilaat voivat vaikkapa muokata koulun virallisista säännöistä omat säännöt ja niitä kuvaavat käytös-esimerkit.

Hankkeen aikana kiinnitettiin huomiota työkirjojen täyttämiseen. Työkirja- ja lukukirjavastauksilta edellytettiin, että niistä selviää, mitä on kysytty. Niistä onkin tullut pieniä kertomuksia, selostuksia tai kuvauksia. Opittavien asioiden kielentäminen tiiviiseen mutta ymmärrettävään muotoon on pakottanut oppilaat miettimään, mikä on olennaista. Samalla asia on tullut ymmärretyksi kokonaisuutena ja se on jäänyt paremmin mieleen.

Työkirjojen perusteellista täyttämistä perusteltiin oppilaille sillä, että kokeeseen lukeminen on niistä helppoa: työkirjoista tulee tavallaan oppikirjoja. Kun vielä tietää itse lukevansa tekstiä myöhemmin, joutuu kiinnittämään huomiota käsi-alaan. Työkirjoja voi arvostella siitä, että vastaustilaa on useasti jätetty liian vähän. Ne pitäisi tehdä sellaisiksi, että ne tarjoavat haasteita etevillekin oppilaille.

Oppilaat kirjoittivat myös paikallislehtiin monenlaisista aiheista. Joskus juttuihin materiaali saatiin haastattelemalla jotakuta, joskus kirjoitettiin itse omista tapahtumista. Paikallislehti Koillis-Lappi julkaisi koululaisten tuottamaa materiaalia lehdessä. Koko hankkeen aikana aineistoa toimitettiin lehteen noin kymmenen kokonaisen sivun verran. Koillis-Lappi-lehden toimitus oivalsi, miten lapsissa herätetään varhain kiinnostus sanomalehtien lukemista kohtaan – antamalla näillekin mahdollisuus kirjoittaa omalle Lukijat kirjoittavat -palstalle. Lehti on ollut kasvattajan ja opettajan roolissa. Kiitosta ansaitsee myös pitäjälehti Koilliskaira palstatilan antamisesta.

kuvat: Rauno Ala-Poikela

Luku-Suomi-hankkeen aikana Koulusivuja on tehty runsaasti.

Kirjoittaminen on tekemällä oppimista. Marika Oikari-nen, Sanna Salmela ja Kaisa Pauna nauttivat kirjoittamisesta, kun se tarjoaa haasteita.

Aineistopohjainen kirjoittaminen oli hyvä lähtökohta heikkojen oppilaiden kirjoittamistaidon kehittämiseksi. Oppilaat saivat tukea kirjoitustyölleen, kun etukäteen tehtiin kysymyksiä jutun tai kirjoitelman rungoksi. Jo pelkkien kirjallisten kysymysten teettäminen oppilailla kehittää heidän kirjoittamisen taitoaan, etenkin jos ne vaatii esitettäväksi johdonmukaisessa järjestyksessä.

Oppilaat saivat kokea ja nähdä, kun ammattitoimittaja on tehnyt juttuja heistä ja koulun tapahtumista. Ennakkoon pohdittiin, mitä lehteen mahdollisesti tulee sekä mitä ja miten itse asiasta kirjoittaisimme. Jutun ilmestyttyä voitiin tutkia, mitä toimittaja on kirjoittanut ja millä tavalla. Tämä oli mediakasvatusta parhaimmillaan.

Kun hyviä kirjoitelmia käytiin lävitse juuri silloin, kun oppilaat tarvitsevat hyviä malleja, he suorastaan imivät vaikutteita. Opettajan mallinnustakaan ei saa unohtaa.

Kuvatekstien kirjoittaminen oli hauskaa ja mieluista puuhaa. Oppilaiden piti kirjoittaa sellaista, mitä kuvan lukija ei näe suoraan kuvasta. Näin haluttiin laajentaa kirjoittajan ajattelua tässä ja nyt -tilanteen ulkopuolelle. Tärkeää on, että kirjoittaja joutuu miettimään vastaanottajan kannalta, mikä tieto on tälle tarpeellista; tiedon valikoinnin näkökulmaa ei saa unohtaa.

Kun oppilaan kiinnostus kirjoittamiseen on herätetty, hän saa samalla avaimia erilaisten tekstimaailmojen purkamiseen ja analysoimiseen. Hänen huomionsa alkaa kiinnittyä paitsi sanoihin ja sanomisiin myös rakenteisiin, varsinkin hänen mielestään hienoilta vaikuttaviin. Yksi keino kiinnostuksen herättämiseksi lukemista kohtaan on kirjoittamisen opettamiseen panostaminen.

Kun opettaja on ollut kiinnostunut kirjoittamisesta, niin oppilaatkin ovat olleet. Jopa pojat saatiin innostumaan kirjoitustouhuista ja arvostamaan omia tuotoksiaan. Motivaatiota lisäsi myös se, että sai kirjoittaa paikallislehteen oikeasti ja aidolle kohdejoukolle – tuhansille lukijoille tai suurelle kuulijajoukolle. Kun koulun keittäjä jäi eläkkeelle, kaikki halusivat kirjoittaa puhetta, kun tiesivät, että sen saa oikeasti esittää.

Oppilaita kannustettiin kirjoittamistilanteessa kyselemään kirjoittamiseen liittyvistä asioista. Palautteen antamisessa pyrittiin siihen, että se on henkilökohtaiseen tarpeeseen vastaavaa ja itse ongelmatilanteessa saatua. Kun oppilas tuntee koko ajan tuottavansa itseään tyydyttävää tekstiä ja saa heti ratkaisun ongelmiinsa, hänen kirjoittamismotivaationsa pysyy korkeana.

Kemijärvellä suunniteltiin Päivä toimittajana -tapahtuma. Tarkoituksena oli tutustua esimerkiksi johonkin yritykseen kirjoittamalla siitä juttu. Ensimmäin etsittiin tietoa tutustuttavasta kohteesta ja sitten menttiin paikalle haastattelemaan ja kuvaamaan. Juttu viimeisteltiin toimituksessa. Tarvittaessa palattiin paikalle tarkentamaan asioita. Näin syntyi juttu Soppelan kyläkaupasta, ja samalla opiskeltiin yrittäjyyskasvatusta.

Uudeksi mahdollisuudeksi tuli kirjoittaa nettiin niin, että oppilaiden tuotoksia sisältävät verkkosivut aukeavat vain salasanan kautta: oppilaiden ei tarvitse pelätä joutuvansa ulkopuolisten arvostelijoiden kohteeksi, ja halutessaan he voivat näyttää tuotoksensa kotona vain vanhemmilleen. Kun kirjoitus on oppilaan mielestä valmis, vaikka äidin tai isän auttamana, sen voi saattaa verkossa kaikkien nähtäväksi. Tekniikka auttaa. Opettajan ei kannata pitää julkaisukynnystä liian korkeana.

Koko hankkeen parasta antia on ollut, kun pojat, vieläpä heikkotasoisina pidentyt, ovat ehdottaneet opettajalle tavan takaa juttujen tai aineiden kirjoittamista. Kirjoittaminen on alkanut tuntua nautinnolliselta. Juttuihin kuvien liittämisen ansiosta valokuvaaminen on tullut monelle oppilaalle harrastukseksi; digikamerot on hankittu useisiin koteihin.

Oppilaille voidaan opettaa mitä ja missä vaiheessa tahansa, kunhan opetettava tarjotaan oikeassa muodossa ja oikealla tavalla. Haasteellisuus ja palkitsevuus ovat tärkeitä asioita opetustyön onnistumisessa; kun tehdään oikeasti jotakin, vastuullisuuden tunne herää.

Kemijärven koulujen kirjoittamaan ja kirjoittamalla oppimisen toimintasuunnitelma

- Oppilaat vastaavat työkirjoihinsa ja lukutehtäviinsä täydellisellä virkkeellä. Vastauksesta selviää, mitä on kysytty.
- Osaamista pyritään varmentamaan ja arvioimaan eri oppiaineissa essee-tyyppisillä kirjoitelmilla.
- Oppilaat saavat käyttää kirjallisesti kieltä eri oppiaineiden tunneilla monenlaisiin tarkoituksiin: kuvaamiseen, kertomiseen, selittämiseen, perustelemiseen, ohjailemiseen ja kysymiseen. Kun tehdään pelkkiä kysymyksiä, esimerkiksi tunnin aihepiiristä, pitää pystyä itse antamaan mallivastaus; -ko/-kö-tyyppisiä kysymyksiä vältetään.
- Oppilaat kirjoittavat asia-, mielipide- ja kuvitteellisia tekstejä. He ovat milloin missäkin roolissa: toimittajana, tutkijana, tiedottajana, vaikuttajana ja kirjailijana. Rooleissa olemisella tehostetaan kirjoittamista ja tehdään tästä

mukavaa. Asiatekstejä kirjoituttamalla oppilaita voidaan innostaa tietämiseen. Huomiota kiinnitetään tehtävien kiinnostavuuteen.

- Oppilailla voi olla käytössä oppitunnilla työkirjan sijasta vihko, josta rakennetaan oma oppikirja; se voi sisältää kuvia, piirroksia, kuvatekstejä, avainsanoja, luokitteluja, vertailuja, käsittekarttoja, määritelmiä ja tiivistelmiä. Käytössä voi olla vaihtoehtoisesti myös oppimispäiväkirja; siihen opitaan tiivistämään käsitellyistä asioista ydinseikat. Eri asioihin liittyvät havaintopäiväkirjat palvelevat nekin hankkeen päämääriä.
- Oppilaat tutkivat opettajan johtamana etenkin äidinkielen tunnilla eri tekstilajeja ja niiden kieltä sekä tuottavat sen jälkeen tehtyjen havaintojen pohjalta vastaavanlaisia tekstejä.
- Oppilaat saavat suunnitella, luonnostella ja palautteen jälkeen viimeistellä tekstejään (prosessimaisesti).
- Oppilaille annetaan mahdollisuus kirjoittaa paitsi yksin myös pareittain ja ryhmässä. He saavat apua tarvittaessa; ilmaisuseikkoja voidaan pohtia koko luokan voimin. Opettajan mallinnusta ei unohdeta. Väliotsikoiden antaminen auttaa monia kirjoittamisessa.
- Oppilaat kirjoittavat tekstejä sekä käsin että tekstinkäsittelyohjelmalla. He hyödyntävät työskennellessään muutenkin tietotekniikkaa ja viestintävälineitä (sähköpostia, faksia ja tekstiviestiä).
- Oppilaille luodaan aitoja ja oikeita, tarkoituksellisia kirjoittamistehtäviä. Tekstejä julkaistaan niin Internetissä (<http://www.lapinkansa.fi/lehtola>) kuin paikallislehdissä. Myös koulun eri tilaisuudet, kuten juhlat, antavat mahdollisuuden tuoda suullisestikin esille kirjallisia tuotoksia. Itse tehdyistä oppikirjoista voidaan pitää näyttely. Oppilaiden laatimia kysymyksiä voidaan käyttää kerrattaessa asioita kokeisiin tai kuulusteltaessa läksyä. Kirjoittamisen pitää olla haasteellista.
- Kaikessa kirjoittamisessa tavoitellaan havainnollisuutta, tiiviyyttä ja täsmällisyyttä. Kirjoittamissääntöjen osaaminen koetaan tärkeäksi; ne nähdään yleissivistykseen kuuluvaksi. Huomiota kiinnitetään myös siihen, mitkä tiedot ovat kulloinkin vastaanottajalle tarpeellisia (tiedon valikointi).
- Oppilaat ymmärtävät, että kirjoittamalla opitaan kirjoittamaan yhä taitavammin. He huomaavat, että samalla asioita opitaan ja muistetaan paremmin. Omaehtoinen kirjoittaminen lisääntyy.
- Oppilaat oivaltavat, että lukemisen määrällä on merkitystä kirjoittamistaidon kehittymiselle ja taas kirjoittamistaidon kasvaessa luettava alkaa avautua syvällisemmin. Luetun ymmärtämiseen kiinnitetään aina huomiota. Hedelmällisiä ovat kirjoittamisharjoitukset, joissa asia sanotaan eri sanoin ja eri tavalla kuin alkuperäisessä tekstissä. Aineistopohjaisella kirjoittamisella voidaan kehittää paitsi kykyä ymmärtää ja tiivistää tekstin sisältö myös taitoa tuoda esille omia tietoja, näkemyksiä ja tunteita. Pelkkään

referointikirjoitukseen ei tyydytä. Luettua hyödynnetään kirjoittamisessa; kirja-analyysjä tehdään aika ajoin. Lukeminen ja kirjoittaminen palvelevat siis monella tapaa toisiaan; tärkeää on, että oppilas lukee ja kirjoittaa monenlaisia tekstejä. Itse tekstikäsité pitää ymmärtää laajana, sitähan edellyttää jo opetussuunnitelma.

Kajaanin normaalikoulun kirjoittamistempauksia

Luku-Suomi-ryhmän toiminnan eräänä tavoitteena on ollut kielellisen kulttuurin esille tuominen koko koulun tasolla. Oppilaille on järjestetty mahdollisuuksia omien tekstien julkituomiseen. Tällaisia tilaisuuksia ovat olleet esimerkiksi Iltasatu-kirjoituskilpailu. Sen voittajatekstistä dramatisoitiin näytelmä, jonka koulun teatteri-ilmaisukerholaiset esittivät. Runebergin päivänä 2004 julkaistiin koulun oma runoantologia. Näihin kirjoitustempauksiin osallistuminen on ollut runsasta ja osallistujia on ollut koulun esioppilaisista kuudensien luokkien oppilaisiin.

Koulussa järjestettiin lukuvuonna 2002–2003 kirjailijavierailu: kajaanilaislähtöinen lastenkirjailija **Tittamari Marttinen** kertoi koulun oppilaille työskentelystään kirjailijana ja luki näytteitä omasta tuotannostaan. Tuona lukuvuonna koko koulun oppilaat saivat myös mahdollisuuden käydä Kajaanin kaupunginteatterissa katsomassa Iso paha susi -näytelmän. Kajaanin normaalikoulussa järjestettiin Luku-Suomi-ryhmän toimesta Kajaanin kaupunginteatterin esitys ”Loru-Lotta” esi- ja alkuopetusoppilaille sekä Maailman kirjan ja tekijänoikeuksien päivänä 23.4.2004 Koulukinotapahtuma yhteistyössä Digital Cinema Matila & Röhrin kanssa Filmihillo-vuoden juhlistamiseksi.

Koulun opettajakunnalle järjestettiin koulutustilaisuus, jonka tavoitteena oli tutustua Kaukametsän opiston sanataideopetukseen sekä saada virikkeitä omaan kirjoittamiseen ja sanataiteen opetukseen.

Luku-Suomi-hankkeeseen liittyvistä asioista pyrittiin tiedottamaan koulun opettajakunnalle ajoissa ja riittävästi. Opettajille lähetettiin sähköpostitse virikemateriaalia ja esimerkiksi linkkiosoitteita aiheeseen liittyville Internet-sivuille. Myös opettajainhuoneen ilmoitustaululle pantiin materiaalia käytettäväksi opetuksen tukena ja virikkeenä.

Koulun opettajat toteuttivat Luku-Suomi-hankkeen sisältöalueita opetuksessaan monin tavoin. Muutamia esimerkkejä toteuttamistavoista:

- lukemisen ymmärtämisen tietoinen ja painotettu harjoittelevminen kaikissa oppiaineissa
- erilaisiin tekstilajeihin tutustuminen lukien ja myös itse tuottaen
- kirjaston käyttämisen tehostuminen ja yhteistyön tekeminen kirjaston lasten- ja nuortenosaston kanssa: vierailut, kirjavinkkaukset sekä vanhem-
painillan toteuttaminen kirjastossa
- kirjallisuuden tuntien pitäminen, jolloin on keskitytty yhteisten lukukoke-
musten jakamiseen, pariluentaharjoituksiin, kirjallisuuteen tutustumiseen
- lukemisen seuraaminen lukupäiväkirjojen avulla
- ahkerien lukijoiden palkitseminen lukuvuoden lopussa
- kirjaesitelmien tekeminen ja pitäminen
- kirja-arvostelujen kirjoittaminen, esimerkiksi Vinski-lehteen
- mielikirjapäivien järjestäminen
- kirjojen ja tekstien lukeminen ääneen, jatkokirjat, satutuokioidet
- oppilaiden kirjoitusten ja tekstien lukeminen toisille ääneen, kirjoitelmien
julkaiseminen ja esille laittaminen
- erilaisiin kaunokirjallisuuden lajeihin tutustuminen ja itse niiden tuotta-
minen
- kirjailijaesittelyjen järjestäminen käytäväseinälle ja luokan seinälle
- luokkakirjaston kehittäminen
- omien kirjojen kirjoittaminen ja valmistaminen
- saduttamisen käyttäminen
- päiväkirjojen kirjoittaminen: luokan oma päiväkirja (esimerkiksi luokan
oman maskotin päiväkirja) tai henkilökohtaisen päiväkirjan kirjoittaminen
- muistiinpanojen kirjoittamisen harjoittelevminen eri oppiaineissa
- prosessikirjoittamisen käyttäminen ja harjoittelevminen, yhteistoiminnallis-
ten työtapojen käyttäminen kirjoittamisen harjoittelevmisessa

Vinkkilista

Kirjallisuutta:

Prosessikirjoittamisen suuri seikkailu, WSOY (Linna)

Lukuonni, WSOY (Linna)

Kirjavinkkarikirja, Kirjastopalvelu (Mäkelä)

Lukujuuttu, toim. Äidinkielen opettajain liitto, Opetushallitus, Luokanopettajainliitto

Sininen kynä, WSOY (Karhumäki, Toivakka)

Timantinmetsästäjä, WSOY (Parkkola, Repo, Linna, Takkinen, Tolonen, Mäkelä)

Internet-sivustoja:

www.susitosi.wsoy.fi

www.wsoy.fi/ruttolinna

www.ouka.fi/nukunsanataidekoulu

www.taikalamppu.fi

www.lukukeskus.fi

www.makupalat.fi

www.curec.net/linkit.htm#sanataidetta

Kirjoittajaseminaari Lappeenrannassa

Opintien ja Myllymäen koulussa idea pitkäkestoisen luovan kirjoittamisen harjoitteluun lähti tarpeesta kehittää oppilaiden omaa tuottamista. Kyseessä oli tuolloin dysfaattisten oppilaiden 2.–5. erityisluokka. Kaikilla oppilailla oli vaikeuksia saada ajatuksiaan kirjallisessa muodossa paperille. Kirjoittaminen koettiin hyvin työlääksi ja epämieluisaksi.

Koulussa päätettiin lähteä kokeilemaan tälle ryhmälle sopivaa kirjoittamisen strategioiden opettamista prosessikirjoittamisen malleja soveltaen. Työskentely lähti liikkeelle suullisista harjoituksista. Aluksi ohjaajat antoivat mallin, kuinka esim. erilaisista esineistä voi kertoa asioita ja jopa tarinoita. Todenperäisistä kertomuksista edettiin täysin fiktiivisiin tarinoihin. Oppilaiden tuottamista ei juurikaan rajoitettu vaan kaikenlainen ”irrottelu” sallittiin. Tämän jälkeen siirryttiin kirjoittamaan tarinoita paperille, mutta vielääkään ei kiinnitetty huomiota kirjoitusvirheisiin. Alussa keskeinen tavoite oli tekstin tuottaminen.

Jokainen oppilas teki itselleen avuksi kirjoittamisen vaiheet -kortin. Lista toimi muistin tukena kirjoittamisen edetessä. Kortin toiselle puolelle kukin oppilas laati muistilistan itselleen niistä asioista, joihin juuri hänen tuli kiinnittää huomiota. Listalla oli 3–5 asiaa sanaväleistä isoon alkukirjaimeen. Ennen varsinaista kirjoittamista oppilaat suunnittelivat tulevan tekstin ydinkohdat ideakartalle. Tämän ideakartan pohjalta syntyi varsinainen teksti.

Kirjoittamisprosessin aikana ohjaajat auttoivat oppilaita erilaisissa pulmatilanteissa, esim. kirjoittamisteknisissä ongelmissa sekä ideoinnissa. Ohjauksessa kiinnitettiin oppilaiden huomiota myös oikein kirjoitukseen.

Tarinoiden valmistuttua kukin kirjoittaja tarkisti ja korjaili tuotostaan oman muistilistansa ja ohjaajien avulla. Prosessin viimeinen vaihe oli valmiiden tarinoiden lukeminen toisille seminaaripiirissä sekä palautteen antaminen. Kommentointi rajattiin positiivisen ja kannustavan palautteen antamiseen. Tämä vaihe koettiin hyväksi vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta. Oppilaiden taidot kommentoida ja antaa palautetta paranivat ja monipuolistuivat.

Kahden lukuvuoden kokemuksella voi todeta, että kaikki oppilaat ovat kehittyneet luovassa kirjoittamisessaan. Samalla kirjoittajaseminaaritoiminta on tukenut monipuolisesti äidinkielen eri osa-alueita. Oppilaiden lausetaju on kehittynyt, samoin tarinan looginen rakentaminen on varmentunut. Prosessikirjoittamisen yhteydessä on ollut luontevaa kehittää myös oppilaiden oikeinkirjoitusta. Kielentuntemus on lisääntynyt selvästi. Tämänäyttypinen toiminta on tukenut

Saavutettuihin hyviin tuloksiin päästiin asettamalla tavoitteet riittävän korkealle ja kannustaen vaatimalla. Oppilaille korostettiin koko ajan, että heidän kaikkien uskottiin pystyvän tuottamaan hyviä tarinoita.

Sodankylässä haluttiin avata kirjoittamisen saloja niille pojille, joilla on mielikuvitusta mutta joiden kirjoitus vielä kangertelee. Voisiko mieskirjailija innostaa poikia kokemaan, että kirjoittaminen on heille tärkeä kanava purkaa ja jäsentää maailmaa? Pitkäjännitteisen työn harjoittelu oli myös yksi tavoitteista. Aluksi etsittiin sopivaa kirjailijaa, joka olisi aikaisemmin pitänyt tämääntyyppistä koulutusta. Kirjailijan tuli olla mies, koska kyseessä oli poikien oma juttu, heidän kirjoittajakoulunsa.

kuva: Kirsti Pätsi

Ennen kirjailijan tuloa pojat pyrkivät lukemaan jonkin Markku Karpion kirjoista. Kun työskentely alkoi, pojat olivat kaksi päivää poissa normaalista ope-
tuksesta – kirjoittamassa. Kirjailija ei pyrkinytkään opettamaan kielenhuoltoa
vaan kirjoittamisen sisältöä ja rakennetta. Teksteihin pyrittiin saamaan tapahtu-
mien rinnalle kuvausta: kaikki aistit käyttöön. Kirjoittamisen kynnystä pyrittiin
laskemaan. Liikkeelle lähdettiin omista kokemuksista.

Pojat tuottivat tarinoita ja saivat etäkirjoitustehtävän, joka sitten marraskuussa
purettiin videoneuvottelulaitteiden välityksellä. Jokainen sai oman persoonalli-
sen palautteen näköetäisyydeltä. Lisäksi oli mahdollista esittää kysymyksiä kir-
jailijalle ja saada vastauksia niihin. Myös kirjailija esitti pojille kysymyksiä, ja oli
heidän vuoronsa vastata.

Lokakuussa 2004 kirjailija Markku Karpio työskenteli äidinkielen luokassa kak-
si kuusituntista koulupäivää. Pojat olivat motivoituneita ja odottivat innokkaas-
ti omaa kirjoittajakouluun. Aiheena oli eläinihmisen matkailukaupunki, jota
pojat suunnittelivat karttojen avulla ennen varsinaista kirjoittamista. Tarinoita
hiottiin, kuvausta laajennettiin. Opittiin, että kirjoittaminen on pitkäjänteistä
työtä. Oma työtä hiottiin ja stilisoitiin pitkään. Pojat saivat jälleen kirjoitusteh-
tävän kirjailijalta, jonka he palauttavat kahden viikon kuluessa sähköpostitse.

Pojat olivat erittäin motivoituneita kirjoittamiseen, ja kirjoitelmia syntyi. Pojat
käsittivät, että kirjoittaminen vaatii pohjatyötä, suunnittelua ja pitkäjänteisyyt-
tä. Käsien kirjoittaminen oli osalle pojista hidasta ja aikaa vievää, tietokoneella
kirjoittaminen sopi heille paremmin. Oli helppo korjata ja kirjoittaa uudelleen.
Prosessikirjoittamiseen tietokone on hyvä apuväline, kunhan itse kone ei vaadi
liikaa huomiota. Pojat innostuivat myös lukemaan enemmän.

Nilsissä kirjoittamalla oppimista kaikissa oppiaineissa

Nilsin kouluissa asetettiin Luku-Suomi-hankkeen tavoitteiksi

- tekstitaitojen opettaminen
- tekstin suunnittelu etukäteen: ajatus- ja miellekartat, luettelointi ym.
jäsentelykeinot
- kappalejaon käyttäminen kaikissa pidemmissä teksteissä
- puhutun ja kirjoitetun kielen erottaminen
- käsialan selkeys ja käsialalla kirjoittaminen
- opettajien yhteistyön lisääminen koulun sisällä.

Puiset linturunot (Nilsin koulun luova kirjoittaminen 8. lk).

Nilsin Luku-Suomen näyttely kirjastossa keväällä 2003.

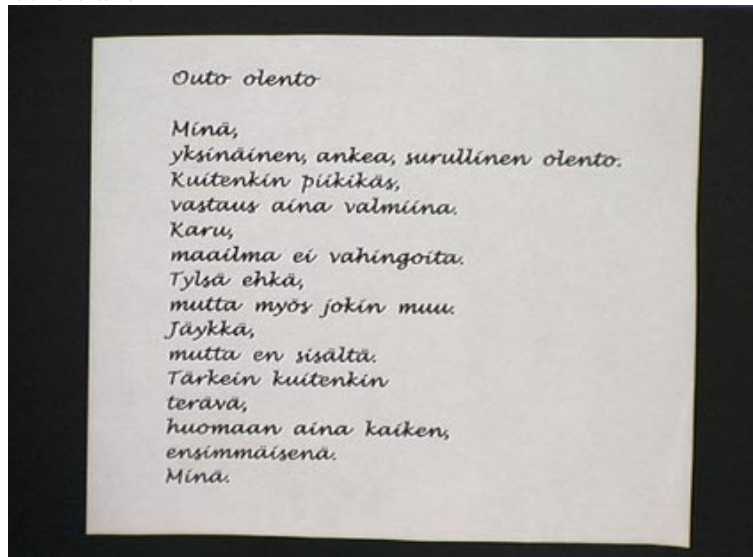
Nilsin koulujen yhteisiä toimintamuotoja olivat Luku-Suomi-työryhmän yhteiset palaverit ja opettajien kouluttautuminen. Oppilastöiden näyttely järjestettiin Nilsin kirjastossa ja yhteistyötä tehtiin paikallislehti Pitäjäläisen kanssa

Nilsin lukiossa tehtiin Luku-Suomi-hankkeen alussa kysely ja kartoitus aiheesta sekä perustettiin eri aineiden opettajista työryhmä. Joissakin aineissa otettiin käyttöön arvioitavat oppimis- ja työpäiväkirjat, ja esseiden kirjoittamista painotettiin reaaliaineissa. Äidinkielen kursseilla kirjoitettiin erityyppisiä tekstejä, jotka arvioitiin ja joista sai palautetta. Luovan kirjoittamisen tuotoksia oli esillä Kirjan ja ruusun päivänä. Nilsin lukion tavoitteisiin kirjattiin: "Äi-

dinkielen taidon kokonaisvaltainen kehittäminen. Kaikissa oppiaineissa kiinnitetään huomiota luetun ymmärtämiseen, oleellisen löytämiseen tekstistä ja tiivistelmien tekoon. Kaikki opettajalle tulevat tekstit kirjoitetaan käsialalla ja vaaditaan oikeakielisyyttä.” Varsinkin Viestintä ja tiedotus -kurssilaiset olivat yhteistyössä paikallislehden kanssa.

Nilsin koulussa tehtiin Luku-Suomen Kirjoittamalla oppimisen -aihealueen kartoitus opettajille ja keskusteltiin aiheesta aineryhmittäin. Opetuksen integrointia suunniteltiin ja toteutettiin eri oppiaineiden kesken seuraavasti:

kuvat: Pekka Taskinen

Olen outo olento
(Nilsin koulun
luova kirjoittami-
nen 8. lk).

Minä-runon virik-
keenä puu, joka
kuva parhaiten
persoonaa.

Fantasiakirjalli-
suuden portfo-
lioita (Nilsin
koulun 8. lk).

7. luokilla integroitiin biologian ja äidinkielen opetusta: Biologiassa oppilaat tekivät kala-aiheiset tutkielmat, joiden kieliasusta äidinkielenopettaja antoi palautteen. Tutkimistaan kaloista oppilaat tekivät äidinkielen tunneilla fiktiivisiä tekstejä, esim. runoja, satuja, haastatteluja, uutisia, kertomuksia ja sarjakuvia.

8. luokilla integroitiin maantiedon ja äidinkielen opetusta Kirjamatka Eurooppaan -projektissa. Maantiedossa oppilaat tekivät Euroopan maista tutkielmat, joiden kieliasusta äidinkielenopettaja antoi palautteen. Äidinkielessä oppilaat lukivat tutkimistaan maista kertovia kaunokirjallisia teoksia, joista tehtiin kirja-analyyseja. Tarkastelunäkökulmina olivat mm. kyseisen maan miljöokuvaus, ihmisten arkielämä ja elämäntavat, kulttuuri, historia, yhteiskunnalliset olot ja ongelmat. Lisäksi vertailtiin luettua kirjaa tutkielman faktatietoihin.

Nilsin kirjastossa järjestettiin oppilaiden portfolioiden näyttelyt:

- 9. luokkien portfolioit suomalaisista kirjailijoista
- 8. luokkien luovan kirjoittamisen kurssin tuotoksia
- 8. luokkien portfolioit jännitys-, kauhu-, scifi- ja fantasiakirjallisuudesta
- 8. luokkien tutkielmat ja kirja-analyysit Kirjamatka Eurooppaan -projektista
- 7. luokkien kala-aiheiset tutkielmat ja fiktiiviset kirjoitelmat

Yhteistyötä tehtiin paikallislehti Pitäjäläisen kanssa, joka julkaisi oppilaiden kirjoittamia lehtijuttuja. Kesänovellin kirjoittamista varten paikallislehden toimittajat antoivat oppilaille viisi avainsanaa, joiden tuli sisältyä novelliin: Pitäjäläinen, kesävoi, äkkijyrkkä, kieriskellä, latominen.

Hyviksi menetelmiksi havaittiin Seinäjoen koulutuksesta saatujen arviointilomakkeiden käyttö tekstien palautustunneilla. Niiden avulla oppilas ymmärtää helpommin tekstinsä ansiot ja puutteet. Oppilaiden mielestä oli hyödyllistä saada biologian ja maantiedon tutkielmista myös kieliasusta palautetta; samalla selveni oikeakielisyyden merkitys. Integrointi äidinkielen ja maantiedon/biologian kesken syvensi oppilaiden tietotasoa sekä kehitti päättely- ja pohdintataitoa. Oppilaista oli kiinnostavaa käydä kirjaston näyttelyissä katsomassa ja tutkimas- sa eri luokkien ja oppilaskavereiden töitä. Yhteistyö paikallislehden kanssa oli kiinnostavaa ja haastavaa. Se myös lisäsi lukuintoa.

Perusopetuksen luokilla 1–6 oppilaat harjoittivat äidinkielen taitojaan (luke- mista, kirjoittamista ja puheviestintää) kaikissa oppiaineissa. 3. luokasta alkaen kirjoittamisen painopiste oli omissa kirjoitelmissa, käsialassa ja oikeinkirjoituk- sessa. Tekstilajeista harjoiteltiin kertomusta, tarinaa, kuvausta, selostusta ja mie- lipiteen kirjoittamista.

Tämä luku on koostettu seuraavien henkilöiden Opetushallitukselle toimittamista kirjoituksista:

Verkon 5 loppuraportin toimituskunta:

Päivi Hopia, lehtori, Varkaus ja Kirsti Pätsi, luokanopettaja, Sodankylä (4 ensimmäistä lukua)

Tuija Mäkiranta, lehtori, Kauhajoki

Helena Kinanen, lehtori, Helsingin II normaalikoulu

Rauno Ala-Poikela, koulun apulaisjohtaja ja Hannu Vihriälä, koulun johtaja, Kemijärvi

Kirsi-Marja Lukkari, lehtori, Kajaanin normaalikoulu, Oulun yliopisto

Outi Eskelinen, erityisopettaja ja Jaana Valkonen, erityisopettaja, Lappeenranta

Kirsti Pätsi, luokanopettaja ja Anna-Maija Vihervalli, lehtori, Sodankylä

Aira Hirvonen, lehtori, Nilsia

Luku pohjautuu verkon 5 alkuperäiseen raporttiin, joka löytyy kokonaisuudessaan Luku-Suomen sivuilta (www.oph.fi > Kehittämishankkeet > Luku-Suomi > Verkkokohtaiset loppuraportit). Lue lisää mm.

- Toiminta Vaasassa
- Kemijärven Soppelan koulun oppilaiden kirjoittama lehtijuttu

Aihealue 6

Poikapedagogiikka

Aihealueen 6 verkkokunnat

Hämeenkyrö, Juuka, Kestilä, Kontiolahti, Kouvola, Kurikka, Liperi ja Mikkeli

Verkkoa koordinoi Liperi.

Verkon vetäjänä toimi rehtori Jouni Hyttinen.

Motto:

"Poikia ei jätetä – eikä tietysti tyttöjäkään!"

Miksi poikapedagogiikkaa?

Lukutaidon kansainvälinen PISA-arviointi 2000 hätkähdytti tutkimustuloksellaan, että Suomessa tyttöjen ja poikien välinen ero lukutaidossa oli tutkimuksessa mukana olleiden lähes 40 OECD-maan suurin. Vaikka suomalaiset pojat olivat poikien kesken maailman parhaita lukijoita, suuri sukupuolten ero osaamisen tasossa alkoi askarruttaa. Kotimaiset äidinkielen oppimistulosten arvoinnit niin ikään olivat ja ovat sen jälkeenkin systemaattisesti todistaneet samaa suurta tasoeroa tyttöjen ja poikien taidoissa ja tiedoissa. Myös oppiaineen äidinkieli ja kirjallisuus päättöarvosanoissa ero sukupuolten välillä on suuri, perusopetuksen suurimpia. Verkostoon ilmoittautuneet kunnat olivat havainneet saman ongelman myös oman alueensa arvosanoissa ja oppimistuloksissa.

Päätettiin siis ryhtyä miettimään, mistä sukupuolten välinen ero johtuu ja ennen kaikkea, miten eroa voisi opetuksen avulla kaventaa – tietenkään tinkimättä tyttöjen osaamisen tasosta. Verkoston tavoitteena oli kehittää poikien kirjoitus- ja lukutaitoa sekä tunnistaa ja etsiä erityisesti pojille sopivia opetusmenetelmiä. Alusta alkaen oli selvää, ettei ole olemassa yhtä ainoaa viisasten kiveä, joka ratkaisisi ongelman. Myös tuttuja mutta syyttä unohduksiin jääneitä opetusmenetelmiä voidaan ottaa sellaisenaan tai jalostettuna käyttöön, ja niitä voidaan käyttää päämäärätietoisemmin. Projektissa ajateltiin myös tyttöjen hyötyvän opetusmenetelmien monipuolistumisesta.

Verkoston työskentelyssä poikapedagogiikka-käsite tarkoitti toimivien opetusmenetelmien ja opetussisältöjen etsimistä. Myös kirjoittamisen ja kirjallisuuden opetuksen profilia haluttiin nostaa sekä peruskoulussa että lukiossa. Alkuun oletuksena oli, että koulussa jokainen opettaja on äidinkielen opettaja omassa opetuksessaan. Raportissa esitellään kouluissa hyväksi havaittuja poikien suosimia työskentely- ja opetustapoja

Videointi – työhön motivoiva työtapana

Videoimista voi käyttää innostavana ja motivoivana työtapana melkein missä tahansa äidinkielen ja kirjallisuuden työssä. Aina tuotoksen ei tarvitse olla viimeistelty iso työ, sillä oppilaat katsovat mielellään editoimattomiakin töitään. Pääasia on, että oppilaat työstävät lukemaansa kirjaa näyttelemällä, käsikirjoittamalla ja videoimalla. Ajankäyttöä voi rajoittaa niin, että valmisteluun (käsikirjoitus) ja videoimiseen saa molempiin yhden oppitunnin. Halutessaan oppilaat voivat videoida omalla ajallaan kotona. Videoiden katselutilanteessa on hyvä tilaisuus puhua kirjasta. Ennen videointia kirjaa voi käsitellä haluamallaan tavalla, esimerkiksi sisältöä analysoiden. Videointi innostaa selvästi oppilaita

kirjan lukemiseen. Se on osoittautunut hyväksi työtavaksi vaikkapa Seitsemän veljeksien ja Kalevalan käsittelyyn yhdeksäsluokkalaisten kanssa, mainosten tekemiseen kahdeksäsluokkalaisten kanssa tai sukukielistä tehtyjen uutisten tekemiseen yhdeksännellä luokalla. Vaikealtakin tuntuvaan kirjaan on oppilaan mukava tarttua, kun hän tietää, että siitä tehdään myöhemmin hauska työ.

Äidinkielen tunneilla on tehty myös improvisaatioita ja pieniä dramatisointeja luetuista novelleista ja kirjoista. Pojat innostuvat näyttelemisestä, etenkin kun saavat pukea roolivaatteita ylleen.

Vapaaehtoinen videointityö Juuassa

Juuan **Poikolan** koulun kokemukset osoittavat, että perusteellisen videotyön tekeminen ei onnistu koulussa, koska oppituntejahan ei pysty käyttämään työhön kovin paljon. Onneksi videokamerat ja editointiohjelmat yleistyvät kodeissa koko ajan ja koulu voi niitä hyödyntää, sillä varsinkin pojat ovat erittäin innokkaita tekemään erilaisia videotöitä myös vapaa-ajallaan. Oppilaat tekevät mieluummin rauhassa mahdollisimman hyvän ja viimeistellyn työn kuin hutaisevat kiireellä koulussa jonkinlaisen tuotoksen.

Kun oppilaille opettaa 7. luokalla käsi- ja kuvakäsikirjoituksen tekemistä, he oppivat, miten kohtausta rakentuu. Erilaiset kuvakoot ja -kulmat tulevat heille tutuiksi. Aluksi oppilaat tekevät mieluummin humoristisia tuotoksia (esim. mainoksia). Lopputuloksella ei vielä 7. luokalla olekaan niin suurta merkitystä kuin itse prosessilla.

Lopputuloksen tärkeyttä korostetaan enemmän 8. ja varsinkin 9. luokalla. Videotyöt voi kytkeä helposti kirjallisuuden opetukseen. Kun 8. luokalla käsitellään kirjallisuuden lajeja, voi yhtenä tehtävänä olla esim. jonkin kohtauksen tekeminen kirjan pohjalta tai lyhytelokuvan tekeminen. Ohjeeksi annetaan, että elokuvan pitää sisältää valitun lajityypin piirteitä (esim. perinteinen kauhu). 9. luokalla videotyön voi tehdä jonkin suomalaisen klassikkoteoksen pohjalta.

Juuan Poikolan koulun 8.-luokkalaisten oli keväällä 2004 kirjallisuus- ja elokuva-aiheinen projektityö. Työhön kuului sekä pakollisia yksilötöitä (mm. kirjarvostelu) että vapaaehtoisia tehtäviä, joita saattoi tehdä pari- tai ryhmätyönä. Opettaja salli myös sen, että vapaaehtoisiin tehtäviin sai ottaa kavereita muilta luokilta. Oppilaat lukivat useita kirjoja valmistautuessaan projektiin. Projekti käynnistyi kolmen oppitunnin työskentelyllä koulussa. Sen jälkeen oppilaat saivat vielä pari kuukautta aikaa tehdä töitä kotona.

Useat tyttö- ja poikaryhmät innostuivat vapaaehtoisesta videotyöstä. Eräs poikaryhmä, jossa oli oppilaita kahdelta 8. luokalta ja yksi 6.-luokkalainen, teki kauhuparodian. Pojat ideoivat ja suunnittelivat elokuvaa koulussa pari tuntia. Käsikirjoituksen ja elokuvan he tekivät vapaa-ajalla.

Oppilaat katsoivat koulussa Kuutamomonaatin. Tämä suomalainen kauhu-elokuva huvitti ja innoitti poikia. He tekivät oman elokuvansa Vanhan Zetorin kirkon, joka oli kestoltaan noin 32 minuuttia. Elokuvan tekemiseen meni pojilta aikaa yli 20 tuntia. Poikien omat luokat toimivat yleisönä ja pitivät näkemästään. Pojat olivat itse joistakin kohdista hyvin kriittisiä, mutta heistä näki kuitenkin, että onnistumisen tuoma tyytyväisyys oli päällimmäinen tunne. Elokuvassa pojat käyttivät kerronnan keinona mm. takamaa. Myös tehosteita he käyttivät taitavasti.

Videotöiden anti on monipuolinen. Työn tekeminen ei tunnu oppilaista koulutehtävältä – sehän on hauskaa. Kuvauspäivinä, yleensä viikonloppuisin, poikaryhmä on useita tunteja yhdessä, joten sosiaaliset taidot kehittyvät: yhteistyö ja vastuu työn edistymisestä saa puhaltamaan yhteen hiileen. Oppilaat kehittyvät selkeästi elokuvien tulkinnassa ja oppivat arvioimaan ja tulkitsemaan niitä entistä paremmin. Myös kirjallisuuden kerronnan keinot aukeavat heille paremmin. Huomaamattaan he saavat runsaasti esiintymiskokemusta näytellessään elokuvissaan. Videotöiden editointi tietokoneella saa sormet syyhyämään. Kaikkea mahdollista kokeillaan, ja paras vaihtoehto hyväksytään.

Kaikkein paras palkinto opettajalle oli ehkä kuitenkin se, kun äidinkielellä heikosti suoriutuva poika osoittautui mestarieditoijaksi ja -kuvaajaksi. Hänen arvostuksensa kasvoi huomattavasti luokan ”johtajapoikien” silmissä. Videoprojektin aikana tämä poika sai useita onnistumisen elämyksiä ja kavereiden kehuja ja hänen itsetuntonsa vahvistui tuntuvasti.

Baskervillen koira Mikkelissä

Ennen videointia käsiteltiin oppilaiden kanssa yhdessä kirjan juonta, henkilöitä ja miljöötä. Henkilöistä tehtiin ryhmätyönä ajatuskarttoja, koottiin Baskervillen suvun sukutaulu ja piirrettiin karttoja tapahtumapaikoista sekä kuvia Baskervillen koirasta. (Ks. tarkemmin Virke 3/2000.)

Tämän jälkeen ryhmät saivat valita kahdesta videointityöstä mieleisensä. Vaihtoehtoina oli tehdä joko elokuva yhdestä kirjan luvusta tai TV-uutinen kirjan rikoksesta ja sen ratkaisemisesta. Ryhmät tekivät ensin käsikirjoitukset ja kuvasivat sen jälkeen työnsä videokameralla.

Tietokoneella ja verkossa kirjoittaminen julkaisuksi asti

Runokirjoja ja koululehtiä Liperissä

Mattisenlahden koululla Liperissä tehtiin runokirjoja luokka-asteittain. Aiheiksi valittiin kevät (1.–2. luokka), meri (3.–4. luokka) ja ystävyys (5.–6. luokka).

Alun pitäen idea lähti äidinkielen kirjan 3. luokan äidinkielen oppikirjan (Kirjakuja 3, Tammi) luvusta Runojen lukeminen. Tavoitteena oli lukea runoja ääneen ja löytää lukemalla runojen luonnollinen rytmi ja taukojen paikat. Tästä innostuttiin kirjoittamaan omia runoja luokka-asteittain. Aiheita pohjustettiin keskustellen ja ajatuskarttojen avulla. Tekstit kirjoitettiin kauniisti tietokoneella. Jokainen kuvitti runonsa, ja runot liimattiin piirustusten päälle. Runot koottiin kirjoiksi, jotka kävivät jokaisen kotona. Runoja harjoiteltiin lausumaan ja ne esitettiin luokassa.

Kaikki huipentui runojen pohjalta syntyneeseen kevätjuhlaan, jossa jokainen oppilas esitti runonsa ja runoaiheeseen liittyviä lauluja oman 2–3 hengen ryhmänsä kanssa. Koko luokka oli näyttämöllä yhtä aikaa. Sali koristeltiin kauniiksi kevät-, meri- ja ystävyyskoristein. Siitä juhlasta jäi hyvä mieli ja vanhemmilta tuli hyvää palautetta.

Liperin koulun lehti toimitetaan joko valinnaisainetunneilla tai äidinkielen tunneilla ja omalla ajalla. Koululehden toimittajat tekevät juttuja kuvineen, josta aineistosta lehti kootaan. Koulun lehden sisältö muuttuu sen mukaan, ketkä sitä toimittavat. Pojat kirjoittavat mielellään fantasiajuttuja, auto-, moottoripyörä- ja moottorikelkkaesittelyjä, samoin metsästyksestä ja aseista. Koululehden kokoaminen opettaa luontevasti atk-taitoja kuvanmuokkaamisesta tekstinkäsittelyyn. Samalla periaatteella kannattaa tehdä luokkalehtikin: sovitaan toimittajien työnjako ja annetaan suhteellisen vapaat kädet juttujen tekoon. Samalla kuitenkin harjoitellaan kurinalaista aikatauluttamista ja tekstintuottamista. Koululehdestä voidaan myös tai ainoastaan tehdä verkkoversio.

Juuan antologiat

Juuan yläkoululaisten proosasta ja runoista kootaan määrääjain antologia, koska pidetään tärkeänä, että oppilaat saavat tuotoksiaan julkaisuksi laajemmallekin. Vuonna 1995 julkaistiin Nuoruuden viljaa -antologia ja vuonna 2001 Kotiseutuni, joten antologian julkaiseminen on muotoutumassa perinteeksi. Kolmas kokoelma ilmestyy luultavasti keväällä 2006.

Pojat ovat vahvasti mukana antologian eri työvaiheissa. Heiltä tulee runoja ja proosaa. Myös kuvituksen tekoon pojat osallistuvat mielellään. Piirroukset skannataan koneelle ja käsitellään sopiviksi. Kotiseutuni-antologian toimittamisesta, graafisesta suunnittelusta, taitosta ja painotyöstä vastasi 9.-luokkalainen poika. Toinen 9.-luokkalainen poika työsti teoksesta verkkojulkaisun.

Painaminen on kallista, joten oppilaat kyselivät yrityksiltä tukea painokuluihin. Antologiaa tukeneet yritykset saivat nimensä teoksen Kiitokset-otsikon alle ja halutessaan verkkojulkaisuun mainoksen ja linkin omille sivuilleen. Keväällä 9.-luokkalaisten kauppasivat antologioita ja rahoittivat näin luokkaretkeään.

Tietokoneet kirjoittamisen apuna Mikkelissä

Mikkelissä käytetään tietokoneita kirjoittamisen apuna. Kirjoittaminen pelkän otsikon perusteella on monesti pojille hankalaa. Poikien kirjoittamiskynnystä on yritetty madaltaa muun muassa atk-luokassa pidetyillä tunneilla, jolloin on kirjoitettu tekstejä tietokoneella. Käsien kirjoittamista ei ole unohdettu, vaikka koneella kirjoittaminen tekeekin työstä pojille mieleisen.

Hyviä kokemuksia on myös peda.net-verkkotyövälineiden käyttämisestä. Oppilaat kirjoittavat mielellään koulun omaan verkkolehteen esimerkiksi kirja-arvosteluja ja erilaisia haastatteluja. Luovan kirjoittamisen kurssi on tehty verkko-veräjään ja sen tehtävät kirjoitetaan verkkotyökirjaan, jonka jutut julkaistaan. <http://www.peda.net/veraja/mikkeli/kalevankangas/suomi> ja <http://www.peda.net/verkkolehti/mikkeli/73/kalevankangas?m=content>.

Millainen on 2000-luvun nuori? Tämä kahdeksannen luokan tehtävä alkoi oppikirjan kuvatehtävällä (Aleksis 8, s. 134). Sen jälkeen kirjoitettiin ohjatuista aiheista jokaisesta tunnin verran tekstiä, jonka sai halutessaan kirjoittaa atk-luokassa tietokoneella. Kuvatehtävän jälkeen kirjoitettiin tehdyn työn pohjalta nykynuoren kuvaus, jossa piti käyttää vertauksia ja värikästä kieltä. Seuraavalla tunnilla kirjoitettiin omasta itsestä verrattuna luotuun henkilöön. Sen jälkeen oppilaat saivat valita tekstin Helsingin Sanomien Nuoret-palstalta, referoida sitä ja kirjoittaa siitä oman mielipiteensä. Seuraava tehtävä oli kirjoittaa vanhempien ja nuorten erimielisyyksien syistä ja ratkaisuvaihtoehdoista. Vaikein tehtävä oli kirjoittaa, millaiseksi nuoret kuvataan suomalaisissa ja amerikkalaisissa kirjoissa, elokuvissa ja tv-sarjoissa; käsittelyn piti tapahtua esimerkkien avulla.

Useimmat pojat tarttuivat mahdollisuuteen ja pitivät tehtävää mukavana juuri siksi, että pääsivät kirjoittamaan koneella. Kukaan ei purnannut, vaikka kirjoitustunteja kertyi yhteensä kahdeksan. Kirjoittaminen oli ”rentoa ja muka-

vaa”. Päämääränä oli lopulta liittää pienet osatekstit yhtenäiseksi kirjoitukseksi, jonka otsikko oli ”Millainen on 2000-luvun nuori?”. Teksteistä tuli pitkiä, ja niissä oli runsaasti yksityiskohtia. Myös omat kokemukset ja yleinen pohdinta tulivat hyvin mukaan teksteihin. Liittämisvaiheessa opeteltiin vielä aloitus- ja lopetuskappaleen tekemistä. Niille, jotka kirjoittivat tietokoneella, liittäminen ja muokkaaminen oli helppoa.

Kirjallisuuskustelua verkossa

Kouvolassa on aktivoitu poikien lukemista olemalla mukana Netlibris-menetelmän mukaisessa kirjallisuuden opetuksessa (www.netlibris.net). Erityisesti **Eskolanmäen koulu** ja **Kouvolan Yhteiskoulu** ovat olleet mukana ns. luokkamuotoisessa Sinuhessa, jossa koko luokka käy kirjallisuuskustelua verkossa. Osa mukana olevista ryhmistä on valittu sillä perusteella, että mukana on poikia. Vuosien varrella oppilaat ovat käyneet verkkokustelua mm. savukoskelaisten, sodankyläläisten, lammilaisten, lemiläisten, hämeenlinnalaisten ja espoolaisten kanssa.

Netlibriksen sivuilla on erilaisia kirjatarjottimia, joille on valittu kirjallisuutta ajatellen erilaisia lukijoita, myös poikia. Kouvolalaiset ovat vuorollaan olleet mukana kirjoittamassa Netlibriksen verkkolehteä Kirjaverkkaria.

Näytelmät ja pedagoginen draama

Pedagoginen draama Mikkelissä

Leena Landerin novellin Syrjäpään ihmissusi pohjalta. (Kielikuvia 1.) suunniteltiin Mikkelissä pedagoginen draama 7.-luokkalaisille. Draaman teko eteni vaiheittain:

- Virittelyä: Mitä oppilaat tietävät ihmissusista? Mitä elokuvia he ovat nähneet? Oppilaille kerrotaan, millainen työtapa on. Tässä vaiheessa tehdään myös sopimus oppilaiden kanssa: sovitaan, miten tunneilla toimitaan.
- Luetaan ensimmäinen pätkä novellista ja kootaan, keitä henkilöitä siinä esiintyy. Myös Syrjäpään kylästä kerätään taululle tietoa.
- Keksitään yhdessä, minkä ammattien edustajia kylässä voisi olla ja kirjoitetaan ne taululle. Seuraavaksi oppilaat saavat valita, minkä ammatin he haluavat itselleen. Kun ammatit on valittu, muodostetaan perheet. Perheiden ensimmäinen tehtävä on keksiä kaikille henkilötiedot.

- Piirretään yhdessä kuva Peter Krottista (ihmissudeksi epäillystä henkilöstä). Oppilaat ottavat roolin ja kohtaavat perheineen Krottin kadulla ja kertovat, mitä hänestä ajattelevat.
- Kutsutaan kyläkokous koolle. Paikalle saapuu konstaapeli Leppänen (opettaja esittää), joka kertoo, mitä järkyttävää kylällä on tapahtunut: eläimiä on raadeltu ja Mirja Halmeen (koulutyttö) kimppuun on hyökätty. Nyt oppilaat rooleissaan keksivät, mitä pitäisi tehdä.
- Tehdään uutiskuva. Oppilaille annetaan uusi rooli toimittajana; samaan aikaan vanhakin rooli on pidettävä mielessä, sillä joku toimittaja saattaa tulla haastattelemaan. Oppilaille kerrotaan uutisen tekemisen teoriaa ja annetaan ohjeita, mitä uutisen tulee sisältää. Samaa lehden aukeamaa voi tehdä kaksi-kolme oppilasta. Kirjoittaa saa myös tietokoneilla, ja niin monet tekevätkin.
- Ennen kuin opettaja lukee novellin loppuratkaisun, oppilaat tekevät pienoisnäytelmiä alkuperäisissä rooleissaan ja ehdottavat niissä, mitä ihmisi-siongelmalle tehdään.
- Luetaan valmiita uutisia ja käydään loppukeskustelua. Huomataan, että haastateltavien tietoja on vääristelty ja että lopulta syyttömäksi paljastunutta Peter Krottia kohdellaan lehtijutuissa epäoikeudenmukaisesti ja ennakkoluuloisesti. Uutisissa on liioiteltu ja vääristelty tietoja. Päästään puhumaan lehtien luotettavuudesta: joidenkin lehtien uutisointi perustuu myynnin nostamiseen keinolla millä hyvänsä. Tässä yhteydessä pääsee puhumaan monista median luomista ilmiöistä ja kriittisen lukemisen tärkeydestä. Novellista voi puhua myös ennakkoluuloisuuden, rasismin ja eläintensuojelun teemoista.

Tämän työn oppilaat, etenkin pojat, muistavat vielä yhdeksännelläkin luokalla. Draamassa on yhdistettynä monta äidinkielen ja kirjallisuuden osa-aluetta. Se on opettajan kannalta hauska toteutettava, vaikka aikaa siihen kuluukin.

Kalevalaa Kestilässä draaman keinoin

Yhtenäiskoulun 2. ja 9. luokan oppilaiden yhteistyönä toteutettiin Kalevala-draamaprojekti päättämään Kalevalan opiskelujakso. Kalevalan käsittelyn yhteydessä oli jo tutustuttu Kalevalan hahmoihin ja juoneen. Ensin yhdeksäsluokkalaiset jaettiin ryhmiin, joissa oli sekä tyttöjä että poikia. Esitys suunniteltiin Sampo-jakson tekstin pohjalta. Jokaiselle piti kehittää vuorosanoja, jos niitä

ei valmiina tekstissä ollut. Toisluokkalaiset tutustuivat luokanopettajan kanssa samoihin teksteihin etukäteen ja tulivat yhdeksäsluokkalaisten mukaan toiselle tunnille. Jokaiseen ryhmään tuli mukaan myös pieniä oppilaita, joille annettiin roolit. Ryhmät harjoittelivat kolme tuntia ja suunnittelivat puvustusta ja lavastusta. Sitten ryhmät esittivät näytelmänsä toisille koulun auditoriossa.

Projekti onnistui todella hyvin ja se toteutetaan uudestaan. Suurin osa yhdeksäsluokkalaisista mainitsi sen kevään palautekyselyssä parhaimmaksi oppimiskokemukseksi 9. luokan äidinkielessä ja kirjallisuudessa. Yhdeksäsluokkalaiset pojat olivat hyvin mukana työssä. Taka-ajatuksena olikin saada sellaiset pojat mukaan, jotka normaalissa luokkatyöskentelyssä eivät innostu juuri mistään. Heidän roolinsa oli nyt toisenlainen, kun toisluokkalaiset roikkuivat ihastuneina poikien hihoissa. Yhdeksäsluokkalaiset joutuivat myös ottamaan uudella tavalla vastuuta ryhmässä, jossa piti ohjata ja auttaa pienempiä.

Äidinkielen tunneilla on tehty myös improja ja pieniä dramatisointeja luetuista novelleista ja kirjoista. Pojat innostuvat näyttelemisestä, etenkin kun saavat pukea roolivaatteita ylleen.

Näytelmän tekemisen voi aloittaa lukemalla novellin ääneen. Pojat itse toivovat, että tarinoita luettaisiin ääneen. Hitaat lukijat pysyvät paremmin mukana, ja keskittyminen on helpompaa. Pojat haluavat myös, että heidän tarinoitaan luetaan ääneen. Lukea voi arvosanaltaan huonompiakin aineita. Poikien aineissa on enemmän raakuuksia, toimintaa ja huumoria. Yhdessä voi sopia säännöistä, mitä saa kirjoittaa ja mitä ei hyväksytä.

Pojat ovat innostuneita näyttelemisestä ja näytelmien ääneen lukemisesta. On luettu ääneen mm. Seitsemää veljestä, jonka kieli ja vauhdikkuus kiinnostavat poikia. Heitä on rohkaistu myös esittämään näytelmiä muille. Pojat ovat pitäneet satutunteja kirjastossa, ja yksi poikaryhmä esitti kevätjuhlassa rakkausrunoista kootun hauskan esityksen, jonka aikana eturivin tytöt punastelivat.

Lisää tietoa draamasta: Pedagogista draamaa on esitelty esimerkiksi Pirjo Kannervan ja Viivi Virangon kirjassa Aplodeja etsijöille, jossa on myös valmiita pedagogisia draamoja.

Kilpailut tyydyttämässä poikien kilpailuviettiä

Sanomalehtikilpailu Liperissä

Sanomalehtikilpailusta saatiin **Liperin kouluun** helposti vuosittainen perinne: Valitaan jokin kuukausi, jonka aikana oppilaiden pitää seurata paikallis-, maakunta- tai valtakunnanlehteä mahdollisimman tarkasti. Olisi hyvä, jos ainakin tuona ajankohtana lehdet tulisivat koululle. Sanomalehtikisa käydään luokka-kohtaisena kilpailuna. Aluksi kuukauden luku-urakan jälkeen pidetään kaikissa luokissa yhtä aikaa alkukarsinnat, joissa luokkaa opettava opettaja kirjaa luokan yhteiset vastaukset paperille. Tässä vaiheessa voi suurin osa kysymyksistä olla monivalintatehtäviä, joihin on helppo saada luokan yhteiset vastaukset.

Alkukarsintojen jälkeen valitaan loppukilpailuun kolme parasta luokkaa, jotka valitsevat esim. kolme edustajaa (+ mahdollisesti esim. kolme avustajaa, tehtävien mukaan). Loppukilpailu on juhlasalissa, ja oppilaat voivat juontaa kisan, kunhan opettajat ovat mukana kysymysten teossa. Loppukilpailun kysymykset voivat olla sellaisia, että yleisöllä on myös mietittävää ja katseltavaa. Kisan tuomaristossa kannattaisi olla oikeita toimittajia, jotka kommentoivat vastauksia. Voittanut luokka palkitaan esim. opintoretkipäivällä.

Ystävänpäivä ja joulujuhla juukalaisittain kilpaillen

Kilpailu eri muodoissaan on ollut Juuan **Poikolan koulun** eräs aktivointimenetelmä monissa oppiaineissa. Lukuvuoden aikana oppilaille tarjotaan mahdollisuuksia osallistua lukuisiin kilpailuihin. Lähes viikoittain tulee kouluille kilpailukutsuja, mutta käytännössä vain muutama on mahdollisuus ottaa osaa. Poikapedagogiikkaa palvelemaan on kouluilla mahdollisuus luoda omia kilpailuja. Säännöllisesti toteutuvina niistä tulee osa koulun perinteitä ja niillä on huomattavaa julkisuusarvoa. Kilpailuihin osallistuminen tulee haluttavaksi.

Poikolan koulussa on kokemuksia ainakin kahdesta kilpailumuodosta, joilla pojat on saatu aktiivisesti mukaan luovaan kirjoittamiseen ja suulliseen esittämiseen yleisön edessä. Joka toinen vuosi kevätlukukaudella järjestetään ystävänpäivän runokilpailu. Kaikki yläkoulun oppilaat osallistuvat kilpailuun. He kirjoittavat yhden tai useamman runon nimimerkillä. Runot suljetaan omaan kuoreensa. Nimimerkit kirjoittajan nimineen ja luokkineen tallennetaan toiseen kirjekuoreen (runojen valtaosan mahdollista myöhempää käyttöä ja opettajan kontrollia varten). Tuomaristoon kuuluu opettajien, oppilaiden ja muun henkilökunnan edustus (yhteensä kuusi). Esikarsinnassa jokainen tuomari valitsee saamastaan runonipusta kymmenen mieleisintään runoa, jotka pääsevät loppu-

kilpailuun. Loppukilpailuun päässeet runot kopioidaan jokaiselle tuomarille. Näistä he kukin valitsevat kymmenen parasta ja asettavat ne paremmuusjärjestykseen numeroimalla ne yhdestä kymmeneen. Kilpailun tulos julkistetaan ystävänpäivän ”säviksessä”. Koko kilpailuprosessin aikana jokaisen runon kirjoittaja säilyy tuntemattomana, mikä karsii kaikki mahdolliset ennakkoasenteet tuomarityöskentelyssä. Poikien osallistuminen ja myös menestyminen kilpailussa ovat olleet kilpailun suola.

Toinen kilpailu, jossa pojat ovat kunnostautuneet, on kolmen vuoden välein toteutettava joulujuhlan ohjelmakilpailu. Ohjelma täytyy valmistaa ja esittää oman luokan voimin. Ennakkoehtona on ollut, että siinä on oltava runoa, laulua, tanssia ja ”tip-tap”-liike. (Idea on jatkuvasti kehittyvä. Mahdollista on valmistaa ohjelmia tietyn teeman ympärille. Tähän teemaan johdatellaan esimerkiksi luettavilla kirjoilla, joiden pohjalta ryhdytään ideoimaan ohjelmanumeroita.) Kilpailuun osallistuvat luokat esittävät noin kolmen – viiden minuutin ohjelmansa joulujuhlissa. Tuomaristo, johon kutsutaan ulkopuolisia asiantuntijoita, ratkaisee kilpailun kolme parasta ohjelmasuoritusta, jotka lopuksi palkitaan. Juhlan järjestäminen vaatii luokkien ohjelmanumerojen väliin hyvät ja sanavalmiit juontajat. Tällaisen joulujuhlan myönteisimpänä puolena on ollut, että koko yleisö on herpaantumatta seurannut ohjelmaa ja palkinnut esiintyjät mahtavin suosionosoituksin.

Kokonaisteoksia uusilla tavoilla

Kestilän kirjallisuuskurssi

Kestilässä kirjallisuuskurssi kestää koko lukuvuoden ja oppilaat lukevat kirjan kuukaudessa sekä seitsemännellä, kahdeksannella että yhdeksännellä luokalla; joka vuosi luetaan siis yhdeksän kirjaa. Kirjallisuuskurssi ei ole valinnaiskurssi, vaan se on osa kirjallisuuden opiskelua. Jokaisella vuosiluokalla on kolme ns. pakollista kirjaa, jotka opettaja valitsee ja jotka luetaan yhdessä. Näiden kolmen kirjan avulla motivoidaan oppilaita kirjallisuuden lukemiseen, joten niiden onnistunut valinta on tärkeää. Loput kuusi kirjaa oppilas valitsee itse. Lukuvuoden alussa kuitenkin yhdessä mietitään, minkätyyppiset kirjat kuuluvat kunkin lukuvuoden kirjallisuuden opiskeluun, ja oppilaat saavat erilaisia kirjalistoja, joista voivat valita. Kurssiin voi sisällyttää myös muuta luettavaa, esim. lehtiä ja sarjakuvia tai vaikkapa mopokortin suorittajan oppaan. Tärkeää on lukeminen, vaikka nimenomaan kirjallisuuden pariin oppilaita tämän kurssin avulla pyritäänkin ohjaamaan.

Kun oppilas on lukenut kirjan, hän tuo sen opettajalle, joka yrittää tehdä kirjasta juuri kyseiselle oppilaalle sopivia ja motivoivia tehtäviä. Poikkeuksetta jokaiselle oppilaalle näyttää olevan tärkeää se, että opettaja lukee saman kirjan kuin hän ja tekee siitä juuri hänelle tehtäviä. Tämä on näin suoritettun kirjallisuuskurssin motivointikeino ja kantava voima. Keskustelua kirjallisuudesta syntyy jo silloin, kun oppilas palauttaa lukemansa kirjan opettajalle. Oppilaan lukeminen ja luetut kirjat ovat näkyvästi esillä, ja jokainen luettu kirja huomioidaan aina erikseen, kuten myös kirjan lukija. Joka päivä katsotaan yhdessä päivän kirjasto: mitkä kirjat ovat kirjakoriin ilmestyneet ja kuka on lukenut kyseiset kirjat. Oppilas kokoaa lukemistaan kirjoista portfolion; valmiit portfoliot laitetaan näytteille esim. kirjastoon, jossa niitä pääsevät myös muut ihailemaan. Portfolion työstämisessä ja toteuttamisessa oppilas saa käyttää mielikuvitustaan niin paljon kuin haluaa.

Suurin osa oppilaista pystyy suorittamaan kirjallisuuskurssin varsin itsenäisesti mutta eivät kuitenkaan kaikki. Osa tarvitsee enemmän tukea, tilaa ja mahdollisuuksia lukea – myös mahdollisuuksia lukea eri tavalla. On mahdollisuus käyttää äänikirjoja, opettaja voi lukea oppilaalle ääneen, oppilas voi itse käydä lukemassa esim. vanhainkodissa tai päiväkodissa. Kurssiin voi sisällyttää myös elokuvan. Osasuorituksena voi olla myös osallistuminen näytelmään; perinteisesti näytelminä ovat olleet otteet Tuntemattomasta sotilaasta ja Seitsemästä veljeksestä sekä Kalevalasta kehitellyt versiot. Näytelmiä käydään esittämässä vanhainkodissa, päiväkodissa, kunnantalolla ja myös Kestilän varavankilassa. Kirjallisuuskurssin lisäksi ahkerimmat lukijat suorittavat kirjallisuussidiplomin.

Toiminnallisia käsittelytapoja Kontiolahdella ja Kurikassa

Toiminnallinen ja elämyksellinen lukeminen vaikuttaa oppilaiden luetun ymmärtämiseen ja tulkintaan sekä lukukokemukseen. Toiminnallisuus motivoi etenkin poikia. Käsittelemällä tekstiä elävöittävillä tavoilla suodaan oppilaalle mahdollisuus tarinaan samaistumiseen ja sijaiskokemuksiin.

Yhteisen kirjan lukeminen vaatii opettajalta tekstin jaksottamista etukäteen. Heikkojen lukijoiden luetun ymmärtämistä voidaan tukea jakamalla luettava teksti osiin ja avaamalla sitä monipuolisilla käsittelytavoilla. Lukemisesta saa miellyttävän kokemuksen.

• *Kirjan tapahtumien näytteleminen*

Valitaan sopiva kohtaus, johon voi tarvittaessa kehittää lisähenkilöitä, jotka sopivat tilanteeseen (esim. taustalla liihotteleva pöllö). Lyhyitä muutaman minuutin esityksiä.

- *Juonen ennakointi: Mitä sitten tapahtuu?*

Kuvitellaan kirjan seuraavia/tulevia tapahtumia, joita ei ole vielä luettu jutellen, kirjoittaen tai näytellen (lyhyitä pikkuesityksiä: esim. 10 minuuttia miettimisäikää, 5 minuutin esitykset).

- *Kirjan henkilöiden ennakointi*

Luetaan kirjasta tai opettaja kertoo muutamia tietoja henkilöstä. Näiden tietojen perusteella ja syntyneiden mielikuvien perusteella tehdään sitten esim. kuva ja/tai käsitekartta henkilöstä. Myöhemmin tarkastellaan osuttiinko oikeaan.

- *Käsitekartta*

Perhesuhteet, kaverisuhteet, tapahtumapaikka tms. selkeytetään käsitekartan avulla.

- *Kirjan tarinan täydentäminen: Mitä muuta tapahtui?*

Valitaan tarinassa lyhyesti tai kuvailematta jätetty tapahtuma (esim. Rouslain ja Anni kuulevat autotallista musiikkia ja koputtelevat autotallin ovelle. Pojat käyvät kukin vuorollaan ovella, mutteivät laske tyttöjä sisään... Kirjasta Kari Levola: Tie tähtiin). Kuvitellaan ja keksitään mitä kaikkea muuta tapahtui (esim. Mitä autotallissa tapahtui: esitys poikien bändiharjoituksista). Tarinaa voi täydentää jutellen, kirjoittaen tai näytellen.

- *Eläytymisleikki*

Eläydytään kirjojen hahmoiksi. Kerrotaan tai kirjoitetaan, mitä hahmot tekevät ja ajattelevat, miten he ovat pukeutuneet, mitkä ovat heidän mielialasioitaan jne.

- *Roolileikki: tyhjä tuoli*

Valittu oppilas istuu jonkin kirjan henkilön roolissa tuoliin. Muut esittävät ko. henkilölle kysymyksiä, joihin roolihenkilö vastaa roolinsa mukaan. Muut voivat myös tulla keskustelemaan roolihenkilön kanssa.

- *Pantomiimi: Esitetään äänettömästi kirjan roolihenkilöä*

Näytellään kirjojen hahmoja/tilanteita pantomiimina. Näytellään tiettyä hahmoa, muut arvaavat kuka olet, mitä teet.

- *Still-kuva: Pysäytetty hetki jostain tilanteesta; ”valokuva”*

Muodostetaan tilanne kirjasta, ei tarvitse näytellä. Kuvaan voi liittää myös ”puhekuplia”. (Kun kuva on valmis, jokainen kuvassa olija sanoo ääneen esim. yhden roolihenkilön repliikin.)

- *Ääneen ajattelu*

Esitetään kirjasta kohtaus, jossa kaksi henkilöä keskustelee. Keskusteluun voi lisätä roolihenkilön ajatuksia (esim. kaksi henkilöä esittää samaa roolihahmoa tai ajatukset sanotaan aina sivulle katsoen).

- *Samanaikaisesittäminen:*

Kirjan rooleihin etukäteen valitut oppilaat esittävät äänettömästi tapahtumia samaan aikaan, kun kirjaa luetaan ääneen.

- *Kirjan toiminnan kokeilu*

Esim. Jos kirjassa kuvataan vakoilua, annetaan oppilaille ennalta sovittu lyhyt vakoilutehtävä.

Esim. Jos kirjassa lähetetään hätäviesti, tutustutaan Morse-aakkosiin ja tehdään viestejä ratkottavaksi.

- *Nukketeatteri- tai varjokuvaesitys kirjan joistakin tapahtumista.*

- *Tarinan purku jonoissa*

Kaikki lukevat saman tarinan. Oppilaista muodostetaan kaksi vierekkäin seisovaa jonoa. Oppilaat kääntyvät vastakkain. Vastapäisen parin kanssa keskustellaan opettajan antamasta aiheesta, aikaa esim. 1 min (esim. minkälainen oli tarinan päähenkilö?). Toinen jono astuu askeleen eteenpäin, uuden parin kanssa keskustellaan uudesta aiheesta (esim. mitä päähenkilö olisi voinut tehdä toisin?). Jokaisen tehtävän jälkeen toinen jono siirtyy, jolloin oppilaat aina uuden parin kanssa keskustelevalle, niin kauan kuin opettajalla on valmiita pohdintatehtäviä.

- *Asiantuntijaryhmät*

Oppilaista muodostetaan ryhmiä. Jokainen ryhmä tutustuu yhteen tarinaan, ja sopii, mitä siitä kerrotaan muille. Anna jokaiselle ryhmän jäsenelle numero. Muodostetaan uudet ryhmät (ykköset, kakkoset jne.). Jokainen ryhmän jäsen kertoo uudessa ryhmässään oman tarinansa.

- *Sama tarina, monta tapaa käydä läpi*

Luetaan kirja, katsotaan elokuva, kirjoitetaan oma kirja, kuvitetaan tarina, askarrellaan tapahtumaympäristö ja sinne hahmoja.

- *Mainos*

Mainos kirjasta, jostakin kirjan paikasta, henkilöstä tai tapahtumasta.

- *Uutinen*

Miten jokin kirjan tapahtumista kerrotaisiin uutisissa. Tehdään joko lehti uutinen tai television uutisankkurin puheenvuoro.

- *Kirjallisuuden ja kuvataiteen integrointi*

Tehdään julisteita tai sarjakuvia kirjan tapahtumista, henkilöhahmoista jne. Sarjakuvaa voi käyttää myös esim. kertaukseen. Sisältö tulee kirjasta, tekniikat kuvaamataidosta. Opettajan lukiessa kirjaa, oppilaat piirtävät tunnelmiaan. Piirtäminen nopeaa, hahmottelevaa, joko useita pieniä kuvia tai yksi suurempi kokonaisuus. Voidaan käyttää myös vain värejä kertomaan tunnelmasta.

- *Henkilöhaastattelu*

Mitä kysyisit kirjan henkilöltä ja miten kuvittelisit hänen vastaavan. Oppilaat voivat myös vaihdella kysymyksiä keskenään.

Yhteistyötä kirjailijoiden, kirjastojen ja lehtien kanssa

Kirjailijavierailuun valmistaudutaan huolellisesti. Vierailevan kirjailijan teoksia luetaan mahdollisimman monipuolisesti, ja niistä työstetään monenlaisia juttuja. Kirjan pohjalta tehty tuotos on myös hyvä kiitos kirjailijalle.

Kirjailijavierailun tilaksi voitaisiin valita jokin liikuntasalia pienempi tila, jotta keskustelu olisi luontevampaa. Ennakkoon valmisteltujen kysymysten pohjalta on turvallista virittää keskustelua. Toteutustavoissa vain mielikuvitus on rajana: kirjailija voi värittää tilaisuutta vaikkapa laulamalla oppilaiden runoja, kuten **Esko-Pekka Tiitinen** oivalsi tehdä vierailullaan **Liperin koululla**.

Lukukeskuksen nettisivuilla (www.lukukeskus.fi) on ohjeita onnistuneen kirjailijavierailun rakentamiseen.

Kaunokirjallisuuden ja kirjoittamisen opettamisessa – kuten muidenkin asioiden opettamisessa – on hyötyä tietyistä vakiintuneista käytänteistä. Kirjallisuuden opettamisessa on antoisaa yhteistyö eri koulujen opettajien kesken. Esimerkiksi diplomikirjalistojen teossa kannattaa tehdä yhteistyötä, samoin luetettavien yhteisten teosten valinnassa. Kirjallisuuden opettamiseen voitaisiin oivallisesti integroida kaikki oppiaineet, ja siksi yhteistyö muiden opettajien kesken pitäisi saada vakiintuneeksi työtavaksi.

Kokonaisteosten lukeminen ja niiden toiminnallinen käsittely edellyttää, että kirjoja on riittävästi saatavilla ja oppilaiden käytettävissä. Koulujen resurssit kirjojen hankkimiseksi ovat kuitenkin hyvin rajalliset. **Kontiolahdella** koulutoimi ja kirjastotoimi yhdistivät voimavaransa kirjojen hankkimiseksi ja päättivät hankkia yhteisin varoin 30 kirjan sarjoja koko kunnan alakoulujen yhteiseen käyttöön. Kirjastotoimi hankki ensin luokille 1–6 jokaiselle luokka-asteelle 30 kirjan sarjan uusia lasten- ja nuortenkirjoja. Koulutoimi tuli mukaan rahoit-

tamalla samankokoiset sarjat jokaiselle luokka-asteelle ja lisäksi neljän kirjan sarjoja lukupiiritoimintaa varten.

Kirjavalinnat tehtiin yhteistyössä kirjaston henkilökunnan ja opettajien kesken. Kirjasarjoja säilytetään kunnan pääkirjastossa, ja kirjastoauto kuljettaa kirjat tilauksesta kouluille. Yhteishankinnoilla saatiin hyvä ja ajanmukainen lukemisto valikoima kaikkien koulujen käyttöön!

Paikallislehti innostajana Juuassa

Jatkuva yhteistyö paikallislehden kanssa tuo sanomalehden tutuksi jo pienestä pitäen. Juuan alakoululaiset tekevät esikouluikäisestä lähtien Vaarojen Sanomiin Lastennurkkaa. Jokainen luokka pääsee vuorollaan työstämään materiaalia lehteä varten. Julkaisuperiaatteena on, että luokan kaikki oppilaat saavat tuotoksiaan lehteen; myös sekin poika, joka ei ole mikään piirtäjä- tai kirjoittajamestari. Alakoululaiset näkevät omia piirroksiaan, runojaan, kertomuksiaan ja satujaan lehdestä useita kertoja alakouluaikanaan.

Juuan **Poikolan** yläkoulu jatkaa yhteistyötä paikallislehden kanssa. 7.-luokkalaiset käyvät tutustumiskäynnillä paikallislehden toimituksessa. Päätoimittaja esittelee tiloja ja kertoo lehden toimittamiseen liittyvistä työvaiheista. Päätoimittajan ja toimittajan työhön liittyvät asiat tulevat myös tutuiksi. 7.-luokkalaisilla on myös mahdollisuus suorittaa paikallislehden ideoima sanomalehtidiplomi.

Ylemmillä luokilla harjoitellaan vaikuttamista. 8.–9.-luokkalaiset kirjoittavat mm. yleisönosastoon. Tuntuu, että pojatkin kirjoittavat mieluummin, jos otetaan kantaa oman paikkakunnan asioihin ja tekstin pystyy julkaisemaan. Lisäksi paikallislehti ottaa mielellään vastaan oppilaiden tekemiä juttuja mm. koulun tapahtumista. Paikallislehti myös työllistää mielellään tet-oppilaita. He pääsevät tekemään oikeasti toimittajan töitä.

Paikallislehti järjestää kirjoituskilpailuja muutaman vuoden välein yhteistyössä yläkoulun äidinkielenopettajien kanssa. Opettajat mieltivät kirjoituskilpailun aiheet paikallislehden lehtijaoston kanssa. Oppilailla on tietysti mahdollisuus suunnitella ja kirjoittaa kilpailutekstiä äidinkielen tunneilla. Paikallislehden isohkot lahjakorttipalkinnot ovat houkutteleet suuren osanottajajoukon. Lehtijaostosta valittu raati on huomannut ilokseen, että kilpailujen palkittujen joukossa on aina ollut poikiakin. Ilmeisesti kirjoituskilpailu motivoi poikia usein enemmän kuin tavallinen kirjoittelman tekeminen.

Koulun ja paikallislehden yhteistyö sujuu hyvin Juuassa. Vaarojen Sanomat tukee mielellään koulua opetustyössä. Paikallislehti haluaa olla mukana tekemässä opilaista kotiseututietoisia, vaikuttamishaluisia ja aikaansa seuraavia kansalaisia.

Murre poikien itseilmaisun välineenä

Kurikan Luku-Suomi-hankkeen poikapedagogiikan verkon yhtenä keinona parantaa poikien itseilmaisua kokeiltiin Etelä-Pohjanmaan murretta. Kurikassa murre on elävää ja lapset käyttävät sitä. Kirjoitettaessa omia tarinoita murretta lipsahtaa usein mukaan tahattomasti. Tämän huomion lisäksi sysäyksen murreprojektille antoi omalta osaltaan Matti Mäkelän Etelä-Pohjanmaan murteella kirjoittama kirja Syrämmin kieli, joka herätti ajatuksia murteen merkityksestä. Mäkelä muistelee, että lapsilta kiellettiin aikanaan alakoulussa murteella puhuminen sivistyksen nimissä. Koululaiset olivat itsekkin innolla murrettaan hylkäämässä, oli hienompaa sanoa jäätelötötteryä jätskiksi. Kirjakieli on kuitenkin jokaisen toinen kieli, yhdessä sovittu kompromissi. Murre on yleensä ensimmäinen opittu kieli, ja siinä on sydän mukana. (Mäkelä 2001) Tämän ajatuksen innoittamana Kurikassa päätettiin kokeilla, olisiko sydämen kieli sopiva väline poikien itseilmaisun kehittämiseen.

Sarjakuvaprojekti Kurikassa

Päädyttiin sarjakuvaan työtapana, koska sarjakuvan tekeminen on nopeaa, ja sen tekeminen innostaa poikia. Työtavan valinta onnistui, koska sekä pojat että tytöt innostuivat sarjakuvan kirjoittamisesta murteella.

Murteen työstäminen aloitettiin keräämällä murrresanoja aihepiireittäin. Tarkoituksena oli tehdä pienimuotoinen murrresanakirja. Murreläksyt koettiin mieluisina, ja koko perhe osallistui murrresanakirjojen tekemiseen. Alueemme murrekirjoista koottiin pieniä näyttelyitä luokkiin. Murretta käytettiin myös draamassa sekä pidettiin murretietokilpailuja. Alueen kouluissa huomattiin, että mediassa esillä olleiden julkkisten, kuten Extreme Duudsonien, Lauri Tähkän ja Elonkerjuun, Rehupiikleksien sekä Häjyt-elokuvan myötä murre ei ole enää pelkästään mummojen juttu. Murretta ei enää tarvitse hävetä, vaan sillä voi vaikka rehvastella.

Murreprojekti huipentui kirjailijavierailuun. Saimme vieraaksemme Rehupiiklesin keulakuvan ja Isoon Talon Ankan tekijän **Joose Tammelinin**. Joose piti kouluilla sarjakuvatyöpajan. Työpajan aikana käännettiin sivu Mikki Hiirtä eteläpohjanmaan murteelle.

Pojat ryskää parahiten keskenänsä

Murre poikien itseilmaisun välineenä ei ole uusi juttu Kurikassa. Syksyllä 1984 **Kurikan lukion** äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori **Leena Tuuri** alkoi vetää ilmaisutaidon ryhmiä. Niihin tuli aina runsaasti tyttöjä ja vain muutama poika. Tuuri sai pojat kiinnostumaan esiintymisestä löydettyään sopivia runoja 90-luvun taitteessa. Pojat lausuiivat ensimmäisen kerran vanhojenpäivänä ja saivat hyvää palautetta, vaikka eivät vielä tuolloin osanneet runoa ulkoa.

Syksyllä 1993 lukioon tuli näyttölemistä harrastanut ja siitä innostunut poikapoprukka, jonka ympärille koottiin ensimmäinen **Ryskööremmin** nimellä toiminut lausuntaryhmä. Koska ryhmä oli nimetty, sen oli pyydettyäessä esiinnyttävä ja tietenkin harjoiteltava ennen esityksiä. Syksyllä 1997 Kaarina Toijanniemi kirjoitti pojille erästä esiintymistä varten runon ”Meill’ on millä mällätähän”. Sittemmin ryhmä on esittänyt aika paljon murrerunoja. Erityisesti kurikkalaisen Heikki Hemmingin runot ovat saaneet paljon suosiota.

Lehtori Tuurin mukaan pojat kokevat omalla murteella esiintymisen luontevaksi. Murre onkin ollut hyvä voimakeino lausunnassa, koska siitä välittyy eteläpohjalainen miehekäs uho. Lisäksi murre sopii poikien tyyliin, koska se on jo itsessään huumoria. Tämä viehättää niin esittäjiä kuin yleisöäkin. Eteläpohjalaiset kuuntelevat mielellään tuttujen kirjoittajien murrerunoja, joten varmasti myönteisellä palautteellakin on esiintyjille suuri merkitys.

Murteella kirjoittaminen ei ollut pelkästään ongelmatonta. Murre on osa oppilaan arkikieltä, mutta oppilaat eivät aina tiedosta puhuvansa itse sitä. Kun sarjakuvaprojektia aloitettiin oppilaat alkoivat oman murteen sijasta vääntää Itä-Suomen murretta, sillä omaa puhetta ei koettu murteeksi.

Hyvin onnistunut murreprojekti sekä Ryskööremmin pitkät perinteet osoittavat, että murre on oikein tarjoiltuna poikien juttu. Annostelussa on kuitenkin oltava tarkkana. Mäkelän mukaan oman murteen kuunteleminen lukemisesta puhumattakaan on melko raskasta. Mäkelän neuvo onkin, ettei murretta pidä tuputtaa. Murre on parhaimmillaan *”piilopirtti, son joulu ja juhannus meirän syrämes. Son niin ku istuus kesäsyrännä kannon pääs nevan keskellä saares, ku suopursu tuloo väkevästi nenähän, kevyt kesätuuli puhalteloo pairan alle kainaloohin ja kalavehes on heleppo hengittää.”* (Mäkelä, Syrämmin kieli.)

Opettamalla oppiminen

Mikkelin Yhteiskoulun lukiossa kehiteltiin Luku-Suomi-hankkeen aikana opettamalla oppimisen ideaa niin, että lukiolaiset pitivät pienissä ryhmissä opitunteja perusopetuksen ala- ja yläluokilla. Se houkutteli hyvin myös poikaopiskelijoita.

Opiskelijat suunnittelivat yhden oppitunnin mittaisen opetuskokonaisuuden. He joutuivat mm. miettimään tarkasti, minkä tapaiset tehtävät voisivat sopia tietylle luokka-asteelle. Opettajan oli syytä tarkistaa suunnitelma, sillä usein tarjotut tehtävät olivat liian vaativia.

Opiskelijat ottivat itse yhteyttä kouluihin ja sopivat kaikki käytännön asiat. Tämäkin jo kasvattaa. Vaikka vastuu oli koko ryhmällä (esim. 5 henkilöä), jokainen huolehti tunnilla yhdestä pienryhmästä, jonka kanssa työskenteli ainakin puoli tuntia.

Yleensä tunnin kulku oli seuraava: Ryhmä aloitti tunnin motivointijaksolla, jossa oli jotain yhteistä elämystä, kysymyksiä yms. Jokainen ryhmäläinen otti vastuulleen pienryhmän, n. 4–6 oppilasta. Hän oli suunnitellut ryhmää varten toiminnallisen oppimiskokonaisuuden, jossa jokainen peruskoululainen tuli otetuksi huomioon ja pääsi sanomaan ja tekemään jotain. Tehtävinä saattoi olla esim. pieniä tekstituohtoksia, leikkejä, runoraateja, kuvittelutehtäviä yms. Tunti yleensä päättyi johonkin pieneen yhteiseen tuokioon, jonka koko lukiolaisryhmä piti yhdessä.

Itsearviointiin lisäksi myös opetettavan luokan opettaja sekä oppilaat suorittivat arvioinnin. Opiskelijat antoivat luokan opettajalle täydennettäväksi lomakkeen, jolla hän arvioi esim. kontaktin saamista luokaan, sen ylläpitämistä ja tehtävien soveltuvuutta luokka-asteelle (4. kurssin oppisisältöjä). Opiskelijat saavat itse kehittää luokka-asteelle soveltuvan arviointilomakkeen. Pienimmille se on hyvinkin yksinkertainen: hymyilevästä naamasta murjottavaan.

Menetelmä on kasvattanut suosiotaan, ja viime keväänä Kirjan ja ruusun päivänä viisikymmentä lukiolaista kävi pitämässä runotunnin läheisellä alakoululla. Tehtävä on koettu erittäin palkitsevaksi: se on lisännyt esiintymisvarmuutta ja tuottanut iloa molemmille osapuolille.

Toissa vuonna Nuorten akatemia valitsi Vuoden prototyypeiksi Mikkelin Yhteiskoulun lukion seitsemän poikaa heidän onnistuneista runotunneistaan erityisesti perusopetuksen yläluokilla.

Tietokirjadiplomi

Liperin lukion idea nuorten houkuttelemisesta tietokirjallisuuden pariin syntyi nimenomaan poikapedagogiikan näkökulmasta: Mitä sellaiset lukion pojat lukisivat, jotka hakevat lukemastaan ”asiallista asiaa” ja kokevat kaunokirjallisuuden lukemisen osittain turhana ja hyödyttömänä? Ajatus itsenäisesti suoritettavasta tietokirjakurssista syntyi melko pian, ja tietokirjadiplomin ideointivaiheessa Liperin lukio teki tiivistä yhteistyötä Kontiolahden lukion biologian ja maantiedon lehtorin **Arja Almin** kanssa, joka innostui kehittelytyöhön mukaan.

Innostava ajatus oli, että tietokirjadiplomin suunnittelussa ja toteutuksessa voitaisiin tehdä yhteistyötä yli oppiainerajojen opettajien ja ehkä koulujenkin kesken. Nimenomaan kurssia varten tarvittavaa suositeltavien tietokirjojen listaa oli kiinnostava laatia. Mukana oli alussa Liperin kunnan kirjaston johtaja **Margja-Liisa Sihvonen** omine kirjaehdotuksineen. Hänen laatimansa listan pohjalta edettiin niin, että Liperin lukion reaaliaineiden opettajat laativat teosehdotuslistojaan oman kiinnostuksensa mukaan. Kontiolahden lukio laati omat suosituskirjalistansa. Diplomin periaatteet kehiteltiin yhdessä, ja ne ovat Liperissä ja Kontiolahdella samanlaiset.

Koulukirjastoon hankittiin teosehdotuslistassa olevia kirjoja, jonkin verran jokaisesta mukana olevasta oppiaineesta. Opiskelijat ovatkin pitäneet kirjojen nopeaa ja helppoa saatavuutta diplomin suorittamisessa tärkeänä. Opettajilta odotetaan – palautteiden mukaan – kannustavaa suhtautumista ja henkilökohtaista ohjaamista. Liperin lukiossa ensimmäisten tietokirjadiplomin suorittajien joukossa oli lukevia tyttöjä – mutta myös poikia. Kirjavalinnoissaan pojat näyttivät helpommin tarttuvan luonnontieteelliseen kirjallisuuteen kuin tytöt.

Äidinkielen opettaja oli mukana ensimmäisissä kirjakeskusteluissa suoritusta vastaanottavan reaaliaineen opettajan kanssa. Keskustelut olivat kiinnostavia ja kestivät usein tunninakin yhdestä teoksesta. Opettajakin sai niistä paljon. Eri-tyisen mieleenpainuvia olivat keskustelut Jaakko Heinämäen kirjasta Seitsemän syntiä ja Hawkingin teoksesta Ajan lyhyt historia. Kun suorituskäytännöt tulivat reaaliaineiden opettajille tutummiksi, he toimivat suoritusten vastaanottajina yksin. Palkkauskysymykset nostettiin myös melko alkuvaiheessa esiin, ja niissä päästiin alkuhankaluuksien jälkeen yhteiseen käytäntöön.

Opiskelijat nostivat loppuraporteissaan erityisesti esille tietokirjadiplomin suorittamisen hyödyllisyyden ylioppilastutkinnon reaali-koetta ajatellen. Kun keskittyy niiden aineiden kirjallisuuteen, joita aikoo suorittaa reaalikokeessa, hyöty

on selvä. Eräs opiskelija kehotti tulevia diplomin suorittajia pitämään tarkkoja lukupäiväkirjoja tms., jotta vielä myöhemminkin muistaisi lukemastaan.

”Kirjat listalla olivat mielenkiintoisia – osa jopa hauskoja! Suurin osa kirjoista tuki käymiäni kursseja fysiikassa, biologiassa ja maantiedossa. Perusasiat selitetään kirjoissa paljon mielenkiintoisemmin ja laajemmin kuin oppikirjoissa. Yhden tai kahden opiskeluun liittyvän kirjan lukeminen jaksoa kohden auttoi ja innosti opiskelua – tosin vei se varsinaiselta opiskelulta aikaakin...” (Poika, 18 v.)

Liperin lukiossa suorittajia ei vielä ole ollut kymmentäkään. Kuitenkin ideaa pidetään edelleen hyvänä ja kurssia toteuttamis- ja kehittämiskelpoisena. Kirjoista pitävien reaaliaineiden opettajien innostuneisuus puhua kirjoista on ratkaisevaa. Ongelmana on kuitenkin ollut se, että opettajat kokevat kirjojen lukemisen ylimääräisenä työnä, joskus työläänäkin, ja toisaalta he kokevat vieraana asiana kirjoista puhumisen opiskelijoiden kanssa. Jokaisen opettajan tulisi voida toimia omalla persoonallisella tavallaan ja selvästi vapaaehtoisuuden pohjalta. Lukemisesta ei saisi tulla negatiivisesti sävytynyttä. Diplomien aitoa ja mahdollisimman henkilökohtaista mainostamista myös tarvittaisiin, jotta opiskelijat siihen tarttuisivat. Ehkä tarvittaisiin myös koulun yhteisiä tietokirjapäiviäkin, jolloin eri aineiden opettajat esittelisivät lukemiaan kirjoja.

Tietokirjadiplomien kirjalista on laaja ja hyvä ja opiskelijoilla on halutessaan mahdollisuus myös tehdä omia teosehdotuksiaan. Tarkemmat tiedot Liperin lukion tietokirjadiplomista löytää Opetushallituksen sivuilta: www.oph.fi > kehittämishankkeet > Luku-Suomi > aihealueet > poikapedagogiikka.

Pojat ja kirjat

Lukiolaispoika klassikon kimpussa

Lehtori Kirsi Kostamo, Kontiolahden lukio

Kirjallisuuden lukeminen on nykyisin monelle nuorelle hankala ja vaikeaselkoinen tehtävä, joka ei tuota iloa ja mielihyvää. Vaikka peruslukutaito olisi-kin hyvä, kaunokirjallinen teos ei avaudu pelkällä pintalukemisella vaan vaatii työtä. Kirjailija Leena Krohn on oivallisesti kuvannut asiaa sanomalla: ”Runo, romaani tai novelli ei ole mikään tekstiviesti.” Kuinka sitten toimia, että lukeminen onnistuisi? Kuinka usein mennyttä maailmaa kuvaava teos aukeaa tietoyhteiskunnan kasvatille, jolla on vain vähän – jos ollenkaan – kosketuspintaa klassikon kuvaamaan todellisuuteen?

Äidinkielen opettajat ovat hyviä lukijoita, kirjojen ahmijoita, joille teosten kuvaamat maailmat avautuvat helposti. Itselleni on käynyt niin, että oma tapani lukea – yksin, omassa rauhassa teosta lukien ja sen sisältöä pohtien – on alkanut ohjata myös tapaani opettaa kirjallisuuden lukemista. Luku-Suomi-hankkeen suurin anti oli minulle se, että havahduin huomaamaan uudestaan kirjallisuuden yhteisöllisen luonteen. Kirjasta keskustelemisen, yhdessä pohdiskelun ja lukukokemuksen jakamisen hedelmällisyys löytyi jälleen.

Toimin siis seuraavasti. Olen karsinut esim. Kieli, kirjallisuus ja identiteetti-kurssin klassikkolistaa. Kurssilla luetaan vain muutama klassikko niin, että samalla teoksella on 3–4 lukijaa. Ennen teosten lukemista esittelen niitä perusteellisesti: kerron kirjan sisällöstä, henkilöistä ja tapahtumien kulustakin tarpeen mukaan. Annan myös tarvittaessa historiatietoa kontekstista (esim. mitä tarkoittaa 'olla syytinkiläinen' tai 'mäkitupalainen'). Tavoitteenani on antaa opiskelijalle kartta, jonka avulla suunnistaa teoksen maailmaan, ja myös ongelma, joka kaipaa ratkaisua.

Lukupäiväkirjan pitäminen on myös hyvä keino jäsentää ja hahmottaa omaa lukemistaan. Ohjeeni on, että kirjasta pitää kirjoittaa lukemisen aikana ainakin kolme kertaa. Lukupäiväkirjojen esittelystä on myös ryhmissä hyvä aloittaa teoksen käsittely. Käsittelyssä olen pyrkinyt mahdollisuuksien mukaan toiminnallisuuteen. Klassikkojen teeman modernisoinnit sarjakuvineen ja videokatkelmineen ovat poikien mieleen. Syksyllä 2004 abipojat innostuivat tekemään modernin, tulevaisuuteen sijoittuvan version Veijo Meren Manillaköydestä. Elokuva (kesto 35 min.) oli sekä tekniseltä että taiteelliselta tasoltaan hyvä: alkuperäisteoksen teema – sodan mielettömyys ja sattumanvaraisuus – tuli hyvin esiin. Elokuvan tekijät innostuivat tehtävästä niin, että he käyttivät runsaasti omaa vapaa-aikaansa elokuvantekoon. Toisaalta varsinkin nuoret miehet hallitsevat niin hyvin uuden tekniikan, että he lyhyessäkin ajassa voivat tehdä muutaman minuutin pituisen videon. Monet pitävät videon tekoa parempana vaihtoehtona kuin esimerkiksi jonkin kohtauksen näyttelemistä luokassa.

En ole löytänyt opetukseeni mitään uutta menetelmää. Ainoa tavoitteeni on, että lukukokemus onnistuisi ja kirja olisi muutakin kuin vanhahtavalla kielellä kirjoitettu kuvaus maailmasta ja ihmisistä, joita ei enää ole. Jos lukeminen onnistuu, ehkä lukiolaispoika tarttuu toistekin klassikkoon!

”Vanhemman kirjallisuuden lukeminen on kuin matka vieraan kulttuurin piiriin. – Pitkä matka vaatii aina jonkin verran ponnistelua, sillä ponnistelun etuoikeus on päästä näkemään jotain uutta.”

Merete Mazzarella

Kirjallisuutta pojille, jotka eivät ole himolukijoita

Lukion 1. lukuvuoteen

Bach, Richard: Lokki Joonatan. Ajatteleville. Hitaillekin lukijoille.

Belsvik, Rune: Alaston poika. Palkittu v. 2000 Norjassa vuoden parhaana nuorten kirjana. *”Kirjan poika oli jotenkin todentuntuinen. Minäkin ajattelin lähteä kotoa samanikäisenä kuin Arne.”* (Tommi 16 v.)

Hotakainen, Kari: Näytän hyvältä ilman paitaa. Hillittömän hauskaa!

Hotakainen, Kari: Juoksuhaudantie. Elokuvan imussa romaanikin alkaa kiinnostaa.

Lebert, Benjamin: Kreisi. Sisäoppilaitospoikajoukon kuvaus. Tyttöjutut, karkaamiset ym. asiaankuuluvaa, mutta myös hieno tarina erilaisuuden hyväksymisestä.

Lehtinen, Tuija: Poika nimeltä lines. *”Poika muistuttaa hyvin paljon minua. Hän on lukiossa ja asuu maatilalla sekä hänellä on ärsyttävä pikkusisko.”* (Juha 16v.)

Lehtolainen, Leena: Kuparisydän. Hyvä dekkari.

Lehtolainen, Leena: Tuulen puolella. Dekkari. *”Hyvä juoni.”* (Santtu 16 v.)

Leskinen, Leena: Stella. Uusi nuorten romaani, jonka tapahtumat sijoittuvat 1970-luvun Joensuuun. Poikapäähenkilö. Mm. auton luvaton käyttöönotto, ensimmäinen seksikokemus huumeita kokeilevan hippitytön kanssa, letkeää kieltä.

Liksom, Rosa. Novellikokoelmat. Slangin ja ironian imua.

Nykänen, Harri: Raid. TV:stä tuttu.

Paasilinna, Arto: Jäniksen vuosi. Paasilinnan huumori puree vuodesta toiseen.

Poutanen, Kira: Ihana meri. Finlandia junior-palkinto 2001. Anoreksiatyön maailmaa vaikuttavasti. Eräs poikalukija päätti aloittaa lukemisharrastuksen tosissaan tämän luettuaan. Tyttöjenkin ajatusmaailmaan on kiinnostava kurkistaa...

Remes, Ilkka: Ikiyö. Toimintaa ja älyllistä haastetta.

Tervo, Jari: Poliisin poika. Hurtti huumori puree.

Vuorinen, Juha: Juoppohullun päiväkirja. *”Huomasin löytäneeni elämäni ensimmäisen miehisen kirjan. Junassa nauroin yksinään niin paljon, että uskon ihmisten pitäneen minuaikin aivan hulluna.”* (Jesse 16 v.)

Wickström, Mika: Sebastian. Tarina suomenruotsalaisesta pojasta, joka abivuonnaan sairastuu skitsofreniaan.

Kirjoja eri-ikäisille pojille

Mikkelin vinkit

Halme, Antti: Markus Light ja palautuspullon henget. Kuudes- ja seitsemäsluokkalaisille heikoillekin lukijoille sopiva, jännittävä kirja. Koulukiusattu, hintelä Markus joutuu pullonpalautusautomaatin kynsiin ja seikkailee maailman eri kolkissa.

Bengt-Åke Cras: Lätkäjengi-sarja ja PK Panterit-sarja. Urheilusta kiinnostuneille pojille. Kirjoissa käsitellään myös ihmissuhteita ja häviämisen problematiikkaa.

Kevin Crossley-Holland: Näkyjen kivi ja Ylityspaikalla. Pottereiden veroisia jollei parempia fantasiakirjoja, jotka kiidättävät pojat myyttisiin historiallisiin seikkailuihin. Kirja on paksu, mutta vie lukijansa mukanaan. Voi suositella pojille, jotka odottavat seuraavaa Potteria välipalana.

Robin Jarvis: Kuolontuoksu. Sarjan ensimmäinen osa, joka tarjoaa seikkailunnälkäisille pojille vauhtia ja jännitystä. Pojat jäävät kirjaan taatusti koukkuun. Kirja on paksu ja vaatii edistyneempää lukutaitoa.

Matti Yrjänä Joensuu: Harjunpää-kirjat. Yhdeksännen luokan pojille. Yllättävän hyvin menee myös kahdeksännen luokan pojille, vaikka teos sisältää myös päähenkilön perhe-elämän kuvaamista.

Seppo Jokinen: Koskinen ja taikashow. Eri-ikäisille yläkoulun pojille sopiva dekkari. Sarjaan kuuluu muitakin osia. Varsinkin yhdeksännen luokan pojat voivat ihastua.

Kirsi-Marja Niskanen: Lätkäjätkeä. Kolmetoistavuotias Aatu pelaa jääkiekkoa ja katsomossa istuu Katri. Helppolukuinen kirja kuudes- ja seitsemäsluokkalaisille.

Reija Kaskiaho: Veitsenterällä. Koulukiusaamisesta kertova kirja kiusaajien näkökulmasta. Edistyneemmille lukijoille, mutta sopii pojille juuri jengimaailman kuvaamisen takia.

Marja-Leena Tiainen: Pikkuskini. Myös heikoille pojille sopiva kirja, joka vie mukanaan. Tärkeä aihe ja sopii vaikka yhteiseen käsittelyyn tunnilla.

Mats Wahl: Veden varassa. Jännittävä ja mukaansatempaava jännityskirja seitsemäs- ja kahdeksäsluokkalaisille. Helppolukuinen, vaikka onkin pari sataa sivua.

Anthony Horowitz: Alex Rider -sarja. Etukäteen kielteiset seitsemäsluokkalaiset pojat innostuivat sarjan kirjoista. Päähenkilö on teini-ikäinen salainen agentti; kirjat ovat James Bond -tyyppisiä seikkailuja.

Manninen, Serkamo: Luminen kesä. Kirja kertoo tytöstä ja pojasta, jotka lähtevät lumilautailuleirille Norjaan. Se on lyhyt ja helppolukuinen ja sopii sekä tytöille että pojille.

Ilkka Remes: Piraatit. Remes on kirjoittanut nimenomaan nuorille suunnatun jännärin, jossa tapahtuu koko ajan. Kaikki sen lukeneet ovat olleet innoissaan. Monet odottavat jo lokakuun lopussa ilmestyvää jatko-osaa Musta kobra. Kirja sopii jo seitsemäsluokkalaisille.

Sirpa Puskala: Pintanaarmuja, Pihlström. Hauska, lyhyt ja helpopolukuinen nuortenkirja, jossa on monia teemoja: isovanhemman dementia, nuorten seurustelu, alkoholiongelmat ja uusperheen ihmissuhteet. Sopii parhaiten kahdeksaluokkalaisille. Opettajan kannattaa vilkaista etukäteen sivu 89!

Preussler: Mustan myllyn mestari. Ne, jotka innostuivat Harry Potterista, pitävät varmaan tästäkin fantasiatarinasta. Harmillista, ettei jatko-osia ole.

Kontionlahden lisävinkit:

Timo Parvela: Pikkuveljet ja taika-avain. Tammi 1993. Teemoina veljesten välinen kateus ja kiusaaminen. Pikkuveljet löytävät taika-avaimen, jonka avulla he pääsevät jännittävään seikkailuun etsimään kadonneita koneen osia ja ratkaisemaan sen arvoitusta. Pojille erittäin sopiva kirja. Soveltuu myös hyvin ääneen luettavaksi 7–10-vuotiaille.

Markus Majaluoma: Isä, lähdetään saareen! WSOY 2002. Riemastuttavan hauska kuva-kirja isän ja lasten toilailuista. Huumori puree erittäin hyvin poikiin. Sopii hyvin ääneen luettavaksi eri ikäisille alle kouluikäisistä alkaen. Soveltuu hyvin myös 7–8-vuotiaille kokonaisteokseksi. (Myöhemmin ilmestynyt Isä, lähdetään sieneen ja Isä, rakennetaan maja, jotka myös hauskoja, eivät kuitenkaan yllä aivan ensimmäisen kirjan tasolle.)

Kirjallisuutta opettajalle poikanäkökulmasta

Hautamäki, Jarkko et al. 2003: Oppimaan oppiminen yläasteella. (Oppimistulosten arviointi 6/2003, Hks, OPH) ja saman tutkijaryhmän Oppimaan oppiminen ala-asteilla 1999 sekä Oppimaan oppiminen toisen asteen koulutuksessa 2002. Suuri osa pojista ei opi oppimaan koulussa!

Lukuhaastetta koko elämä (2002). Äidinkielenopettajainliiton vuosikirja XLVI. ÄÖL. Helsinki. Hilka Lamberg: Miten innostaa lukiolaisia kaunokirjallisuuden lukijoiksi? – kiinnostava, käytännönläheinen artikkeli. ”Lukuhaaste 7.–9.-luokkalaisille – lukutaitoa kehittämään, käyttämään ja näyttämään”. Ripatin ja Sauren artikkeli kuvaa havainnollisesti Lukuhaastekampanjan sisältöä tarkoin oppituntikuvauksin. Mm. Kehittyvän lukijan kansiota voi tehdä omille oppilaille käyviä sovelluksia.

Missä mennään? Kirjallisuuden lajeja ja ilmiöitä (1998). Toim. Eskola, Kanerva; Granlund, Antti; Ihonen, Markku. TAJU. Tampere. Artikkeleita mm. nuorten suosimista lajeista, mm. scifistä, fantasiasta, sarjakuvista. Ei liian tieteellistä.

Lohikäärmeen silmiä polttaa (1991). Toim. Paakkola, Esko. Artikkeleita poikien kasvatuksesta. Kriittinen korkeakoulu. Kriittinen korkeakoulu julkaisuja nro 15. Vammala. Tyttöjen ja poikien erilaisuudesta. Poikien leikeistä ja kasvattamisesta neuvolan, koulun ja kerhotoiminnan kannalta.

- Luukkainen, Virpi (1999). Savonrannan 11–16-vuotiaiden vapaa-ajan lukeminen sekä tietokoneen käytön vaikutus lukemisharrastukseen. Tutkielma. Joensuun yliopisto.
Tutkimuksessa ollut mukana Savonrannan kaikki 4.–9.-luokkalaiset vuonna 1999.
- Prashing, Barbara (1996): Eläköön erilaisuus. Oppimisen vallankumous käytännössä. Pareman elämisen, oppimisen ja työskentelyn opas. ATENA. Uusiseelantilaisen oppimistyyli-
run kevyenvinkeä opaskirja. Analyytinen ja holistinen oppimistyyli –jako.
- Sarmavuori, Katri (1998). Tie kiinnostukseen. Lukemisen ja kirjallisuuden opetuksen aktivointimenetelmät. BTJ. Kirjastopalvelu. Saarijärvi. Lukutaidon määritelmiä. Varhaisesta lukemisesta, lukuleikeistä. Perhelukeminen. Lukemisstrategiat, kattava esitys esimerkein.
- Vitikka, Erja (toim.) Koulu – sukupuoli – oppimistulokset. Moniste 8/2004. Opetushallitus.
Saatavissa myös netistä www.edu.fi/julkaisut
Opetushallituksen Yhtenäinen koulu – erilaiset oppijat-hankkeen avausseminaarin asiantuntijaluennot, joiden aiheena ovat mm. sukupuolten erot oppimistuloksissa, sukupuolen yhteys oppimisvaikeuksiin, tyttöjen ja poikien erot oppimismotivaatiossa.

Poikapedagogiikka pohdituttaa

Isät lukemaan ja kirjat esille

Lukevan miehen malli on tärkeä pojalle. Jos isä lukee paljon, on todennäköistä, että poikakin tarttuu helpommin kirjaan. Alakoulun miesopettajilla on myös suuri merkitys poikien lukuharrastuksen herättämisessä. Kirjallisuudesta innostunut miesopettaja saa pojatkin kiinnostumaan lukemisesta. Vanhempien kannattaa lukea lapselle paljon ja lapselle on hyvä lukea vielä silloinkin, kun hän on hieman vanhempi. Tilannehan on kerrassaan mahtava, jos kolmasluokkalainen poika pyytää isää lukemaan vaikkapa Harry Potteria. Siihen tilaisuuteen pitää isän tarttua heti.

Etenkin pojille voi olla kirjan valinta vaikeaa. Siksi on tärkeää, että pojille kiinnostavia, uusia kirjoja olisi helposti saatavilla. Jokaisesta äidinkielen ja kirjallisuuden luokasta pitäisi löytyä mieluisia uusia nuortenkirjoja, jotka kiertävät oppilaalta toiselle. Paras suositteleva on usein toinen oppilas. Yhteistyössä kunnan kirjaston kanssa voitaisiin hankkia lisää nuortenkirjoja oheismateriaaliksi, ja kirjojen lainauspaikka olisi kirjasto, josta eri koulut ne vuorollaan lainaisivat. Kirjastoauton käynti koululla on myös merkittävä apu, etenkin jos koululla ei ole omaa koulukirjastoa.

Koululle ostettaviin nuortenkirjoihin, ja kaunokirjallisuuteen ylipäätänsä, pitäisi saada jokavuotinen määräraha, sillä vanhat, kuluneet, risaiset ja vuosikymmeniä vanhat nuortenkirjat eivät motivoi lukemaan. Samalla kun budjetoidaan oppikirjoille rahaa, pitäisi luontevasti saada budjetoiduksi rahaa kaunokirjallisuudelle sekä koululle tilattaviin lehtiin.

Äidinkielikö feminististä?

Äidinkielen opetuksen yhteydessä käytetään usein feminiinistä sanastoa. Jo oppiaineen nimi ”äidinkieli” viittaa naissukupuoleen. Tuskin on aihetta kuitenkaan muuttaa sanaa äidinkieli, mutta oppiaineesta voitaisiin käyttää neutraalimpaa ilmaisua. Koska koulussa opiskellaan englantia, miksei myös suomea tai suomen kieltä. Runous, kaunokirjallisuus ja kaunokirjoitus eli ”kauno” ovat hyviä esimerkkejä sanoista, jotka useimpien poikien elämästä ovat kovin kaukana. Sanasto, joka sisältää tekniikkaa, toimintaa, fyysisyyttä, käytännöllisyyttä, joukkuelajien ilmaisuja ja miehisyyttä, mutta missään tapauksessa ei sovinismia, saattaa olla poikien kohdalla käyttökelpoisempaa. Ehkäpä kielentuntemuksen vaikeat termitkin voisi assosoida johonkin pojalle läheisempään lajiin, esimerkiksi automaailman ilmaisiin. Kaunokirjoituskin voisi olla tyylikirjoitus eikä käsiala

olisi ”kaunista”, vaan siistiä, asiallista tai komeaa. Huomautettakoon kuitenkin ensin, että pojat ovat erilaisia, joten oppilaan tuntemuksen kautta voidaan löytää oikea sanasto ja käsitteistö yksilön ohjaamiseen. Toiseksi opettajalla on oma luontainen sanastonsa, jota ei pidä teennäisesti muuttaa. Opettaja voi kuitenkin toistaa joitakin opetuksessa käytettäviä käsitteitä eri sanoilla, että oppilaat ymmärtäisivät, kuten varmasti tapahtuukin. Kyseessä voi siis olla vain hienosäätö, mutta joskus pienetkin asiat vaikuttavat paljon opiskelumotivaatioon.

Poikia ei jätetä

Kirjallisuudenopetuksessa pojat ovat usein jättäytymässä taka-alalle. Heidät on koettu huonoiksi lukijoiksi. Pojatkin kyllä lukevat, jos heille tarjotaan sopivia kirjoja. Pojat tarvitsevat usein tyttöjä enemmän ohjausta ja tukea lukemisen aloittamiseen. Jo talvisodan päivinä isiemme ja ukkiemme kesken syntyi sanaton sopimus: (ase)veljeä ei jätetä. Yhtä lailla poikapedagogiikan keskeinen ajatus voisi olla: poikia ei jätetä. Eipä tietysti tyttöjäkään. Tällä periaatteella saataisi myös olla hyvin kauaskantoiset vaikutukset. Ajatuksen toteuttaminen vaatii yleisen ilmapiirin muutosta lukuharrastusta suosivaksi. Se vaatii monenlaisia tukitoimia, uudenlaisten perinteiden syntymistä kouluihin sekä erityisesti sen tosiasian tunnustamista, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettamisen nykyinen tuntimäärä on liian vähäinen.

Koulun omat vanhat perinteet koetaan yleensä arvokkaiksi, ja niiden toteutukseen mukaan pääseminen on tavoiteltavaa. Vuosien mittaan voi tarkoituksella luoda myös uutta perinnettä, joilla aktivoidaan uudenlaisia oppilasryhmiä mukaan toimintaan. Vuosittain toistuvissa juhlissa monelle ohjelman esittäjälle, tytölle tai pojalle, suurin palkinto saattaa olla itsensä voittaminen, kun hän esiintyy monisataisen joukon edessä. Monenlaiset kilpailut ovat myös osa perinnettä, kun ne toistuvat vuosittain tai määrävuosittain. Oikein markkinoituina erilaiset kirjoitus- ja runokilpailut vetävät myös poikia mukaan.

Yhteistyö opettajien kesken

Kirjallisuuden opettamisessa on antoisaa yhteistyö opettajien kesken. Esimerkiksi diplomikirjalistojen teossa kannattaa tehdä yhteistyötä eri oppilaitosten opettajien kesken, samoin luetettavien yhteisten teosten valinnassa. Kirjoittamisen opettamisessa esimerkiksi prosessikirjoittamisen käyttöönotto jo mahdollisimman nuorilla kirjoittajilla auttaisi todennäköisesti eniten juuri sellaisia kirjoittajia, jotka kokevat kirjoittamisen hankalaksi. Kirjallisuuden opettamiseen voitaisiin oivallisesti integroida kaikkia muita oppiaineita, ja siksi yhteistyö muiden opettajien kesken pitäisi saada vakiintuneeksi työtavaksi. Itse asiassa

esim. yläkoulussa kaikkien aineiden tunnit ovat myös äidinkielen tunteja, opiskellaanhan monilla tunneilla pääasiassa lukemisen, kuuntelemisen ja keskustelemisen ja kirjoittamisen avulla.

Tämä luku on koostettu seuraavien henkilöiden Opetushallitukselle toimittamista kirjoituksista:

lehtorit Sulo Naakka ja Ari Moilanen, Juuka

lehtorit Reeta Hakkarainen, Päivi Kaakkunen, Leila Vahvaselkä, Karoliina Saarikoski, Inkeri Kokko, Sari Noponen ja Heljä Haapamäki-Niemi, Mikkeli

luokanopettaja Tuula Mustonen, lehtorit Tarja Gröhn, Raija Turunen, Tarja Lehkoinen-Suviranta, Satu Peltonen ja rehtori Jouni Hyttinen, Liperi

lehtori Aune Lauronen-Lindroos, Kouvola

lehtori Birgitta Virpimäki, Kestilä

lehtori Kirsi Kostamo, Kontiolahti

luokanopettajat Virpi Anttila, Terhi Kantoniemi, Maria Marttila, Satu Teerimäki ja Paula Välimäki, Kurikka

Luku pohjautuu verkon 6 alkuperäiseen raporttiin, joka löytyy kokonaisuudessaan Luku-Suomen sivuilta (www.oph.fi > Kehittämishankkeet > Luku-Suomi > Verkkokohtaiset loppuraportit). Lue lisää mm.

- Nuoret kirjojen äärellä: Satu Peltosen (Liperin koulu) kyselytutkimus 9. luokkalaisten lukemisharrastuksesta
- ”Rauhaa, huumoria ja rentoutta” Tarja Lehkoinen-Suviranta (Liperin koulu) oppilaiden ajatuksia peruskoulun kirjallisuuden opettamisesta
- Lisäesimerkkejä kirjojen toiminnallisesta käsittelystä: Kari Levola: Tähtiin ja takaisin, Kirjava Kukko, Tammi, 2003 (luvuittain 4. luokalle) ja C.S. Lewis: Velho ja Leijona, Otava, 1979 (3.–6. luokalle)
- Kirjojen suosituslistoja: tyttöjen ja poikien mielikirjoja, Liperin poikakirjavinkit

Kiitos

Lämpimät kiitokset kaikille, jotka ovat olleet mukana hankkeessa ja tuottaneet teksti- tai kuva-aineistoa tähän raporttiin. Luku-Suomessa haluttiin ja osattiin myös kirjoittaa. Lopullinen raportti onkin varsinainen sampo, josta riittää ammentamista niin yksittäisen opettajan opetuksen kehittämiseen kuin yhteisiin koulutustilaisuuksiin.

Aineistoa saatiin niin valtavasti, että toimituskunnan päätehtäviin kuului karsia, jäsentää ja tiivistää, karsia, jäsentää ja tiivistää. Aineisto tulikin luetuksi viiteenkuuteen kertaan. Tässä raportissa on noin yksi viidesosa saadusta tekstimateriaalista, mutta koko materiaali alkuperäisessä muodossaan ja laajuudessaan on luettavissa nettiversiosta.

Olemme myös ryhmitelleet ja jäsentäneet tekstiä parhaan ymmärryksemme mukaan. Kieltä olemme yhdenmukaistaneet, tarkistaneet ja hioneet. Minä- ja me-muodot samoin kuin meidän koulu -ilmaisut on useimmiten häivytetty neutraalimmiksi. Olemme kaikessa toimitustyössä pyrkineet nimenomaan edistämään raportin luettavuutta.

Monet tekstit ovat syntyneet alun perinkin ryhmätyönä, osalla on selvemmin yksi kirjoittaja. Tekstin yhteyteen olemme jättäneet kirjoittajan nimen vain joissakin harvoissa tapauksissa: silloin, kun teksti on ollut niin omakohtainen, että sen tyyliin tai kokonaisuuteen ei ole ainakaan suuresti kajottu.

Olemme koonneet kunkin aiheverkon luvun loppuun luettelon kirjoittajista ja heidän osuuksistaan, jotka on enimmäkseen merkitty paikkakuntaviitteellä. Tiedämme, että useiden kirjoittajien takana on runsaasti muitakin materiaalia toimittaneita, joiden nimet ovat matkan varrella kadonneet. Haluamme kiittää tässä yhteydessä myös tuntemattomaksi jääviä kirjoittajia ja pahoittelemme, jos joku kokee, että hänen nimensä on syyttä jäänyt pois tekstin tai kuvan yhteydestä. Puolustukseksi voimme vain sanoa, että opettajat ovat niin vaatimatonta väkeä, että kirjoittajien ja valokuvaajien nimien selville saaminen on väliin ollut varsinaista salapoliisityötä.

Tässä kirjassa on useammassakin kohdassa viitattu nettiversioon. Nettiversiolla tarkoitamme verkkojen alkuperäisiä raportteja, jotka siis löytyvät osoitteesta www.oph.fi > Kehittämishankkeet > LUKU-SUOMI > Verkkokohtaiset loppuraportit. Tämä kirja löytyy myös verkosta pdf-julkaisuna osoitteesta www.edu.fi/julkaisut.

Luku-Suomi-raportin toimittajat

Antti Puuhaara (Timo Tanner)
Pohjan tyttärien (Pilvi Mäkelä ja
Ulla Mielonen) kieputuksessa.
Kuva Päivi Koskenranta.

Tapio Metsämies (Kimmo Tanner)
tähtäilee. Kuva Päivi Koskenranta.

Antti Puuhaaran (Timo Tanner) ja
Darjan (Kaisa Tupamäki) häät.
Kuva Päivi Koskenranta.

Kari Hotakaisen Juoksuhaudan-
tie-romaani sai uusia aloituksia
(Nilsin koulu 9. lk).
Kuva Pekka Taskinen.

Sanoja äidille (Nilsin koulun
luova kirjoittaminen 8. lk).
Kuva Pekka Taskinen.

Takakannen kuva:

Julkaistut koulusivut jaksavat kiinnostaa oppilaita Kemijärvellä. Marika Oikarinen, Kaisa Pauna, Hanna Kesälahti, Suvi-Anna Lehtola ja Sanna Salmela tutkivat koulun aikaansaannoksia. Kuva Rauno Ala-Poikela.

Etukannen ja välilehtien kuvat: futureimagebank.com

Luku-Suomessa taottua

Suomalaisnuoret ovat jo kahdessa PISA-tutkimuksessa osoittautuneet OECD-maiden parhaimmiksi lukijoiksi. Parantamisen varaa on silti, eikä hyvä taitotaso periydy.

Opetushallituksen Luku-Suomi-hankkeessa koululaisten luku- ja kirjoitustaidon parantaminen ja kirjallisuuden tuntemuksen lisääminen nähtiin koko koulun, kaikkien oppiainneiden ja kaikkien opettajien yhteiseksi tehtäväksi.

Tähän julkaisuun on koostettu Opetushallituksen Luku-Suomi-hankkeessa työskennelleiden opettajien kokemuksia ja oivalluksia, miten lapsia ja nuoria voidaan innostaa lukemaan ja kirjoittamaan entistä enemmän ja paremmin. Hankekunnissa kehitettiin erityisesti koulukirjastoja, poikapedagogiikkaa, kirjoittamalla oppimista ja motivoitiin lukuharrastusta monin uusin tavoin.

OPETUSHALLITUS

Opetushallitus/kirjasto
Hakaniemenkatu 2
00530 Helsinki
Puhelin (09) 774 775 (vaihde)
Faksi (09) 7747 7865
kirjasto@oph.fi
www.edu.fi/julkaisut
www.oph.fi – kehittämishankkeet – Luku-Suomi

